UNIWERSYTET PEDAGOGICZNY
im. Komisji Edukacji Narodowej
W KRAKOWIE

Wydział Nauk Społecznych

Nauki o Polityce i Administracji

Studia doktoranckie

III stopnia, stacjonarne

mgr Szymon Łenyk

ROZPRAWA DOKTORSKA

Strategie hedgingowe państw Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej jako odpowiedź na rosnącą potęgę Chin

Promotor rozprawy doktorskiej:

Dr hab. Danuta Kabat-Rudnicka, Prof. UEK

Kraków 2023

Spis Treści

Wykaz skrótów **4**

Wstęp **8**

Rozdział I Bezpieczeństwo – główne kategorie pojęciowe w kontekście regionalnym i strategicznym **20**

1.1. Bezpieczeństwo, strategia, potęga - analiza pojęć 20

1.1.1. Współczesna percepcja bezpieczeństwa 20

1.1.2. Mierniki i wymiary potęgi 24

1.1.3. Strategia jako instrument polityki bezpieczeństwa 28

1.2. Bezpieczeństwo w perspektywie teorii stosunków międzynarodowych 31

1.2.1. Realizm 31

1.2.2. Liberalizm 36

1.2.3. Konstruktywizm 39

1.3. Ewolucja pojęcia bezpieczeństwa w stosunkach międzynarodowych 43

1.3.1. Od bezpieczeństwa militarnego do bezpieczeństwa wielowymiarowego 43

1.3.2. Zagrożenia dla bezpieczeństwa Zachodniego Pacyfiku 48

1.3.3. Architektura bezpieczeństwa Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej 51

Rozdział II Zmiana światowego i regionalnego układ sił. Ewolucja struktury systemu w obszarze Zachodniego Pacyfiku **56**

2.1. Wzrost potęgi Chin jako czynnik przemian porządku międzynarodowego 56

2.1.1. Perspektywa historyczna. 56

2.1.2. Kierunki modernizacji ChRL 60

2.1.3. Wyznaczniki mocarstwowości Chin 65

2.1.4. Między rewizjonizmem a *status quo*. Kierunki modernizacji i rozwoju Państwa Środka 74

2.2. Pozycja Stanów Zjednoczonych w lokalnej architekturze bezpieczeństwa 78

2.2.1. Od Zimnej Wojny poprzez układ *kwazi*-jednobiegunowy do obrony pozycji dominującej 78

2.2.2. Strategie USA wobec Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej (Koncepcja Indo-Pacyfiku) 84

2.2.3. Rywalizacja chińsko-amerykańska o dominację w Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej 89

2.3. Znaczenie organizacji międzynarodowych i inicjatyw ponadnarodowych w Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej 94
2.3.1. Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) 94
2.3.2. Nowe platformy współpracy gospodarczej w regionie 98
2.3.3. Pakty i organizacje bezpieczeństwa w regionie 102
Rozdział III *Hedging* – pomiędzy równoważeniem a *bandwagoningiem* 106
3.1. Spektrum równoważenie – *bandwagoning* 106
3.2. *Hedging* jako „trzecia droga" 113
3.3. Krytyka *hedgingu*, jego granice oraz propozycje redefinicji 129
Rozdział IV Japonia wobec rosnącej potęgi Chin 139
4.1. Kontekst historyczny. Ewolucja doktryna Yoshidy 139
4.2. Współzależność i polityka maksymalizacji korzyści 148
4.3. Działania zabezpieczające 158
4.4. Charakterystyka japońskiej strategii bezpieczeństwa. Zawoalowane bezpośrednie równoważenie 171
Rozdział V Wietnam wobec rosnącej potęgi Chin 179
5.1. Kontekst historyczny. Archetypiczna asymetria 179
5.2. Współzależność i polityka maksymalizacji korzyści 196
5.3. Działania zabezpieczające 212
5.4. Charakterystyka wietnamskiego *hedgingu*. Współpraca i rywalizacja 227
Zakończenie 236
Literatura 243
Spis map 269
Spis schematów 269
Spis tabel 269
Spis wykresów 270

Wykaz skrótów

AANZFTA	Agreement Establishing the ASEAN-Australia-New Zealand Free Trade Area
ACFTA	ASEAN–China Free Trade Area
ACSA	Acquisition and Cross-Servicing Agreement
ADIZ	Air Defense Identification Zone/ Strefy Identyfikacji Obrony Powietrznej
AFTA	ASEAN Free Trade Area/ Strefa Wolnego Handlu ASEAN
AHKFTA	ASEAN – Hong Kong, China Free Trade Area
AIFTA	ASEAN–India Free Trade Area
AIIB	Asian Infrastructure Investment Bank
AJCEP	ASEAN-Japan Comprehensive Economic Partnership
AKFTA	ASEAN-Korea Free Trade Agreement
ANZUS	The Australia, New Zealand, United States Security Treaty
APEC	Asia-Pacific Economic Cooperation
ARF	Forum Regionalne ASEAN
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations
ISIS	Institutes of Strategic and International Studies of ASEAN
ASEM	Asia–Europe Meeting/ Spotkania Azja-Europy
AUKUS	Australia, United Kingdom, United States (porozumienie obronne)
BIZ	bezpośrednie inwestycje zagraniczne
BRICS	Brazil, Russia, India, China, South Africa
CAATSA	Countering America's Adversaries Through Sanctions Act
CHINCOM	China Committee/ Komisja Chińska rządu USA
ChRL	Chińska Republika Ludowa
CMI	Civil-military integration

Covid-19	Coronavirus disease 2019
CPTPP	Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership
CSCAP	Council for Security Cooperation in the Asia Pacific
DBP	Defense Buildup Program/ Program Rozbudowy Obronności
DRW	Demokratyczna Republika Wietnamu
EAS	East Asia Summit
EPA	Economic Partnership Agreement (Japan-EU)
EPBiO	Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony
EUR	Euro
EVFTA	European Union–Vietnam Free Trade Agreement
FOIP	Free and Open Indo-Pacific
FONOP	Freedom of Navigation Operations
FTA	Free Trade Agreement
GDI	Global Developement Initiative
GSI	Global Security Initiative
HDI	Human Developemet Index/ Wskaźnik Rozwoju Społecznego
IPEF	Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity
IPS	Inicjatywa Pasa i Szlaku, Belt and Road Initiative
IT	information technology/ technika informatyczna
KPCh	Komunistyczna Partia Chin
KPW	Komunistycznej Partii Wietnamu
LDP	Liberal Democratic Party (Japan)/ Partia Liberalno-Demokratyczna (Japonia)
MFW	Międzynarodowy Fundusz Walutowy
MSZ	Ministerstwo Spraw Zagranicznych

MTDP	Medium Term Defense Program
NAFTA	North American Free Trade Agreement
NATO	North Atlantic Treaty Organisation/ Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego
NDS	National Defense Strategy/ Narodowa Strategia Obrony
NSS	National Security Strategy/ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego
ODA	Official Development Assistance/ Oficjalna Pomoc Rozwojowa
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development/ Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju
ONZ	Organizacja Narodów Zjednoczonych
PECC	Pacific Economic Cooperation Council/ Rada Współpracy Gospodarczej Pacyfiku
PKB	Produkt Krajowy Brutto
Quad	Quadrilateral Security Dialogue/ Czterostronny Dialog Bezpieczeństwa
RCEP	Regional Comprehensive Economic Partnership
RIMPAC	Rim of the Pacific Exercise
RW	Republika Wietnamu
RWPG	Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej
SDF	Self Defene Forces/ Siły Samoobrony
SEATO	South East Asia Treaty Organization/ Organizacja Paktu Azji Południowo-Wschodniej
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute
SLOCs	Sea lines of communication/ Morskie Szlaki Komunikacji
SM	stosunki międzynarodowe
SOW	Szanghajska Organizacja Współpracy
SRW	Socjalistyczna Republika Wietnamu

THAAD	Terminal High Altitude Area Defense
TICAD	Tokyo International Conference on African Development
TPP	Trans-Pacific Partnership/ Partnerstwo Transpacyficzne
TRS	teoria równowagi sił
UKVFTA	The Vietnam - UK Free Trade Agreement
USA	United States of America/ Stany Zjednoczone Ameryki
USD	United States dollar/ dolar amerykański
VCFTA	Free Trade Agreement Between Vietnam and Chile
VNEAEUFTA	Free Trade Agreement between Vietnam and Eurasian Economic Union
VJEPA	Vietnam and Japan for an Economic Partnership
VKFTA	Free Trade Agreement between Vietnam and Korea
VPA	Vietnam People's Army
WHO	World Health Organization/ Światowa Organizacja Zdrowia
WTO	World Trade Organisation/ Światowa Organizacja Handlu
ZSRR	Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich

Wstęp

Obserwowany od przeszło czterdziestu lat dynamiczny rozwój gospodarczy Chińskiej Republiki Ludowej, (Chiny/ChRL) przełożył się na wzrost znaczenia Państwa Środka na arenie międzynarodowej. Wykorzystywanie przez Pekin czynnika ekonomicznego do rozbudowy politycznych wpływów oraz technologicznego i militarnego potencjału w istotny sposób oddziałuje na zmiany w światowym układzie sił, w którym środek ciężkości przemieszcza się z Atlantyku na Zachodni Pacyfik[1]. Nowy międzynarodowy porządek *in statu nascendi*[2], w którym dystans pomiędzy dotychczasowym hegemonem, czyli Stanami Zjednoczonymi (USA), a pretendentem do tego miana, i.e. Chinami, w wielu obszarach się sukcesywnie zmniejsza jest źródłem szans jak i powodem do obaw państw Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej[3]. Bliskie sąsiedztwo szybko rozwijającego się Państwa Środka umożliwia całemu regionowi partycypowanie w korzyściach płynących z rosnącej wymiany handlowej, z drugiej jednakże strony, stwarza ryzyko nadmiernego uzależnienia się (nie tylko pod względem gospodarczym) od Chin Ludowych. Dzięki rosnącemu znaczeniu ChRL, w kategoriach względnych jak i bezwzględnych, potęgowanemu stopniową erozją liberalnego porządku międzynarodowego[4], decydenci w Pekinie zyskali instrumentarium umożliwiające prowadzenie bardziej aktywnej, asertywnej, a niekiedy wręcz agresywnej polityki wobec regionu Zachodniego Pacyfiku.

Obserwując powyższe zmiany w strukturze systemu międzynarodowego można dostrzec, że obierane strategie mniejszych państw wobec nowego ośrodka siły (i zagrożenia), który dysponuje potencjałem pozwalającym na zakwestionowanie istniejącej regionalnej architektury bezpieczeństwa[5], wymykają się utrwalonemu w literaturze dychotomicznemu podziałowi na równoważenie (sojusz przeciw) – *bandwagoning* (sojusz z silniejszym lub ze

[1] Pojęcia Azja Południowo-Wschodnia i Zachodni Pacyfik będą w pracy rozumiane tożsamo i stosowane zamiennie, zob.: M.T. Mencel, Historyczne wyznaczniki polityki Chin wobec regionu Pacyfiku Zachodniego: Zhongguo, huaqiao, Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość, t. XIII, 2016, s. 317.

[2] K. Guszko, „Rola i miejsce Chin oraz USA w nowym ładzie globalnym", [w:] D. Boćkowski, P. Goryń, K. Gorynia (red.), *Bezpieczeństwo i jego percepcja w dyskursie społecznym i militarnym*, Białystok 2020, s. 126.

[3] D. Roy, Hegemon on the Horizon? China's Threat to East Asian Security, International Security, vol. 19, no. 1, Summer 1994, s. 149–168.

[4] Z.B. Rudnicki, „Zmieniający się światowy układ sił: zmierzch Zachodu i jego implikacje dla Unii Europejskiej",-[w:] A. Mania, P. Bajor, T. Pugacewicz, A. Wyrwisz (red.), S*tany Zjednoczone oraz państwa europejskie między globalizacją a regionalizacją*, Rambler, Warszawa 2018, s. 222.

[5] Pojęcie 'architektura bezpieczeństwa' jest rozumiane jako: „nadrzędna, spójna i kompleksowa struktura bezpieczeństwa dla zdefiniowanego geograficznie obszaru, która ułatwia rozwiązywanie politycznych problemów i osiąganie strategicznych założeń w zakresie bezpieczeństwa"; zob. W.T., Taylor B., What is Asian security architecture?, Review of International Studies, vol. 36, no. 1, 2010, s. 96.

źródłem zagrożenia)[6]. Państwa, które nie posiadają zdolności (ang. *capacity*), jakie są w dyspozycji mocarstw, mogą w realizacji głównych celów odnoszących się do bezpieczeństwa, rozumianego wielowymiarowo, przyjąć inną strategię, która nie nakłada na nie obowiązku jednoznacznego opowiedzenia się po którejś ze stron nasilającej się wielkomocarstwowej rywalizacji, czyli strategię *hedgingową*.

Termin *hedging* pochodzi od angielskiego słowa *hedge*, które oznacza zabezpieczenie, ochronę, natomiast drugie znaczenie tego słowa to kluczenie, unikanie udzielenia odpowiedzi lub podjęcia działania[7]. Pojęcie *hedgingu* w stosunkach międzynarodowych (SM) zapożyczone zostało z nauki o finansach, gdzie posłużyła do opisu transakcji finansowych obarczonych wysokim ryzykiem, przy czym jest to ryzyko szczególnego rodzaju, które pozwala na optymalizowanie zysków i minimalizowanie strat. Strategie *hedgingowe* pozwalają graczowi na wykorzystanie wahań kursów przy jednoczesnym redukowaniu zagrożeń jakie wynikają z jego niestabilności[8]. Uczestnicy rynków finansowych dążą do minimalizowania ryzyka, czyli nagłej, niedającej się przewidzieć sytuacji, która może istotnie przyczynić się do pogorszenia wyniku finansowego bądź też doprowadzić do powstania znaczących strat. W strategiach *hedgingowych* kluczową kwestią jest skuteczne zarządzanie niepożądaną sytuacją, czyli ryzykiem, które może wystąpić pod różnymi postaciami, np. jako ryzyko rynkowe, ryzyko kredytowe, ryzyko płynności czy ryzyko operacyjne. Aby móc skutecznie zarządzać ryzykiem należy przede wszystkim uświadomić sobie jego istnienie, zdefiniować je, dokonać analizy jego wpływu oraz dobrać odpowiednie narzędzia i strategie, aby nim zarządzać[9]. Strategie *hedgingowe* minimalizujące ryzyko finansowe polegają na doborze odpowiednio zdywersyfikowanego portfela, najlepiej takiego, w którym gracz posiada dodatkowe, przeciwnie skorelowane ze sobą aktywa. Y. Karaleu przytacza za L. Galicem opinię, że o *hedgingu* możemy mówić w sytuacji, w której „podmiot zagrożony ryzykiem próbuje je wyeliminować, zajmując przeciwstawne pozycje w jednym lub kilku instrumentach zabezpieczających”[10]. Założeniem takiej strategii jest zminimalizowanie ryzyka wynikającego z działalności biznesowej poprzez spłaszczenie amplitudy wahań

[6] K. N. Waltz, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, Reading 1979, s. 126; R. Schweller, Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In, International Security, vol. 19, no. 1, 1994, s. 72–107; R. Zięba, Teoria bezpieczeństwa państwa w ujęciu neorealistycznym, Studia Politologiczne, 2018, nr 49, s. 22.

[7] *Cambridge Dictionary*, https://dictionary.cambridge.org/pl/dictionary/english/hedge (dostęp: 22.05.2022).

[8] J.D. Koziol, *Hedging: Principles, Practices, and Strategies for Financial Markets*, John Wiley & Sons, New York 1990, s. 41.

[9] K. Finsen, *Hedging, Strategies To Manage Commodity Price Risk*, Uniwersytet Reykjavik, Reykjavik 2018, s. 21.

[10] Y. Karaleu, *Miejsce zabezpieczeń w systemie zarządzania ryzykiem finansowym oraz w rachunkowości instrumentów finansowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2016, s. 100.

przyszłych zysków lub strat i, co się z tym wiąże, ograniczenie niepewności co do negatywnych konsekwencji błędnych założeń podjętych działań[11].

Na gruncie stosunków międzynarodowych pojęcie *hedgingu*, a następnie rozważania dotyczące już konkretnych strategii *hedgingowych* pojawiły się stosunkowo niedawno, bo w latach 90. ubiegłego wieku, gdy ówczesna zimnowojenna logika, na której opierała się światowa architektura bezpieczeństwa, definitywnie straciła rację bytu wraz z rozwiązaniem Związku Radzieckiego. W stosunkach międzynarodowych pojawiła się przestrzeń na nowe podejścia do kwestii bezpieczeństwa oraz do ułożenia na nowo relacji dwu i wielostronnych. Stopniowy wzrost siły i wpływu ChRL wymusił na państwach Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej redefinicję ich pozycji w regionie. Pojawiły się próby nadania *hedgingowi* nowych znaczeń, które jednak nie doprowadziły do powstania jednej, powszechnie akceptowanej definicji. E. Medeiros pisał w 2005 roku, że zarówno w badaniach poświęconych stosunkom międzynarodowym jak i w literaturze odnoszącej się do studiów nad bezpieczeństwem *hedgingowi* poświęca się bardzo mało miejsca[12]. Jeszcze w 2016 roku C. Kuik zwracał uwagę, że pomimo rosnącego zainteresowania *hedgingiem* jako alternatywną strategią bezpieczeństwa, pozostaje on nadal zjawiskiem niedocenianym w literaturze przedmiotu[13].

W najszerszym ujęciu *hedging* rozumiany jest jako strategia bezpieczeństwa, lub polityka odnosząca się do międzynarodowej współpracy oraz sojuszy, realizowana przez określone państwo, szczególna gra o wysoką stawkę w środowisku, które charakteryzuje się wysoką niepewnością, i gdzie obecne są elementy kooperacyjne i konfrontacyjne[14]. W literaturze przedmiotu przywoływane są dwie cechy, które charakteryzują *hedging*, a mianowicie: (1) pozycjonowanie go na szerokim spektrum pomiędzy równoważeniem (‘sojusz przeciw’) a przyłączeniem do silniejszego (*bandwagoning*, ‘sojusz z’)[15], czyli dwoma podstawowymi, a zarazem skrajnymi strategiami państw w relacjach międzynarodowych wobec zmiany

[11] Ibid, s. 108.
[12] E.S. Medeiros, Strategic hedging and the future of Asia-Pacific stability, The Washington Quarterly, vol. 29, no. 1, 2005, s. 145–167.
[13] C.C. Kuik, How Do Weaker States Hedge? Unpacking ASEAN states’ alignment behavior towards China, Journal of Contemporary China, vol. 25, March 2016, s. 3.
[14] J.D. Ciorciari, J. Haacke, Hedging in international relations: an introduction, International Relations of the Asia-Pacific, vol. 19, no. 3, 2019, s. 367–374.
[15] Do alternatywnych strategii można zaliczyć m.in: angażowanie (*engagement*), wiązanie (*binding*), przerzucanie odpowiedzialności (*buck-passing*), miękkie równoważenie (*soft balancing*), zinstytucjonalizowane równoważenie, (institutional-balancing), czy dostosowanie (accommodation) za: C.C. Kuik, How Do Weaker States Hedge?…, op. cit., s. 2; K. Koga, The Concept of “Hedging” Revisited: The Case of Japan’s Foreign Policy Strategy in East Asia’s Power Shift, International Studies Review, vol. 20, no. 4, 2017, s. 1–28; R.A. Pape, Soft Balancing against the United States, International Security, vol. 30, no. 1, 2005, s. 12.

układu sił i/lub rosnącego zagrożenia zewnętrznego oraz (2) postrzeganie *hedgingu* poprzez jego niejednoznaczność, ambiwalencję i elastyczność w kształtowaniu relacji i postaw danego państwa w środowisku, które charakteryzuje rosnąca rywalizacja prowadząca do zmian w istniejącej architekturze bezpieczeństwa[16] [Wykres 1].

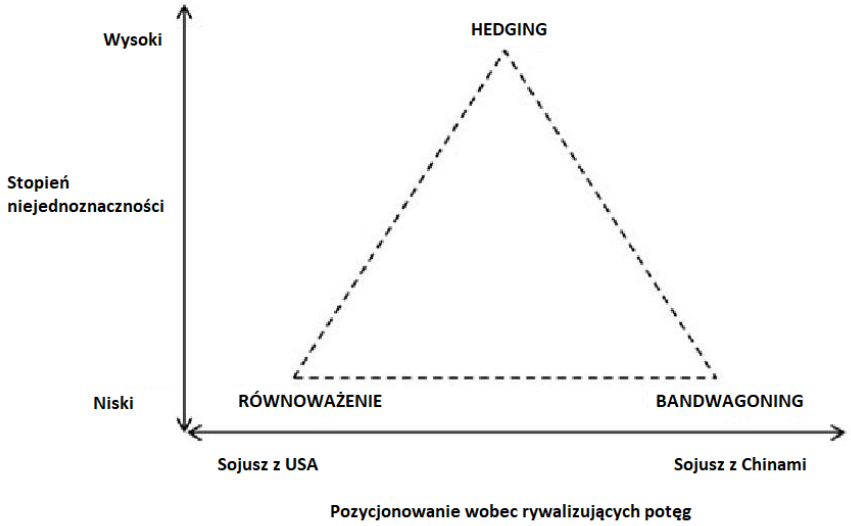

Wykres 1. *Hedging* jako postawa niejednoznaczności wobec rywalizujących potęg

Źródło: D. Lim, Z. Cooper, Reassessing Hedging. The Logic of Alignment in East Asia, Security Studies, vol. 24, no. 4, s. 712.

W polskiej literaturze poświęconej stosunkom międzynarodowym oraz kwestiom bezpieczeństwa *hedging* nie był przedmiotem pogłębionych analiz, chociaż pojawia się, także w odniesieniu do rosnącej potęgi Chin. M. Grabowski w kontekście narastającej rywalizacji geopolitycznej pomiędzy Pekinem a Waszyngtonem, określa *hedging* jako „politykę balansowania pomiędzy mocarstwami przez państwa ASEAN, dzięki której państwa nie są uzależnione od jednego z mocarstw, co pozwala im nadal prowadzić niezależną politykę, a dodatkowo odnosić korzyści ze współpracy z różnymi podmiotami sceny regionalnej. Polityka ta jest szczególnie istotna w odniesieniu do Chińskiej Republiki Ludowej, której wpływy są balansowane przez współpracę z USA. Ważne jest też przyjęcie możliwości dołączania do silniejszego (*bandwagoning*), która jest szczególnie istotna w sferze

[16] D. Lim, Z. Cooper, Reassessing Hedging. The Logic of Alignment in East Asia, Security Studies, vol. 24, no. 4, s. 712; D.C. Kang, *China Rising: Peace, Power, and Order in East Asia*, Columbia University Press, New York 2007; K. Koga, The Concept of "Hedging" Revisited: The Case of Japan's Foreign Policy Strategy…, op. cit.; A.P. Liff, Unambivalent Alignment: Japan's China Strategy, the US Alliance, and the 'Hedging', International Relations of the Asia-Pacific, vol. 19, no. 3, 2019, s. 453–491; V. Jackson, *Power, trust, and network complexity: three logics of hedging in Asian security*, International Relations of the Asia-Pacific, vol. 14, no. 3, 2014, s. 331–356.

współpracy gospodarczej z ChRL”[17]. Podobnie jak pozostali badacze, M. Grabowski upatruje istotę *hedgingu* w takich pojęciach jak balansowanie (równoważenie) i *bandwagoning*. Z kolei E. Haliżak, w kontekście państw Azji Południowo-Wschodniej pisze, że „ograniczone zasoby i potencjał sprawiają, że państwa ASEAN nie są w stanie realizować konwencjonalnej polityki równoważenia wpływu rosnących w siłę Chin. Zamiast tego mniej więcej od dekady przystąpiły one do realizacji polityki balansowania określanej mianem „odgradzania się” (ang. *hedging*), w ramach której potencjalne zagrożenie stwarzane przez Chiny jest równoważone przez rozwijanie współpracy w sferze politycznej i bezpieczeństwa z USA”[18]. Autor tłumaczy *hedging* jako „odgradzanie się”, co wydaje się jednak nie oddawać w pełni znaczenia tego terminu, w szczególności w kontekście strategii bezpieczeństwa realizowanych przez państwa analizowanego obszaru.

W sytuacji gdy wyraźne opowiedzenie się po jednej ze stron narastającego konfliktu na linii Waszyngton – Pekin grozi obniżeniem poziomu bezpieczeństwa mniejszych i bardziej podatnych na zewnętrzne wpływy państw, państwa Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej wykazują tendencję do zapewnienia sobie szerokiego instrumentarium na użytek polityki międzynarodowej, w tym pojemnej strategii *hedgingu*, uwzględniającej elementy *bandwagoningu*[19] jak i równoważenia[20] oraz balansowania pomiędzy nimi.

Zamysłem badawczym rozprawy jest poszerzenie stanu wiedzy z dziedziny stosunków międzynarodowych poprzez przybliżenie szerszego spektrum postaw (i wynikających z nich strategii) państw, które z racji swej pozycji na arenie międzynarodowej, stają wobec konieczności przystosowania się do zmieniającego się środowiska międzynarodowego i kruchej, jeśli nie labilnej równowagi sił w regionie. Pogłębiona analiza głównych czynników przemian winna pozwolić na pełniejsze zrozumienie istoty problemu jakim są strategie *hedgingowe* oraz wypełnienie istniejącej luki w literaturze przedmiotu. Praca, która w swym zamierzeniu stanowi studium analityczne strategii *hedgingowych* w polityce państw, zawierać będzie elementy opisowe w połączeniu z krytyczną analizą źródeł co w efekcie winno pozwolić na wyjaśnienie mechanizmu działania strategii bezpieczeństwa stosowanych przez państwa regionu w odpowiedzi na rosnące zagrożenia, których głównym źródłem jest kwestionowanie *status quo* przez Chiny. Zasadniczym celem rozprawy jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie, jak

[17] M. Grabowski, *Rywalizacja czy integracja? Procesy i organizacje integracyjne w regionie Azji i Pacyfiku na przełomie XX i XXI wieku*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2015, s. 244–245.

[18] E. Haliżak, Region Azji i Pacyfiku: nowy etap w regionalnej polityce równowagi sił, Rocznik Strategiczny, 2017/2018, s. 209.

[19] W polskiej literaturze przedmiotu brak jest adekwatnego tłumaczenia pojęcia *bandwagoning*, które oddawałaby w pełni jego sens, stąd też najwłaściwszym wydaje się być określenie „podczepienie się”.

[20] Y. Guzansky, „Strategic Hedging by Non-Great Powers in the Persian Gulf”, [w:] A. Klieman (eds.), *Great Powers and Geopolitics. Global Power Shift,* Springer, Cham 2015, s. 231.

wybrane państwa Zachodniego Pacyfiku wykorzystują strategie *hedgingowe*, które, z jednej strony, mają pomóc w maksymalizowaniu korzyści, z drugiej zaś, niwelować rosnące niepewności jakie niesie z sobą postępujący wzrost potęgi i coraz bardziej asertywna polityka Chin. Praca będzie również traktowała o tym jakie czynniki determinują w największym stopniu decyzje o wyborze konkretnej strategii przez poszczególne państwa w badanym regionie.

Aby uzyskać możliwie pełny obraz procesów zachodzących w Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej praca winna udzielić odpowiedzi na następujące kluczowe pytania badawcze. Jakie czynniki mają wpływ na zachwianie równowagi sił w regionie Zachodniego Pacyfiku oraz na ile można uznać rysujące się aktualnie tendencje za trwałe co do kierunku przemian? Na ile wyłaniający się nowy układ sił będący rezultatem rosnącej potęgi Chin stanowi wyzwanie, a na ile już zagrożenie dla państw regionu oraz w jakim stopniu dotyka on problemu bezpieczeństwa pojawiającego się w tym kontekście? Jak zmienia się postawa Stanów Zjednoczonych wobec państw Zachodniego Pacyfiku („*Pivot* na Pacyfik" Baraka Obamy, polityka „*America First*" Donalda Trumpa, działania podejmowane przez Administrację Joe Bidena w ramach koncepcji „*Free and Open Indo-Pacific*") i do jakiego stopnia wpływa na podstawowe kwestie bezpieczeństwa w regionie? W jakim stopniu rywalizacja na linii Pekin-Waszyngton stanowi główną determinantę przy wyborze optymalnej strategii minimalizującej zagrożenia państw regionu? Jakie są główne zmienne wewnętrzne i zewnętrzne określające strategię wybranych państw w kontekście zmieniającej się architektury bezpieczeństwa w regionie? Jaka jest rola ugrupowań ponadnarodowych i do jakiego stopnia zaznacza się ich obecność w kształtowaniu się nowej architektury bezpieczeństwa w regionie? Czy wybór konkretnej strategii warunkowanej wzrostem potęgi i wpływów Chin na stosunki międzynarodowe w regionie można uznać jedynie za działanie dostosowawcze czy może dają się wyróżnić elementy strategii wskazujące na próbę aktywnego oddziaływania na kształt bezpieczeństwa w regionie? Na ile nowa sytuacja związana z interwencją zbrojną Rosji na terytorium Ukrainy wpływa na zmianę układu sił w regionie i czy można zauważyć wśród państw regionu strategie dostosowawcze? Jakie są główne cechy charakterystyczne strategii państw regionu? Czy wyłania się jednolity model strategii *hedgingowej,* lub czy mamy raczej do czynienia z wiązką indywidualnych strategii podporządkowanych konkretnym celom bezpieczeństwa narodowego? I wreszcie czy w zidentyfikowanych strategiach przeważają elementy wspólne czy różnicujące?

Na użytek niniejszej pracy przyjęta została przyjęta hipoteza główna, że wobec rosnącej potęgi Chin, państwa omawianego regionu, mając do wyboru spektrum postaw od pełnego

równoważenia do całkowitego podporządkowania będą realizowały strategię *hedgingu*, która z jednej strony umożliwia słabszym graczom maksymalizowanie korzyści wynikających ze współpracy z potężnym sąsiadem, z drugiej zaś wymusza na decydentach działania polegające na wdrożeniu mechanizmów zabezpieczających przed nadmiernym uzależnieniem się od Pekinu. Działaniom tym towarzyszy polityka utrzymywania równej odległości (i tym samym równej bliskości[21]) oraz strategicznej niejednoznaczności wobec dwóch głównych adwersarzy w regionie, ChRL i USA.

Ponadto przyjęte zostały dwie hipotezy pomocnicze:

1. Państwa regionu będą kładły nacisk na rozbudowę kontaktów gospodarczych i politycznych z Pekinem, tworząc sieć wzajemnej współzależności polityczno-ekonomicznej, która w założeniu ma zmniejszyć prawdopodobieństwo wybuchu konfliktu poprzez podniesienie jego kosztów. Aby uniknąć nadmiernej zależności, która mogłaby okazać się skutecznym instrumentem nacisku chińskiej polityki zagranicznej, działaniom tym będzie towarzyszyła dywersyfikacja kierunków współpracy gospodarczej oraz zintensyfikowanie stosunków politycznych (*hedging* ekonomiczny i polityczny) z liczącymi się graczami w rejonie Indo-Pacyfiku i poza nim.
2. Państwa Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej stając w obliczu rosnących aspiracji mocarstwowych Chin będą prowadziły wobec nich politykę selektywnej uległości, tak aby zademonstrować Pekinowi iż akceptują (część) jego strategicznych priorytetów (ang. *core interets*). Jednocześnie będą wzmacniały swój potencjał obronny (nie definiując jednak *expressis verbis* Chin jako źródło zagrożenia), w celu uniknięcia dominacji oraz zachowania zdolność do strategicznej samodzielności. Obie te postawy, realizowane równocześnie, charakteryzują *hedging* wojskowy.

W badaniach nad stosunkami międzynarodowymi za wiodący paradygmat oraz najbardziej wpływową teorię uznawany jest realizm[22]. Prowadząc badania na temat strategii państw będących odpowiedzią zmianę w regionalnym, czy globalnym układzie sił, realizm wydaje się być najbardziej adekwatną perspektywą w rozpoznaniu i interpretacji zachowań podmiotów państwowych w środowisku międzynarodowym. Wraz z przesuwaniem się geopolitycznego i ekonomicznego centrum z Atlantyku na Zachodni Pacyfik realizm,

[21] M. Pietrasiak, Wietnam – ewolucja sytuacji regionalnej i stosunki z mocarstwami. W cieniu sporu na Morzu Południowochińskim, Azja-Pacyfik, nr 20, 2017, s. 164.

[22] R. Jackson, G. Sørensen, *Introduction to International Relations. Theories and Approaches*. Oxford University Press, Oxford 2013, s. 29; T. Klementewicz, Politologia jako wieloparadygmatyczna struktura wiedzy, Kwartalnik Naukowy OAP UW, nr 5, 2013, s. 189; J. Czaputowicz, *Teorie Stosunków Międzynarodowych,* Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2022, s. 58.

odnoszący się do potęgi państw, ich suwerenności, strategii bezpieczeństwa, rywalizacji, konkurencji oraz walki pomiędzy uczestnikami systemu światowego, nie traci nic ze swej siły eksplanacyjnej. Po zakończeniu Zimnej Wojny i pojawieniu się tzw. pauzy geopolitycznej[23] w stosunkach międzynarodowych przez około dwie dekady dominowało przekonanie, że to raczej konkurencyjne do realizmu podejścia, takie jak liberalizm, liberalizm instytucjonalny, czy konstruktywizm, będą precyzyjniej tłumaczyć występujące zjawiska i mechanizmy charakterystyczne dla, jak to ujął F. Fukujama, okresu „końca historii". Jednakże, kwestionowanie liberalnego ładu oraz próby zmiany porządku światowego przy użyciu siły, co unaoczniła pełnoskalowa inwazja Rosji na Ukrainę, ponownie wywołują zainteresowanie paradygmatem realistycznym w badaniu stosunków międzynarodowych.

Sam realizm nie jest monolitem, czy jednowymiarową teorią lecz posiada wiele form, nurtów i odłamów[24]. M. Kozub-Karkut zauważa, że ze względu na swoją spójność i kompleksowość najbardziej wpływową w obrębie tego obszaru badawczego jest teoria realizmu strukturalnego K. Waltza analizująca politykę międzynarodową z punktu widzenia struktury systemu (ang. *top-bottom*)[25]. Jednakże wyjaśnienie zjawisk na arenie międzynarodowej za pomocą jednej zmiennej przyczynowej, jaką w tym przypadku jest struktura systemu międzynarodowego (zmienna niezależna), spotyka się z krytyką, gdyż, jak z jednej strony, zauważają zwolennicy neoliberalnego instytucjonalizmu nie uwzględnia kwestii współpracy pomiędzy uczestnikami stosunków międzynarodowych, z drugiej, zdaniem samych realistów, zawężenie badań tylko do poziomu struktury i nieuwzględnienie innych poziomów analizy ogranicza możliwości eksplanacyjne teorii[26].

G. Rose analizując prace wiodących teoretyków stosunków międzynarodowych (m.in. R. Schwellera, W. Wohlfortha czy F. Zakarii), wprowadził do debaty pojęcie realizmu neoklasycznego, który uwzględnia zarówno zmienne zewnętrzne jaki i wewnętrzne, aktualizując, systematyzując i łącząc elementy pochodzące zarówno z realizmu klasycznego jak i strukturalnego (neorealizmu). Teoretycy realizmu neoklasycznego uznają, że kształt oraz cele polityki zagranicznej danego państwa są przede wszystkim warunkowane jego miejscem w systemie międzynarodowym oraz relatywną potęgą, która jest w ich dyspozycji – i w tym

[23] P. Gil, Od "Going Concern" do "końca historii". O postrzeganiu dynamiki dziejów, Nowa Geopolityka, nr 1, 2019, s. 153.

[24] T. Onea zauważa, że w literaturze przedmiotu możemy wyróżnić co najmniej 12 form realizmu, m.in.: neorealizm – r. strukturalny, r. defensywny, r. ofensywmy, r. postklasyczny, r, demokratyczny, r. liberalny; vide: Onea T., Putting the 'Classical' in Neoclassical Realism: Neoclassical Realist Theories and US Expansion in the Post-Cold War, International Relations, vol. 26, no. 2, 2012, s. 18.

[25] M. Kozub-Karkut, „Realizm neoklasyczny – główne założenia i możliwości", [w:] E. Haliżak, J. Czputowicz (red.), *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Rambler dla PTSM, Warszawa 2014, s. 43–53.

[26] Ibid., s. 44.

ujęciu są neorealistami, realistami strukturalnymi. Z drugiej jednak strony, dodają, że wpływ posiadanej przez nie potęgi na prowadzoną politykę zagraniczną jest pośredni i złożony, ponieważ presja ze strony systemu musi być przetworzona przez zmienne interweniujące na poziomie państwa. Zatem w tym ujęciu są neoklasykami[27].

Realizm neoklasyczny nie neguje kluczowych założeń K. Waltza odnośnie oddziaływania międzynarodowej struktury (ang. *third image variables*, trzeci poziom zmiennych) i jej konsekwencji lecz dodaje do niej zmienne interweniujące z poziomu pierwszego (poziom jednostki) i drugiego (poziom państwa), czyli politykę wewnętrzną, zdolności mobilizacji czynników i procesów, siłę państwa i jego intencje, percepcję liderów, równowagę ofensywno-defensywną w zbrojeniach, sprawność aparatu państwowego, znaczenie tożsamości oraz interpretacje [28] . Mając na uwadze kluczowe znaczenie polityki zagranicznej państwa w formułowaniu optymalnej strategii bezpieczeństwa, pominięcie teorii wieloprzyczynowych (wyjaśniających międzynarodowe relacje odziaływaniem kilku zmiennych niezależnych) oraz zmarginalizowanie teorii jednoprzyczynowych zmodyfikowanych (zakładających istnienie jednej zmiennej niezależnej, na którą ma wpływ zmienna interweniująca, modyfikująca ostateczny efekt zmiennej zależnej) może wypaczyć prawidłowy przebieg przeprowadzanego badania[29].

Na znaczenie teorii realizmu neoklasycznego w badaniach polityki zagranicznej oraz strategii bezpieczeństwa mniejszych państw w środowisku nasilającej się wielkomocarstwowej rywalizacji zwraca także uwagę M. Magcamit. Autor zauważa, że wpływ struktury systemu na kształtowanie kierunków polityki zagranicznej i wybór optymalnej strategii bezpieczeństwa jest na poziomie państwa modyfikowany poprzez zestaw narzędzi będących w dyspozycji decydentów[30]. Działanie to ma na celu zmianę postrzegania mocarstwa przez społeczeństwo na bardziej pozytywne przy jednoczesnym przeorientowaniu instytucji opartych na zachodnich modelach aby łatwiej dostosować je do nacisków i zachęt płynących ze strony Pekinu[31].

Aby uniknąć uproszczeń w przypadku ograniczania się do jednej tylko tradycji teoretycznej, przedmiotowe rozważania uzupełnione zostaną o wnioski i spostrzeżenia wypływające z podejścia liberalnego. Zwolennicy tego teoretycznego nurtu w stosunkach międzynarodowych podkreślają znaczenie wspólnych interesów i współzależności pomiędzy

[27] G. Rose, Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy, World Politics, vol. 51, no. 1, 1998, s. 146.
[28] R. Schweller, The Progressiveness of Neoclassical Realism, MIT Press, Cambridge 2003.
[29] J. Czaputowicz, *Teorie Stosunków Międzynarodowych*…, op. cit., s. 36.
[30] M. Magcamit, The Duterte method: A neoclassical realist guide to understanding a small power's foreign policy and strategic behaviour in the Asia-Pacific, Asian Journal of Comparative Politics, vol. 5, no. 4, 2019, s. 1–22.
[31] Ibid., s. 7.

państwami, wpływu organizacji międzynarodowych i innych podmiotów transnarodowych (korporacji, organizacji rządowych i pozarządowych) na stosunki międzynarodowe, co wpisuje się w problematykę podejmowaną w niniejszej w pracy[32].

Z uwagi na podnoszone ostatnio w nauce o stosunkach międzynarodowych znaczenie subiektywnych czynników – wyobrażeń, narracji, idei czy emocji, a także zachowań determinowanych przez czynniki kulturowe, uwzględnione zostanie również podejście postpozytywistyczne oraz kładący nacisk na społeczny wymiar stosunków międzynarodowych konstruktywizm.

W literaturze przedmiotu toczy się dyskusja odnosząca się do metod i technik badawczych, które pozwoliłyby na jak najlepsze opisanie i wyjaśnienie obszaru stosunków międzynarodowych obejmujących strategie bezpieczeństwa i dominujący w nim paradygmat realistyczny. E. Haliżak uważa, że „wybór danej metody badawczej, tj. ilościowej czy jakościowej, jest uwarunkowany stawianymi pytaniami badawczymi”[33]. Ponadto, jak zauważa R. Zięba, stosując realistyczny paradygmat w badaniach nad bezpieczeństwem państw i bezpieczeństwem międzynarodowym najważniejszym obszarem badawczym na którym należy się skoncentrować jest „tzw. dylemat bezpieczeństwa, który oparty jest na schemacie „gry o sumie zerowej”, tzn. wskazuje, że wzmocnienie bezpieczeństwa jednego państwa oznacza automatycznie osłabienie stanu bezpieczeństwa jego przeciwnika czy rywala”[34]. J. Czaputowicz odnosząc się do metodologii badań w odniesieniu do realizmu klasycznego, neorealizmu i realizmu neoklasycznego zauważa, że w tym pierwszym przypadku najodpowiedniejsze jest podejście historyczne i rozważania filozoficzne, w drugim – testowanie hipotez za pomocą metod ilościowych oraz jakościowych, natomiast przy zastosowaniu podejścia neoklasycznego optymalne jest użycie metod jakościowych, zwłaszcza analizy przypadku oraz śledzenia procesu[35].

Autor w swoich badaniach korzysta z metod jakościowych. Zastosowanie znajdzie analiza krytyczna tekstów źródłowych: polskiej i zagranicznej literatury przedmiotu, oficjalnych dokumentów rządowych i organizacji międzynarodowych, raportów i opracowań analitycznych *think-tanków*, raportów wyspecjalizowanych instytutów

[32] J. Czaputowicz, *Teorie* …, op. cit., s. 104.
[33] E. Haliżak, Przedmiot, teoria i metodologia nauki o stosunkach międzynarodowych, Stosunki Międzynarodowe, nr 1, t. 51, 2015, s. 28.
[34] R. Zięba, „Bezpieczeństwo w ujęciu różnych paradygmatów naukowych”, [w:] R. Skarzyński, E. Kużelewska (red), *Bezpieczeństwo. Dyscyplina nauki wobec funkcjonowania państwa*, Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2017, s. 15.
[35] J. Czaputowicz, „Mapa współczesnego realizmu: realizm klasyczny, neorealizm, realizm neoklasyczny”, [w:] E. Haliżka, J. Czaputowicz (red), *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych,* Polskie Towarzystwo Studiów Międzynarodowych, Warszawa 2014, s. 36.

naukowych oraz innych jednostek badawczych, a także źródeł internetowych, przede wszystkim zaś stron internetowych ministerstw i innych organów państw regionu jak również amerykańskich agend rządowych. Przywołane materiały źródłowe zostaną przepracowane pod kątem stawianych pytań badawczych, co pozwoli na zidentyfikowanie postaw i poglądów wpływających na wybór konkretnej strategii państw regionu wobec zmian zachodzących w otoczeniu międzynarodowym i w regionie.

W pracy ponadto Autor zastosuje metodą śledzenia procesu, czyli analizy sprowadzającej się do obserwacji w dłuższej perspektywie czasowej konkretnych podmiotów i ich zachowań, gdzie danymi są sekwencje wydarzeń (pojedyncze lub zbiorcze działania lub zmiany stanu) pozyskiwane w drodze analizy działań podejmowanych przez wybrane podmioty (studium przypadku, analiza przypadku)[36], zawężając obszar badawczy do wybranych państw – Japonii oraz Wietnamu.

Analiza strategii wybranych państw została przeprowadzona przy wykorzystaniu zaproponowanej w 2008 roku przez C. Kuika techniki badawczej koncentrującej się na kluczowych obszarach funkcjonowania państwa[37]. C. Kuik wprowadził do nauki o stosunkach międzynarodowych pierwszą usystematyzowaną, teoretyczną analizę strategii *hedgingowch* umożliwiającą ich zrozumienie pomiar i porównywanie. Zastosowanie skonstruowanego i zoperacjonalizowanego przez niego modelu o istotnym znaczeniu analitycznym (ang. *considerable analytic value*[38]) miało umożliwić badaczom weryfikację, czy i w jakim stopniu państwa regionu wdrażają właśnie tę strategię jako odpowiedź na rosnącą potęgę Chin. C. Kiuk analizując postawę Malezji i Singapuru wobec rosnącej potęgi Chin zaproponował użycie techniki badawczej koncentrujących się na trzech kluczowych komponentach funkcjonowania państwa: ekonomii, polityce i dyplomacji oraz wojskowości[39]. Spośród nich wyodrębnił pięć zachowań, postaw znajdujących się w spektrum pomiędzy równoważeniem a *bandwagoningiem*[40], na których powinna się koncentrować procedura badawcza: (1) ekonomiczny pragmatyzm oraz ekonomiczną dywersyfikację, (2) wiązanie

[36] Gałganek A., Metoda śledzenia procesu i mechanizmy przyczynowe w badaniu stosunków międzynarodowych. Indukcja i dedukcja w teoretyzowaniu stosunków międzynarodowych, Przegląd Politologiczny, 2019, nr 4, s. 39–54.

[37] C.C. Kuik, The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to a Rising China, Contemporary Southeast Asia, vol. 30, no. 2, 2008, s. 159–185.

[38] L. Vidal, A. Pelegrin, Hedging Against China: Japanese Strategy Towards A Rising Power, Asian Security, vol. 14, no. 2, 2018, s. 197.

[39] C.C. Kuik, The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to a Rising China…, op. cit., s. 171.

[40] To spektrum jest określane przez stopnień odrzucenia lub akceptacji wpływu mocarstwa na słabsze państwo; z pełnowymiarowym równoważeniem reprezentującym najwyższy stopień odrzucenia potęgi i pełnoskalowm *bandwagoningiem*, będącym całkowitym jej zaakceptowaniem.

oraz angażowanie, (3) ograniczony *bandwagoning* [41], (4) odrzucenie dominacji oraz (5) pośrednie równoważenie. Ekonomiczny pragmatyzm i ekonomiczna dywersyfikacja, przy ich jednoczesnym występowaniu, są postawami neutralnymi wobec zmieniającego się układu sił, postawa druga i trzecia, razem z ekonomicznym pragmatyzmem stanowią część strategii państwa polegającej na maksymalnym wykorzystaniu korzyści (ang. *return-maximizing options*) płynących ze współpracy z wyłaniającym się mocarstwem; ostatnie dwa zachowania wraz z ekonomiczną dywersyfikacją stanowią przeciwwagę, tworzą mechanizm zabezpieczający (ang. *risk contingency options*) w razie fiaska realizacji dwóch poprzednich [42]. Aby dana strategia spełniała warunki *hedgingu* musi uwzględniać oba podejścia: polityka, która koncentruje się jedynie na maksymalizacji zysków bez przygotowania na nieprzewidziane ryzyko – i odwrotnie – nie jest strategią *hedgingową*.

W pierwszym rozdziale zostały przedstawione główne kategorie pojęciowe bezpieczeństwa, oraz została omówiona architektura bezpieczeństwa Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej. W kolejnym rozdziale Autor przybliżył zmiany jakie nastąpiły w światowym i regionalnym układzie sił w kontekście rosnącego potencjału ChRL i słabnięcia pozycji USA w regionie oraz nasilającej się rywalizacji wielkomocarstwowej na Zachodnim Pacyfiku. Rozdział trzeci jest poświęcony jest strategiom *hedgingowym*, które są analizowane w kontekście regionalnym oraz możliwych kierunków ich ewolucji. Rozdziały czwarty i piąty skupiają się na badaniu strategii Japonii i Wietnamu wobec największego źródła zagrożenia w regionie, jakim są Chiny. W zakończeniu pracy zostało zawarte podsumowanie, w którym odniesiono się do postawionych w dysertacji celów, pytań badawczych i hipotez.

[41] W pracy za ograniczony *bandwagoning* przyjęto synchronizację polityki zagranicznej państwa z interesem narodowym Chin (ang. *core interest*).

[42] C. C. Kuik, How Do Weaker States Hedge? Unpacking ASEAN states' alignment behavior towards China…, op. cit., s. 3.

Rozdział I

Bezpieczeństwo – główne kategorie pojęciowe w kontekście regionalnym i strategicznym

1.1. Bezpieczeństwo, strategia, potęga - analiza pojęć

1.1.1. Współczesna percepcja bezpieczeństwa

Bezpieczeństwo i bezpieczeństwo międzynarodowe to jedne z najbardziej istotnych zagadnień odnoszących się do stosunków międzynarodowych we współczesnym świecie. Problem zapewnienia bezpieczeństwa wewnątrz państwa jak i w jego otoczeniu międzynarodowym jest przedmiotem zainteresowania organów władzy państwowej, organizacji międzynarodowych a także obiektem analiz i refleksji naukowych[43]. Wyrazem rosnącego w ostatnich czasach zainteresowania, nie tylko w Polsce, bezpieczeństwem są nowopowstałe kierunki studiów poświęcone tej właśnie kwestii. W obliczu rosnących wyzwań w polityce wewnętrznej państw oraz niepewnemu i szybko zmieniającemu się otoczeniu międzynarodowemu wydaje się sprawą oczywistą, że kwestii bezpieczeństwa poświęca się coraz więcej uwagi. Napięta sytuacja wokół Tajwanu, spory na Morzu Południowochińskim a w szczególności inwazja Rosji na Ukrainę dowiodły, że bezpieczeństwo pozostaje najważniejszym zagadnieniem w stosunkach międzynarodowych, a koncentracja wysiłków państwa na rozbudowie potencjału obronnego musi być absolutnym priorytetem każdej władzy. Należy jednak powiedzieć, że obecna percepcja bezpieczeństwa różni się od tradycyjnych podejść koncentrujących się przede wszystkim na wymiarze wojskowym, politycznym, niekiedy zaś na wymiarze ekonomicznym bezpieczeństwa. Współcześnie bezpieczeństwo jest rozpatrywane w aspekcie zdrowotnym (Covid-19), teleinformatycznym (ataki cybernetyczne), humanitarnym (klęski głodu), ekologicznym (zanieczyszczenia), społecznym (demografia), ontologicznym (dostosowanie do zmian) czy kulturowym (imigracja, integracja)[44].

Na przestrzeni dziejów podstawowym celem wszelkich form organizowania się społeczeństw – od pierwotnych skupisk ludności po nowoczesne państwo – było zapewnienie zarówno samej grupie jaki i jej poszczególnym członkom fizycznego przetrwania. Bez spełnienia tego warunku wszelkie inne cele nie są możliwe do realizacji. Eliminacja zagrożenia,

[43] W. Kostecki, *Strach i potęga. Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2012, s. 17.

[44] A. Przyborowska-Klimczak, Bezpieczeństwo Międzynarodowe, Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie, 2016, s. 153–165; I. Zychowicz, E. Halista-Telus, „Poczucie bezpieczeństwa i zaufania społecznego w obliczu pandemii, [w:] R. Borkowski (red.), *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, 2021, nr 2, s. 93–94.

czyli dążenie do zagwarantowania bezpieczeństwa (łac. *sine cura*, securitas, bez pieczy[45]) jest potrzebą egzystencjalną, związaną z istnieniem każdego podmiotu[46]. Istotę znaczenia tego pojęcia dobrze ujął R. Kuźniar twierdząc, że „fundamentem tego wszystkiego, co «po pierwsze», jest bezpieczeństwo. Jest ono pierwotną, egzystencjalną potrzebą jednostek, grup społecznych, wreszcie państw[47]". Obecnie w literaturze przedmiotu pojęcie bezpieczeństwa posiada wiele kontekstów znaczeniowych liczba przymiotników je określających jest prawie nieograniczona (bezpieczeństwo osobiste, zbiorowe, narodowe, międzynarodowe, ekonomiczne, socjalne, ekologiczne, energetyczne itd.) [48]. Wieloznaczność i wielopłaszczyznowość definicji rozpatrywanych na gruncie nauk o bezpieczeństwie potwierdza, że rozległe spektrum kategorii bezpieczeństwa jest wyjątkowo trudne, czy wręcz niemożliwe, do zwięzłego zdefiniowania[49]. W szerokim ujęciu bezpieczeństwo można określić jako „stan i poczucie pewności, brak zagrożenia oraz ochrona przed nim"[50]. B. Hołyst definiując bezpieczeństwo pisze, że „jest to nie tylko pewnego rodzaju stan psychiczny, lecz także biologiczny, społeczny, kulturowy i prawny, w którym dana osoba ma poczucie całkowitej pewności – wie, że ma wsparcie w innej osobie lub w sprawnie funkcjonującym systemie prawnym"[51].

W niniejszej pracy rozumienie bezpieczeństwa zostanie umiejscowione w kontekście wzrostu potęgi ChRL, innymi słowy będzie się odwoływało do tego, jak prowadzona jest polityka przez uczestników stosunków międzynarodowych, jakimi są Japonia oraz Wietnam. Bezpieczeństwo będzie postrzegane jako najważniejszy cel głównej strategii (ang. *grand strategy*) realizowanej przez te państwa. Tak ujęta koncepcja bezpieczeństwa może być analizowana w ujęciu podmiotowym, ściśle wiążąc ze sobą bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe, gdzie nadrzędnym celem państw badanego obszaru jest eliminacja zagrożeń w dynamicznie zmieniającym się środowisku międzynarodowym (czy środowisku

[45] W. Kopaliński, *Słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa 1983, s. 147.
[46] R. Zięba, „Teoria bezpieczeństwa", [w:] R. Zięba, S. Bieleń, J. Zając (red), *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015, s. 87.
[47] R. Kuźniar, Po pierwsze bezpieczeństwo, Rzeczpospolita, z 9.1.1996, https://archiwum.rp.pl/artykul/75465_Po_pierwsze_bezpieczenstwo.html (dostęp: 21.02.2022)
[48] E. Ponczek, „Wielowymiarowość konfliktu i wojny oraz pokoju i bezpieczeństwa. Etiologia – eksplanacja – możliwość badań", [w:] R. Łoś, J. Regini-Zacharski (red.), *Konflikty i spory międzynarodowe*, t. 2.Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010, s. 13.
[49] M. Szuniewicz, *Ochrona bezpieczeństwa państwa jako przesłanka ograniczenia praw i wolności jednostki w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 2.
[50] Antoszewski A, Herbuta R. (red.), *Leksykon politologii*, Atla, Wrocław 2002, s. 38.
[51] B. Hołyst, *Bezpieczeństwo: ogólne problemy badawcze*, PWN, Warszawa 2014, s. 9.

bezpieczeństwa, ang. *security environment*[52]) mających swe źródło w kwestionowaniu obecnego ładu międzynarodowego przez Chiny; przedmiotowym, w którym regionalni gracze opierając się rosnącej presji ze strony potężnego sąsiada dążą do zachowania własnej tożsamości i suwerenności na arenie międzynarodowej oraz procesualnym (perspektywicznym), w którym państwa regionu pragną oddziaływać na procesy na arenie międzynarodowej, chcą dysponować narzędziami do kształtowania relacji w regionie (np. poprzez organizacje międzynarodowe takie jak np. ASEAN), a poprzez rozbudowanie stabilnych relacji regionalnych i ponadregionalnych podążać ścieżką trwałego rozwoju[53].

Wyjątkowość zagadnienia jakie poddawane jest analizie, czyli wybór optymalnych strategii państw obszaru Zachodniego Pacyfiku realizujących cel nadrzędny jakim jest przetrwanie (i dalsze trwanie) uzasadnia skoncentrowanie się na ujęciu podmiotowym, czyli na bezpieczeństwie narodowym i międzynarodowym, w którym to państwa i organizacje międzyrządowe są głównymi uczestnikami stosunków dwustronnych i wielostronnych. W dynamicznie zmieniającym się środowisku międzynarodowym implikującym wzrost niepewności odnośnie kierunków tych zmian, ta perspektywa wydaje się być jak najbardziej uzasadniona, gdyż odpowiada na fundamentalne pytanie dotyczące „być albo nie być" suwerennym, podmiotem na arenie międzynarodowej w środowisku bezpieczeństwa gdzie komponent siły militarnej zyskuje na znaczeniu. W tym kontekście bezpieczeństwo narodowe odwołuje się do zdolności państwa do eliminacji zagrożeń zewnętrznych i to właśnie państwu, a właściwie jego potencjałowi obronnemu (wojskowemu), daje prymat w realizacji fundamentalnego celu jakim jest zapewnienie bezpieczeństwa narodowego. Można zatem w tym kontekście interpretować bezpieczeństwo jako „zdolność i możliwość państwa do zapewnienia sobie istnienia i rozwoju w środowisku międzynarodowym, w tym ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi"[54]. Złożoność relacji, współzależność międzynarodowa, pogłębiająca się globalizacja oraz rosnąca liczba aktorów stopniowo zamazuje granice pomiędzy bezpieczeństwem narodowym, a międzynarodowym i łączy je w szerszą strukturę ładu międzynarodowego wzmacniając jego przewidywalność i przejrzystość[55]. Państwa

[52] Pojęcie „środowisko bezpieczeństwa", jest definiowane jako „ogół wszystkich czynników otoczenia podmiotu bezpieczeństwa oraz jako wyzwania, szanse, zagrożenia i ryzyka związane z istnieniem podmiotu bezpieczeństwa", zob. B. Zdrodowski, Istota bezpieczeństwa państwa, Annales Universitatis Paedagogicae, Cracoviensis, Studia de Securitate, Folia 289, vol. 9, no. 3, 2019, s. 53. Zagadnieniu temu poświęcony jest osobny rozdział „Środowisko bezpieczeństwa" w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczpospolitej Polskiej, Warszawa 2020, s. 6.

[53] E. Cziomer, L. Zyblikiewicz, *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, PWN, Warszawa 2005, s. 43.

[54] Antoszewski A, Herbuta R. (red.), Leksykon… s. 39.

[55] M. Pietraś, „Bezpieczeństwo międzynarodowe", [w:] Pietraś M. (red.), *Międzynarodowe Stosunki Polityczne*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2007, s. 11.

Zachodniego Pacyfiku obawiają się zmiany obecnego ładu międzynarodowego i niepewności co do jego przyszłego kształtu czy charakteru, dostrzegają więc znaczenie trwałości i przewidywalności, środowiska bezpieczeństwa, które jest warunkiem *sine qua non* realizacji bezpieczeństwa także w ujęciu przedmiotowym i procesualnym. Międzynarodowa architektura bezpieczeństwa nie jest więc jedynie sumą bezpieczeństw pojedynczych państw czy innych uczestników stosunków międzynarodowych – jej istota polega na zapewnieniu bezpieczeństwa nie tylko poszczególnym podmiotom lecz także całej strukturze[56].

Przewidywalność kierunków rozwoju regionalnej architektury bezpieczeństwa i, co istotne, instrumentarium służące łagodzeniu konfliktów i rozwiązywaniu sporów w anarchicznym świecie są kluczowe z punktu widzenia państw drugorzędnych (ang. *secondary states*). Państwom regionu zależy by ChRL respektowała wypracowany i skodyfikowany na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci zestaw norm i zasad regulujących bilateralne i multilateralne relacje, gdyż jedynie taka postawa może przyczynić się do rozładowania istniejących napięć i mieć pozytywny wpływ na utrzymanie regionalnej stabilizacji. Jak trafnie zauważył Z. Rudnicki „Towarzyszące pokojowemu regulowaniu sporów procedury, środki i sposoby określa prawie bez zmian ten sam zestaw tradycyjnych już formuł, których powstanie zawdzięczamy postępowi wywołanemu dzięki kodyfikacji haskiej. Instytucjonalizacja pokojowego rozwiazywania sporów jest charakterystyczna dla przemian w nowoczesnych stosunkach międzynarodowych i znajduje odbicie na gruncie prawa międzynarodowego publicznego”[57].

Powstaje jednak pytanie, co w sytuacji, gdy cele poszczególnych podmiotów polityki międzynarodowej są sprzeczne, a dostępny zestaw narzędzi rozwiązywania czy łagodzenia sporów jest w konkretnym przypadku niewystarczający. E. Kolodziej, zauważa że problematyka bezpieczeństwa międzynarodowego „wyłania się jako podstawowy aspekt prowadzenia polityki w sytuacji, gdy jedna ze stron w swoim dyskursie wobec adwersarza zaczyna używać argumentu siły (lub ją stosuje), aby wymusić na swoim oponencie ustępstwa”[58]. Prowadzenie polityki w środowisku bezpieczeństwa, w którym jedno z państw (blisko położone mocarstwo) kwestionuje istniejący porządek międzynarodowy wymaga od decydentów państw zagrożonych rewizjonistyczną polityką sąsiada bardzo ostrożnego kluczenia pomiędzy tym co konieczne, a tym co możliwe. Obowiązkiem władz jest

[56] E, Cziomer, L. Zyblikiewicz, *Zarys współczesnych stosunków*…, op. cit., s. 156.
[57] Z. Rudnicki, „Kluczowe zmiany w postanowieniach dotyczących pokojowego regulowania sporów międzynarodowych, dokonane w okresie od konferencji w Dumbarton Oaks do uchwalenia Karty Narodów Zjednoczonych”, [w:] Łoś R. (red.), *Konflikty i spory międzynarodowe*, t. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009, s. 9.
[58] E.A. Kolodziej, *Security and International Relations*, Cambridge University Press, New York 2005, s. 22.

opracowanie takiej *grand strategy*, która umożliwi realizację podstawowych celów związanych z bezpieczeństwem podmiotowym, przedmiotowym i procesualnym przy jednoczesnym nie narażaniu się na reperkusje, odwet ze strony potężnego sąsiada, który w działaniu państw słabszych, drugorzędnych (sojusze, zbrojenia) może upatrywać zagrożenie dla własnych mocarstwowych ambicji.

1.1.2. Mierniki i wymiary potęgi

Potęga jest kluczowym pojęciem w opisie i analizie stosunków międzynarodowych. Jej znaczenie w polityce międzynarodowej (po okresie dominacji alternatywnych koncepcji w latach 90. XX w., wynikających z kwestionowania dominacji paradygmatu realistycznego, wyłonieniem się jednobiegunowego ładu międzynarodowego i niekwestionowaną dominacją Stanów Zjednoczonych) wraz z powrotem realizmu do głównego nurtu badań wyraźnie rośnie. Inwazja Rosji na Ukrainę, wzrost potęgi ChRL, napięcia w rejonie Zachodniego Pacyfiku oraz, w konsekwencji, transformacja globalnego układu sił wymuszają na państwach ponownie skoncentrowanie swojej uwagi na znaczeniu siły w polityce międzynarodowej. Jednakże, próby jednoznacznego zdefiniowania i nadania potędze konkretnych charakterystycznych dla niej atrybutów wiążą się z szeregiem problemów[59]. Po pierwsze samo słowo ‘potęga’ ma wiele synonimów w literaturze przedmiotu (także obcojęzycznej) często używanych zamiennie, jak np. siła, władza, energia, potencjał, wpływ czy sprawczość, które mogą być różnie rozumiane w zależności od badanej dziedziny czy intencji autora. Po drugie, poszczególni badacze koncentrują się na jej odmiennych kontekstach i wymiarach – realiści będą chcieli uwypuklić znaczenie potęgi militarnej[60], zwolennicy koncepcji liberalnych podkreślą znaczenie współzależności i miękkiej siły (ang. *soft power*)[61], a konstruktywiści skoncentrują się na społecznych i tożsamościowych aspektach potęgi[62]. Należy jednak przyjąć, że w każdym paradygmacie odnoszącym się do stosunków międzynarodowych i polityki zagranicznej kwestia potęgi, czy siły jest kluczowa dla prowadzonych badań naukowych.

Na znaczenie siły w stosunkach międzynarodowych należy spojrzeć przez pryzmat wyznaczonych i realizowanych celów strategicznych poszczególnych państw. Z perspektywy polityki zagranicznej państwa powinny się koncentrować na wykorzystaniu swego potencjału

[59] D. Kondrakiewicz, „Metody pomiaru siły państwa w stosunkach międzynarodowych”, [w:] E. Haliżak, M. Pietraś (red.), *Poziomy analizy stosunków międzynarodowych,* t. II, Warszawa 2013, s. 13–22;
[60] J.J. Maerscheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, Norton and Company, New York 2001.
[61] J.S. Nye, Soft power, Foreign Policy, no. 80, 1990, s. 153–171.
[62] A. Wendt, Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics, International Organization, vol. 46, no. 2, 1992, s. 391–425.

do zmiany układ sił, zgodnie z jasno zdefiniowanymi celami realizowanej *grand strategy*: z perspektywy struktury systemu międzynarodowego państwa starają się dostosować do swojego otoczenia, wykorzystując w sposób jak najbardziej optymalny swoją pozycję i siłę[63]. Różnice w potencjale, sile poszczególnych państw są najistotniejszą zmienną z punktu widzenia sprawczości i możliwości realizowania swoich strategii przez podmioty poddawane analizie. Jak zauważa M. Sułek „potęga państwa jest wielkością względną; oznacza to, że jest ona ułamkiem potęgi świata, i jeśli on rośnie to znaczy, że potęga państwa rośnie, i odwrotnie" [64]. Kwestia ta wydaje się być kluczowa do zrozumienia architektury bezpieczeństwa i poszczególnych strategii państw regionu – wzrost lub spadek potęgi liczony w wartościach absolutnych poszczególnych państw Zachodniego Pacyfiku musi zawsze być konfrontowany ze zmianą potencjału pozostałych graczy w regionie – przede wszystkim, choć nie tylko, USA i ChRL. Przy rosnących dysproporcjach w sile, mierzonej wielkościami względnymi poszczególni gracze mają większą (lub mniejszą) sprawczość w realizowaniu swojej agendy dotyczącej bezpieczeństwa czy innych kluczowych aspektów funkcjonowania państwa. Ograniczenie siły oddziaływania przez względnie niekorzystną pozycję państwa w systemie międzynarodowym nie pomaga w realizacji przez nie zdefiniowanych celów i strategii.

Państwa regionu dysponujące mniejszym potencjałem (siłą) niż Chiny są podatne na oddziaływanie hegemona, który może dysponować swoją siłą, przekształcając ją w zdolność do wywierania na nie wpływu (ang. *influence*) poprzez (1) propagandę, czyli próby wywierania wpływu polegające przede wszystkim na celowej manipulacji; (2) dyplomację, która odnosi się do prób wywierania wpływu polegających przede wszystkim na negocjacjach; (3) naciski ekonomiczne, które obejmują próby wywierania na nie wpływu przy wykorzystaniu posiadanych zasobów oraz (4) presję wojskową, która odnosi się do prób wywierania wpływu, sprowadzających się głównie do użyciu przemocy[65]. W środowisku znaczącej asymetryczności potencjałów (sił) państw badanego regionu, realizowanie strategii przez graczy drugorzędnych może być wysoce ograniczone z uwagi na naciski i wpływy dominującego aktora, który może nie mieć interesu w tym by respektować ich prawa i cele strategiczne.

Potęga nie jest monolitem lecz należy postrzegać ją wielowymiarowo. Oznacza to, że państwo może dysponować potęgą w jednym wymiarze, a w innym cierpieć na jej deficyt, na

[63] C. Brown, C. Ainley, *Understanding International Relations*, Palgrave Macmillan, New York 2005, s. 80.
[64] M. Sułek, „Teoria cyklu siły: wkład Charlesa F. Dorana w rozwój kierunku realistycznego w nauce o stosunkach międzynarodowych", [w:] J. Czaputowicz, E. Haliżak (red.), *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Rambler, Warszawa 2014, s. 91.
[65] C. Brown, C. Ainley, Understanding…, op. cit., s. 80.

jednej płaszczyźnie może względnie zyskiwać wobec swoich rywali, natomiast na innych płaszczyznach pozostali aktorzy dysponując przewagami konkurencyjnymi mogą utrzymywać przewagę nad adwersarzem[66]. Chiny niewątpliwie dysponują przewagą w regionie w aspekcie ekonomicznym czy wojskowym – ich przewaga liczona w nominalnym Produkcie Krajowym Brutto (PKB) czy w wydatkach na obronność (zbrojenia) jest wyraźna na tle pozostałych państw regionu. Jednakże jest kwestią dyskusyjną, czy możemy mówić o chińskiej supremacji np. technologicznej (Tajwan, Japonia) czy kulturowej, *soft power* (Korea Południowa, Japonia). Z. Brzeziński w Wielkiej Szachownicy odnotował, że niekwestionowana potęga Stanów Zjednoczonych w latach 90. XX wieku i status jedynego supermocarstwa światowego wiązała się z absolutną dominacją w czterech głównych dziedzinach: USA były mocarstwem wojskowym o niespotykanym zasięgu; ich potęga ekonomiczna nie miała sobie równych; przewaga technologiczna nie pozostawiała żadnych wątpliwości; natomiast pod względem kulturowym, jakby nie oceniać strony estetycznej, Stany Zjednoczone przyciągały swoją atrakcyjnością[67].

Nie tylko Z. Brzeziński starał się ocenić które czynniki mają decydujący wpływ na realną potęgę państwa. Badacze stosunków międzynarodowych wielokrotnie podejmowali próby obiektywizacji pojęcia siły, wyselekcjonowania jej kluczowych elementów i opisania jej przy użyciu narzędzi matematycznych. Starano się znaleźć obiektywne czynniki, narzędzia i miary, za pomocą których dałoby się uporządkować państwa od najbardziej do najmniej potężnego. H. Morgenthau wśród elementów potęgi narodowej (ang. *elements of national power*) wymienia geografię, zasoby (żywność, surowce), potencjał przemysłowy, gotowość bojową (technologię, przywództwo, jakość i ilość sprzętu wojskowego), populację (rozmiar i trendy), charakter i morale narodu (z uwzględnieniem 'jakości' społeczeństwa i władz jako czynnika kluczowego), dyplomację, i jakość władzy – decydentów (zmuszanych do balansowania pomiędzy polityką, zasobami oraz koniecznością uwzględniania poparcia w społeczeństwie)[68]. F.K. Ogański wśród głównych wyznaczników potęgi wymienił wielkość populacji, umiejętności i efektywność władz oraz poziom rozwoju ekonomicznego państwa, które przekładają się na najwłaściwszą miarę potęgi[69]. Niektórzy badacze za kluczowe elementy pozycjonowania państw pod względem ich siły przyjmowali całkowitą konsumpcję energii elektrycznej i paliw, co miało świadczyć o potencjale jakim dysponują pozycjonowane

[66] D.A. Baldwin, „Power and International Relations", [w:] W. Carlsnaes, T. Risse, B.A. Simmons (eds.), Handbook of international Relations, Sage, Los Angeles 2013, s. 275.
[67] Z. Brzeziński, *Wielka szachownica*, Bertelsmann Media, Warszawa 1999, s. 24.
[68] H. Morgenthau, *Politics among nations. The struggle for power and peace*, Alfred A. Knopf, New York 1948, s. 117–155.
[69] A.F.K. Oganski, *World Politics*, Alfred A. Knopf, New York 1958, s. 436.

w ten sposób kraje[70]. W. Fucks w oparciu o wyniki swoich badań twierdził, że na potęgę państwa składają się trzy zmienne: liczba ludności, produkcja energii i produkcja stali. Opierając się na ekstrapolacji danych z roku 1960 wyliczył, że w 1980 roku ChRL będzie większą potęgą niż ówczesny hegemon, jakim były Stany Zjednoczone[71]. Z kolei J. Nye, zwraca uwagę na znaczenie niematerialnych zmiennych wpływających na potęgę państwa (miękka siła/soft power) dodając, że potęga, którą łatwiej doświadczyć niż zdefiniować i zmierzyć, jest w polityce międzynarodowej jak pogoda – wszyscy o niej mówią, lecz niewielu rozumie i tak jak rolnicy starają się przewidzieć burze tak politycy dążą do zrozumienia dynamiki zachodzących zmian w redystrybucji potęgi pomiędzy państwami[72].

Polski badacz, M. Sułek, zajmujący się potęgonomią (nauką o potędze państwa) oraz potęgometrią (nauką o modelowaniu i pomiarze tej potęgi) uznaje potęgę za centralną kategorię teorii stosunków międzynarodowych. Badacz wyróżnia trzy wymiary potęgi: ekonomiczny, militarny oraz demograficzno-przestrzenny, które mogą występować osobno, ale pozwalają także wyróżnić kilka charakterystycznych form będących kombinacją dwóch czynników/wymiarów (np. militarno-ekonomiczna), lub połączeniem ich wszystkich (potęga militarna, ekonomiczna przestrzenna i demograficzna). Chiny określa jako potęgę jednowymiarową: demograficzno-przestrzenną, natomiast Japonię jako potęgę ekonomiczną[73]. Można rozbudować zaproponowany model oceny potęgi złożony z trzech – materialnych – wymiarów poprzez dodanie dwóch kolejnych, niematerialnych – strategii i morale, jednakże, jak twierdzi badacz „należy je dopiero zidentyfikować i określić na podstawie dynamicznej analizy kształtowania się parametrów potęgi. Innymi słowy (…) elementy niematerialne uzewnętrzniają się przede wszystkim w zakresie czynnika militarnego, jako reprezentanta określonej woli i strategii (polityki)”[74].

Istotną kwestią w odniesieniu do potęgi i podejmowanych strategicznych decyzji w oparciu o racjonalne przesłanki jest percepcja siły (swojej i pozostałych graczy) przez aktorów stosunków międzynarodowych. Jej błędne postrzeganie czy wypaczona interpretacja może prowadzić do zbagatelizowania zagrożenia (skutkując negatywnymi konsekwencjami z uwagi na brak czasu na odpowiednią reakcję i podjęcie środków zaradczych) lub wyolbrzymienia (skutkiem czego mamy do czynienia ze zmarnowaniem ograniczonych zasobów lub ich

[70] B. M. Russet, Components of operational theory of international alliance formation, The journal of conflict resolution, vol. 12, no. 3, 1968, s. 185–301.
[71] F. Weintraub, Recenzja: *Formeln zur Macht: Prognosen über Völker, Wirtschaft, Potentiate by Wilhelm Fucks*, Social Research, The Johns Hopkins University Press, 1968, vol. 35, no. 2, s. 389–392.
[72] J. S. Nye Jr., The Changing Nature of World Power, Political Science Quarterly, vol. 105, no. 2, 1990, s. 177–192.
[73] Sułek M., O potęgonomii i potęgometrii, Nowa Geopolityka, https://geopolityka.net/o-potegonomii-i-potegometrii/#_ftn7 [dostęp: 16.02.2022].
[74] Ibid.

nieracjonalnym rozdysponowaniem)[75]. Także w tym kontekście można interpretować dążenie do rewizji przez Państwo Środka obecnego ładu światowego, ustalonego po II Wojnie Światowej, umownie nazywanego ładem Bretton Woods[76]. Niektórzy badacze kwestionują stwierdzenie, że Chiny osiągnęły status mocarstwa światowego. Niemniej jednak działania Pekinu na Morzu Południowochińskim i Wschodniochińskim, na granicy chińsko – indyjskiej, polityka wymuszeń ekonomicznych, czy skuteczna mediacja pomiędzy Rijadem i Teheranem świadczą o tym, że Chiny postrzegają się jako mocarstwo i starają się już teraz dyktować warunki, w oparciu o które ma się kształtować nowy – regionalny i światowy – porządek. Efektem połączenia obu czynników: obiektywnego, mierzalnego wzrostu potęgi Chin oraz subiektywnego uznawania się przez Pekin za mocarstwo po raz pierwszy od zakończenia Zimnej Wojny pojawiła się geopolityczna rywalizacja i zagrożenie konfliktem pomiędzy Chinami a Stanami Zjednoczonymi i, niewykluczone, ich sojusznikami i partnerami w regionie. Jak zauważa R. Zięba, i co jest też przedmiotem tej dysertacji, „największe ryzyko ostrej rywalizacji w kwestiach bezpieczeństwa istnieje między Chinami a Japonią na Morzu Wschodniochińskim, a także w Azji Południowo-Wschodniej między Chinami oraz ich sąsiadami i USA (w tym na Morzu Południowochińskim)”[77]. M. Lasoń natomiast dodaje, że biorąc pod uwagę znaczenie analizowanego regionu dla światowej ekonomii można śmiało stwierdzić że przejęcie nad nim kontroli przez Pekin uczyni z Chin prawdziwą potęgę światową[78].

1.1.3. Strategia jako instrument polityki bezpieczeństwa

Po to by móc realizować cele strategiczne państwo posiłkuje się swoim najważniejszym atrybutem, jakim jest polityka zagraniczna. Od tego czy jest ona prowadzona sprawnie i optymalnie zależy zdolność państwa do korygowania bądź też eliminowania niekorzystnych oddziaływań ze strony systemu, czyli międzynarodowej struktury. Jasne zdefiniowanie i konsekwentna realizacja swoich interesów państwowo-narodowych wpisuje się w rację stanu każdego państwa. Poprzez rację stanu należy rozumieć „wzgląd na dobro państwa, regułę postępowania politycznego, priorytet dla interesu państwowego, prymat interesu

[75] M. Adamczyk, „Teoretyczne wprowadzenie do badań nad bezpieczeństwem”, [w:] M. Debita, M. Adamczyk (red), *Polska-Europa-Świat; Wczoraj i dziś*, Media Expo, Poznań 2017, s. 59.
[76] W. Widmeier, From Bretton Woods to the Global Financial Crisis: Popular Politics, Paradigmatic Debates, and the Construction of Crises, Review of Social Economy, vol. 72, no. 2, 2014, s. 233–252.
[77] R. Zięba, „Pojmowanie bezpieczeństwa międzynarodowego w XXI wieku”, [w:] R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku*, Poltext, Warszawa 2018, s. 27.
[78] M. Lasoń, *Koncepcja polityki obronnej Chińskiej republiki Ludowej na trzecią dekadę XXI wieku*, Krakowskie Studia Międzynarodowe, 2020, s. 109–120.

zbiorowego nad normami prawnymi i politycznymi”[79]. Przy konsekwentnym przesuwaniu się geopolitycznego centrum z obszaru Euroatlantyckiego w stronę Zachodniego Pacyfiku powiązanego głównie z dynamicznym rozwojem Chin, szybkim zmianom podlega istniejąca regionalna architektura bezpieczeństwa, której najważniejsze filary zasadzają się na ustaleniach, decyzjach i sojuszach będących rezultatem uzgodnień końca II Wojny Światowej [80] . Niemniej jednak, bez względu na kierunek zmian w środowisku międzynarodowym, czy w polityce wewnętrznej państwa właśnie racją stanu jest nakreślenie długofalowych celów, które będą definiowały i determinowały wszystkie kluczowe decyzje podejmowane przez zmieniające się władze w ramach prowadzonej polityki zagranicznej i, do pewnego stopnia, wewnętrznej. Takie spojrzenie na priorytetowe dla państwa kwestie jest właśnie strategią, wymagającą od decydentów doboru określonych środków i metod, tak aby zapewnić realizację wspomnianych już kluczowych interesów państwowych i narodowych. R. Kuźniar, przywołując francuskiego teoretyka strategii A. Baufre, określa strategię jako „sztukę wykorzystania siły do osiągnięcia celów polityki”, a sam dodaje, że strategia „koncentruje się na sposobach osiągnięcia celu”[81]. Do osiągnięcia tych zdefiniowanych długofalowych zamierzeń państwo wyznacza sobie cele krótkoterminowe, stosuje taktykę, która musi brać pod uwagę doraźnie szanse i ograniczenia pochodzące ze struktury systemu międzynarodowego. Państwo wdrażając odpowiednią taktykę ma do swojej dyspozycji zestaw narzędzi: środki dyplomatyczne, wojskowe, ekonomiczne oraz adekwatne metody – perswazję, nacisk czy wymuszenie wobec pozostałych graczy na arenie międzynarodowej[82].

R. Zięba pisze, że w nauce o stosunkach międzynarodowych najczęściej obecne są dwie główne strategie, poprzez które państwa chcą maksymalizować swoje bezpieczeństwo. Pierwsza koncentruje się na działaniach jednostronnych, unilateralnych, i polega na samodzielnym zapewnianiu sobie bezpieczeństwa zewnętrznego. Takie ‘imperialne podejście’ jest jednak bardzo trudne do wdrożenia, gdyż nawet największe potęgi dysponują organicznymi zasobami i możliwościami. Druga strategia zapewnienia sobie bezpieczeństwa – dominująca we współczesnym świecie – polega na współpracy z innymi aktorami stosunków międzynarodowych. Tak zdefiniowane podejście do bezpieczeństwa nie wynika z braku możliwości (potencjału), a raczej z postrzegania swojego bezpieczeństwa w

[79] E. Cziomer, L. Zyblikiewicz, Zarys współczesnych stosunków…, op. cit., s. 121.
[80] System bilateralnych sojuszy „Piasta i Szprychy” (*Hub and Spikes*), zawiązanych pomiędzy USA a państwami Zachodniego Pacyfiku: Japonią, Koreą Południoiwą, Filipinami, Australią oraz, w nieformalnym wymiarze, Tajwanem.
[81] R. Kuźniar, *Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005, s. 12.
[82] E. Cziomer, L. Zyblikiewicz, Zarys współczesnych stosunków…, op. cit., s. 122.

kontekście wspólnoty – regionalnej, ponadregionalnej oraz światowej, gdzie dominują demokratyczne systemy państwowe, pokojowe rozwiązywanie konfliktów oraz przestrzeganie prawa[83].

Inaczej na kwestię strategii mocarstw patrzy twórca szkoły realizmu ofensywnego, J. Mearscheimer, który nie zgadza się z liberalnym spojrzeniem na stosunki międzynarodowe i konstatuje, że mocarstwa, które nie są nieufne względem siebie, w kwestiach bezpieczeństwa mogą wyłącznie liczyć na siebie i najlepszą strategią prowadzącą do zapewnienia sobie przetrwania (celu nadrzędnego) jest maksymalizacja potęgi względem swojego głównego rywala[84]. L. Freedman L. i S. Raghavan także zwracają uwagę na kwestię siły, która jest kluczową zmienną przy pozycjonowaniu się państw i doborze adekwatnej do zagrożeń strategii w ramach istniejącej, lecz zmiennej architektury bezpieczeństwa. Tu strategia jest kwestią świadomego wyboru i zależy od umiejętności właściwego zdiagnozowania sytuacji oraz dostrzeżenia wynikających z niej szans i zagrożeń. To z kolei implikuje konieczność zrozumienia wyborów i strategii podejmowanych przez inne podmioty oraz tego, jak te decyzje i strategie mogą ograniczać, a nawet w pewnych okolicznościach całkowicie uniemożliwiać własne wybory. Istotą strategii jest zatem współzależność wyboru (ang. *interdependence of choice*)[85]. W tak zarysowanym środowisku podejmowania decyzji podobnie jak u realistów kluczowe znaczenie ma potęga, jako czynnik determinujący wybór danej strategii. W tym ujęciu wyróżniamy: strategię konsensualną (ang. *consensual strategy*), która sprowadza się do dostosowania wyborów strategicznych do innych podmiotów stosunków międzynarodowych, bez groźby lub użycia siły; strategię kontrolingu (ang. *controlling strategy*), która wiąże się z użyciem siły w celu ograniczenia strategicznego wyboru innego aktora, na przykład poprzez obronę spornego terytorium przed jakąkolwiek próbą zajęcia; oraz strategię wymuszenia (ang. *coercive strategy*) lub wymuszenie strategiczne (ang. *strategic coercion*), która obejmuje rozmyślne i celowe użycie jawnych gróźb, aby wpłynąć na strategiczne wybory innych aktorów stosunków międzynarodowych[86].

Przytoczone strategie pozwalają nam na wskazanie kierunków działań państw drugorzędnych, które prowadzą nie tylko do wzmocnienia swojej siły – swojego potencjału militarnego, czy obronnego, ale też do zacieśniania więzów w ramach struktur międzynarodowych. Państwa tworzą organizacje obronne (North Atlantic Treaty Organisation,

[83] R. Zięba, „Teoria ogólna, bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych", [w:] E. Haliżak (red.), *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku*, Scholar, Warszawa 2006, s. 985–114.
[84] J. Mearscheimer, The Tragedy of Great Power Politics, W. W. Norton & Company, New York 2014.
[85] L. Freedman, S. Raghavan, „Coercion", [w:] P.D. Williams (eds.), *Security Studies*, Routledge, New York 2008, s. 217.
[86] Ibid., s. 217.

NATO) oraz zawierają umowy gospodarcze (UE, RCEP, CPTPP) także dlatego, aby poprzez wzrost bilateralnych i multilateralnych zależności zwiększyć koszt ewentualnego zakwestionowania bezpieczeństwa ze strony podmiotu kwestionującego *status quo*. Powiedzieć należy, że taka postawa nie jest typowa dla wszystkich regionów świata. O ile w przestrzeni Euroatlantyckiej doszło do powstania jednego bloku militarnego, NATO, to taka sytuacja, pomimo porób podejmowanych w czasie Zimnej Wojny, nie zakończyła się powodzeniem w obszarze Zachodniego Pacyfiku czy Indo-Pacyfiku. Z uwagi na specyfikę regionu nie udało się stworzyć warunków pozwalających na powstanie takiego bloku. Wspomniana architektura bezpieczeństwa *Hub and Spokes* obejmująca USA i ich sojuszników nie ewoluowała w kierunku zawiązywania sojuszy wojskowych pomiędzy państwami Azji Wschodniej i Południow-Wschodniej, będących sojusznikami USA, nie mówiąc już o państwach ASEAN, które nie wykazują, nawet w obliczu rosnącej potęgi Chin, zainteresowania do przyjęcia strategii bezpieczeństwa opartej na wzorcach Paktu Północnoatlantyckiego, tworząc tzw. "Azjatyckie NATO". Pojawienie się w przestrzeni Zachodniego Pacyfiku koncepcji Quad nadal nie przekształciło się w Quad-plus, które, oprócz czterech demokratycznych państw założycielskich, miało aspiracje do przyciągnięcia innych państw regionu, np. Wietnamu czy Korei Południowej.

Oczywiście nie oznacza to, że państwa w swoich strategiach bezpieczeństwa ignorują istnienie potężnego sąsiada, wręcz przeciwnie. Racja stanu, będąca nadrzędną dla każdego przywódcy dyrektywą, wytycza państwu długofalowe cele i jest zazwyczaj jasno definiowana i zapisywana w postaci narodowych strategii. Jednakże w publikowanych oficjalnie strategiach państwa rzadko decydują się na zdefiniowanie zagrożeń czy wyzwań *explicite,* a realizowaną strategię łatwiej niekiedy dostrzec w realnych działaniach, takich jak zacieśnianie więzów gospodarczych, kierunki sprzedaży i źródła pozyskiwania uzbrojenia czy wzrost lub ograniczenie stosunków dyplomatycznych – zmiennych, które będą przedmiotem dalszych, pogłębionych rozważań.

1.2. Bezpieczeństwo w perspektywie teorii stosunków międzynarodowych

1.2.1. Realizm

Śledząc literaturę dotyczącą szeroko rozumianej kwestii bezpieczeństwa, można dostrzec, że niewielu autorów kwestionuje pogląd, że tradycja realistyczna wywarła ogromny wpływ na

poprawę zrozumienia tego kluczowego dla stosunków międzynarodowych pojęcia. Teorie realistyczne, koncentrujące swoją uwagę na władzy, rywalizacji, sile, strachu i anarchii mają dużą wartość eksplanacyjną w odniesieniu do takich kwestii jak konflikt, wojna czy pokój, priorytetowych dla jednostek, państw i całej struktury systemu międzynarodowego. Nawet jeśli część badaczy nie zgadza się z niektórymi ujęciami i wnioskami proponowanymi przez realizm, to jednak paradygmat ten. wyznacza ramy, wobec których każdy autor zajmujący się problemem potęgi czy bezpieczeństwa nie może pozostać obojętny, a zwolennicy innych podejść teoretycznych przedstawiając swoje teorie zazwyczaj pozycjonują je jako kontrapunkt właśnie w stosunku do realizmu.

Twórcy szkoły realistycznej koncentrują się przede wszystkim na bezpieczeństwie oraz na najważniejszych aktorach stosunków międzynarodowych, jakimi są państwa gdyż uważają, że to właśnie państwa, jako unitarne podmioty, 'kule bilardowe wzajemnie na siebie oddziałujące' powinny być podstawowym obiektem badań. Paradygmat realistyczny wywodzi się z myśli Hobbesa i zakłada, że najważniejszym zadaniem każdego państwa, jest zapewnienie sobie bezpieczeństwa [87]. Państwa funkcjonując w anarchicznej strukturze międzynarodowej, gdzie nie ma nadrzędnego ośrodka władzy do którego mogłyby się zwrócić w sytuacji zagrożenia, muszą bronić się przed przemocą jakiej doświadczają ze strony innych aktorów („wojna wszystkich ze wszystkimi"). Dlatego tradycja realistyczna postrzega bezpieczeństwo przez pryzmat siły i wszelkich jej przejawów jak zbrojenia czy sojusze, które mają zagwarantować państwu przetrwanie w anarchicznym świece.

Patrząc z perspektywy nadrzędnego celu państwa jakim jest uniezależnienie się od zewnętrznych wpływów ograniczających ich sprawczość, dla realistów nie jest istotne jaki dominuje w nim system polityczny – najważniejszy jest ośrodek władzy, który prowadzi politykę zagraniczną i podejmuje strategiczne decyzje dotyczące bezpieczeństwa państwa, a wszystkie kwestie odnoszące się sfery wewnętrznej (demokracja, ekonomia, prawa człowieka) nie mają znaczenia [88]. Jednakże dążeniom państwa do zapewnienia sobie bezpieczeństwa i wzmocnienia swojej siły towarzyszy analogiczna reakcja pozostałych aktorów, którzy w trosce o swoje bezpieczeństwo również starają się ukierunkować działania na wzmocnienie swojej potęgi. Pojawia się wówczas problem określany jako"'dylemat bezpieczeństwa", który wywodzi się z logiki „gry o sumie zerowej", w której zwiększenie

[87] R. Zięba, „Bezpieczeństwo w ujęciu różnych paradygmatów naukowych", [w:] R. Skarzyński, E. Kużelewska (red.), *Bezpieczeństwo. Dyscyplina nauki wobec funkcjonowania państwa*, Agencja Wydawnicza Ekopress, Białystok 2017, s. 14.

[88] J. Czaputowicz, „Bezpieczeństwa o teoriach stosunków międzynarodowych", [w:] K. Żukowska (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, Iusattax, Warszawa 2011, s. 69.

bezpieczeństwa jednego kraju powoduje równoczesne zmniejszenie poczucia bezpieczeństwa drugiego gracza[89].

Paradygmat realistyczny nie jest jednorodny i występuje w nim wiele szkół i nurtów. Wśród dominujących podejść wewnątrz realizmu, czyli w realizmie klasycznym, neorealizmie, realizmie defensywnym, ofensywnym i realizmie neoklasycznym, pomimo wspólnego teoretycznego rdzenia zasadzającego się na sile, rywalizacji i istotności czynnika materialnego, możemy zaobserwować różnice w postrzeganiu kwestii bezpieczeństwa. E. Carr, H. Mogrenthau czy G.F. Kennan, przedstawiciele realizmu klasycznego, zwracali uwagę, że dążenie do coraz większej potęgi (ang. *lust for power*) jest zakorzenione w naznaczonej ułomnościami naturze ludzkiej, zatem państwa stale angażują się w działania na rzecz zwiększania swoich potencjałów (ang. *capabilities*). Przedstawiciele realizmu klasycznego doszukują się zagrożenia dla bezpieczeństwa w naturze ludzkiej. Uważają że brak światowego odpowiednika rządu państwowego wzmaga dążenie jednostek do samowoli (ang. *free reign*)[90]. Przyczyn wojen upatrywali w realizacji partykularnych interesów przywódców, albo w krajowych systemach politycznych, które umożliwiały wpływowym grupom prowadzenie egoistycznej i ekspansjonistycznej polityki zagranicznej. Dla klasycznych realistów politykę międzynarodową można scharakteryzować jako zło: złe rzeczy dzieją się, ponieważ ludzie tworzący politykę zagraniczną są czasami źli[91]. Niemniej jednak, strategie państw odnoszące się do nadrzędnych celów, takich jak bezpieczeństwo państwa i jednostki muszą być opracowywane racjonalnie, z uwzględnieniem kosztów i korzyści różnych możliwych kierunków działania. H. Morgenthau pisał, że stawiamy się w sytuacji męża stanu, który musi zmierzyć się z konkretnym wyzwaniem polityki zagranicznej w pewnych okolicznościach i zadajemy sobie pytanie, jakie są racjonalne alternatywy, z których mąż stanu może wybrać, zakładając zawsze, że działa w sposób racjonalny.[92] Aby skutecznie zapewnić sobie bezpieczeństwo państwo dąży do maksymalizacji siły, co ma umożliwić skuteczniejsze powstrzymywanie zagrożenia płynącego ze strony innych podmiotów stosunków międzynarodowych.

Inaczej do kwestii siły podchodzi K. Waltz., twórca neorealizmu, który nadrzędny cel państwa dostrzegał nie w dążeniu do maksymalizacji potęgi lecz właśnie bezpieczeństwa. K. Walz pisał: „w anarchii bezpieczeństwo jest celem najwyższym. Tylko, jeżeli jest

[89] K. Kącka, „Współczesne teorie stosunków międzynarodowych wobec zagadnienia bezpieczeństwa międzynarodowego", [w:] A. Kusztelak (red.), *Bezpieczeństwo współczesnego świata. Wyzwania i zagrożenia*, Wydawnictwo WSHU, Poznań 2011, s. 89.
[90] C. Ellman, „Realism", [w:] P.D. Williams (eds.), *Security Studies*, Routledge, New York 2008, s. 17.
[91] Ibid., s. 19.
[92] Morgenthau H., Politics among nations…, op. cit., s. 5.

zapewnione przetrwanie, państwa mogą bezpiecznie dążyć do innych celów, takich jak spokój, wzrost gospodarczy, czy potęga. Ponieważ potęga jest tylko środkiem, a nie celem, państwa wolą przyłączyć się do słabszej z dwóch koalicji. Nie mogą pozwolić aby sama potęga, potencjalnie użyteczny środek do realizacji celu, stała się celem, do którego zmierzają państwa. Celem, do którego motywuje je system, jest bezpieczeństwo"[93]. Potęga państwa postrzegana jest w ujęciu względnym, w odniesieniu do swoich rywali. Wyraźna przewaga jednego państwa nad drugim, czyli nierównowaga w rozkładzie sił może stanowić zagorzenie dla bezpieczeństwa[94]. I jak zauważa K. Waltz problem zapewnienia państwu bezpieczeństwa w świecie wielo- i dwubiegunowym jasno pokazuje, przewagę występowania dwóch, i tylko dwóch, wielkich mocarstw w systemie [95]. Kwestię bezpieczeństwa podobnie postrzegali przedstawiciele realizmu defensywnego – mniejsze państwa dążąc do zagwarantowania sobie bezpieczeństwa, mając do wyboru związanie się z silniejszym państwem lub dążenie do równowagi sił wybierają tę drugą opcję i nie będą podejmowały ryzyka zmiany systemu i prezentowały postawy rewizjonistycznej[96].

Potęga i bezpieczeństwo to także zasadniczy problem z jakim musi się zmierzyć realizm ofensywny który, wywodząc się z neorealizmu, również postrzega strukturę systemu jako główną determinantę w stosunkach międzynarodowych, jednakże cel państwa upatruje nie w utrzymaniu równowagi sił, maksymalizowaniu bezpieczeństwa lecz w maksymalizowaniu siły. Realizm ofensywny zakłada, że naturalnym stanem systemu międzynarodowego jest anarchia (czyli brak jednego, światowego rządu, do którego można się odwołać w razie zagrożenia), każde państwo dysponuje potencjałem militarnym (o zróżnicowanej dystrybucji wewnątrz systemu); nie można być pewnym co do intencji innych aktorów; nadrzędnym celem państwa jest przetrwanie, oraz to że państwa w swoich decyzjach kierują się racjonalnymi przesłankami[97]. Jednakże J. Mearsheimer dostrzega transformację systemu światowego i wyłanianie się nowego, wielobiegunowego świata, w którym pojawiają się trzy realistyczne porządki: kruchy ład międzynarodowy, ułatwiający współpracę, oraz dwa ograniczone porządki – jeden zdominowany przez Chiny, drugi przez Stany Zjednoczone – dwa ostatnie z tendencją do rywalizacji. Jeśli na świecie istnieją dwa, lub więcej, wielkie mocarstwa / bieguny (USA, Chiny, Indie? Rosja?) nie mają one innego wyboru, jak działać zgodnie z realistycznymi nakazami i angażować się w rywalizację o bezpieczeństwo.

[93] K. Waltz, Theory of international politics…, op. cit., s. 126.
[94] J. Czaputowicz, Mapa współczesnego realizmu…, op. cit., s. 36.
[95] K. Waltz, Theory of international politics…, op. cit., s. 160.
[96] J. Czaputowicz, Mapa współczesnego realizmu…, op. cit., s. 31.
[97] J. Mearscheimer, The Tragedy of Great Power…, op. cit., s. XI.

Oczywiście, zgodnie z założeniem realizmu ofensywnego, ich celem jest zdobycie władzy kosztem przeciwników, jednakże jeśli nie jest to możliwe, nie będzie działać na ich niekorzyść. W tych okolicznościach względy ideologiczne podporządkowane są względom bezpieczeństwa[98].

Zaproponowana przez K. Waltza metoda analizy relacji międzynarodowych proponująca przede wszystkim posiłkowanie się zmiennymi z poziomu struktury systemu spotkała się z zastrzeżeniami płynącymi z samej szkoły realistycznej. Krytycy takiego jednostronnego, systemowego podejścia – nazwani przez G. Rose'a realistami neoklasycznymi – uważają że jest ono niewystarczające i dlatego należy je rozszerzyć o zmienne pochodzące z poziomu państw, a więc m. in. o postrzeganie i interpretację zagrożeń, czy sprawność ośrodków decyzyjnych, które są zmiennymi interweniującymi pomiędzy zmienną niezależną, jaką jest struktura systemu, a zmienną zależną, czyli polityką zagraniczną kraju[99]. Za podstawowy cel polityki państwo powinno jednakże obrać maksymalizowanie wpływu, a nie bezpieczeństwa, czy potęgi. Utrzymanie równowagi sił nie jest więc sposobem na osiągnięcie celu, państwo może dążyć do utrzymania status quo, lecz może także prowadzić politykę rewizjonistyczną, jeśli w ten sposób przybliży się do realizacji długofalowych zamierzeń i zwiększenia swojej strefy wpływu. W tym kontekście wskazane wydaje się dostrzeżenie różnic pomiędzy aktorami stosunków międzynarodowych, dla których kluczowym celem jest osiągnięcie bezpieczeństwa oraz tymi, którzy prowadzą politykę rewizjonistyczną[100]. Konsekwencją takiego podejścia do postrzegania państwa – nie jako wyłącznie unitarnego podmiotu, lecz także jako 'czarnej skrzynki' – jest konieczność dostrzeżenia niuansów polityki wewnętrznej determinującej proces decyzyjny dotyczący bezpieczeństwa państwa w systemie międzynarodowym. Jak zauważa J. Wojciuk „rządy obawiają się utraty władzy w wyniku niepopularnej polityki, to ogranicza krótkoterminową możliwość skorzystania z potęgi, nawet jeśli państwo jest ogólnie silne i sprawne. Wchodzi tu w grę zasadniczy dylemat pomiędzy bezpieczeństwem międzynarodowym i stabilnością wewnętrzną. Słaba legitymizacja wewnętrzna utrudnia możliwość transmisji potęgi na politykę zagraniczną"[101].

[98] J. Mearscheimer, Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order, International Security, vol. 43, no. 4, 2019, s. 7–50.

[99] G. Rose, Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy, World Politics, vol 51, no. 1, 1998, s. 144–72.

[100] M. Kozub-Karkut, „Realizm neoklasyczny – główne założenia i możliwości", [w:] E. Haliżak, J. Czaputowicz, *Teoria realizmu w stosunkach międzynarodowych. Założenia i zastosowania badawcze*, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2014, s. 43–54.

[101] A. Wojciuk, *Dylemat potęgi. Praktyczna teoria stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010, s. 74.

1.2.2. Liberalizm

Liberalny nurt teoretyczny w stosunkach międzynarodowych również, podobnie jak realizm, zakłada, że bezpieczeństwo jest celem wszystkich uczestników życia społecznego, w tym międzynarodowego, a najlepszą metodą jego zapewniania jest współzależność opierając się na wielopłaszczyznowej współpracy między państwami, instytucjami i innymi podmiotami transnarodowymi. Podejście liberalne zasadza się na postrzeganiu bezpieczeństwa państwa w określonym międzynarodowym porządku w ujęciu normatywnym, w którym polityka opierająca się na potędze (ang. *power politics*) i odzwierciedlająca myślenie o bezpieczeństwie w kategorii równowagi sił powinna zostać zastąpiona innymi narzędziami, takimi jak międzynarodowe instytucje, czy legislacja, poprzez które państwa realizują swoje cele[102]. Liberalizm w swej pierwotnej formie, czerpiący z myśli idealistów, postrzega rzeczywistość w sposób zbliżony do paradygmatu konstruktywistycznego, w którym idea jest postrzegana jako atrybut dzięki któremu można wpływać na kształt stosunków międzynarodowych i, w konsekwencji, na architekturę bezpieczeństwa. W tym ujęciu idealizm nie powinien łączyć się z kwestią moralności lecz raczej powinien być postrzegany jako oczekiwanie, że niektóre idee są w rzeczywistości międzynarodowej możliwe do wdrożenia, i dzięki temu realne oddziaływanie, ulepszanie świata jest w zasięgu możliwości decydentów[103]. Jak głęboko zakorzeniony jest ten sposób myślenia, nawet u polityków deklarujących zgoła odmienne do liberalnego postrzeganie rzeczywistości, pokazuje przekonanie neokonserwatywnej administracji Georga W. Busha, jeszcze na początku naszego wieku, że rosnące w siłę Chiny mogą stać się odpowiedzialnym uczestnikiem (ang. *responsible stakeholder*) w systemie międzynarodowym, w którym byłyby kimś więcej niż tylko członkiem – powinny dążyć do współpracy ze Stanami Zjednoczonymi, aby ten system, który umożliwił ich sukces, utrwalić[104]. Kolejne lata pokazały, że Pekin, wraz z Moskwą, nie planują wpisywać się w liberalno-idealistyczną wizję Waszyngtonu, a wręcz przeciwnie – dążą do rewizji zastanego ładu międzynarodowego i zanegowania roli Stanów Zjednoczonych jako gwaranta ładu światowego, kreatora architektury bezpieczeństwa oraz dostarczyciela światowych dóbr publicznych.

Jeszcze w latach 90. ubiegłego wieku, na fali entuzjazmu wynikającego z zakończenia Zimnej Wojny, zostało spotęgowane przekonanie, że jesteśmy świadkami ‘końca historii’

[102] R. Zięba, O tożsamości nauk o bezpieczeństwie, Zeszyty Naukowe AON, vol. 1, nr 86, 2012, s. 9.
[103] A. Wojciuk, Dylemat potęgi…, op. cit., s. 11.
[104] R. B. Zoelick, Whither China: From Membership to Responsibility? Remarks to National Committee on U.S.-China Relations, 2005, US Department of State, https://2001–2009.state.gov/s/d/former/zoellick/rem/53682.htm (dostęp: 20.02.2022).

i absolutnej dominacji liberalnego paradygmatu, w którym sieć powiązań polityczno-ekonomicznych między państwami, ponadnarodowe instytucje, inkluzywność, procesy integracyjne, czyli ogólna współzależność między zdecydowaną większością podmiotów stosunków międzynarodowych wyeliminuje siłę, potęgę i dominację jako atrybuty osiągania celów. W tym kontekście należy rozumieć teorię bezpieczeństwa zbiorowego jako umiejscawiającą swe podstawowe założenia właśnie w liberalnej koncepcji stosunków międzynarodowych. Szkoła liberalna, podobnie jak realizm, dostrzega wprawdzie zagrożenie dla bezpieczeństwa w anarchii współczesnych stosunków międzynarodowych, gdzie dochodzi do procesów przenoszenia się potęgi i rekalibracji równowagi sił, lecz zakłada też, że negatywny wpływ tych zjawisk może zostać ograniczony poprzez, multilateralne platformy dialogu o bezpieczeństwie, skupiające państwa regionu, jak w przypadku Zachodniego Pacyfiku Forum Regionalne ASEAN (ARF), ASEAN-Institutes of Strategic and International Studies (ASEAN-ISIS), czy Council for Security Cooperation in the Asia Pacific (CSCAP), tworząc system bezpieczeństwa zbiorowego[105].

Aby tak stworzona architektura bezpieczeństwa była skuteczna musi spełniać trzy podstawowe założenia: (1) w przypadku agresji jednego państwa na inne, pozostali aktorzy są zobligowani do udzielenia pomocy państwu napadniętemu. Gwarancja tego, iż zostaną podjęte wspólne działania wobec agresora umożliwia blokowi zgromadzenie siły większej, niż dysponuje agresor co w założeniu powinno działać jako czynnik odstraszający przed podejmowaniem działań przeciw jakiemukolwiek członkowi zbiorowej architektury bezpieczeństwa. Stworzenie takiej struktury i doraźny rozkład sił przeciw agresorowi premiuje nierewizjonistyczne podmioty i zapewnia bezpieczeństwo słabszym państwom; (2) państwo rewizjonistyczne musi się liczyć z bardzo poważnymi kosztami swojej polityki. Każda próba zmiany, czy zakwestionowania systemu międzynarodowego przy wykorzystaniu rozwiązań siłowych powinna dla agresora wiązać się z ryzykiem poniesienia kosztów finansowych, polityczno-dyplomatycznych, oraz wpłynąć na zmniejszenie poczucia bezpieczeństwa. Suma kosztów musi przeważać nad ewentualnymi zyskami takiego zachowania; (3) państwa powinny wyznawać zbliżony system wartości odnoszący się do wzajemnego bezpieczeństwa i kierować się wysokim poczuciem solidarności wobec uczestników zbiorowej architektury bezpieczeństwa. Taka postawa musi pociągać za sobą koszty, gdyż w imię wspólnego bezpieczeństwa państwa, w niektórych sytuacjach, powinny

[105] R. Higgot, Ideas, identity and policy coordination in the Asia-Pacific, The Pacific Review, vol. 8, no. 4, 1994, s. 367–79; A. Acharya, An Arms Race in Southeast Asia?: Prospects for Control, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, Pacific Strategic Paper, no. 8, 1994, s. 46.

przedkładać interes zbiorowy ponad swoje partykularne interesy i dążenia. W ramach bezpieczeństwa zbiorowego państwa zgadzają się zatem przestrzegać pewnych norm oraz zasad odnoszących się do utrzymania stabilności i, jeśli to konieczne, łączą się, aby powstrzymać agresora. Taka postawa charakteryzuje się wzajemnością, innymi słowy podobnego zachowania należy oczekiwać od każdego podmiotu tak funkcjonującej struktury[106].

Argument na rzecz bezpieczeństwa zbiorowego sprowadza się do twierdzenia że uregulowane, zinstytucjonalizowane równoważenie oparte na pojęciu wszyscy przeciwko jednemu zapewnia więcej stabilności niż dbanie o samego siebie (ang. *self-help*), oparte na pojęciu indywidualnego równoważenia zagrożenia. Stabilizacja – rozumiana tutaj jako brak wielkiej wojny – jest efektem współpracy. W świecie dążącym do równowagi sił w warunkach anarchii państwa bronią się same zgodnie z nakazami niesprzyjającego, czy wrogiego środowiska międzynarodowego. Charles Kupchan i Clifforf Kupchan piszą, że kluczowe pytanie brzmi, czy takie regulowane równoważenie, będące pochodną bezpieczeństwa zbiorowego opierającego się na idei jeden za wszystkich wszyscy za jednego czy nieuregulowane równoważenie oparte na idei 'self-help' dbaniu o samego siebie, bardziej przybliża do zachowania pokoju[107]. Niestety, wydaje się, że odpowiedź na tak postawione pytanie podważa wiarę w liberalne nadzieje pokładane w bezpieczeństwie zbiorowym. Za papierek lakmusowy i test na wartość prognostyczną konkurencyjnych teoretycznych perspektyw (w szczególności realizmu ofensywnego J. Maerscheimera) autorzy w 1995 roku zaproponowali przyjrzenie się Rosji i śledzenie, w jakim kierunku będzie ewoluowało, to – ówcześnie zmagające się z problemami wewnętrznymi – mocarstwo. Ponad ćwierć wieku później wyraźnie widać, że współczesna Rosja nie stała się częścią europejskiego zbiorowego bezpieczeństwa (ang. *a full member of a pan-European collective security body*), tak jak przewidywali autorzy[108]. Pisząc te słowa (25.02.2022, dzień inwazji Rosji na Ukrainę) autor jest świadkiem porażki liberalnego, opartego na wartościach i współzależności, systemu międzynarodowego, przynajmniej w tej części Europy, oraz prowadzenia polityki z perspektywy siły. Co więcej, na wschodnim krańcu euroazjatyckiego kontynentu możemy dostrzec, że wraz ze wzrostem potęgi Chiny nie wkomponowują się w koncepcję zbiorowej architektury bezpieczeństwa, a wręcz przeciwnie – ich asertywna, czy agresywna polityka

[106] J. Czaputowicz, Teorie stosunków…, op. cit., s. 139.
[107] A. Kupchan Charles, A. Kupchan Clifford, The Promise of Collective Security, International Security, vol. 20, no. 1, 1995, s. 53.
[108] Ibid., s. 61.

skłania państwa regionu do rewizji swoich kierunków prowadzenia polityki zagranicznej i weryfikacji optymalnych strategii bezpieczeństwa.

Niedopasowanie teoretycznych założeń liberalnych koncepcji bezpieczeństwa zbiorowego do specyfiki regionu Zachodniego Pacyfiku ma swoje źródła, poza kwestami kulturowymi i historycznymi [109] w problemie odnoszącym się do definicji progów naruszenia porządku międzynarodowego, tzw. czerwonych linii. Państwa kwestionujące *status quo* mogą podejmować działania poniżej progu wojny (ang. *below the treshold of war*), w szarej strefie (ang. *gray-zone tactics*), prowadząc działania niekonwencjonalne, nielinearne, stopniowe, czy hybrydowe. Dążąc do rozszerzania swoich wpływów mają w dyspozycji szeroki zestaw instrumentów: gospodarczych (blokady, sankcje, ograniczenia w dostawach energii, wymuszenia), wojskowych (ruchy wojsk, działania destabilizujące wewnątrz innego państwa, ćwiczenia wojskowe na dużą skalę, starcia *proxy*, przez pośredników), informacyjnych (kampanie propagandowe, narzucanie historycznych narracji, dyplomacja), politycznych (wspieranie partyzantki na terytorium innego państwa, żądania ustępstw na forum publicznym, wspieranie adwersarzy innego państwa) oraz z dziedziny IT jak np. ataki cybernetyczne[110]. Polityka ta jest widoczna w szczególności w rejonie Morza Południowochińskiego, gdzie Pekin dążąc do rozszerzenia swojej strefy wpływów stosuje taktykę salami (ang. *salami-slicing tactic*), polegającą na stopniowym zajmowaniu przestrzeni znajdującej się w wyłącznych strefach ekonomicznych pozostałych państw regionu, przy czym, z uwagi na rozłożenie w czasie swojej aktywności, jego działania nie wywołują stanowczej reakcji Stanów Zjednoczonych.

Nie oznacza to jednak, że głoszona przez liberalizm wartość współzależności czy sieci gospodarczych powiązań jest całkiem pozbawiona wartości eksplanacyjnych. Bezpieczeństwo jest rozumiane wielowymiarowo, zatem tam gdzie realistyczne postrzeganie relacji międzynarodowych przez pryzmat siły czy rywalizacji napotyka na teoretyczne braki tam szkoła liberalna może pomóc w zrozumieniu pojawiających się problemów.

1.2.3. Konstruktywizm

Konstruktywizm jest najbardziej wpływowym postpozytywistycznym podejściem w badaniu współczesnych stosunków międzynarodowych. Zyskał wyraźnie na znaczeniu gdy pozytywistyczne koncepcje oparte na materialnym postrzeganiu bezpieczeństwa

[109] Boltjes M., Brook T., Praag van Walt M., Święty ład, … op. cit.
[110] M.J. Mazarr, *Mastering the gray zone: understanding a changing era of conflict*, Strategic Studies Institute and U.S. Army War, Collegr Press, 2015, s. 59.

w dwubiegunowej równowadze sił, wraz z zakończeniem Zimnej Wojny zaczynały być kontestowane przez niektórych badaczy stosunków międzynarodowych [111] . Konstruktywistyczne podejście do analizy stosunków międzynarodowych opiera się na przekonaniu, że nie ma obiektywnej rzeczywistości społecznej czy politycznej niezależnej od naszego rozumienia. Konstruktywiści nie uważają zatem świata społecznego za coś będącego „na zewnątrz" tam, w znaczeniu zewnętrznego świata konkretnych przedmiotów; zamiast tego istnieje tylko „wewnątrz", jako rodzaj świadomości intersubiektywnej[112].

W konsekwencji, zdaniem przedstawicieli tej szkoły, bezpieczeństwo jest społecznym konstruktem, kształtowanym w ramach określonego dyskursu oraz w oparciu o prowadzoną przez państwo odpowiednią narrację. Istotnym wyróżnikiem tego podejścia jest specyfika postrzegania struktury systemu i jej poszczególnych komponentów. W przeciwieństwie do realistów strukturalnych, czy neorealistów, dla konstruktywistów większe znaczenie niż kwestia dystrybucji potęgi mają takie czynniki jak: wspólna wiedza, czy zrozumienie i oczekiwania; czynniki materialne (nabierające jednakże znaczenia przez pryzmat czynnika ludzkiego) oraz praktyka (proces), które wspólnie tworzą strukturę społeczną (ang. *social structure*) [113] . Tak definiowana struktura pozycjonuje aktora w kontekście jego natury – bardziej skłonnej do kooperacji lub do konfrontacji. Dlatego kwestia dylematu bezpieczeństwa – kluczowego w stosunkach międzynarodowych – jest strukturą społeczną, stworzoną przez intersubiektywne zrozumienie (ang. *intersubjective understanding*), w której państwa są wobec siebie tak nieufne, że przyjmują najbardziej pesymistyczne założenia wobec wzajemnych intencji i w konsekwencji realizują swoją strategię bezpieczeństwa poprzez zwiększanie siły i rozbudowywanie potencjałów. Przy tak dobranych założeniach, charakterystyczną strukturą społeczną jest wspólnota bezpieczeństwa (ang. *security comunity*), gdzie państwa w trakcie rozwiązywaniu konfliktów nie uciekają się do rozwiązań siłowych. To podejście konstruktywistów do kwestii postrzegania bezpieczeństwa bardzo dobrze oddaje obserwacja A. Wendta, gdy pisze, że pięćset brytyjskich bomb atomowych jest mniej groźnych dla Stanów Zjednoczonych niż pięć północnokoreańskich głowic nuklearnych[114].

---

[111] N.G. Onuf, World of our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations, University of South Carolina Press, Columbia 1989; Wendt A., Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics. International Organization, no 46, 1992 s. 391–425; R. Koslowski, F. Kratochwil, Understanding change in international politics: the Soviet empire's demise and the international system, International Organization, no. 48, 1994, s. 215–247.

[112] A. Heywood, *Global Politics, Palgrave*, Macmillan, New York 2011, s. 71.

[113] A. Wendt, Constructing international politics. International Security, no. 20, 1995, s. 73.

[114] Ibid., s. 74.

Zainteresowanie konstruktywistycznym podejściem do kwestii bezpieczeństwa nie jest charakterystyczne wyłącznie dla europejskiej, czy, szerzej, dla euroatlantyckiej tradycji badawczej. Coraz bardziej zyskuje na znaczeniu także w Azji, szczególnie w Chinach, gdzie prace autorów reprezentujących ten nurt rozumienia stosunków międzynarodowych są, oprócz twórców szkoły realizmu i liberalizmu, coraz częściej analizowane[115]. E. Haliżak zauważa, że w tradycji azjatyckiej czynniki pozamaterialne, takie jak świadomość, tożsamość, kultura polityczna czy gra dyplomatyczna mają istotny wpływ na preferencje i interesy państw, tryb podejmowania decyzji czy percepcję pozostałych aktorów sceny międzynarodowej[116].

Na tym tle należy się zastanowić, jak słabsze państwa postrzegają kwestię bezpieczeństwa w środowisku, które charakteryzuje wysoka asymetryczność materialnych elementów stosunków międzynarodowych. W przeciwieństwie do realistów, konstruktywiści, podobnie jak liberałowie uważają, że system międzynarodowy jest rządzony przez zbiór zasad, norm i umów. Brak rządu centralnego w systemie międzynarodowym, skłania państwa do współpracy i przynosi stabilizację. W konsekwencji porządek nie wyłania się z równowagi sił, ale raczej z różnych szczebli zarządzania i współpracy – poprzez instytucje, prawodawstwo, umowy, standardy czy normy. Konstruktywiści wierzą że pokojowe współistnienie i kooperacja jest możliwa, ale musi być to proces dwukierunkowy, w którym rosnące w potęgę Chiny, także powinny się dostosować do obowiązujących zasad i struktur społeczności międzynarodowej, natomiast słabsze państwa powinny prowadzić politykę wiązania i angażowania (ang. *binding-engagement*) w celu ustanowienia dwustronnych i wielostronnych kanałów zinstytucjonalizowanej komunikacji aby „uspołecznić" (ang. *socialize*) supermocarstwo[117].

N. Busse zwraca też uwagę na inny istotny aspekt postrzegania kwestii bezpieczeństwa przez azjatyckie kraje, jakim jest zbiorowa tożsamość (ang. *collective identity*), kluczowe pojęcie w konstruktywistycznym ujęciu stosunków międzynarodowych[118]. Część państw Azji, w szczególności państwa ASEAN, dąży do odejścia od polityki równowagi sił w swoich

[115] E. Haliżak, „Realizm w chińskiej nauce o stosunkach międzynarodowych", [w:] E. Haliżak, J. Czaputowicz (red), *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Rambler, Warszawa 2013, s. 167; D. Leheny, "Constructivism and International Relations in Asia", [w:] S. Pekkanen, J. Ravenhill, R. Foot (eds.), *The Oxford Handbook of the International Relations of Asia*, Oxford University Press, Oxford 2014.

[116] E. Haliżak, „Wyłaniająca się dwubiegunowość USA - Chiny w systemie międzynarodowym", [w:] E. Haliżak, M. Pietraś, (red.), Zmiana układu sił USA – Chiny a transformacja porządku międzynarodowego, Żurawia Papers, Warszawa 2005, s. 51.

[117] L. López, A. Vidal, Pelegrín, Hedging Against China: Japanese Strategy Towards A Rising Power, Asian Security, vol. 14, no. 2, 2018, s. 193–211.

[118] N. Busse, Constructivism and Southeast Asian security, The Pacific Review, vol. 12, no. 1, 1999, s. 39–60.

międzynarodowych kalkulacjach. Państwa te, co prawda z pewnym oporem, wdrażają regionalny kodeks postępowania (ang. *Code of Conduct*), który koncentruje się wokół takich norm jak niestosowanie siły, nieingerencja w sprawy wewnętrzne drugiego państwa oraz brak sformalizowania w zarządzaniu konfliktami[119]. Przestrzeganie tych zasad w ciągu ostatnich lat doprowadziło do wytworzenia się zbiorowej tożsamości wśród członków Stowarzyszenia: kodeks postępowania stał się integralną częścią polityki zagranicznej państw ASEAN i dziś jest odbierany jako istotny punkt odniesienia w postrzeganiu regionalnej architektury bezpieczeństwa. Zauważalnym efektem takiego (wspólnego) postrzegania stosunków międzynarodowych jest wyeliminowanie (na dzień dzisiejszy) ze swoich strategii bezpieczeństwa i polityki zagranicznej kluczowych dla realistów narzędzi, takich jak prowadzenie wojen przeciwko sobie, czy budowanie wojskowych sojuszy[120]. Również T. Berger zwrócił uwagę na pozamaterialne czynniki determinujące wybór optymalnych strategii bezpieczeństwa państw Zachodniego Pacyfiku. Takie zmienne jak pamięć historyczna, dziedzictwo kolonializmu, anty-militaryzm, wewnętrzne normy kulturowe czy odmienne postrzeganie kwestii cywilizacyjnych istotnie kształtują strategiczne wybory poszczególnych graczy w regionie. Po doświadczeniach II Wojny Światowej społeczeństwo Japonii było bardzo niechętne jakimkolwiek zbrojeniom, a brak zaangażowania militarnego w konflikty i pacyfistyczny duch samych Japończyków znalazł odzwierciedlenie w dziewiątym artykule japońskiej konstytucji[121].

Wraz ze wzrostem potęgi Chin i dynamiką zjawisk zachodzących obecnie w regionie Zachodniego Pacyfiku możemy zaobserwować przeciwne trendy do tych dominujących po zakończeniu Zimnej Wojny, które przyczyniły się do tego iż konstruktywizm zajął miejsce, wraz z realizmem i liberalizmem, w głównym nurcie teorii stosunków międzynarodowych[122]. Proces wzajemnego postrzegania się przez regionalnych aktorów ewoluuje w kierunku większej nieufności. Kolektywna tożsamość państw ASEAN jest wystawiona na próbę wraz z coraz bardziej rozbieżnymi interesami poszczególnych grup

[119] V. Hoang, The Code of Conduct for the South China Sea: A Long and Bumpy Road, The Diplomat, 2020, https://thediplomat.com/2020/09/the-code-of-conduct-for-the-south-china-sea-a-long-and-bumpy-road/ (dostęp: 28.02.2022).

[120] Busse, N., Constructivism…, op. cit., s. 49.

[121] T. Berger, „Power and purpose in Pacific East Asia: A constructivist interpretation", [w:] G.J. Ikenberry, M. Mastanduno (eds.), *International relations theory and the Asia-Pacific*, Columbia University Press, New York 2003, s. 387–419.

[122] Niektórzy badacze, jak np. Moravcsik i Legro nie uznają konstruktywizmu jako oddzielnej szkoły teoretycznej gdyż, ich zdaniem, nie wytworzyła oddzielnego paradygmatu stosunków międzynarodowych, a jej argumenty można znaleźć u przedstawicieli realizmu, liberalizmu, instytucjonalizmu czy teorii epistemicznej; zob. A. Moravcsik, J. Legro, Is anybody still a realist? International Security, vol. 24, no. 2, 1999, s. 54.

państw, czego przykładem są dążenia Laosu i Kambodży do zbliżenia z ChRL. Wietnam, z doświadczeniem trzech wojen indochińskich (1946–1979), zaczyna wykazuje coraz większy zaniepokojenie działaniami Chin na Morzu Południowochińskim. Jego postrzeganie dawnego wroga numer jeden – USA, zmienia się wraz z pogarszaniem się regionalnej struktury bezpieczeństwa. Tokio coraz śmielej reinterpretuje swoją pacyfistyczną konstytucję i zwiększa wydatki na obronność, liberalizując jednocześnie ograniczenia wiążące dziania Japońskich Sił Samoobrony. Wzrost wydatków na zbrojenia państw regionu powoduje, że czynniki ideacyjne wydają się ustępować miejsca tym materialnym.

Uwzględniając złożoność determinant kształtujących współczesne środowisko bezpieczeństwa regionu Zachodniego Pacyfiku wydaje się wskazane dostrzeżenie prymatu czynników materialnych w odniesieniu do strategii realizowanych przez poszczególne państwa. Jednakże, w badaniu bezpieczeństwa nie można nie uwzględnić, po pierwsze, wpływu pozamaterialnych czynników na podejmowane decyzje i, po drugie, możliwej ewolucji w postrzeganiu pozostałych aktorów, jak to już miało miejsce w historii, także tej będącej wspólnym dziedzictwem państw Azji Wschodniej i Południow-Wschodniej.

1.3. Ewolucja pojęcia bezpieczeństwa w stosunkach międzynarodowych

1.3.1. Od bezpieczeństwa militarnego do bezpieczeństwa wielowymiarowego

Stosunki międzynarodowe podlegają odziaływaniu zmiennych pochodzących z trzech podstawowych poziomów – struktury systemu, unitarnych państw oraz, w pewnym stopniu, jednostek mających siłę sprawczą. Poszczególne podmioty nadają międzynarodowym relacjom określoną dynamikę, która wymusza na jej uczestnikach dostosowanie się do nowych wyzwań i zagrożeń. Uwzględniając podstawowe czynniki, materialne i niematerialne, mające kluczowy wpływ na ewolucję historycznej i obecnej architektury bezpieczeństwa, można dostrzec dwa mechanizmy determinujące jej kształt. Po pierwsze, wraz z dyfuzją, czy tranzycją potęgi i wyłanianiem się nowych ośrodków władzy musi następować adaptacja państw do nowej rzeczywistości, co w konsekwencji prowadzi do zmian w strukturze bezpieczeństwa i pojawienia się dylematu bezpieczeństwa; po drugie, wraz z rozwojem społeczeństw bezpieczeństwo jest postrzeganie wielowymiarowo i większy nacisk kładziony jest na takie kwestie jak prawa człowieka czy poprawa środowiska naturalnego.

W ujęciu historycznym (zachodnio-europocentrycznym [123]) bezpieczeństwo międzynarodowe było przede wszystkim funkcją relacji pomiędzy państwami, szczególnie mocarstwami, które decydowały o wojnie i pokoju. E. Cziomer wyróżnia cztery fazy ewolucji bezpieczeństwa międzynarodowego występujące po zawarciu pokoju westfalskiego, uważanego za początek nowoczesnych, suwerennych państw: system klasycznej równowagi (1648–1789); koncert mocarstw (1815–1914); próby wdrożenia systemu bezpieczeństwa zbiorowego (1919–1939), oraz powstanie i transformacja systemu bipolarnego (1945–1989)[124]. W pierwszej fazie, od zawarcia pokoju po wojnie trzydziestoletniej w 1648 roku można wyróżnić klasyczny system równowagi mający zapewnić bezpieczeństwo poprzez rywalizację wszystkich – teoretycznie równych i suwerennych – państw europejskich. W praktyce jednak, silniejsze państwa prowadziły działania zbrojne wobec słabszych aktorów, dążąc do podbojów terytorialnych lub rozszerzenia swoich stref wpływów kosztem słabszych państw. Po kongresie wiedeńskim (1815) zamykającym okres wojen napoleońskich wyłoniła się nowa struktura bezpieczeństwa, nazywana koncertem mocarstw, w której wszystkie kluczowe decyzje były podejmowane tylko przez najsilniejszych aktorów europejskich – Anglię, Austrię (Austro-Węgry), Francję, Prusy (Niemcy) i Rosję. System ten, kierujący się zasadami *status quo* i legitymizmu, nie był jednak w stanie wyeliminować konfliktów wewnętrznych i tarć pomiędzy uczestnikami. Rozbieżność interesów – zarówno na kontynencie europejskim jak i w koloniach – powodowała rosnące napięcia w relacjach pomiędzy nimi, doprowadzając w konsekwencji do wybuchu I Wojny Światowej i wejścia na arenę światową nowego gracza – Stanów Zjednoczonych. Po pokoju wersalskim zawartym po zakończeniu wojny, opierając się na idealistycznej wizji świata promowanej m.in. przez prezydenta USA W. Wilsona, powołano do życia Ligę Narodów, uniwersalną organizację międzynarodową mającą za zadanie stać na straży bezpieczeństwa zbiorowego i pokoju spełniając w ten sposób romantyczne życzenia kosmopolitów. Jednakże, niezdolność do egzekwowania prawa wobec państw łamiących postanowienia traktatu oraz brak powszechnej aprobaty dla tak ukształtowanej struktury bezpieczeństwa wykazały jej bezsilność wobec

[123] Niektórzy autorzy zwracają uwagę, że współczesne badania nad bezpieczeństwem nadmiernie koncentrują się na pespektywie europejskiej, czy anglo-amerykańskiej pomijając lub marginalizując procesy i percepcję zjawisk zachodzące w innych regionach świata, bez uwzględnienia charakterystycznego tła historycznego, np. azjatyckiego, zob. M. Boltjes, T. Brook, M. Praag van Walt, *Święty ład. Stosunki międzynarodowe w Azji od czasów Czyngis-Chana*, PIW, Warszawa 2020, lub analizują wydarzenia z perspektywy militarystyczno-patriarchalnej, z pominięciem ujęć np. feministycznych czy postkolonialnych, zob. B. Buzan, L. Hansen, *The evolution of international security studies*, Cambridge University Press, Cambridge 2009.

[124] E. Cziomer, L.W. Zyblikiewicz, Zarys współczesnych stosunków…, op. cit., s. 158.

państw negujących *status quo*[125]. Porażki koncepcji bezpieczeństwa zbiorowego należy doszukiwać się na wszystkich poziomach analizy stosunków międzynarodowych – w strukturze systemu, sytuacji wewnątrz państw oraz w decyzjach poszczególnych przywódców kwestionujących status quo. Konsekwencja powstania wrogo do siebie nastawionych bloków (państwa Osi – Niemcy, Włochy, Japonia; ZSRR – dążące do rewizji ładu międzynarodowego oraz państwa Zachodu) oraz dojścia do władzy partii kierujących się ideologią totalitarną był wybuch II Wojny Światowej. Porządek światowy, który wyłonił się po wojnie miał już charakter globalny i odzwierciedlał głębokie podziały ideologiczne pomiędzy dwoma potęgami – Stanami Zjednoczonymi i Związkiem Radzieckim – dysponującymi odpowiednim potencjałem ekonomicznym i militarnym pozwalającym na skupienie wokół siebie sojuszników i partnerów (NATO – 1949; Układ Warszawski – 1955). Powstał nowy, dwubiegunowy, system bezpieczeństwa, który na pół wieku zdominował ład światowy. Powołanie do życia Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) będącej próbą wdrożenia systemu bezpieczeństwa zbiorowego nie przyniosło zamierzonych efektów – decydujący głos i prawo veta stałych członków Rady Bezpieczeństwa ONZ (USA, Francja, Wielka Brytania, ZSRR, Chiny) było tylko naturalną konsekwencją istniejącego, bipolarnego układu sił[126].

Rosnące dysproporcje w potencjale ekonomicznym i militarnym doprowadziły do zakończenia Zimnej Wojny i porażki bloku państw opartych na centralnie zarządzanej gospodarce. Na arenie międzynarodowej wyłonił się nowy, jednobiegunowy świat, w którym absolutną dominację posiadały Stany Zjednoczone, będące gwarantem bezpieczeństwa międzynarodowego. Realistyczne koncepcje dowodzące, że naturalnym stanem międzynarodowego porządku jest dążenie do równowagi sił były poważnie kontestowane, choć jednocześnie dostrzegano obecność tzw. miękkiego równoważenia (ang. *soft balancing*), które, nie wprost, starało się niwelować wpływy amerykańskiego hegemona[127].

W latach 90. XX wieku wydawało się, że wraz z triumfem demokracji liberalnych, ten model społeczno-gospodarczy może zostać z powodzeniem zaimplementowany także przez państwa z innych niż europejski kręgów kulturowych, a nowoczesna koncepcja bezpieczeństwa będzie miała silne podstawy ekonomiczno-ideologiczne. Sukces transformacji Japonii i Korei Południowej wydawał się wskazywać, że dzięki reformom Deng Xiaopinga i wraz z otwarciem się pod koniec lat 70. XX wieku Chin na świat, Pekin, równolegle z liberalizowaniem swojej

[125] A. Moravcsik, The Ethics of the New Liberalism. The Oxford Handbook Of International Relations, Oxford University Press, New York 2009, s. 260.
[126] E. Cziomer, L.W. Zyblikiewicz, Zarys współczesnych stosunków…, op. cit., s. 159.
[127] R.A. Pape, Soft Balancing against the United States, International Security, vol. 30, no. 1, 2005, s. 7–45.

gospodarki będzie się demokratyzował. Wydarzenia na Placu Tienanmen (1989) pokazały jednak, że nadzieje na wciągnięcie Chin w orbitę zachodnich wpływów i wartości nie będzie procesem łatwym.

Koniec historii i triumf liberalnego podejścia do kwestii bezpieczeństwa jednak nie nastąpił, co znajduje potwierdzenie w wydarzeniach na Morzu Południowochińskim (a obecnie w Ukrainie). Niektórzy autorzy próbując zrozumieć współczesną politykę Pekinu w kwestii bezpieczeństwa podkreślają historyczne znaczenie systemu trybutarnego, który stawiał Chiny w centrum azjatyckiego świata i miał istotny wpływ na to jak chińscy cesarze postrzegali kwestie bezpieczeństwa. Sposób myślenia dynastii był zakorzeniony w systemie podległości, ciągnących się przez Mongolię, po Tybet i Xinjiang, gwarantujących Pekinowi, a także jego lennikom/trybutariuszom, relatywny spokój [128]. J. Fairnbank pisał, że to polityczne dziedzictwo trybutarnego systemu międzynarodowego Azji, opartego na chińskiej supremacji militarnej i etycznej, ma również odniesienia do współczesności i pomaga w zrozumieniu mechanizmów politycznych nadających ton we współczesnej Azji [129]. Nie przystają zatem tutaj klasyczne realistyczne koncepcje bezpieczeństwa oparte na dążeniu do equilibrium, równoważenia potęgi. Współczesne teorie polityczne, ekonomiczne i społeczne bazujące na tradycjach wywodzących się z szeroko rozumianego świata Zachodu nie uwzględniają historycznej spuścizny Azji i często nie są dopasowane do jej specyfiki. Autorzy opracowania „Święty ład. Stosunki międzynarodowe w Azji od czasów Chyngis-Chana" również zwrócili uwagę, że podstawową kwestią w badaniu stosunków międzynarodowych jest zatem wyjście poza europocentryczne spojrzenie na architekturę bezpieczeństwa Azji i uwzględnienie oddziaływania na nią nie jednego, lecz trzech kręgów cywilizacyjnych: chińskiego, mongolskiego i buddyzmu tybetańskiego. Konstatują, że skoro istniał szeroki, azjatycki ład, sięgający od Pamiru do Pusanu, to, nie może koncentrować się na jednym, chińskim kręgu cywilizacyjnym (jak proponował Fairbank), lecz musi brać pod uwagę te wszystkie trzy filary [130]. Pochodną tego porządku jest sieć współczesnych relacji międzynarodowych i bez odwołań do historycznej spuścizny kontynentu azjatyckiego nie sposób analizować kwestie bezpieczeństwa tego regionu.

Niektórzy badacze dostrzegają jednak, że kierunki ewolucji azjatyckiego środowiska bezpieczeństwa mogą przybierać formy znane z doświadczeń europejskich. T. Ginsburg

[128] J. Fenby, *Modern China. The Fall and Rise of a Great Power, 1850 to the Present*, Harper Collins, New York 2008, s. 10.
[129] J. Fairbank, *The Chinese World Order. Traditional China Foreign Relations*, Harvard University Press, Harward 1968, s. 13.
[130] M. Boltjes, T. Brook, M. Praag van Walt, Święty ład…, op. cit., s. 97.

w swojej pracy „Eastphalia as the Perfection of Westphalia", której tytuł jest interesującą grą słów odnoszącą sią do analogii między wschodem a Wschodem a Zachodem, zauważa, że europejski ład z połowy XVII wieku może zostać odtworzony, jednakże w nieco zmodyfikowanej formule, na kontynencie azjatyckim[131]. Ginsburg pisze, że idea „Westfalii" koncentrowała się na zasadzie wzajemnej nieingerencji, podkreślała suwerenność państw oraz ich formalną równość. „Eastfalia", jeśli się zmaterializuje, będzie podkreślać podobne wartości, kładąc równocześnie kres uniwersalizmowi (promującemu prawa człowieka) i globalnemu konstytucjonalizmowi (ingerującemu w domeny zastrzeżone dla wyłącznej jurysdykcji państwa), które nasiliły się po II Wojnie Światowej. Odrodzenie się idei suwerenności może przyczynić się do deeskalacji napięć na arenie międzynarodowej. Liberalny ład światowy ma tendencję do interwencjonizmu, co w rzeczywistości może prowadzić do pogorszenia się środowiska bezpieczeństwa. Ta tendencja jest szczególnie widoczna w uniwersalistycznej wizji realizowanej przez Stany Zjednoczone. Poszanowanie dla suwerenności przez państwa azjatyckie – zasada nieingerencji podnoszona przez wiele państw regionu – może prowadzić do ograniczenia międzynarodowych konfliktów i poprawy bezpieczeństwa państw, równocześnie jednak, może mieć niepokojące konsekwencje związane z drastycznym pogorszeniem się praw człowieka w coraz bardziej autorytarnych państwach[132].

Zatem z jednej strony ewolucja bezpieczeństwa państw Azji może prowadzić do stabilizacji systemu międzynarodowego, w którym unitarne państwa, kierują się nadrzędną zasadą nieingerencji i przestrzegania suwerenności innych graczy przez co przyczyniają się do zwiększonej stabilności na poziomie struktury, jednakże konsekwencją tak pojmowanego ładu jest pogorszenie się bezpieczeństwa w odniesieniu do praw i aspiracji jednostki. Prymat interesu państwa i możliwy brak koordynacji działań w ramach struktur może przyczynić się do pogorszenia bezpieczeństwa w rozumieniu wielowymiarowym – niektóre decyzje, takie jak walka z międzynarodowym terroryzmem, poprawa środowiska naturalnego czy walka z epidemiami wymagają wspólnego wysiłku i zrzeczenia się, czy delegowania niektórych praw przynależnym unitarnym podmiotom. Państwa azjatyckie będą stały przed dylematem, czy w ramach realizowanej strategii bezpieczeństwa zdecydują się na realizację wszystkich założonych celów, czy może w niektórych obszarach zdecydują się pójść na ustępstwa, po to by zminimalizować zagrożenie konfrontacją z potężnym sąsiadem.

[131] T. Ginsburg, Eastphalia as the Perfection of Westphalia, Indiana Journal of Global Legal Studies, vol. 17, no. 1, 2010, s. 27.
[132] T. Ginsburg, Eastphalia as the Perfection…, op. cit., s. 28.

1.3.2. Zagrożenia dla bezpieczeństwa Zachodniego Pacyfiku

Na przestrzeni ostatnich lat możemy zaobserwować rosnące znaczenie państw Zachodniego Pacyfiku w gospodarce światowej. Wraz ze wzrostem potęgi Chin gospodarczy i polityczny biegun ciężkości przesuwa się z obszaru transatlantyckiego do Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej. Sukcesy gospodarcze państw regionu nie eliminują jednakże zagrożeń dla ich bezpieczeństwa. To w jaki sposób poradzą sobie z bieżącymi i nadchodzącymi wyzwaniami zdefiniuje ich pozycję w regionalnej architekturze bezpieczeństwa i zdeterminuje dalsze kierunki rozwoju.

E. Haliżak wyróżnia dwie podstawowe grupy zagrożeń dla bezpieczeństwa państw Zachodniego Pacyfiku: zagrożenia pośrednie, będące rezultatem realizowania konkurencyjnych strategii państw regionu, które potęgują wzajemną nieufność co do intencji podejmowanych działań. Mniejsze państwa, gracze drugorzędni, obawiają się prób dominacji ze strony silniejszych aktorów, co z kolei prowadzi do zachowawczej postawy wobec siebie i może paraliżować regionalną współpracę. Dodatkowo, wzajemna nieufność może prowadzić do wzrostu wydatków na zbrojenia i w konsekwencji nasilać „dylemat bezpieczeństwa" prowadząc do otwartego konfliktu zbrojnego. Druga grupa to zagrożenia bezpośrednie, mające swe korzenie w zaszłościach historycznych, wojnach i konfliktach, które nie zostały jednoznacznie zakończone podpisaniem traktatów pokojowych[133].

Pomimo upływu wielu dekad od zakończenia II Wojny Światowej i Zimnej Wojny nadal nie zostały wyeliminowane ich skutki, które z różnym nasileniem oddziałują na wzajemne relacje pomiędzy azjatyckimi państwami i odzwierciedlają ich skomplikowaną strukturę; możemy do nich zaliczyć:

- podział Chin na Chińską Republikę Ludową (ChRL) i Republikę Chińską (Tajwan),
- podział Korei na Koreańska Republikę Ludowo-Demokratyczną (Korea Północna) i na Republikę Korei (Korea Południowa),
- spór pomiędzy Japonią a Rosją (wcześniej Związkiem Radzieckim) o Wyspy Kurylskie/Terytoria Północne,
- spór pomiędzy Japonią a ChRL na morzu Wschodniochińskim o wyspy Senkaku/Diayoyu,

[133] E. Haliżk, *Stosunki Międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1999, s. 336.

- spór pomiędzy Chinami (ChRL i Tajwanem) a Malezją, Wietnamem, Filipinami i Birmą o wyspy Spratley na Morzu Południowochińskim[134],
- spór pomiędzy Chinami (ChRL i Tajwanem) a Wietnamem o wyspy Paracelskie na Morzu Południowochińskim,
- spór pomiędzy Chinami (ChRL i Tajwanem) a Filipinami o płycizny Macclesfield i Scarborough Shoal na Morzu Południowochińskim,
- spór pomiędzy Chinami a Indonezją o wody wokół wysp Natuna, prowincję Riau na Morzu Południowochińskim,
- spór pomiędzy Chinami a Tajwanem o wyspy Pratas na Morzu Południowochińskim,
- spór pomiędzy Japonią a Koreą Południową o wyspy Skaliste, Lian Rocks na morzu Japońskim,
- konflikt graniczny pomiędzy Chinami i Indiami,
- ruchy separatystyczne na wyspie Mindanao, Filipiny,
- ruchy separatystyczne Papua Merdeka, Indonezja.

Analizy traktujące o bezpieczeństwie i zagrożeniach dla Azji i Pacyfiku muszą uwzględniać specyfikę i różnorodność regionu. Patrząc przez pryzmat geografii politycznej możemy wyróżnić dwie grupy państw – kraje wyspowe i kontynentalne, dla których zagrożenia są postrzegane i definiowane w sposób odmienny[135]. Dla tej pierwszej grupy kluczowym czynnikiem mającym wpływ na postrzeganie swojego bezpieczeństwa jest wzrost potęgi Chin, który bardzo mocno koreluje ze wzrostem zagrożenia dla ich suwerenności i nienaruszalności granic, szczególnie morskich. Aspiracje Pekinu do odgrywania dominującej roli w regionie i uznania ich 'historycznych roszczeń' odnośnie do przylegających mórz są głównym czynnikiem destabilizującym środowisko bezpieczeństwa w Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej.

Wraz z rozbudową potencjału swojej floty i powiększającą się asymetrią sił w regionie, również na morzach, w dyspozycji Pekinu znajduje się coraz więcej narzędzi pozwalających na skuteczne poszerzanie swojej strefy wpływów i realizowanie polityki wmuszeń wobec swoich sąsiadów. Obawiając się jednak wywołania otwartego konfliktu, szczególnie ze Stanami Zjednoczonymi, Pekin poszerza swoją strefę wpływu poprzez działania w „szarej strefie" Wspomniana już „taktyka salami' jak dotychczas okazuje się być bardzo skuteczna

[134] Poszczególne państwa zaangażowane w spór na Morzu Południowochińskiem określają poszczególne jego części swoimi nazwami: Filipiny – Morze Zachodniofilipińskie, Wietnam – Morze Wschodnie, Indonezja – Morze Północnonatuńskie.
[135] E. Haliżk, Stosunki Międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku…, op. cit., s. 339.

w tym sensie, że rozłożony w czasie proces naruszania suwerenności państw basenu Morza Południowochińskiego, prowadzony poniżej progu wojny, nie spotyka się ze stanowczą reakcją społeczności międzynarodowej. Tworzeniu sztucznych wysp, czy naruszaniu przez Pekin wyłącznych stref ekonomicznych poszczególnych państw regionu towarzyszą werbalne protesty czy manifestacje siły widoczne w operacjach swobodnego przepływu (Freedom of Navigation Operations, FONOP), jednakże stosując metodę faktów dokonanych Chiny systematycznie rozszerzają swoją strefę wpływu w obszarze „dziewięciu kresek[136]" Morza Południowochińskiego kosztem bezpieczeństwa militarnego i ekonomicznego sąsiadów. Dodatkowym narzędziem w rękach Pekinu ułatwiającym mu działanie w szarej strefie jest zaangażowanie milicji morskiej, tzw. niebieskich ludzików *(ang. blue man*) oraz straży przybrzeżnej, które będąc *de facto* siłami zbrojnymi mogą skutecznie zastraszać państwa regionu[137]. W ten sposób, maskując swoje wojskowe zaangażowanie, Chiny nie obawiają się, że ich działania zostaną uznane jako użycie sił zbrojnych wobec innych państw[138].

Państwa kontynentalne, które nie muszą obawiać się naruszeń swoich wód terytorialnych czy morskich wyłącznych stref ekonomicznych, muszą konfrontować się z innymi formami wywierania na nie presji. Mający swe źródła w Chinach Mekong stanowi bardzo ważny element gospodarczego krajobrazu państw półwyspu Indochińskiego. Ingerencja w poziom jego wód poprzez budowanie zapór w chińskiej prowincji Junan ma krytyczne znaczenie dla państw regionu znajdujących się w dolnym biegu rzeki i stanowi narzędzie szantażu w rękach Pekinu[139]. Nadal nie jest unormowana kwestia arsenału nuklearnego będącego w posiadaniu Korei Północnej. Kim Dzong Un poprzez zastraszanie swoich sąsiadów – głównie Korei Południowej oraz Japonii – skutecznie realizuje politykę ustępstw wobec swojego reżimu. Aby ułatwić prowadzenie rozmów mających na celu deeskalację zagrożenia zostało powołane forum dialogu, w skład którego wchodzi sześć państw: Korea Północna, Korea Południowa, Japonia, Chiny, Stany Zjednoczone oraz Rosja. Oprócz tej platformy podejmowane są próby prowadzenia rozmów w formule dwustronnej, lecz efekty tych rozmów wydają się być krótkotrwałe i nie prowadzą do jednoznacznego wyeliminowania zagrożenia nuklearnego ze

[136] R. Bogusz, Dziewięciu kresek. Roszczenia Pekinu na Morzu Południowochińskim, OSW, nr 79, 2020, s. 1–22.

[137] Analogia do 'zielonych ludzików' przejmujących Krym dla Rosji, zob.: A. Erikson, Directing China's "Little Blue Men": Uncovering the Maritime Militia Command Structure, Asia Maritime Transparency International, https://amti.csis.org/directing-chinas-little-blue-men-uncovering-the-maritime-militia-command-structure/ (dostęp. 01.03.2022).

[138] O. Weichong, Why China's Behavior in the South China Sea Is Not Surprising, The Diplomat, https://thediplomat.com/2016/12/why-chinas-behavior-in-the-south-china-sea-is-not-surprising/ (dostęp. 07.03.2022).

[139] S. Ezell, 4 Dams on the Upper Mekong in Yunnan, China: 2011-2019, 05.05.2021, https://thediplomat.com/2021/05/4-dams-on-the-upper-mekong-in-yunnan-china-2011-2019/ (dostęp: 11.07.2022).

strony Korei Północnej. Warto zauważyć, że sytuację tę, paradoksalnie, Japonia może wykorzystać przy realizacji swojej strategii bezpieczeństwa – rząd w Tokio, nie chcąc bezpośrednio rzucać wyzwania Pekinowi, może tłumaczyć rozbudowę swojego potencjału wojskowego obawami przed zagrożeniem płynącym z Phenianu. Należy też dodać, że postępująca militaryzacja oraz wzrost nacjonalizmu w Japonii – procesy które zdaniem chińskich analityków mają już miejsce – mogą być postrzegane jako kolejne zagrożenie dla państw regionu, mających jeszcze w pamięci wydarzenia II Wojny Światowej[140]. Jak zauważa R. Cossa: problemy z historią, które w dużej mierze Japonia sama na siebie sprowadziła, utrudniają jej wyjście z cienia własnej przeszłości, nawet jeśli oznacza to wkraczanie w cień Chin – wschodzącego nowego regionalnego giganta[141]. Ten historyczny bagaż jest szczególnym obciążeniem w relacjach Tokio z Koreą Południową, która podobnie jak Japonia jest traktatowym sojusznikiem Stanów Zjednoczonych.

W rozważaniach dotyczących zagrożeń nie można się koncentrować wyłącznie na konfrontacjach kinetycznych – militarnych. Istotnymi wymiarami bezpieczeństwa są też te pozawojskowe, czyli ekonomiczne, ekologiczne, zdrowotne czy tożsamościowe. Zmienne ekonomiczne, czyli sieć wzajemnych powiązań gospodarczych – inwestycje oraz wymiana handlowa i wyłaniająca się sieć współzależności gospodarczej są niewątpliwie czynnikami stabilizującymi sytuację w regionie. Powiedzieć należy, że wysoka współzależność gospodarcza pociąga za sobą również negatywne konsekwencje zwiększonego uzależnienia od ChRL, która za pomocą wymuszeń czy szantażu może wywierać presję na pozostałych graczy w regionie.

1.3.3. Architektura bezpieczeństwa Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej

Pojęcie architektury bezpieczeństwa zyskało na znaczeniu w następstwie zakończeniu Zimnej Wojny, gdy rozpad Związku Radzieckiego wywołał konieczność przeorientowania dotychczasowych strategii w kształtującym się nowym środowisku bezpieczeństwa, szczególnie w Europie i Azji. Koncepcja pierwotnie odnosiła się do przeformułowania i reinterpretacji Paktu Północnoatlantyckiego (NATO) oraz do określenia nowej roli dla Stanów Zjednoczonych, które były głównym filarem (ang. *master builder*) tej organizacji. Równocześnie, w najwcześniejszych próbach przeniesienia idei architektury bezpieczeństwa na grunt azjatycki można było dostrzec teoretyczne i praktyczne odniesienia do doświadczeń

[140] T.J. Christensen, China, the U.S.-Japan Alliance, and the Security Dilemma in East Asia, International Security, vol. 23, no. 4, 1999, s. 75.

[141] R.A. Cossa, „East Asian Community and the United States' U.S. View—One Step Forward, Two Steps Backward", [w:] *Report of The Japan-U.S.-Asia Dialogue on An East Asian Community and the United States, The Global Forum of Japan,* Tokyo 2006, s. 6.

europejsko-amerykańskich[142]. D. Shambaugh, dominującą rolę w regionalnej architekturze bezpieczeństwa w całej Azji dostrzegał w systemie sojuszniczym kierowanym przez Stany Zjednoczone. Równocześnie zauważał, że wyłaniająca się wielostronna architektura instytucjonalna jest oparta na szeregu coraz bardziej wspólnych norm dotyczących stosunków międzypaństwowych i bezpieczeństwa oraz dodawał, że regionalną architekturę bezpieczeństwa można porównać do złożonej mozaiki aktorów i czynników[143]. W. Tow i B. Taylor sugerują natomiast, że trudno mówić o jednej, wspólnej architekturze bezpieczeństwa dla całego regionu Azji, powinno się, jak twierdzą patrzeć na tę strukturę raczej przez pryzmat konkurencyjnych wizji prezentowanych przez Stany Zjednoczone, Chiny, Japonię, Australię czy ASEAN. Aby jednoznacznie nadać temu pojęciu teoretyczny i praktyczny sens powinno się udzielić odpowiedzi na trzy kluczowe pytania: (1) jak należy definiować architekturę bezpieczeństwa? (2) kto faktycznie należy lub powinien należeć do niej? oraz (3) jakiemu celowi nadrzędnemu powinna ona służyć?[144]. Odpowiadając na tak postawione pytania, autorzy stwierdzają, że ze względu na niejednoznaczność i nieprecyzyjność tego terminu nie możemy mówić o jednej architekturze bezpieczeństwa charakteryzującej region Azji[145].

Nieco Inne spojrzenie znajdujemy w zbiorowej pracy „The architecture of Secutity in the Asia-Pacific", pod redakcją R. Huiskena, w której autorzy wywodzący się z różnych kręgów kulturowych reprezentują punkt widzenia państw zachodnich oraz azjatyckich, nie wyłączając Chin, na koncepcję wspólnej struktury bezpieczeństwa regionu[146]. Zauważają, że pomimo teoretycznego niedopracowania, możemy dostrzec wspólną architekturę bezpieczeństwa państw Zachodniego Pacyfiku, która opiera się na kilku filarach. Badacze dostrzegają, że istotną siłą sprawczą i punktem odniesienia do rozważań nad strukturą bezpieczeństwa Azji i Pacyfiku są materialne fundamenty zbudowane na bilateralnych relacjach pomiędzy Stanami Zjednoczonymi oraz ich sojusznikami i partnerami w regionie oraz wzrost potęgi i aspiracji Chin w budowaniu korzystnego dla siebie środowiska bezpieczeństwa w regionie. Na tym tle dochodzi do napięć, które kształtują postrzeganie bezpieczeństwa w regionie. Jednakże, ta wielkomocarstwowa rywalizacja jest wpisana w szerszą strukturę, która opiera się na więcej

[142] H.W. Maull, „The European Security Architecture. Conceptual Lessons for Asia-Pacific Security Cooperation", [w:] A. Acharya, E. Goh (eds.), *Reassessing Security Cooperation in the Asia-Pacific*, MIT Press, Cambridge 2007, s. 254.
[143] D. Shambaugh, China Engages Asia. Reshaping the Original Order, International Security, no. 85, 2005, s. 66–96.
[144] W. Tow, B. Taylor, What is Asian security architecture?…, op. cit., s. 100.
[145] Ibid. s. 113.
[146] R. Huisken (eds.), *The Architecture of Security in the Asia-Pacific*, The Australian National University, Canberra 2009, s. 1.

niż jednym filarze. Fundamentem tej struktury jest organizacja ASEAN, zrzeszająca dziesięć państw regionu, której sukces polega na promowaniu multilateralizmu w środowisku, gdzie rywalizacja o potęgę i dominację pomiędzy mocarstwami przybiera na sile. ASEAN, ciesząc się powszechnym uznaniem zarówno wśród państw członkowskich jak i partnerów zewnętrznych, zdołał ograniczyć oddziaływanie czynników materialnych, związanych z siłą i konfliktem, poprzez położenie nacisku, na znaczenie dialogu z głównymi graczami poprzez utworzenie ASEAN Regional Forum, ARF – platformy zrzeszającej takich aktorów zewnętrznych jak Australia, Chiny, Unia Europejska, Indie, Japonia, Korea Południowa, Rosja czy Stany Zjednoczone. Istotna rola ASEAN w tworzeniu regionalnej architektury bezpieczeństwa wiąże się z przedefiniowaniem takich pojęć jak potęga i bezpieczeństwo na swoją korzyść oraz uznanie, że zdolność do dalszego kształtowania, w jaki angażują się wielkie mocarstwa Azji Południowo-Wschodniej jest silnie powiązana z pogłębianiem spójności ASEAN, dzięki czemu to ugrupowanie nadal wyznacza w regionie standardy i normy. Podstawową rolą ASEAN jest skłonienie mocarstw, poprzez pośrednictwo i przy wykorzystaniu autorytetu do współpracy i uświadomienie sobie, że rywalizacja między nimi będzie się łączyła z kosztami przekraczającymi potencjalne zyski[147].

Autorzy nawiązują także do procesu denuklearyzacji Korei Północnej – wprawdzie proces ten jest, najprawdopodobniej, skazany na porażkę, lecz, paradoksalnie, powołanie sześciostronnej platformy dialogu może mieć pozytywny wpływ na kwestię regionalnego bezpieczeństwa. Rozmowy sześciostronne mogą stanowić forum, na którym trzech silnych graczy – Stany Zjednoczone, Chiny i Japonia – jest zmuszonych do wypracowywania kompromisów, w ramach swoistego „azjatyckiego koncertu mocarstw" (koncepcji nawiązującej do XIX wiecznej struktury europejskiej), który ma potencjał do stabilizowania sytuacji w regionie Zachodniego Pacyfiku[148].

E. Goh, jedna z najbardziej uznanych badaczek stosunków międzynarodowych, dostrzega trzy główne procesy kształtujące współczesną architekturę bezpieczeństwa regionu Azji i Pacyfiku (także w wymiarze ekonomicznym), są to: (1) nasilająca się i rozszerzona rywalizacja wielkomocarstwowa pomiędzy słabnącym mocarstwem, USA, a rosnącymi w siłę Chinami (ang. *power transition*); oprócz wojny handlowej między USA a Chinami, która jest widocznym przejawem rywalizacji, „środowisko strategiczne" definiowane jest też przez zdarzenia zachodzące na Morzu Południowochińskim, czy też poprzez podejście do kwestii ingerencji w wewnętrzne sprawy innych państw; (2) bezprecedensowa ekonomiczna

[147] Ibid., s. 11–14.
[148] Ibid., s. 59–65.

współzależność pomiędzy wszystkimi podmiotami stosunków międzynarodowych, nie tylko w Azji, potęgowana przez procesy globalizacyjne, które z jednej strony, poprzez rozprzestrzenianie się ekonomicznych i technologicznych środków szybkiej interakcji oraz globalnych systemów sieci produkcji, ułatwiają komunikację i wymianę (ang. *connectivity*) z drugiej jednak wzmagają podatność na zagrożenia (jak pandemia Covid-19), które nie napotykając poważniejszych ograniczeń w postaci barier polityczno-ekonomicznych posiadają ogromny potencjał do wychodzenia poza możliwy do kontrolowania obszar i poza strefę wpływów poszczególnych graczy oraz (3) czwarta rewolucja przemysłowa, która dostarcza technologicznych przełomów w wielu dziedzinach – sztucznej inteligencji, rozwoju komputerów kwantowych, robotyce, biotechnologii, nanotechnologii, przy czym, zgadzając się, że rewolucja technologiczna przyczynia się do zmiany funkcjonowania świata, trudno obecnie precyzyjne zdefiniować z jakimi zagrożeniami z niej wynikającymi możemy się skonfrontować w niedalekiej przyszłości, w szczególności jeśli chodzi o wymiar bezpieczeństwa militarnego, ekonomicznego, społecznego czy zdrowotnego[149].

Inaczej aniżeli E. Goh, która analizowała architekturę bezpieczeństwa przez pryzmat procesów zachodzących w Azji i Pacyfiku, postrzega tę kwestię P.M. Cronin z Hudson Institute. Autor stwierdza, że głównymi trzema filarami, na których będzie spoczywać architektura bezpieczeństwa Indo-Pacyfiku w nadchodzących dziesięcioleciach będą (1) ASEAN, (2) Czterostronny Dialog Bezpieczeństwa, Quadrilateral Security Dialogue (Quad) oraz (3) porozumienie obronne pomiędzy Australią, Wielką Brytanią i Stanami, czyli AUKUS (Australia, United Kingdom, United States)[150]. ASEAN w trakcie regularnych spotkań przywódców, ministrów spraw zagranicznych i szefów obrony ASEAN tworzy normy i standardy, które są podstawą dyplomacji i współpracy regionalnej. Różnice między Indonezją, Singapurem, Wietnamem, Filipinami, Malezją, Brunei, Tajlandią, Laosem, Kambodżą i Birmą wymagają wprawdzie długiej dyskusji, aby znaleźć wspólną płaszczyznę porozumienia, jednakże nadrzędnym celem ASEAN jest poszanowanie suwerenności oraz rządów prawa co w konsekwencji może zagwarantować pokojowe rozwiązanie potencjalnych konfliktów. Drugim organizmem jest Quad, nieformalna platforma dialogu pomiędzy Stanami Zjednoczonymi, Japonią, Indiami i Australią, która ma za zadanie rozwiązywać doraźne problemy, z którymi nie mogą sobie poradzić indywidualnie państwa regionu, jak na przykład dostarczanie ważnych dóbr publicznych, takich jak szczepionki na Covid-19, czy

[149] E. Goh, The Asia Pacific's "Age of Uncertainty". Great power competition, globalisation and the economic-security nexus, RSIS Working Paper, no. 330, 2020, s. 33.

[150] M.A. Cronin, The 3 Pillars of Asia's New Security Architecture, Hudson Institute, https://www.hudson.org/research/17311-the-3-pillars-of-asia-s-new-security-architecture (dostęp 08.03.2022).

gwarantowanie swobodnej żeglugi przez sporne akweny. Quad powinien też stać na straży regionalnego porządku opierającego się na powszechnie akceptowalnych zasadach, w szczególności gdy państwa ASEAN nie chcą lub nie mogą same przeciwstawić się agresywnej polityce Chin. AUKUS natomiast, porozumienie mające czysto militarny charakter, ma za zadanie zapobiegać konfliktom zbrojnym. Państwa tworzące ten pakt dysponują – przynajmniej na razie – najnowocześniejszą technologią wojskową niezbędną do utrzymania militarnej równowagi sił w regionie Azji i Pacyfiku i mają za zadanie nie dopuścić, aby chińska flota podjęła próbę zwiększania swojej obecności ani w obrębie pierwszego łańcucha wysp, wyznaczonego przez Wyspy Japońskie, Tajwan i zachodni brzeg Borneo, ani poza nim[151]. Tak zarysowana architektura bezpieczeństwa, w szczególności rola Quad i AUKUS, jednoznacznie pokazuje skąd należy oczekiwać prób obliczonych na zmianę *status quo* i rewizji ładu międzynarodowego na Zachodnim Pacyfiku. Wzrost potęgi Chin i w konsekwencji relatywne słabnięcie Zachodu są zmiennymi, które trwale będą oddziałały na strategiczne wybory wszystkich państw Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej.

[151] Ibid.

Rozdział II

Zmiana światowego i regionalnego układ sił. Ewolucja struktury systemu w obszarze Zachodniego Pacyfiku

Zmiany w światowym i regionalnym rozkładzie potęg, czyli, jak to ujął ambasador Japonii w Polsce A. Miyajima, „sukcesywne przesuwanie się środka ciężkości w globalnym układzie sił w kierunku państw azjatyckich" [152] skutkuje zasadniczą transformacją środowiska bezpieczeństwa wszystkich międzynarodowych podmiotów, w szczególności państw Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej oraz całego regionu Zachodniego Pacyfiku. Wzrost potęgi Chin, relatywne słabnięcie Stanów Zjednoczonych, a także towarzyszący tym procesom rozwój organizacji międzynarodowych oraz wyłonienie się nowych ponadregionalnych struktur z obszaru bezpieczeństwa powodują, że państwa regionu muszą zredefiniować swoje miejsce w wyłaniającej się architekturze bezpieczeństwa. Ewolucja tych trzech zmiennych pochodzących z poziomu struktury systemu międzynarodowego, wymusza na wszystkich aktorach adaptację swoich „wielkich strategii" i adekwatny dobór narzędzi do ich realizacji. Dostrzeżenie, a także zrozumienie zachodzących procesów oraz zjawisk w rejonie Zachodniego Pacyfiku (czy szerzej - Indo-Pacyfiku) jest warunkiem *sine qua non* skutecznego pozycjonowania się słabszych graczy, państw drugorzędnych wobec nowych zagrożeń i wyzwań. Właściwa interpretacja sygnałów pochodzących ze struktury międzynarodowego systemu jest najważniejszą dyrektywą postępowania przy doborze odpowiedniej strategii bezpieczeństwa dla państw regionu. Jak zauważyła E. Goh współczesny azjatycki ład będzie się charakteryzował wysokim stopniem zmienności – będzie więcej aktorów, więcej czynników, więcej wektorów (ang. *more actors, more factors, more vectors*)[153].

2.1. Wzrost potęgi Chin jako czynnik przemian porządku międzynarodowego

2.1.1. Perspektywa historyczna.

Przyjęty przez autora horyzont czasowy dla badanych zjawisk obejmuje przede wszystkim okres po zakończeniu zimnej wojny ze szczególnym uwzględnieniem pierwszych dekad XXI wieku. Jednakże, jak zaznaczono we wstępie, przyjęta na użytek pracy cezura nie stanowi ścisłej granicy i pozwala, o ile zajdzie taka konieczność, sięgać dalej w przeszłość,

[152] Europejski Kongres Gospodarczy, 03.11.2021, https://www.eecpoland.eu/2020/pl/wiadomosci/ambasador-japonii-radzi-polsce-ostroznie-dobierajcie-gospodarczych-partnerow,503103.html (dostęp: 14,04.2022).
[153] E. Goh, The Asia Pacific's "Age of Uncertainty": Great Power Competition…, op. cit., s. 9.

w celu wyjaśnienia genezy bieżących wydarzeń i obecnie zachodzących procesów. Kluczowym okresem w badaniach współczesnych relacji międzynarodowych w Azji, jest chiński „wiek upokorzeń" z lat 1839–1949, będący ważnym punktem odniesienia, który obecny jest zarówno w opracowaniach badaczy jak i w świadomości chińskiego społeczeństwa oraz decydentów w Pekinie, a pamięć o 'stuleciu upokorzeń' odgrywa bardzo istotną rolę w formułowaniu tzw. wielkiej strategii (*grand strategy*) Chin[154].

W drugiej połowie XIX wieku Chiny były postrzegane jako chory człowiek z Azji. Wstrząsane powtarzającymi się buntami, zmagające się z klęskami żywiołowymi, rządzone przez anachroniczny system imperialny i poniżane przez obce mocarstwa, które ingerowały w ich politykę wewnętrzną i zewnętrzną w żaden sposób nie przypominały potęgi, jaką były jeszcze kilkadziesiąt lat wcześniej, gdy azjatycki system trybutarny, z Chińskim cesarzem jako przedstawicielem nieba oraz państwami[155] trybutarnymi uznającymi jego zwierzchność miał być gwarantem chińskiego bezpieczeństwa oraz azjatyckiego ładu pod niebem (*Tianxia*)[156] (Tabela 1). Początek chińskiego 'wieku upokorzeń' sięga schyłku dynastii Qing w XIX wieku, kiedy do Państwa Środka zaczęły docierać wpływy zewnętrznych mocarstw. Państwa Europy zachodniej, które zbudowały swoją potęgę w następstwie wielkich odkryć geograficznych oraz rewolucji przemysłowej zaczęły coraz dynamiczniej wkraczać w obszary wcześniej zdominowane przez cesarstwo chińskie. Pekin nie miał wypracowanych mechanizmów, które mogły by go przygotować na konfrontację ekonomiczną i militarną z państwami Zachodu. Spetryfikowana struktura zarządzania nie była w stanie szybko się zaadaptować do nowych zagrożeń. W drugiej połowie XVIII wieku, Chiny wykazywały dodatni bilans w handlu zagranicznym – rosnące zapotrzebowanie na porcelanę, jedwab czy herbatę powodowało, że przez port w Kantonie trafiały na kontynent tony srebra. Jednakże, sytuacja się odwróciła, gdy Wielka Brytania po

[154] Jiang Zemin: „1 lipca 1997 chiński rząd wznowił sprawowanie suwerenności nad Hongkongiem, wymazując stuletnie upokorzenie spowodowane jego okupacją", Speech by President Jiang Zemin of The People's Republic of China, Asia Society, 30.10.1997, https://asiasociety.org/speech-president-jiang-zemin-peoples-republic-china; (dostęp. 02.02.2022), Hu Jintao: „Zachodnie wrogie siły nie porzuciły dzikiej ambicji i prób podporządkowania nas, intensyfikując swoją strategię politycznej okcydentalizacji i dzielenia Chin", Kaufman A, Testimony before the U.S.-China Economic and Security Review Commission Hearing on "China"s narratives regarding national security policy" The "Century of Humiliation" and China's National Narratives, 11.03.2010, https://www.uscc.gov/sites/default/files/3.10.11Kaufman.pdf (dostęp: 10.03.2022), Xi Jinping: „Chiny były stopniowo redukowane przez obce mocarstwa do półkolonialnego, półfeudalnego społeczeństwa, które doznało większych spustoszeń niż kiedykolwiek wcześniej, przynosząc upokorzenie dla kraju i wielki ból dla jego mieszkańców", W. Keller, C. Shiue, Modernisation and China's 'century of humiliation', VOX, 05.12.2021, https://voxeu.org/article/modernisation-and-china-s-century-humiliation (dostęp: 10.03.2022), C.B. Williams, mjr U.S. Army, 110 Years of Humiliation from 1839 to 1949: China's Grand Strategy, U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, 2016.

[155] Azjatycka koncepcja państwa była znacznie inna od europejskiej, postwestfalskiej, zob. M. Boltjes, T. Brook, M. Praag van Walt, Święty ład. Stosunki międzynarodowe w Azji…, op. cit., s. 15.

[156] J.F. Fenby, Modern China. The fall and rise…, op. cit., s. XXXI.

zajęciu Bengalu w Indiach przejęła duży rynek jakim był eksport do Chin opium[157]. Dwór cesarski dostrzegając zagrożenie jakie niesie ze sobą nadmierna konsumpcja tego narkotyku starał się nakłonić Wielką Brytanię do zaprzestania wysyłania go do Chin, lecz w sytuacji, gdy perswazja nie przyniosła pożądanego skutku chińskie władze zaczęły niszczyć transporty[158]. To z kolei wywołało zbrojną reakcję Londynu i wysłanie kanonierek do Kantonu i ujścia rzeki Jangcy. Wojna handlowa (I Wojna Opiumowa) między Wielką Brytanią a Chinami, 1839–1842 zakończyła się upokarzającym traktatem w Nankinie, pierwszym z tzw. traktatów nierównoprawnych (ang. *unequal treaties*), który zmusił Chiny do cesji Hongkongu na rzecz Wielkiej Brytanii i zapłacenia reparacji wojennych. Chiny na okres stu lat zostały dyplomatycznie, ekonomicznie i militarnie zdominowane przez zachodnie mocarstwa kolonialne. W następnych latach kolejne państwa zmuszały Chiny do podpisywania niekorzystnych porozumień: ze Stanami Zjednoczonymi (Wanghia 1844, Tiencin 1858), Francją (Whampoa 1844, Tiencin 1858, Shimonoseki 1895), Rosją (Aigun 1858, Pekin 1860), Japonią (Shimonoseki 1895), Niemcami (Shimonoseki 1895), a nawet z Królestwem Szwecji i Norwegii (1847)[159].

Osłabienie rządu centralnego i pogarszająca się sytuacja społeczno-ekonomiczna Chin, przyczyniła się do drastycznego spadku warunków życia społeczeństwa, doprowadzając do wybuchu krwawo tłumionych powstań (tajpingów 1851–1864, Nian 1851–1868, bokserów 1898–1901). Dodatkowo, w 2. połowie XIX wieku, dzięki skutecznemu wdrażaniu od 1868 roku reform Meiji, szybko modernizująca się Japonia prowadziła coraz bardziej aktywną, czy nawet rzec można agresywną politykę wobec Pekinu, doprowadzając do wybuchu działań wojennych. Wygrana przez Japonię wojna toczona w latach 1894–1895 o Koreę zmusiła Pekin do oddania Tajwanu i Peskadorów i definitywnie wykazała słabość Chin w konfrontacji z zewnętrzną potęgą. Nałożenie się tych dwóch czynników – zewnętrznych ingerencji oraz wewnętrznych niepokojów społecznych podważyło zdolność dynastii Quing do efektywnej kontroli nad terytorium Chin. Rewolucja Xinhai z 1911 r. doprowadziła do upadku dynastii Qing i obalenia ostatniego cesarza Puyi, przyczyniając się do proklamowania Republiki Chińskiej pod przywództwem SunYat-sena w 1912 roku. Wysiłki Sun Yat-sena, by utrzymać jedność Chin po 1912 r., napotkały na wyzwania podobne

[157] Z. Guotu, Tea, Silver, Opium and War: From Commercial Expansion to Military Invasion, Itinerario, vol. 17, no. 2, 1999, s. 10–36; zob. Flynn D.O., Giráldez A., Cycles of Silver: Global Economic Unity through the Mid-Eighteenth Century, Journal of World History, vol. 13, no. 2, 2002, s. 391–427.

[158] W swoim liście 1839 r. do królowej angielskiej Wiktorii, chiński Komisarz Lin Zexu pytał, czemu królowa pozwala na eksport opium do Chin, skoro w jej państwie jest ono zakazane, R. Baum, *The Fall and Rise of China*, The Teaching Company, Chantilly 2010, s. 14.

[159] J.T. Payson, *The Far East; a political and diplomatic history*, Harper & brothers 1935, Now Jork, Londyn 1935, s. 560–562.

do tych, poprzedzających upadek dynastii Quin – słabość władzy w Pekinie umożliwiała przejmowanie części zadań rządu centralnego przez watażków (ang. *warlords*) uskuteczniających swoje partykularne interesy na podległych im terytoriach. W marcu 1920 r. (w następstwie wydarzeń Rewolucji Październikowej z 1917 r.) nowy komunistyczny rząd w Moskwie zaoferował pewne wsparcie dla Pekinu i dobrowolnie zrzekł się niektórych przywilejów w Mandżurii. Rozumowanie Moskwy było prawdopodobnie poparte kalkulacją, że zjednoczone Chiny będą najlepszym sposobem na powstrzymanie Japonii, która upokorzyła Rosję w wojnie w latach 1904–1905 i kwestionowała rosyjską (sowiecką od 1922 r.) dominację w Mandżurii. Oprócz pomocy w utworzeniu Komunistycznej Partii Chin (KPCh) w 1921 roku Moskwa zdecydowała się na pomoc Sun Yat-senowi w restrukturyzacji jego sił zbrojnych pod dowództwem generała Czang Kaj-szeka. Siły Czanga zdołały ostatecznie zwyciężyć watażków i jego ruch Kuomintang (Sun Yat-sen zmarł w 1925 r.) został oficjalnie uznany za rząd Chin w październiku 1928 roku. Chwilowe okrzepnięcie władzy centralnej Kuomintangu nie przełożyło się na stabilizację wewnętrzną Chin[160]. Czang zdawał sobie sprawę, że dotychczasowi sojusznicy, komuniści dowodzeni przez Mao Zedonga, stanowili zagrożenie dla jego przywództwa. W 1927 r. rozpoczęła się krwawa wojna domowa pomiędzy komunistami a nacjonalistami, która trwała przez ponad dwie dekady[161].

Konflikt wewnętrzny na pewien czas został zawieszony, gdy w 1937 r. Japonia, obecna już w Mandżurii od 1931 r., zaatakowała Chiny. Krwawa wojna chińsko-japońska, stanowiąca preludium do zakrojonych na szerszą skalę działań wojennych Tokio w regionie Zachodniego Pacyfiku, trwała do 1945 roku, tj. do momentu gdy ostatecznie Japonia została zmuszona przez Stany Zjednoczone do podpisania bezwarunkowej kapitulacji. Chińska wojna domowa wybuchła na nowo doprowadzając ostatecznie do zwycięstwa komunistów Mao Zedonga i ucieczki sił Kuomintangu na czele z Czang Kaj-szekiem na Tajwan (Republika Chin). Powołanie Chińskiej Republiki Ludowej 1 października 1949 roku, zakończyło trwający 110 lat chiński „wiek upokorzeń".

W swoich zeznaniach przed komisją amerykańskiego kongresu, A. Kaufman ekspert do spraw chińskich z Center for Naval Analyses podkreślał, że obecnie wielu Chińczyków odbiera „wiek upokorzeń" jako znaczącą historyczną lekcję, która pokazuje, jakie tendencje – współcześnie – dominują w zachowaniu zachodnich mocarstw wobec Chin. Co istotne, chociaż rząd ChRL utrzymuje, że okres ten skończyło się, gdy Komunistyczna Partia Chin

[160] R. Huisken, *Introducing China: The World's Oldest Great Power Charts its Next Comeback*, The Australian National University Press, Canberra 2010, s. 19.
[161] Ibid.

wygrała chińską wojnę domową, pokonała Kuomintang w 1949 roku i ugruntowała swoją pozycję jako rządzący reżim na kontynencie, pozostały jednak istotne zaszłości z tamtego okresu, które w umysłach wielu Chińczyków muszą zostać przepracowane, zanim będzie można mówić o pełnym odrodzeniu się Chin. Najważniejszy z nich – i być może jedyny, który nie podlega negocjacjom – to przyłączenie Tajwanu do Chin kontynentalnych[162]. „Stulecie upokorzeń" z pewnością jest jednym z ważniejszych punktów odniesienia dla współczesnych decydentów w Pekinie. Jednakże, nie ma obecnie konsensusu wśród dzisiejszych chińskich elit co do tego, jakie jednoznaczne wnioski powinny zostać wyciągnięte z tego czasu w odniesieniu do konstruowania wielkiej strategii Chin. Czy myślenie o przyszłości powinno zostać zdominowane przez czynniki kooperacyjne czy konfrontacyjne?

Tabela 1. Udział Chińskiego PKB w gospodarce światowej w latach 1400–2015 [proc.]

Fig 2 Global economy – Estimated relative size (1990 GK Dollars) (%)

	China	India	China+ India	Britain	Japan	US
1400	30.0%	25.0%	55.0%	1.0%	3.0%	N/A
1500	24.9%	24.4%	49.3%	1.1%	3.1%	N/A
1700	22.3%	24.5%	46.8%	2.9%	4.1%	0.1%
1900	11.1%	8.6%	19.7%	9.4%	2.6%	15.8%
1930	7.5%	6.4%	13.9%	6.7%	3.4%	21.8%
1950	3.8%	4.1%	7.9%	6.4%	3.0%	26.8%
1970	4.2%	3.1%	7.3%	4.0%	6.7%	20.4%
1990	5.5%	3.7%	9.2%	3.2%	7.8%	19.4%
2000	9.1%	5.2%	14.3%	3.3%	7.1%	22.2%
2015	17.1%	9.0%	26.1%	2.6%	4.8%	17.5%

Source: Stephen Broadberry, Hanhui Guan, David Li, 'China, Europe and the great divergence', July 2014; TED data base, September 2015; Maddison Data base, 2013, Macquarie Research, January 2017

Źródło: BroadBerry S., Guan H., Li D., China, Europe, and the Great Divergence: A Study in Historical National Accounting, 980–1850, The Journal of Economic History, vol. 78, no. 4., 2018, s. 6.

2.1.2. Kierunki modernizacji ChRL

1 października 1949 Chiny wstały z kolan[163]. Nie oznaczało to jednak, że tym samym stały się globalną potęgą. Kraj był wyniszczony wieloletnimi wojnami (domowymi oraz z zewnętrznym okupantem), a rzeczywistość społeczno-ekonomiczna z przełomu lat 40. i 50. XX wieku w żaden sposób nie predestynowała Chin do odgrywania mocarstwowej roli w ówczesnym świecie: średnia długość życia tuż po utworzeniu państwa wynosiła ok. 35 lat (by potem w latach 50. wzrosnąć do 55); indeks urbanizacji znajdował się poniżej 10 proc.,

[162] A. Kaufman, The "Century of Humiliation"…, op. cit., s. 1.
[163] B. Góralczyk, *Wielki renesans. Chińska transformacja i jej konsekwencje*, Dialog, Warszawa 2018, s. 17.

opieka zdrowotna praktycznie nie istniała (1 lekarz przypadał na ok. 1500 obywateli), system edukacji dopiero powstawał (nauczycieli wszystkich szczebli było niecałe 0,2 proc. populacji, a analfabetami było aż 80 proc. społeczeństwa), dochód na jednego mieszkańca wynosił niecałe 30 dolarów USD, podczas gdy w Japonii, która kilka lat wcześniej przegrała wojnę było to już 100 dolarów, w Indiach – niecałe 60, w Wielkiej Brytanii prawie 800, zaś w Stanach Zjednoczonych, prawie 1500[164]. Dodatkowo, kryzys społeczno-ekonomiczny został spotęgowany przez dwie katastrofalne w skutkach reformy – Wielki Skok z lat 1959–1962 (mający na celu szybkie dołączenie do przodujących światowych gospodarek, szczególnie w produkcji stali) oraz Rewolucję Kulturalną lat 1966–1976 (tępiącą wszelkie odstępstwa od maoizmu, czyli chińskiej wersji marksizmu-leninizmu). Równolegle Chiny osiągały pewne sukcesy polityczno-wojskowe. Były liczącym się filarem komunistycznego bloku państw (już 14.02.1950 r. nawiązały stosunki dyplomatyczne ze Związkiem Radzieckim[165]), istotnie zaangażowały się w konflikt na półwyspie Koreańskim (wystawiając kontyngenty tzw. ochotników, będących de facto regularną armią walczącą z amerykańskimi siłami), zdołały umieścić kosztem Republiki Chińskiej, swojego przedstawiciela w Radzie Bezpieczeństwa ONZ (w efekcie pogarszających się relacji z ZSRR i polityką prezydenta USA R. Nixona, która polegała na zacieśnianiu relacji z Pekinem).

Jednakże dopiero po śmierci Mao Zedonga i rozprawieniu się z tzw. Bandą Czworga Chiny zaczęły nadrabiać dzielący je do światowej gospodarki dystans. Momentem przełomowym było III Plenum XI Zjazdu Komunistycznej Partii Chin w 1978 roku, gdy Chiny wkroczyły na drogę reform, określanych mianem ‘czterech modernizacji’ i ‘otwarcia na świat’. Deng Xiaoping, uważany za twórcę reform, wyznawał pragmatyczne podejście do ekonomii zgodnie z maksymą „nieważne czy kot jest biały, czy czarny, ważne, żeby łowił myszy”. Wtedy też przyjęto strategię, obowiązującą do dzisiaj, którą można ująć w następujące słowa: „Reformy gospodarcze tak, reformy polityczne nie”. Przystąpiono do wdrażania programu czterech modernizacji – rolnictwa, przemysłu, wojska oraz technologii i nauki przekształcając Chińską Republikę Ludową z państwa komunistycznego opartego na rolnictwie w „gospodarkę socjalistyczną o chińskiej specyfice”. Zasadniczą zmianą, która dokonała się na przełomie lat 70. i 80. XX wieku było zreinterpretowanie komunistycznych dogmatów dotyczących rozumienia własności. Chłopi otrzymali prawo do wieloletniej dzierżawy gruntów, a dzięki wycofaniu się z katastrofalnej w skutkach kolektywizacji wsi,

[164] B. Góralczyk, op. cit., s. 19.
[165] L.S. Lidder, *Russia-China Relations and Future Dynamics*, Centre for Strategic Studies and Simulations, 2021, no. 1, s. 2.

gospodarstwa zarządzane przez poszczególne rodziny chłopskie nie tylko zaczęły zarabiać na siebie lecz także wykazywały nadwyżki w plonach, które można było sprzedać na zewnątrz[166]. Był to nie tylko znaczący impuls dla produkcji rolnej, lecz także ta nadwyżka pozwoliła milionom chińskich konsumentów zaspokoić ich podstawowe potrzeby życiowe Równolegle Deng postulował diametralną zmianę myślenia ówczesnych chińskich elit: „Nasz ruch promowania 'czterech modernizacji' nie da żadnych rezultatów, jeśli nie przezwyciężymy sztywnego, dogmatycznego myślenia i nie uwolnimy umysłów kadr kierowniczych oraz społeczeństwa. W istocie tocząca się obecnie debata, czy praktyka powinna być uznana za jedyne kryterium prawdy (…), jest również dyskusją, czy umysły ludzi powinny zostać wyzwolone"[167]. Partyjni liderzy pod przewodnictwem Deng Xiaopinga opracowali pięć głównych punktów, które musiały zostać zrealizowane, aby Chiny mogły zapewnić sobie w najbliższej przyszłości nieprzerwany rozwój. Po pierwsze ogłoszono natychmiastowy koniec maoistowskiego imperatywu pogłębiania walki klas i w zamian skoncentrowali się na dążeniu do stałego wzrostu gospodarczego. Po drugie, na poparcie nowego kierunku jakim była modernizacja państwa (a dokładniej cztery modernizacje), zdecydowano się rozpocząć decentralizację, racjonalizację i urynkowienie chińskiej gospodarki. Trzecim istotnym posunięciem było zobowiązanie partii do porzucenia masowych kampanii mobilizacyjnych w stylu maoistowskim na rzecz bardziej zrutynizowanych, powściągliwych metod realizowania i promowania polityki. Po czwarte, wielu urzędników partyjnych, szykanowanych w czasie rewolucji kulturalnej (aresztowanych, reedukowanych, zsyłanych na wieś) zostało zrehabilitowanych. Po piąte, w celu zapobieżenia powrotu niekontrolowanego autokratycznego przywództwa oraz chaosu znanego z czasów rewolucji kulturalnej, Trzecie Plenum XI Zjazdu KPCh dążyło do wzmocnienie idei kolektywnego przywództwa. Reformy te stanowiły całkowite zakwestionowanie polityki z poprzednich dwóch dekad[168].

W swoich wytycznych dla przyszłych pokoleń Deng nie chciał się ograniczać wyłącznie do kwestii gospodarczych. Oprócz zarysowania celów ekonomicznych Deng pozostawił także swój spadek polityczny nakreślając następnym pokoleniom kierunki prowadzenia polityki zagranicznej i postawy wobec transformującego się ładu międzynarodowego. W 1992 roku, gdy wydawało się, że polityka gospodarcza Chin (po wydarzeniach na placu Tienanmen)

[166] L. Zhang, Chinese Law on Private Ownership of Real Property, The Library of Congress, 10.03.2015, https://blogs.loc.gov/law/2015/03/chinese-law-on-private-ownership-of-real-property/ (dostęp: 10.02.2022).
[167] K. Gawlikowski, „Programowe dokumenty chińskie z okresu reform", [w:] K. Gawlikowski, M. Ławacz (red.), *Wielkie przemiany w Chinach. Próba bilansu reform Deng Xiapinga*, Wydawnictwo Uniwersytetu SWPS, Warszawa 2013, s. 3.
[168] R. Baum, The Fall and Rise of China…, op. cit., s. 109.

traci swój pierwotny impet Deng odbył słynną wyprawę na południe (porównywaną do długiego marszu Mao) gdzie odwiedził wolne strefy ekonomiczne[169]. Wydarzenie to urosło do rangi symbolu – Deng zamanifestował, że nie ma odwrotu od podążania ścieżką reform, a swoim następcom przekazał nową taktykę chińskiej polityki zagranicznej zawierającą się w 24 (później 28) znakach (冷静观察，站稳脚跟，沉着应付，韬光养晦，善于守拙，绝不当头):

1) spokojnie obserwuj i analizuj rozwój wypadków;
2) utrzymaj i zabezpiecz swoje pozycje;
3) spokojnie mierz się z wyzwaniami;
4) trzymaj w ukryciu swoje możliwości i kupuj czas;
5) nie wychylaj się;
6) nie dąż do bycia liderem;
7) osiągaj wymierne korzyści[170].

Strategia Denga nadal jest przedmiotem częstych analiz, ponieważ obejmuje zarówno krótkoterminowe zamierzenia Pekinu: umniejszanie możliwości Chin i unikanie konfrontacji oraz długofalową strategię budowania potęgi Chin, aby zmaksymalizować korzyści osiągane w przyszłości. Elementy tej strategii są często cytowane przez wysokich rangą chińskich urzędników ds. bezpieczeństwa narodowego oraz naukowców, zwłaszcza w kontekście chińskiej dyplomacji i strategii wojskowej[171]. Niektóre aspekty taktyki Denga są w ostatnich latach przedmiotem ożywionej debaty – duży nacisk kładziony jest na stwierdzenia „nie dąż do bycia liderem, nie staraj się o przywództwo", „nie wychylaj się" i „osiągaj wymierne korzyści". Niektórzy badacze zwracają uwagę, że wzrost potęgi Chin implikuje, odejście od wytycznych Denga, a Pekin, wraz ze wzrostem poczucia siły, skłania się ku bardziej asertywnej, czy nawet agresywnej i pewnej siebie dyplomacji (ang. *Wolf Warrior diplomacy*)[172]. Ta redefinicja, czy wręcz odejście od wytycznych, które cechowały chińską

[169] Deng jasno zaznaczył, że nie ma odwrotu od reform: „*Powinniśmy być odważniejsi w przeprowadzaniu reform i otwieraniu kraju, jak też w podejmowaniu eksperymentów. Nie można działać podobnie do chodu kobiety z bandażowanymi stópkami. Gdy jesteśmy przekonani, że coś należy zrobić, miejmy odwagę by wypróbować to i miejmy odwagę by dokonywać przełomów. To jest właśnie kluczowym wnioskiem z doświadczeń Shenzhenu (Specjalnej Strefy Ekonomicznej)*", zob.: K. Gawlikowski, Programowe dokumenty chińskie z okresu reform…, op. cit., s. 12.

[170] Q. Zhao, Chinese Foreign Policy in the Post-Cold War Era, World Affairs, vol. 159, no. 3, 1997, s. 114–129; zob. D. Mierzejewski, „Spór o miejsce i rolę Chin w stosunkach międzynarodowych", [w:] W. Dziak, K. Gawlikowski, M. Ławacz (red.), *Chiny w XXI wieku*, Perspektywy Rozwoju, Warszawa 2012, s. 55.

[171] Office of the Secretary of Defense, Military Power of the People's Republic of China 2007, A Report to Congress, Washington 2007.

[172] Pojęcie „Dyplomacja wilczego wojownika", wzięła swoją nazwę od chińskich filmów Wilczy Wojownik I i II, i można ją opisać jako „agresywne ataki medialne ze strony chińskich urzędników państwowych w celu obrony chińskiego interesu narodowego"; zob. C. Brugier, "Wolf Warrior Diplomacy": A new policy to legitimize the Chinese Comunist Party. L'Institut de recherche stratégique de l'École militaire, IRSEM, Paryż 2021; Z. Zhu, Interpreting China's "Wolf Warrior Diplomacy", Pacific Forum 2020, no. 26.

politykę zagraniczną przez dziesięciolecia (przynajmniej do rządów Hu Jintao) wymusza konieczność rewizji polityki zagranicznej realizowanej nie tylko przez sąsiadów Chin, lecz także przez pozostałych graczy dążących do realizacji własnych interesów w regionie. Dzięki wdrożeniu reform ekonomicznych Deng Xiaopinga Pekinowi udało się zyskać status potęgi, jeśli jeszcze nie światowej, to z pewnością regionalnej. Jednakże, odejście od testamentu politycznego Denga i aktywne dążenie do zabezpieczenia swoich żywotnych interesów budzi uzasadniony niepokój wśród państw Zachodniego Pacyfiku. Władze w Pekinie poprzez skuteczne realizowanie celów ekonomicznych nakreślonych przez Deng Xiaopinga dostały do dyspozycji instrumenty nacisku nie tylko ekonomicznego, lecz także militarnego. Dotychczasowe samoograniczanie się Chin, w sferze polityczno-dyplomatycznej, a także militarnej, pozostające w zgodzie z dwudziestoma ośmioma znakami, wydaje się już nie odpowiadać oczekiwaniom coraz bardziej świadomego i dumnego narodu chińskiego. Legitymizacja władzy Komunistycznej Partii Chin dotychczas opierała się w głównej mierze na zdolności rządu w Pekinie do zapewnienia warunków do bogacenia się całego społeczeństwa, w szczególności klasy wyższej oraz średniej. Na przestrzeni ponad czterech dekad, dzięki reformom Deng Xiaopinga udało się wyjść ze skrajnej biedy setkom milionów chińczyków. Jednakże równocześnie wykształciły się mechanizmy prowadzące do polaryzacji i podziałów w obrębie chińskiego społeczeństwa. Doszło do rosnącej dysproporcji nie tylko pomiędzy samymi klasami społecznymi, lecz także w obrębie regionów – *gros* inwestycji i wzrostu kumulowało się w coraz bogatszych nadmorskich prowincjach przy jednoczesnej wtórnej pauperyzacji prowincji położonych w interiorze. Można więc zaobserwować dwie tendencje, które są obecne we współczesnych Chinach, i które mogą mieć przełożenie na politykę realizowaną przez decydentów w Pekinie – z jednej strony istnieje stała potrzeba zagwarantowania wzrostu gospodarczego będącego najpewniejszą legitymizacją komunistycznych władz, z drugiej, występuje stała presja do zapewnienia pewnym grupom społecznym, które gorzej radzą sobie z transformacją systemową poczucia dumy i przynależności do narodu i państwa i w ten sposób w dalszym ciągu legitymizować przywództwo partii także wobec grup, ekonomicznie słabszych, lecz demograficznie istotniejszych.

2.1.3. Wyznaczniki mocarstwowości Chin

Chiny nie są tylko państwem, są cywilizacją mogącą się pochwalić kilkoma tysiącami lat tradycji[173]. Współcześni badacze stosunków międzynarodowych są zgodni, że obecny wzrost potęgi Chin ujmowany z perspektywy historycznej stanowi powrót do naturalnego stanu znanego z przeszłości, natomiast wśród samych Chińczyków, jak zauważył E. Halizak, „jest głęboko zakorzenione poczucie własnej wyjątkowości"[174]. Analizując obecny wzrost potęgi Chin można przyjąć za J. Zajączkowskim (który w swoich badaniach odnosił się do Indii), że kluczowymi parametrami mocarstwowości państwa są wyznaczniki geograficzne, ekonomiczne, militarne i społeczne[175]. Można także, za Z. Brzezińskim dodać do tych czterech dziedzin jeszcze wymiar kulturowy i osiągnięcia techniczno-technologiczne[176].

Wyznaczniki geograficzne

Chińska Republika Ludowa jest największym państwem na świecie pod względem liczby mieszkańców (1,42 mld), choć według ostatnich danych zrównują się z nią Indie, następne (3.) w kolejności są Stany Zjednoczone mają ponad miliard obywateli mniej (330 mln)[177]. Wprawdzie oficjalne statystyki wymieniają 56 grup etnicznych to jedna z nich, Han, jest dominująca i stanowi ok. 92 proc. populacji[178]. Zdecydowana większość mieszkańców jest skupiona na wschodzie kraju, głównie w nadmorskich prowincjach.

Powierzchnia Chin to prawie 10 mln km^2 i jest zbliżona do terytorium Stanów Zjednoczonych i Kanady, wyraźnie natomiast ustępują pod względem powierzchni swojemu sąsiadowi, Rosji (17,1 mln km^2). Zgodnie z konstytucją w ChRL obowiązuje trójstopniowy podziałem administracyjnym: kraj jest podzielony na (1. stopień) prowincje, regiony autonomiczne i gminy bezpośrednio podlegające rządowi centralnemu; prowincje i regiony autonomiczne dzielą się na (2. stopień) prefektury autonomiczne, powiaty, powiaty autonomiczne i miasta; oraz powiaty, powiaty autonomiczne i miasta dzielą się na (3. stopień) gminy, gminy mniejszości etnicznych i miasta. Obecnie Chiny mają 23 prowincje, 5 regionów autonomicznych, 4 gminy bezpośrednio pod rządem centralnym i 2 specjalne regiony

[173] S. Huntington, *Zderzenie cywilizacji*, Wydawnictwo Muza, Warszawa 2007; F. Koneczny, *O wielkości cywilizacji*, Cyfrowa Biblioteka Myśli Narodowej, na podstawie Gebethner i Wolff, Kraków 1935.
[174] E. Haliżak, „Chiny a instytucje współpracy regionalnej", [w:] *Chiny w XXI wieku*. Perspektywy Rozwoju…, op. cit., s. 84; T. Brook, M. Praag, M. Boltjes, *Święty ład. Stosunki międzynarodowe w Azji*…, op. cit.
[175] J. Zajączkowski, *Indie w stosunkach Międzynarodowych*, Scholar, Warszawa 2008, s. 113–128.
[176] Z. Brzeziński, Wielka szachownica…, op. cit. s. 27.
[177] ONZ, https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/ (dostęp: 23.01.2023).
[178] MSZ Chin, National Minorities Policy and Its Practice in China, https://www.mfa.gov.cn/ce/cegv/eng/bjzl/t176942.htm (dostęp: 22.03.2022).

administracyjne (Hong-Kong i Makau)[179]. Warto zauważyć, że do dwudziestu trzech prowincji rząd w Pekinie zalicza także Tajwan, który określany jest jako „zbuntowana prowincja". Zarówno Pekin jak i Tajpej uznają politykę jednych Chin – oba państwa prowadzą aktywną kampanię na arenie międzynarodowej o uznanie swoich praw do wyłącznej reprezentacji państwa chińskiego. W obecnej chwili zdecydowana większość państw na świecie uznaje prawo Pekinu do reprezentowania jednych Chin (w tym od 1979 r. USA[180]), jednakże część z nich utrzymuje nieformalne relacje z Tajpej. Wśród chińskich regionów autonomicznych należy zwrócić uwagę na Sinciang, Ujgurski Region Autonomiczny, będący polem do aktywnej i często brutalnej działalności władz centralnych (reedukacja, obozy internowania) mających na celu, w nomenklaturze chińskich władz, „zwalczanie terroryzmu, separatyzmu i ekstremizmu muzułmańskiego"[181]. Ta triada (terroryzm – ekstremizm – separatyzm) jest powszechnie używana w literaturze przedmiotu do prezentowania fundamentalnych zagrożeń dla integralności i suwerenności państwa zdefiniowanych przez władze centralne w Pekinie[182].

Bardzo istotnym chińskim regionem autonomicznym z punktu widzenia władz centralnych jest także Tybet. Region ten znajdujący się w południowo-zachodniej części Chin ma kluczowe znaczenie jeśli chodzi o kwestię zapewnienia źródeł wody dla Chińskiej Republiki Ludowej. Z Wyżyny Tybetańskiej wypływają wszystkie największe rzeki Państwa Środka – Jangcy, Huang He, Mekong i regionu (Mapa 1). Ewentualna utrata, czy ograniczona kontrola nad tym regionem wiązała by się z zagrożeniem żywotnych interesów Chin. Dlatego rząd w Pekinie tłumi wszelkie dążenia tego regionu, zamieszkałego przez mniejszość buddyjską, do zwiększenia swojej autonomii. Co więcej, Tybet pełni funkcję buforu pomiędzy Chinami a rosnącymi w siłę Indiami.

[179] Rada Państwa, Administrative Division, https://english.www.gov.cn/archive/china_abc/2014/08/27/content_281474983873401.htm (dostęp: 22.03.2022).

[180] Departament Stanu USA, U.S. Relations With Taiwan, https://www.state.gov/u-s-relations-with-taiwan/ (dostęp: 27.03.2022).

[181] MSZ Chin, „East Turkistan" Terrorist Forces Cannot Get Away with Impunity, https://www.fmprc.gov.cn/ce/ceetur/eng/xwdt/t160708.htm (dostęp: 26.03.2022).

[182] N. Kohli, "China's Approach to Terrorism, Separatism and Extremism", [w:] Panda P.J. (red.), *China's Transition under Xi Jinping*, Institute for Defence Studies and Analyses, Nowe Delhi 2015, s. 35–49; M. Purbrick, *Maintaining a unitary state: counter-terrorism, separatism, and extremism in Xinjiang and China*, Asian Affairs, vol. 48, 2017, s. 236–257.

Mapa 1. Źródła rzek na Wyżynie Tybetańskiej

Źródło: CFR, https://www.cfr.org/backgrounder/water-clouds-tibetan-plateau

Wyznaczniki ekonomiczne

Dzięki skutecznemu i konsekwentnemu realizowaniu celów wytyczonych przez Deng Xiaopinga Chiny dysponują obecnie potężnym potencjałem ekonomicznym. Od czasu wprzęgnięcia swojej gospodarki w mechanizmy światowe (proces zwieńczony wstąpieniem ChRL do WTO w 2001 roku), poprzez skuteczne wdrożenie reguł wolnorynkowych, Chiny stały się jedną z najszybciej rosnących gospodarek wśród państw rozwijających się, z przeciętnym rocznym wzrostem PKB, biorąc pod uwagę spowolnienie wywołane pandemią Covid-19, wynoszącym w latach 1979–2021 ponad 9 proc. (Wykres 2).

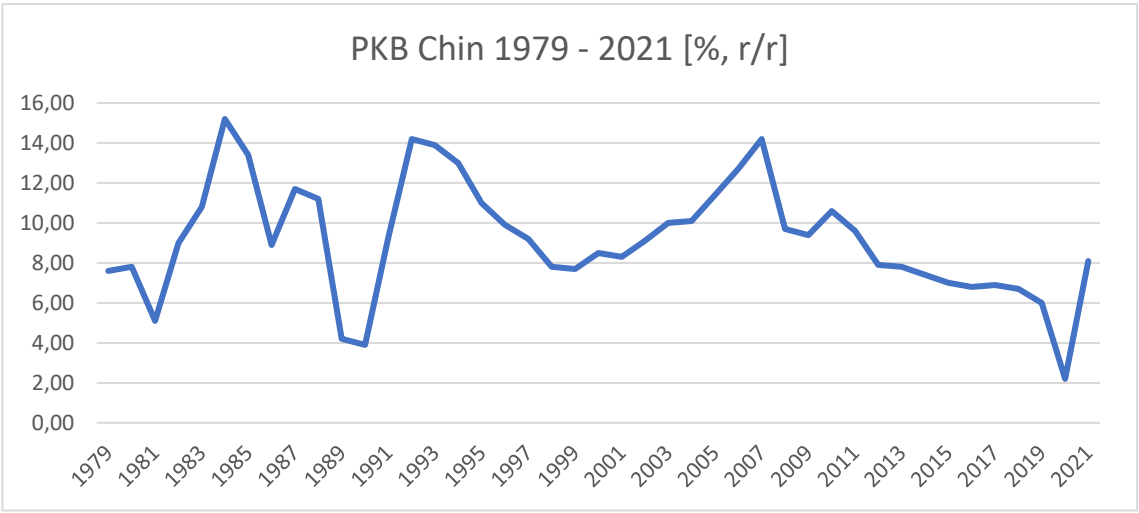

Wykres 2. PKB Chin w latach 1979–2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie. MFW, www.inmf.org

W przeciągu ostatnich lat Chiny wysunęły się na drugie miejsce wśród światowych potęg gospodarczych, z PKB nominalnym wynoszącym 18,0 bln USD, ustępując tylko Stanom Zjednoczonym (23,3 bln USD) i zdecydowanie wyprzedzając Japonię (na 3 miejscu, z PKB 4,9 bln USD) oraz Niemcy (na 4 miejscu, z PKB 4,2 bln USD). Jeśli ujmiemy PKB jako parytet siły nabywczej, to Chińska Republika Ludowa znajdzie się już na pierwszej pozycji, przed Stanami Zjednoczonymi, z PKB wynoszącym 27,7 bln USD wobec PKB USA wynoszącego 22,7 bln USD[183]. Chiny nadal utrzymują pozycję największego eksportera i drugiego co do wielkości importera dóbr i usług na świecie. Wartość exportu Chin w 2021 r. pomimo zawirowań spowodowanych epidemią Covid-19 wyniosła 3,4 bln USD, (w tym okresie Stany Zjednoczone, Niemcy oraz Japonię, wysyłały towary za, odpowiednio, 1,75; 1,65; i 0,75 bln USD), natomiast import towarów do Chin wyniósł 3,1 bln USD, ustępując miejsca tylko największemu importerowi na świecie – USA, które w 2021 roku sprowadziły towary o wartości 3,4 bln[184]. Pomimo trwającej wojny celnej Chiny nadal korzystają na wymianie handlowej ze Stanami Zjednoczonymi – deficyt USA w handlu z Chinami wyniósł w 2022 roku 400 mld USD i był o 8,5 proc. większy niż w roku poprzednim)[185]. Państwo Środka posiada także największe na świecie rezerwy dewizowe wynoszące ponad 3,3 bln USD[186], w 2022 roku były drugim (po Japonii) największym zagranicznym wierzycielem USA, z amerykańskimi papierami dłużnymi opiewającymi na 0,86 bln USD[187].

Bezprecedensowa dynamika wzrostu gospodarczego Chin otworzyła Pekinowi drogę do realizacji wielkich projektów infrastrukturalnych, takich jak Inicjatywa Pasa i Szlaku (Nowy Jedwabny Szlak) finansowany przez Azjatycki Bank Inwestycji Infrastrukturalnych, czy Globalna Inicjatywa Rozwoju (Global Developement Initiative, GDI)[188] które w swoim zamierzeniu mają wspierać aspiracje Chin do odgrywania znaczącej roli w regionie i poza nim. Dodatkowo, Pekin zacieśnia relacje gospodarcze w ramach powstającej strefy wolnego handlu na kontynencie Azjatyckim, (Regional Comprehensive Economic Partnership, RCEP), zrzeszającej część państw ASEAN oraz jej sąsiadów.

---

[183] Bank Światowy, (dane szacunkowe), GDP, PPP (current international $) – United States, China, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.CD?locations=US-CN (dostęp: 05.05.2023).

[184] Bank Światowy, Imports of goods and services (current US$) – China, United States, https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD?locations=CN-US-JP-DE (dostęp: 05.05.2023).

[185] US Census, Trade in Goods with China, 2023, https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html (dostęp: 09.05.2023).

[186] Bank Światowy, Total reserves (includes gold, current US$), https://data.worldbank.org/indicator/FI.RES.TOTL.CD?locations=CN&view=chart (dostęp 09.05.2023).

[187] Statista, Major foreign holders of U.S. treasury securities as of January 2023, https://www.statista.com/statistics/246420/major-foreign-holders-of-us-treasury-debt/ (dostęp: 22.04.2023).

[188] MSZ ChRL, Jointly Advancing the Global Development Initiative and Writing a New Chapter for Common Development, 21.09.2022, https://www.fmprc.gov.cn/eng/wjb_663304/wjbz_663308/2461_663310/202209/t20220922_10769721.html (dostęp: 24.04.2023).

Wyznaczniki wojskowe

Wraz z szybkim rozwojem gospodarczym Pekin kładzie nacisk na rozbudowę swojego potencjału wojskowego. W 2017 r. sekretarz generalny Xi Jinping w swoim przemówieniu na XIX Zjeździe Partii przedstawił dwa cele modernizacyjne chińskich sił zbrojnych: do roku 2035 powinna się dokonać ich zasadnicza reforma, a do roku 2049 (w setną rocznicę powstania ChRL) chińska armia powinna osiągnąć poziom klasy światowej[189]. Według raportu opublikowanego przez szwedzki instytut zajmujący się kwestiami wojskowości, SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute), chińskie wydatki wojskowe w 2022 r. szacuje się na ok. 300 mld dolarów, co jest drugim wynikiem na świecie po USA (ok, 900 mld USD)[190]. Chińska gospodarka dość szybko zaczęła nadrabiać spowolnienie wywołane pandemią (wzrost w 2021 roku wyniósł 8,1 proc. PKB, w 2022 – 3,0 proc. PKB)[191], co w konsekwencji przyczyniło się do utrzymania wysokiej zdolności Pekinu do finansowania wydatków na armię bez konieczności nadmiernego zwiększania deficytu budżetowego. Należy dodać, że Chiny dysponują bronią atomową (350 głowic), a potencjałem nuklearnym dysponuje aż czterech sąsiadów Chin, tj. Rosja (6255 głowic), Indie (156 głowic), Pakistan (165 głowic) oraz Korea Północna (ok. 40–50 głowic)[192].

Rosnąca potęga militarna Chin jest przedmiotem szczególnego zainteresowania Waszyngtonu. W swoim raporcie prezentowanym Kongresowi Stanów Zjednoczonych, Sekretarz Obrony USA zwraca uwagę, że „Reforma wojska i unowocześnienie potencjału militarnego jest kluczowym elementem w osiągnięciu przez Pekin statusu mocarstwa światowego oraz realizacji głównego celu partii, który przewodniczący Xi Jinping określa jako China Dream. Chiński Sen musi uwzględniać rozbudowę potęgi wojskowej odpowiadającej rosnącym aspiracjom Pekinu do odgrywania pierwszorzędnej roli na arenie międzynarodowej. Władza w Chińskiej Republice Ludowej coraz konsekwentniej realizuje zamierzenie, aby wykorzystać rosnącą potęgę wojskową – wraz z potencjałem ekonomicznym

[189] C. Campbell, *China's Military: The People's Liberation Army (PLA)*, Congressional Research Service, Washington 2021, s. 2.
[190] SIPRI, Trends in world military expenditures, https://www.sipri.org/sites/default/files/2023-04/2304_fs_milex_2022.pdf (dostęp: 29.04.2023).
[191] Bank Światowy, China overwiew, 2023, https://www.worldbank.org/en/country/china/overview (dostęp: 21.04.2023).
[192] SIPRI yearbook 2021, *Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford University Press on behalf of SIPRI, Oxford 2021, s. 13.

i dyplomatycznym – do osiągnięcia dominacji w regionie, a w kolejnym kroku do rozszerzenia swojej strefy wpływu poza region Zachodniego Pacyfiku”[193].

Władze w Pekinie konsekwentnie dążą do dominacji na morzach, w szczególności na Morzu Południowochińskim, czego dowodem, oczywiście obok rozbudowanego programu modernizacji floty, jest wyraźny wzrost zainteresowania dziełami admirała Alfreda T. Mahana, który opracował założenia teoretyczne potęgi morskiej Stanów Zjednoczonych[194]. Marynarka Wojenna Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej dysponuje obecnie dwoma lotniskowcami klasy Kuzniecov (Liaoning – zmodyfikowany radziecki okręt wojskowy oraz Shandong – zbudowany w Chinach, w oparciu o radziecką technologię), trzeci (oparty na chińskiej technologii) ma zostać przekazany chińskiej flocie w 2024 r., zaplanowana jest także budowa kolejnych, chociaż chińska armia nie podaje konkretnych dat wejścia ich do służby[195]. Chińska flota posiada największą marynarkę wojenną na świecie (jeśli chodzi o ilość jednostek) z ogólną siłą bojową około 355 statków i okrętów podwodnych, do 2025 roku ma ich być 420, zaś do 2030 - 460[196]. Jak zauważa P. Eberhardt: „Po załamaniu się układu dwubiegunowego i tworzeniu się świata policentrycznego niektóre wizje Mahana znów stały się aktualne, zwłaszcza te dotyczące Chin. Okazuje się, że pomimo wielokrotnych zmian konstelacji politycznych koncepcje Mahanowskie nadal mogą być inspiracją dla badaczy interesujących się geopolityką i geostrategią Azji, oraz dodaje, że w doktrynie Mahana „posiadanie potężnej floty wojennej i handlowej oraz panowanie na morzach stanowi podstawowy atrybut mocarstwowości. Sukcesy, powodzenie gospodarcze i wojenne na morzach i oceanach stanowiły główną przesłankę do uzyskiwania przez państwo i jego naród potęgi imperialnej”[197]. Chiny zdefiniowały postęp w akwenie Morza Południowego jako swój

[193] Biuro Sekretarza Obrony USA, Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China, 15.05 2017, https://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2017_China_Military_Power_Report.PDF (dostęp: 29,01.2108).

[194] W latach 1997–2013 dzieła adm. Mahana zostały przetłumaczone na język chiński aż w dziewięciu wersjach, zob. S.X. Lai, The evolution of Chinese national security debates on maritime security, Center for International Maritime Security, http://cimsec.org/the-evolution-of-chinese-national-security-debates-on-maritime-policy-pt-2/33450 (dostęp 21.03.2022).

[195] M. Chan, Chinese military: fourth aircraft carrier likely to be nuclear powered, sources say, 13.03.2021, https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3125224/chinese-military-fourth-aircraft-carrier-likely-be-nuclear (dostęp: 28.03.2022).

[196] Biuro Sekretarza Obrony USA, Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China, 03.11.2021, https://media.defense.gov/2021/Nov/03/2002885874/-1/-1/0/2021-CMPR-FINAL.PDF (dostęp: 24.03.2022).

[197] P. Eberhardt, *Rozwój światowej myśli geopolitycznej. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Oginiec, Warszawa 2016, s. 71–84.

podstawowy cel strategiczn (ang. *core interest*)[198]. To w jaki sposób będą je realizowały będzie jednym z kluczowych wyznaczników mocarstwowości Pekinu.

Wyznaczniki społeczne

Na przestrzeni ostatnich czterech dekad Chiny z państwa rolniczego, zmagającego się z problemem niedożywienia i zapóźnienia rozwojowego przekształciły się w światową potęgę gospodarczą. Dzięki reformom społeczno-gospodarczym udało się prawie całkowicie wyeliminować z Państwa Środka skrajne ubóstwo. Jak podaje ONZ, ze skrajnej biedy wydostało się ponad 850 mln chińczyków, co nie miało precedensu w historii świata, a Chiny przyczyniły się do zmniejszenia globalnego ubóstwa o ponad 70 proc.[199]. W 1980 r. PKB per capita liczony w wartościach nominalnych w Chinach wynosił ok. 250 dolarów amerykańskich i był wyraźnie niższy niż w Indiach (400 USD), Unii Europejskiej (8 100 USD) Japonii (8 900 USD), czy Stanach Zjednoczonych (12 250 USD)[200]. Obecnie PKB per capita wynosi ok. 1 300 USD i jest dwukrotnie wyższy niż 10 lat temu[201]. PKB per capita jest często poddawany krytyce, jako wskaźnik w jakimś stopniu zakłamujący realną stopę życiową danej społeczności. Aby móc dokładniej określić rzeczywiste warunki społeczne warto sięgnąć po współczynnik Giniego, który prezentuje jak w danym państwie rozkłada się bogactwo. Im wartość współczynnika jest bliższa cyfrze 1, tym większe są nierówności i odwrotnie, niski współczynnik oznacza bardziej równomierne rozproszenie bogactwa. Na początku lat 80. XX wieku współczynnik Giniego wynosił w Chinach ok. 0,30 i był względnie niski, co wynikało z ogólnie egalitarnego społeczeństwa będącego wówczas u progu reform Denga oraz braku statystycznie znaczącej klasy, która kumulowała by w istotny sposób bogactwo. W regionach wiejskich współczynnik przyjmował wartość 0,16, co oznacza, *de facto* brak jakichkolwiek nierówności[202]. W przeciągu czterdziestu lat współczynnik Giniego wzrósł aż do 0,48 (wartość wyraźnie wyższa od państw znajdujących

[198] T. Yoshihara, J.R. Holmes, Can China Defend a "Core Interest" in the South China Sea? The Washington Quarterly, vol. 34, no. 2, 2011, s. 45–59.

[199] Według granicy ubóstwa wynoszącej 1,9 dolara, w latach 1981–2013 Chiny wyciągnęły z ubóstwa 850 milionów ludzi, a odsetek osób żyjących w skrajnym ubóstwie spadł z 88% do 1,85%; zob. ONZ, Raport: China's Approach to Reduce Poverty: Taking Targeted Measures to Lift People out of Poverty, 18.04.2018, https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2018/05/31.pdf (dostęp 31.03.2022).

[200] Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Raport: China's economic growth and poverty reduction (1978–2002), https://www.imf.org/external/np/apd/seminars/2003/newdelhi/angang.pdf (dostęp: 31.03.3022), European Environ ment Agency, Raport: Growth of GDP per capita in the EU-27, USA, China, India and Japan, 1980 to 2008, 23.02.2017, https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/growth-of-gdp-per-capita (dostęp: 31.03.2022).

[201] Statista, Gross domestic product (GDP) at current prices in China from 1985 to 2022 with forecasts until 2028, 2023, https://www.statista.com/statistics/263770/gross-domestic-product-gdp-of-china/ (dostęp: 29.04.2023).

[202] X. Zhou, Y. Xie, Income inequality in today's China, Proceedings of the National Academy of Sciences, PNAS, 2014, no. 19, s. 111.

się na podobnym poziomie rozwoju gospodarczego)[203] co można interpretować, jako pojawienie się klas społecznych zdolnych do kumulowania kapitału w statystycznie istotny sposób. Badacze analizując dane podawane przez chiński urząd statystyczny i uniwersyteckie ośrodki analityczne dostrzegli dwie główne przyczyny gwałtownie rosnących nierówności: czynnik geograficzny – rozwarstwienie w podziale dochodu narodowego pomiędzy bogate duże miasta jak Pekin, Szanghaj czy Kanton i mniejsze ośrodki miejskie i wsie oraz rozwarstwienie pomiędzy bogatymi nadmorskimi prowincjami, a biednymi położonymi w interiorze; oraz druga linia podziałów – różnice w dochodzie pomiędzy pracownikami zatrudnionymi w rolnictwie gdzie dochody są relatywnie niskie a pracownikami sektora usług czy przemysłu[204]. Swobodna migracja społeczna jest utrudniona przez *hukou*, czyli restrykcyjny system zameldowania i przypisanie obywatela do konkretnego miejsca, co powoduje olbrzymie rozwarstwienie w wykształceniu pomiędzy mieszkańcami miast i wsi oraz grozi wpadnięciem Chin w pułapkę średniego dochodu z powodu wchodzenia na rynek pracy niewykwalifikowanej siły roboczej[205].

Stosunkowo nowym narzędziem badawczym jest wprowadzony w latach 90. ubiegłego wieku Wskaźnik Rozwoju Społecznego (*Human Developemet Index*, HDI), uwzględniający szersze spektrum czynników rozwoju społecznego. HDI jest sumaryczną miarą średnich osiągnięć w kluczowych wymiarach rozwoju człowieka: długiego i zdrowego życia, wiedzy i przyzwoitego standardu życia. HDI jest średnią geometryczną znormalizowanych indeksów dla każdego z trzech wymiarów. Wymiar zdrowotny ocenia się na podstawie oczekiwanej długości życia w chwili urodzenia, wymiar edukacyjny mierzy się za pomocą lat nauki dla dorosłych w wieku 25 lat oraz oczekiwanej liczby lat nauki dla dzieci w wieku szkolnym, natomiast wymiar standardu życia mierzy się dochodem narodowym brutto na mieszkańca. Biorąc pod uwagę ten wskaźnik możemy zaobserwować zdecydowaną poprawę życia chińskiego społeczeństwa – na przestrzeni ostatnich 30 lat wartość indeksu wzrosła z 0,50 do 0,761[206].

[203] S. Kennedy, The US and China: Not Number One, CSIS, 21.12.2020, https://www.csis.org/blogs/trustee-china-hand/us-and-china-not-number-one (dostęp: 20.04.2023).
[204] L. Shi, Recent changes in income inequality in China, Internatinal Cocial Science Council, ICSC, World Social Science Report, UNESCO 2016.
[205] R. Murphy, recenzja: *Invisible China: How the Urban-Rural Divide Threatens China's Rise*, S. Rozelle, N. Hell, University of Chicago Press, Chicago 2020, The China Quarterly, no. 247, 2021, 907–908.
[206] ONZ, Human Development Indicators, Special Raport 2022, https://www.hdr.undp.org/en (dostęp: 31.03.2022).

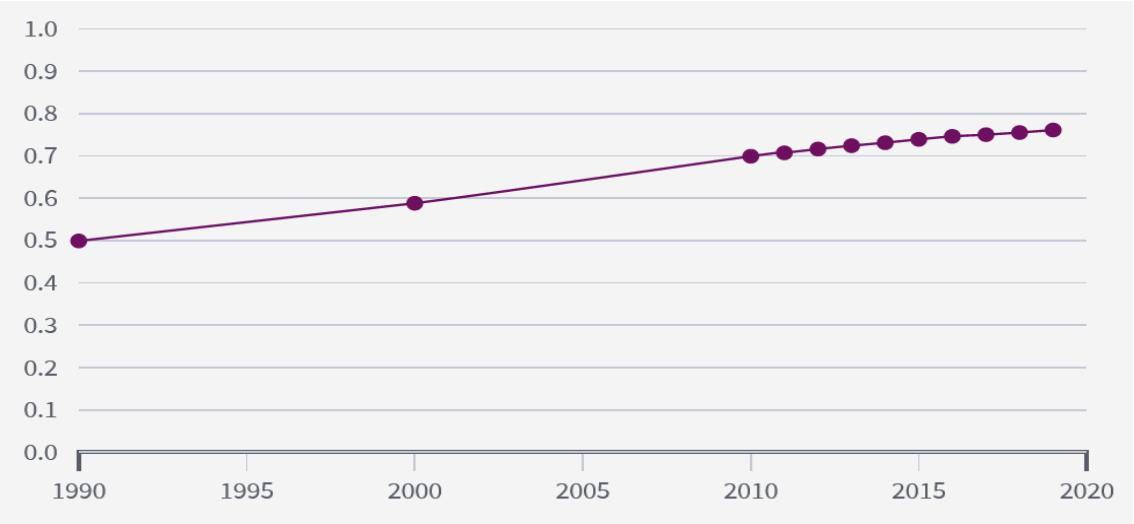

Wykres 3. Wskaźnik Rozwoju Społecznego, HDI, Chin w latach 1990–2020

Źródło: Human Development Raport, https://www.hdr.undp.org/en/countries/profiles/CHN

Jeśli za punk odniesienia przyjmie się poziom życia w pozostałych państwach regionu, to należy stwierdzić, że wynik ten (85. na świecie) pozycjonuje Chiny za rozwiniętymi państwami Azji i przed większością państw ASEAN; wyższą wartość odnotowuje Japonia (0,919, 19. miejsce na świecie), Korea Południowa (0,916, 23. miejsce), Malezja (0,810, 62. miejsce), Tajlandia (0,777, 79. miejsce), niższą Indonezja i Filipiny (0,718, miejsce 107, *ex aequo*), Wietnam (0,704, 117 miejsce), Indie (0,645, miejsce 131), Laos (0,613, 137 miejsce), Kambodża (0,595, 144. miejsce) [207]. Mimo szybkiej modernizacji, przede wszystkim gospodarczej i technologicznej, rządowi w Pekinie nadal jednak nie udaje się wyeliminować wszystkich napięć społeczno-ekonomicznych. Mając świadomość istniejących dysproporcji w redystrybucji zasobów władze Chin dążą do realizacji programu „harmonijnego społeczeństwa", który ma na celu bardziej sprawiedliwy, równomiernie rozłożony wzrost poprzez ograniczenie dysproporcji i ochronę osób znajdujących się w trudnej sytuacji ekonomicznej. Aby to osiągnąć, Pekin proponuje politykę wsparcia rolnictwa, transfery socjalne, ukierunkowane obniżki podatków, wzrost płacy minimalnej oraz wzrost wydatków na łagodzenie skutków ubóstwa [208]. Nadto, istotnym kierunkiem rozwoju jest kładzenie nacisku na wzrost konsumpcji wewnętrznej, która ma być nowym kołem zamachowym chińskiej gospodarki, opartej dotychczas na eksporcie. Koncepcja ta, nazywana „strategią podwójnej cyrkulacji", ma się ogniskować na innowacyjności pobudzającej rynek

[207] Ibid.
[208] T. Sicular, The Challenge of High Inequality in China, World Bank, Poverty Reduction and Equity Department, 2013, vol. 2, no. 2. s. 2.

wewnętrzny, uniezależniając w ten sposób chińską gospodarkę od szoków zewnętrznych, takich jak wojny handlowe, embarga, czy zerwane łańcuchy dostaw[209].

2.1.4. Między rewizjonizmem a *status quo*. Kierunki modernizacji i rozwoju Państwa Środka

Chińskie otwarcie się na świat i program czterech modernizacji przez dekady wyznaczały strategię Pekinu: Chiny muszą być mocarstwem, ale w pierwszej kolejności powinny stworzyć solidne fundamenty ekonomiczne i materialne podstawy, aby zająć należne im miejsce w międzynarodowej strukturze [210]. Nieprzerwany od czterdziestu lat wzrost gospodarczy dał Pekinowi istotne instrumentarium do kształtowania struktury międzynarodowej zgodnie z oczekiwaniami, w szczególności w obszarze Zachodniego Pacyfiku. Wielu badaczy jest zgodnych, że gospodarcze fundamenty Chin są już na tyle trwałe, że Pekin coraz śmielej może realizować swoją polityczną agendę zarówno w regionie jak i na arenie międzynarodowej. Skuteczne zarządzanie kryzysem gospodarczym z lat 2008–2009, odbudowa przerwanych łańcuchów dostaw i powrót na ścieżkę wzrostu po pandemii Covid-19 w latach 2020–2022 utrwaliły chińskie władze w przekonaniu, że obrany przez nie sposób zarządzania państwem, jest odporny na endogeniczne i egzogeniczne zagrożenia. Coraz częściej pojawia się koncepcja „Pax Sinica", będąca alternatywą dla dotychczas obowiązującego ładu światowego, wciąż zdominowanego przez relatywnie słabnące Stany Zjednoczone.

Sporym wyzwaniem dla analityków pozostaje pytanie, w jaki sposób Pekin będzie wykorzystywał nowe narzędzia prowadzenia polityki wobec państw regionu Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej. Wśród badaczy ścierają się dwie koncepcje co do form działania, które może obrać Pekin w osiąganiu swoich celów oraz odnośnie do intencji, którymi kierują się komunistyczne władze. Część uczonych, którzy opowiadają się za zwiększonym zaangażowaniem i współpracą, koncentruje się na możliwej socjalizacji Chin poprzez promowanie wymiany gospodarczej oraz angażowania Pekinu w ramach instytucji międzynarodowych. Ich rozumowanie opiera się na liberalnej koncepcji, która stanowi że większa interakcja, współdziałanie i kooperacja tworzą i promują sieć współzależności

[209] W. Dong, et. al., The 'Dual Circulation' development model of China: Background and insights, Rajagiri Management Journal, 2021, no. 105.

[210] B. Góralczyk, „Rosnąca rola Chin na arenie Międzynarodowej", [w:] J. Marszałek-Kawa (red.), *Chiny supermocarstwem XXI wieku? Rozważania na temat polityki i gospodarki Państwa Środka*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, s. 10.

pomiędzy Chinami a systemem co powstrzymuje pojawianie się ewentualnych prób wyłamywania się z ustalonych reguł gry.

Uczeni, którzy argumentują na rzecz polityki powstrzymywania (ang. *containment*) ostrzegają, że Chiny powinny być ograniczane w dążeniu do osiągania potęgi gospodarczej i militarnej, co wymaga wdrożenia zdecydowanych środków zapobiegawczych, a nie polityki zaangażowania czy ustępstw. Ta grupa uczonych, wywodzących się ze szkoły realistycznej, podkreśla, że Chiny są państwem rewizjonistycznym, nieprzestrzegającym zasad *status quo* i w niedługiej perspektywie, zgodnie z logiką pułapki Tukidydesa, skazane są na starcie z obecnym hegemonem, tj. USA[211]. W tym tonie wypowiada się J. Fenby, który zauważa, że gwałtowny wzrost chińskiego „soft power" i „hard power" może w najbliższym czasie skutecznie przekształcić istniejącą od końca II Wojny Światowej regionalną architekturę bezpieczeństwa opierającą się na potędze Stanów Zjednoczonych[212]. S.P. Huntington, wskazuje na niebezpieczeństwo związane z możliwością zanegowania istniejącego ładu międzynarodowego pod wpływem rewizjonistycznych nastrojów w Chinach. Autor pisze, że „Pekin nie pogodzi się z trwałą amerykańską dominacją na arenie międzynarodowej, a Waszyngton nie zaakceptuje chińskiego przywództwa, czy hegemoni na kontynencie azjatyckim"[213]. J. Mearscheimer, uznany autor reprezentujący nurt realizmu ofensywnego, również dostrzega, że wraz ze wzrostem potencjału gospodarczego i wojskowego Pekin będzie dążył do hegemoni w Azji. Chiny będą się oczywiście starały, aby proces ten nie wywoływał obaw ani w Stanach Zjednoczonych, ani w państwach regionu. Jednakże, jak twierdzi Mearscheimer, struktura stosunków międzynarodowych, kierująca się logiką realizmu ofensywnego, konsekwentnie podąża w kierunku ładu międzynarodowego zdominowanego przez hegemona[214].

Do odmiennych wniosków dochodzi I.A. Johnston, pisząc że Chiny, nie są zainteresowane podważeniem *status quo* – dążenie do wzrostu gospodarczego oraz powiększenia swojej strefy wpływów nie przekłada się na wysiłek ukierunkowany na zastąpienie USA w roli regionalnego czy globalnego lidera[215]. Podobnego zdania jest J. Zhou który uważa, że Chiny nie będą

[211] F. Huiyun, Is China a Revisionist Power? Chinese Journal of International Politics, 2009, vol. 2, s. 313–334.
[212] J. Fenby, *Modern China, The fall and rise of a great power, 1850 to the present*, Ecco HarperCollins, New York 2008, s. XXXII.
[213] S.P. Huntington, Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego, WWL Muza, Warszawa 2007, s. 393.
[214] J. Mearscheimer, Can China Rise Peacefully?, The National Interest, 25.10.2015, https://nationalinterest.org/commentary/can-china-rise-peacefully-10204, (dostęp: 20.02.2022).
[215] A.I. Johnston, Is China a status quo power? International Security, 2003, vol. 27, no. 4, s. 56. Johnston zwraca jednocześnie uwagę, że są dwa główne czynniki mogące skierować chińską politykę na drogę rewizjonizmu: (1) wzrost niepokojów społecznych wewnątrz Chin oraz (2) nasilenie się dylematu bezpieczeństwa na linii Chiny–USA, Ibid. s. 50.

prowadziły rewizjonistycznej polityki w regionie, gdyż do zagwarantowania trwałego wzrostu społeczno-gospodarczego potrzebują stabilnego i przewidywalnego środowiska międzynarodowego[216]. Analogicznie sytuację w regionie postrzega Joseph S. Nye Jr., autor „Power and Interdependence", który twierdzi, że ze względu na wspólne, ponadnarodowe, wielkie wyzwania w dobie globalizacji i cyfryzacji, takie jak stabilizacja ekonomiczna, ochrona środowiska, pandemie, czy międzynarodowy terroryzm, współpraca pomiędzy państwami oferuje skuteczniejsze narzędzia realizacji polityki niż konflikt[217]. S. Kastner i P. Saunders, przyjmują ogólne założenie, że wszystkie państwa można podzielić na te prowadzące politykę *status quo* oraz na te dążące do rewizji istniejącego ładu, ponieważ celem wszystkich aktorów jest osiągnięcie celów materialnych w oparciu o redystrybucję potęgi – zmianę układu sił. Jednocześnie autorzy zauważają, że w teorii tranzycji potęgi najistotniejszym elementem jest sprzeciw rosnącej potęgi wobec obowiązującego porządku międzynarodowego, jednakże nie jest łatwo przez badacza jednoznacznie ustalić, czy dane państwo istotnie nie jest niezadowolone z istniejącego porządku międzynarodowego. Autorzy podejmują się próby oceny czy Chiny są istotnie państwem rewizjonistycznym poprzez zbadanie kierunków oficjalnych podróży zagranicznych liderów Państwa Środka. Wychodząc z założenia, że duża liczba podróży do państw wrogo nastawionych do istniejącego reżimu świadczyłaby o negowaniu *status quo* i ładu międzynarodowego, konstatują, podobnie jak Nye czy Zhou, że Pekin nie prowadzi polityki rewizjonistycznej dążącej do podważenia istniejących reguł, norm i mechanizmów [218] . Na znaczenie odczucia satysfakcji z zajmowanej pozycji w międzynarodowym systemie zwracają też uwagę O. Barbasiewicz, M. Grabowski i E. Trojnar. Dokonując analizy istniejącej literatury przedmiotu konstatują, że nie pozwala ona na wyprowadzenie jednoznacznych wniosków odnośnie poziomu zadowolenia Chin z zajmowanego miejsca w architekturze bezpieczeństwa Indo-Pacyfiku [219] . Jak zauważa S. Zhao, Chiny nie są niezadowolone z obecnego ładu międzynarodowego, lecz z pozycji, jaką w nim zajmują[220].

[216] J. Zhou, *China's peaceful rise in a global context: a domestic aspect of China's road map to democratization*, Lexington Books, Lanham 2010.
[217] B. Callachan, Mearsheimer vs. Nye on the Rise of China, The Diplomat, 08.07.2015, https://thediplomat.com/2015/07/mearsheimer-vs-nye-on-the-rise-of-china (dostęp:11.02.2022).
[218] S. Kastner, P. Saunders, Is China a status quo or revisionist state? Leadership travel as an empirical indicator of foreign policy priorities. International Studies Quarterly, 2012, vol. 56, no. 1, s. 175.
[219] O. Barbasiewicz, M. Grabowski, E. Trojnar, "Changing Security Dynamics in the Indo-Pacific", [w:] O. Barbasiewicz, M. Grabowski, E. Trojnar (red.), *Security Dilemmas and Challenges in 21st Century Asia*, Peter Lang, Berlin 2020, s. 14.
[220] S. Zhao, China as a Rising Power Versus the US-led World Order, 2016, Rising Powers Quarterly, vol.1, iss. 1, s. 13.

W swoich rozważaniach na temat polityki zagranicznej realizowanej przez Pekin L. Liu stara się wyjść poza dychotomię rewizjonizm – *status quo*[221]. Autorka zwraca uwagę na ogłoszenie i sukcesywne wdrażanie przez Chiny geoekonomicznego projektu – Inicjatywy Pasa i Szlaku. Projekt ten z jednej strony, w wielu aspektach, wpisuje się w logikę podtrzymywania *status quo* poprzez promowanie postawy kooperacyjnej, prowadzącej do zacieśnienia gospodarczych interakcji i zwiększania współzależności pomiędzy jego uczestnikami (także sojusznikami i partnerami USA). Równolegle jednak inicjatywa ta w sferze ideologicznej oferuje konkurencyjną wobec Zachodu wizję stosunków politycznych i gospodarczych. Przyznanie środków na inwestycje czy pomoc infrastrukturalną nie jest warunkowane zgodą beneficjenta na ustępstwa w polityce wewnętrznej. Uczestnik IPS nie staje przed dylematem (jak w przypadku konsensusu Waszyngtońskiego), czy zgodzić się na głęboką ingerencję w wewnętrzne mechanizmy rządzenia, rozumianą jako demokratyzację i liberalizację systemu polityczno-gospodarczego, czy pozostać na marginesie międzynarodowej struktury zdominowanej, jeszcze, przez zachodni system wartości[222]. Pekin prezentuje bardzo pragmatyczne podejście do relacji społeczno-gospodarczych rozszerzając swoją strefę wpływów zwłaszcza tam, gdzie państwa Zachodu napotykają na trudności przy realizowaniu nowych projektów infrastrukturalnych[223].

Wśród badaczy i teoretyków stosunków międzynarodowych nadal trwa dyskusja, czy i jak pojawienie się nowej potęgi w regionie, mocarstwa *in statu nascendi*, przyczyni się do transformacji obecnego ładu regionalnego i międzynarodowego. Czy przeobrażenia przyjmą formę stopniowej adaptacji potężnego gracza do istniejących reguł i mechanizmów polityczno-gospodarczych skonstruowanych jeszcze w połowie ubiegłego wieku? Czy jesteśmy świadkami powstawania nowego ośrodka siły, który wyposażony w szerokie instrumentarium realizowania swojej agendy będzie się starał kontestować obecny porządek i przekształcać go zgodnie ze swoimi rosnącymi aspiracjami? Teoretyczne nurty stosunków międzynarodowych nie udzielają jednoznacznej odpowiedzi. Struktura międzynarodowego systemu ulega przemianom – wyraźna dominacja Stanów Zjednoczonych po rozpadzie zimnowojennego dwubiegunowego ładu światowego ulega erozji, a równocześnie pojawia się nowy (stary) gracz o wysokim potencjale ekonomiczno-militarnym, co potęguje wzrost

[221] L. Liu, Beyond the status quo and revisionism: an analysis of the role of China and the approaches of China's Belt and Road Initiative (BRI) to the global order, Asian Journal of Political Science, 2021, vol. 29, no. 1, s. 88–109.
[222] Ibid.
[223] X. Zhang, B.P. Corrie, "Chinese Investment in Africa", [w:] X. Zhang, B.P. Corrie (red.), *Investing in China and Chinese Investment Abroad*, Tsinghua University Press and Springer Nature, Singapur 2018, s. 177–182.

niepewności odnośnie kierunków zmian międzynarodowego otoczenia na Zachodnim Pacyfiku.

2.2. Pozycja Stanów Zjednoczonych w lokalnej architekturze bezpieczeństwa

2.2.1. Od Zimnej Wojny poprzez układ *kwazi*-jednobiegunowy do obrony pozycji dominującej

Kierunki ewolucji stosunków międzynarodowych na Zachodnim Pacyfiku są funkcją przede wszystkim trzech zmiennych mających swoje źródło w strukturze systemu międzynarodowego: wzrostu potęgi Chin, pozycji Stanów Zjednoczonych w azjatyckiej architekturze bezpieczeństwa oraz formalnych i nieformalnych organizacji zrzeszających państwa regionu oraz aktorów zewnętrznych. Pozostałe czynniki pochodzące z niższych niż systemowy poziomów analizy wykazują potencjał do wpływania na formowanie się ładu międzynarodowego w Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej, jednakże ich znaczenie jest drugorzędne wobec polityki wielkich mocarstw[224]. To, w jaki sposób słabsze państwa, gracze drugorzędni pozycjonują się w ramach istniejącej architektury bezpieczeństwa w dużej mierze zależy od przestrzeni decyzyjnej jaka została im pozostawiona przez strukturę systemu zdominowaną przez logikę wielkomocarstwowej rywalizacji. Współczesne relacje polityczne, gospodarcze i wojskowe w obszarze Zachodniego Pacyfiku, czy szerzej, Indo-Pacyfiku, są w istotnej części pochodną procesów i decyzji zachodzących w połowie ubiegłego wieku. Jedną z najważniejszych konsekwencji zakończenia II Wojny Światowej było powstanie dwóch rywalizujących ze sobą bloków polityczno-militarnych na czele których stanęli jeszcze niedawni sojusznicy w wojnie z państwami Osi – Stany Zjednoczone i Związek Radziecki. Rozpoczęła się ponad czterdziestoletnia rywalizacja pomiędzy dwoma przeciwstawnymi obozami, którą umownie nazwano Zimną Wojną. W trakcie jej trwania nie doszło wprawdzie do bezpośredniej konfrontacji między liderami wrogich obozów, lecz w ramach *proxy wars* oba mocarstwa starały się dowieść swojej wyższości militarnej, politycznej i ideologicznej. Polem szczególnie intensywnej konfrontacji była Azja. Wojna w Korei, Wietnamie czy Afganistanie wpisywały się w amerykańską szeroką koncepcję powstrzymania Związku

[224] J. Maercheimer, The Tragedy of Great Power Politics…, op. cit.

Radzieckiego zaproponowaną przez G. Kennana w słynnym „Długim Telegramie" z Moskwy i wdrażaną przez kolejne amerykańskie administracje w ramach doktryny Trumana[225].

Stany Zjednoczone na zdominowanym przez siebie obszarze zaczęły budować międzynarodowy porządek oparty na liberalnych i demokratycznych filarach, wzmacniając go instytucjami finansowymi, gwarancjami bezpieczeństwa oraz dostępem do światowych dóbr publicznych. G. Ikenberry zauważył, że amerykański ład kształtował się ramach realizowanych przez Waszyngton dwóch wielkich strategii[226]. Pierwsza miała charakter realistyczny i wpisywała się w bipolarną logikę Zimnej Wojny, z powstrzymywaniem, odstraszaniem i utrzymaniem globalnej równowagi sił jako jej kluczowymi elementami. Strategia ta była realizowana przez cały okres Zimnej Wojny – w obliczu ekspansji ZSRR po 1945 r., po to by wytworzyć skuteczną przeciwwagę dla rosnących aspiracji Moskwy. USA zostały zmuszone do wypełnienia próżni powstałej w Azji po upadku imperiów kolonialnych, brytyjskiego, francuskiego, holenderskiego oraz do wyraźnego zaakcentowania swojej obecności w osłabionej ekonomicznie i politycznie Europie. Probierzem tej strategii było powstrzymanie, przejawiające się w uniemożliwieniu Związkowi Radzieckiemu rozszerzenia swojej strefy wpływów poza kontrolowany już przez niego obszar. Zgodnie z przewidywaniem K. Waltza, że najbardziej stabilny jest układ bipolarny, przez kilkadziesiąt lat wielkomocarstwowej rywalizacji udało się zapobiec niekontrolowanej eskalacji zimnowojennego konfliktu[227]. Na utrzymanie stabilnego bipolarnego systemu z pewnością miała wpływ doktryna wzajemnego zniszczenia bronią atomową, czyli realna obawa przed "nuklearnym holokaustem"[228] czy zagładą całego społeczeństwa[229], które mogły być rezultatem błędnego skalkulowania czy nadinterpretowania istniejącego zagrożenia. Po rozwiązaniu Związku Radzieckiego w 1991 roku odstraszanie nuklearne przestało być nadrzędną logiką zapewniającą utrzymanie międzynarodowego ładu, jednakże świadomość posiadania i, przynajmniej teoretyczna, możliwość użycia tej broni z pewnością stabilizuje

[225] George Kennan's 'Long Telegram', Department of State Records, 22.02.1946, https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116178.pdf (dostęp 02.02.2022), zob. D. Merrill, The Truman Doctrine: Containing Communism and Modernity, Presidential Studies Quarterly, vol. 36, 2006, s. 27–37.

[226] G.J. Ikenberry, Power and liberal order: America's postwar world order in transition, International Relations of the Asia-Pacific, 2005, vol. 5, s. 137.

[227] K. Waltz, "The stability of a bipolar world", [w:] D. Edwards (red.), *International political analysis. Readings*, Holt, Rinehart and Winston Inc., New York 1970, s. 319–342.

[228] M. Leffler, A Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War. Stanford University Press, Stanford 1992, s. 439.

[229] S. Fetter, "Nuclear Strategy and Targeting Doctrine", [w:] H.A. Feiveson (red.) *The nuclear turning point. A Blueprint for Deep Cuts and De-alerting of Nuclear Weapons*, The Brookings Institution Press, Washington 1999, s. 8.

napięte relacje między Chinami, Rosją i Zachodem; Indiami i Pakistanem, czy Izraelem i Iranem[230].

Amerykańska realistyczna wielka strategia przejawiająca się w dążeniu do utrzymania równowagi sił przyczyniła się do powstania kluczowych dla bezpieczeństwa sojuszy, partnerstw i instytucji. W 1949 roku Pakt Północnoatlantycki, NATO, zabezpieczając państwa Zachodu przed agresywnymi dążeniami Moskwy. We wschodniej części Eurazji Waszyngton ma podpisane umowy sojusznicze z pięcioma państwami: Japonią, Koreą Południową, Australią, Filipinami, Tajlandią oraz, na nieco innych warunkach, z Tajwanem (*Six Assurances*) [231] . System amerykańsko-azjatyckich sojuszy i partnerstw w dziedzinie bezpieczeństwa, nazywany „piastą i szprychami" (ang. *Hub-and-Spokes Alliance System*), przetrwał koniec Zimnej Wojny i nadal odgrywa kluczową rolę w polityce Stanów Zjednoczonych wobec całego regionu Zachodniego Pacyfiku – amerykańska znacząca obecność wojskowa w Japonii i Korei Południowej daje Waszyngtonowi istotne wsparcie w projekcji siły na Morzach Południowo- i Wschodniochińskim [232] . Jednakże wraz ze zmieniającym się na korzyść Pekinu układem sił w Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej, amerykańscy partnerzy coraz częściej stają przed dylematem, czy gwarancje Waszyngtonu dotyczące bezpieczeństwa są wystarczające dla zapewnienia im suwerenności, integralności terytorialnej oraz swobody korzystania z zasobów morskich w ramach ich wyłącznych stref ekonomicznych. Kolejne administracje w Białym Domu wysyłają komunikaty o podtrzymywaniu swojego zaangażowania wobec sojuszników i partnerów w regionie, jednakże świadomość transformacji istniejącego regionalnego ładu międzynarodowego na niekorzyść Waszyngtonu i groźba porzucenia, czy wycofania się (ang. *abandonment*) skłania wszystkich regionalnych graczy do zredefiniowania swoich strategii bezpieczeństwa i podjęcia starań aby wyłaniający się nowy porządek spełniał ich oczekiwania[233]. D. Shambaugh dodaje jednak, że pomimo pojawiających się wątpliwości co do stopnia obecnego zaangażowania USA w regionie Zachodniego Pacyfiku – w szczególności prezentowanych przez amerykańskiego badacza D. Kanga oraz

[230] Po 24 lutego 2022 i inwazji Rosji na Ukrainę odżywa w debacie publicznej kwestia użycia broni nuklearnej.
[231] Biały Dom, Indopacific Strategy of the United States, Washington, February 2022, s. 4.
[232] Y. Izumikawa, Network Connections and the Emergence of the Hub-and-Spokes Alliance System in East Asia, International Security, 2020, vol. 45, no. 2, s. 7–50.
[233] V. D. Cha, Abandonment, Entrapment, and Neoclassical Realism in Asia: The United States, Japan, and Korea, International Studies Quarterly, 2000, vol. 44, iss. 2, s. 261–291; zob. Departamet Stanu USA, U.S.-Japan Joint Press Statement, 16.03.2021, https://www.state.gov/u-s-japan-joint-press-statement/ (dostęp: 22.03.2022), Departament Obrony USA, Philippines, U.S. Joint Defense Statement, 19.11.2012, https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/2020089/philippines-us-joint-defense-statement/ (dostęp: 22.03.2022).

australijskiego stratega H. White'a – zdecydowana większość naukowców zajmujących się problematyką sojuszy Stanów Zjednoczonych nie dostrzega ani symptomów wycofywania się Waszyngtonu z regionu, ani opracowania i wdrażania zwycięskiej strategii przez Pekin[234]. Postawa USA wobec agresji Rosji na Ukrainę jest uważnie śledzona przez azjatyckie państwa. Zaangażowanie waszyngtońskiej administracji w pomoc Kijowowi może być interpretowane jako silna determinacja USA do obrony światowego porządku przed państwami chcącymi naruszyć *status quo.*

Druga wielka strategia Stanów Zjednoczonych przyjęta po II Wojnie Światowej ma na celu przekształcenie światowej gospodarki zgodnie z liberalnym paradygmatem ekonomicznym[235]. Wybór tej koncepcji gospodarczej pozycjonował USA na drugim biegunie wobec Związku Radzieckiego i Chin, które realizację swoich celów upatrywały w ramach koncepcji marksizmu-leninizmu. Starcie kapitalizmu i komunizmu było kolejnym polem wielkomocarstwowej rywalizacji w zimnowojennej rzeczywistości. Stany Zjednoczone dążyły do zbudowania międzynarodowego porządku wokół zinstytucjonalizowanych powiązań pomiędzy demokracjami rynkowymi. Wizja Ameryki odnosząca się do otwarcia i liberalizacji światowej gospodarki oraz integracji gospodarczej głównych regionów świata nie miała wyłącznie gospodarczego wymiaru, lecz wpisywała się w szerszą, geopolityczną i geoekonomiczną rywalizację pomiędzy przeciwstawnymi ideologiami dominującymi w ówczesnym świecie. Podczas gdy przywołana powyżej amerykańska realistyczna wielka strategia równoważenia w swoim zamierzeniu dążyła do przeciwstawienia się sowieckiej potędze militarnej, to liberalna wielka strategia miała na celu zapobieżenie powrotowi do sytuacji z lat 30. XX wieku. Swobodna wymiana handlowa, demokracja i międzynarodowe instytucje miały być gwarantem, że nie pojawią się wojny handlowe i strategiczna rywalizacja prowadząca do konfliktu kinetycznego. U podstaw tej strategii leży pogląd, że ład międzynarodowy oparty na powszechnie akceptowalnych normach i regułach gospodarczych – zwłaszcza taki, w którym Stany Zjednoczone wykorzystują swoją dominującą pozycję polityczną – to optymalne środowisko polityczno-ekonomiczne, które jednocześnie w największym stopniu chroni amerykańskie interesy oraz, co bardziej istotne, czyni możliwą dominację Waszyngtonu także w nadchodzących dekadach. Ta wielka liberalna strategia była realizowana

[234] D. Shambaugh, U.S.-China Rivalry in Southeast Asia. Power Shift or Competitive Coexistence?, International Security, 2018, vol. 42, no. 4, s. 85–127, zob. H. White, Without America: Australia in a New Asia, Quarterly Essay, 2017, no. 68, s. 1–81, C. Kang, American grand strategy and East Asian security in the twenty-first century, Cambridge University Press, Cambridge 2017.

[235] G.J. Ikenberry, Power and liberal order…, op. cit., s. 138.

i wspierana poprzez szereg powojennych inicjatyw i organizacji, takich jak Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW), Bank Światowy, Światowa Organizacja Handlu (WTO) czy Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD). Analogicznie jak w przypadku struktur wojskowych obejmujących obrzeża Eurazji, instytucje powołane do stania na straży liberalnego porządku międzynarodowego przetrwały zakończenie Zimnej Wojny, a zasady 'konsensusu waszyngtońskiego' stały się dominującą koncepcją gospodarczą[236]. Jak pisał G. Ikenberry jeszcze w 2005 roku: „świat wszedł w erę amerykańskiej jednobiegunowości. Po raz pierwszy w epoce nowożytnej najbardziej potężne państwo może działać na arenie globalnej bez obawy o pojawienie się równorzędnej konkurencji. Rosja i Chiny pozostają jedynie potęgami regionalnymi i przestały stawiać Zachodowi wyzwania ideologiczne. Stany Zjednoczone są nie tylko potężnym państwem działającym w świecie anarchii. Są twórcą porządku światowego (ang. *producer of world order*)"[237]. C. Krauthammer pisał, że w systemie międzynarodowym nastała jednobiegunowa chwila, czyli moment, gdy w centrum światowej potęgi znajdują się Stany Zjednoczone wraz ze swoimi sojusznikami[238]. Ta jednobiegunowa chwila, jak zauważył B. Góralczyk, dobiegła jednak końca – wiara w filary świata zachodniego, którymi przez lata były demokracja liberalna i konsensus waszyngtoński została poważnie zachwiana[239].

Wraz z erozją zachodnich fundamentów i procesem dekompozycji jednobiegunowego porządku, zyskały na znaczeniu koncepcje podkreślające wagę pozostałych graczy w kształtowaniu ładu międzynarodowego. Naturalnym pretendentem do roli mocarstwa, które dysponuje odpowiednim potencjałem do równoważenia potęgi Stanów Zjednoczonych, szczególnie na Zachodnim Pacyfiku, są Chiny[240]. Dostrzegając rosnącą rolę ChRL na arenie międzynarodowej, wielu badaczy podkreśla stopniowe wyłanianie się dwubiegunowego, bipolarnego porządku światowego i odrodzenie się wielkomocarstwowej rywalizacji na linii

[236] Z.J. Stańczyk, Konsensus waszyngtoński a reformy w krajach postkomunistycznych, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Nr 2, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 2005, P. Gliniak, Konsensus waszyngtoński a doświadczenia Indonezji i Malezji w trakcie azjatyckiego kryzysu finansowego z 1997 roku, Ekonomia XXI Wieku, 2016, vol. 1, nr 9, s. 65–79.

[237] G.J. Ikenberry, Power and liberal order…, op. cit., s. 133.

[238] C. Krauthammer, The Unipolar Moment, Foreign Affairs, 1990/91, vol. 70, no. 1, America and the World, s. 23–33; „Nigdy w historii nie istniała taka dysproporcja sił. Imperium Karola Wielkiego obejmowało głównie Europę Zachodnią. Cesarstwo rzymskie rozciągało się dalej, lecz ówcześnie istniało potężne imperium perskie i potężniejsze cesarstwo chińskie"; zob. C. Krauthammer za P. Kennedy, The Unipolar Moment Revisited, The National Interest, 2002/03, no. IV/I, s. 5.

[239] B. Góralczyk, Świat Narodów zagubionych, (wywiad przepr. przez: N. Kołodyńska-Magdziarz), Wydawnictwo Nowej Konfederacji, Warszawa 2021.

[240] E. Haliżak, „Wyłaniająca się dwubiegunowość USA–Chiny w systemie międzynarodowym", [w:] M.F. Gawrycki et al. (red.), *Tendencje i procesy rozwojowe współczesnych stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2016, s. 583–597.

Waszyngton – Pekin, przypominającą tę z okresu Zimnej Wojny[241]. We współczesnej literaturze przedmiotu, koncepcja bipolarnego ładu nie jest jedyną alternatywą wobec zanikającego jednobiegunowego porządku międzynarodowego[242]. S. Turner uważa, że wraz ze słabnięciem amerykańskiej dominacji wyłoni się trójbiegunowy ład międzynarodowy kształtowany przez Chiny, Rosję oraz Stanami Zjednoczonymi jako głównymi ośrodkami siły[243]. J. Zajączkowski, odnosząc się do spostrzeżeń indyjskich politologów, zwraca uwagę, że współczesny światowy ład, będący *de facto* niekiedy kwazi-jdnobiegunowym, z supremacją Stanów Zjednoczonych w obszarze polityczno-wojskowym, będzie ewoluował w kierunku systemu policentrycznego, a nowy środek ciężkości w globalnym układzie sił będzie się znajdował na kontynencie azjatyckim. Najistotniejsza rolę w tym układzie będzie odgrywało sześciu graczy (system heksagonalny) o statusie mocarstw, czyli: Stany Zjednoczone, Rosja, Unia Europejska, ChRL, Indie i Japonia[244]. S. Zhao, przytaczając opinie chińskiego badacza J. Canronga pisze, że światowa struktura przeszła drogę od wielu mocarstw i jednej superpotęgi do wielu mocarstw i dwóch superpotęg (*world structure has changed from one superpower, many great powers to two superpowers, many great powers*)[245].

We wszystkich analizach dotyczących wyłaniającej się nowej struktury międzynarodowej, elementem wspólnym przywoływanym przez wszystkich badaczy są jej dwa filary – słabnące Stany Zjednoczone i rosnące w siłę Chiny. Jak zauważa M. Grabowski, USA w obliczu osiągnięcia przez Chiny etapu dojrzałości potęgi (ang. *power maturity stage*) będą starały się znaleźć narzędzia do utrzymania swojej dominującej pozycji poprzez wzmacnianie różnych komponentów siły. Bez względu na urzędującą w Białym Domu administrację, Waszyngton będzie realizował swój nadrzędny cel, jakim jest osłabienie

[241] S. Zhao, The US-China Rivalry in the Emerging Bipolar World: Hostility, Alignment, and Power Balance, Journal of Contemporary China, 2022, vol. 31, iss. 134, s. 169–185; J. Woodward, The US vs. China: Asia's New Cold War?, Manchester University Press, Manchester 2017; R.D. Kaplan, A New Cold War Has Begun, Foreign Policy, 07.01.2019, https://foreignpolicy.com/2019/01/07/a-new-cold-war-has-begun/ (dostęp 11.03.2022), A. Dupont, The US-China Cold War Has Already Started, The Diplomat, 08.07.2020, https://thediplomat.com/2020/07/the-us-china-cold-war-has-already-started/ (dostęp 11.03.2022).

[242] M. Grabowski, Koncepcja biegunowości w systemach międzynarodowych regionu Azji i Pacyfiku, Politeja, vol. 2, nr 12, 2009, s. 411–432.

[243] S. Turner, Russia, China and A Multipolar World Order: the Danger in the undefined, Asian Perspective, vol. 33, no. 1, 2009, s. 159–184.

[244] S. Zajączkowski, Ideologia hindutwy i neruizm w indyjskiej myśli politycznej, Krakowskie Studia Międzynarodowe, tom 7, nr 1, 2010, s. 229–247, 245.

[245] S. Zhao, The US-China Rivalry…, op. cit., s. 1.

pozycji Chin nie tylko w regionie Indo-Pacyfiku, lecz również w pozostałych częściach świata[246].

2.2.2. Strategie USA wobec Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej (Koncepcja Indo-Pacyfiku)

Region Azji i Pacyfiku (Indo-Pacyfik, Azja Wschodnia/Zachodni Pacyfik[247]) zajmuje znaczące miejsce w amerykańskiej polityce zagranicznej ze względu na przesuwanie się politycznego, gospodarczego i wojskowego środka ciężkości z obszaru euroatlantyckiego na Pacyfik. Zainteresowanie Waszyngtonu tym regionem znajduje odzwierciedlenie zarówno w oficjalnych dokumentach prezentowanych przez Biały Dom, jak i w wypowiedziach przedstawicieli różnych szczebli amerykańskiej administracji.

W okresie Zimnej Wojny polityka Waszyngtonu wobec Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej była wkomponowana w szerszą strategię Stanów Zjednoczonych, mającą na celu powstrzymanie Związku Radzieckiego. Poprzez system bilateralnych umów (*Hub and Spoke System*) USA miały możliwość projekcji siły na Zachodnim Pacyfiku i w ten sposób starały się uniemożliwić Moskwie zapełnienie „próżni" powstałej po wycofaniu się z regionu mocarstw kolonialnych. Dodatkowym czynnikiem, mającym kluczowe znaczenie przy kształtowaniu polityki wobec Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej jest jego strategiczne położenie pomiędzy Oceanami Indyjskim i Spokojnym. Przez Cieśniny Malakka, Sunda i Lombok przebiegają kluczowe dla państw regionu, w tym sojuszników i partnerów USA, szlaki handlowe[248] [Mapa 2].

[246] M. Grabowski, Joe Biden's Strategy in the Asia-Pacific Region: Change or Continuity. A Comparative Analysis, Polish Political Science Yearbook, vol. 50, 2021, s. 1–11.

[247] Nazwa Azja i Pacyfik była używana głównie przez administrację B. Obamy, D. Trump wprowadził termin Indo-Pacyfik do amerykańskich dokumentów strategicznych uznając znaczenie Indii oraz oceanu Indyjskiego, zob. M. Grabowski, Joe Biden's Strategy in the Asia-Pacific Region…, op. cit., s. 1; natomiast Edward Haliżak używa sformułowania „Azja Wschodnia (Zachodni Pacyfik)", zob. E. Haliżak, Region Azji i Pacyfiku w 2014 roku pod znakiem wyłaniającego się bipolarnego układu USA-Chiny, Rocznik Strategiczny, 2014/15, s. 283.

[248] S. Kuper, The Indo-Pacific's maritime choke points: Sunda and Lombok, Defence Connect, 17.06.2019, https://www.defenceconnect.com.au/maritime-antisub/4240-the-indo-pacific-s-maritime-choke-points-sunda-and-lombok (dostęp: 12.04.2022).

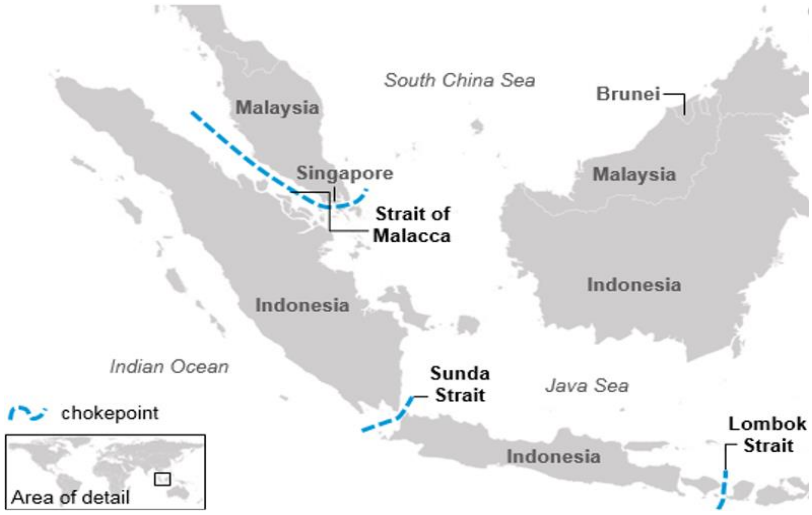

Mapa 2. Strategicznie położone cieśniny Malakka, Sunda, Lombok

Źródło: U.S. Energy Information Administration, www.eia.gov

Mając na uwadze powyższe czynniki Stany Zjednoczone już w 1954 r. zainicjowały powstanie Organizacji Paktu Azji Południowo-Wschodniej (South East Asia Treaty Organization, SEATO), polityczno-wojskowej organizacji w zamierzeniu przypominającej Pakt Północnoatlantycki, zrzeszającej część państw regionu, która miała być gwarantem bezpieczeństwa państw Azji Południowo-Wschodniej[249]. Jednakże, na skutek rozbieżności interesów państw członkowskich, w szczególności wobec wojny w Wietnamie, w 1977 r. doszło do rozwiązania Paktu[250]. Do końca Zimnej Wojny USA nie podejmowało już większych prób utworzenia w obszarze Indo-Pacyfiku architektury bezpieczeństwa opierającej się na północnoatlantyckich wzorcach.

Koniec wielkomocarstwowej rywalizacji ze ZSRR na początku lat 90. ubiegłego wieku zapoczątkował nowy etap w relacjach USA – Azja, w którym zimnowojenna logika nastawiona na konfrontację i powstrzymywanie została zastąpiona przez ideę współpracy. Wyrazem zmieniającej się percepcji wobec regionu kolejnych amerykańskich administracji było nawiązywanie kontaktów dyplomatycznych oraz podpisywane umów handlowych z azjatyckimi państwami znajdującymi się wcześniej w sowieckiej lub chińskiej orbicie wpływów. Wobec fiaska utworzenia w regionie organizacji przypominającej NATO, ważnym elementem w polityce Stanów Zjednoczonych są strategiczne partnerstwa (luźne,

[249] W skład paktu weszły państwa regionu: Filipiny i Tajlandia, a Laos, Kambodża oraz Wietnam, zostały objęte statusem obserwatora; zob. Organizacja Narodów Zjednoczonych, Southeast Asia Collective Defense Treaty (with Protocol), 08.09.1954, https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20209/volume-209-i-2819-english.pdf (dostęp: 11.04.2022).

[250] Departament Stanu USA, Southeast Asia Treaty Organization (SEATO), 1954, https://history.state.gov/milestones/1953-1960/seato (dostęp: 12.04.2022), zob. K. Gruszko, Polityka USA wobec wschodnioazjatyckiego multilateralizmu, Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego, nr 3, 2008, s. 198–204.

ustrukturyzowane i wieloaspektowe ramy współpracy między dwiema stronami), nawiązywane od lat 90. XX wieku pomiędzy Waszyngtonem i poszczególnymi państwami Azji i Pacyfiku[251].

Istotną cezurą w polityce USA wobec regionu był rok 2011, gdy Hilary Clinton, ówczesna Sekretarz Stanu w administracji Baracka Obamy, ogłosiła w magazynie *Foreign Policy* zwrot w stronę Azji (ang. *pivot/rebalance to Asia*) polegający na zdecydowanym zaangażowaniu się USA w regionalne przywództwo[252]. W zaprezentowanej w 2015 roku Narodowej Strategii Bezpieczeństwa administracja B. Obamy wyraźnie podkreśliła, że Stany Zjednoczone są i pozostaną potęgą na Pacyfiku (ang. *The United States has been and will remain a Pacific power*) oraz potwierdziła zobowiązania traktatowe USA wobec swoich sojuszników: Australii, Korei Południowej, Japonii, Filipin i Tajlandii, a także wyraziła chęć do pogłębienia partnerstwa z Wietnamem, Indonezją oraz Malezją. Kluczowym elementem tej strategii było zaangażowanie się Waszyngtonu w rozbudowę relacji gospodarczych z państwami regionu poprzez utworzenie Partnerstwa Transpacyficznego (Trans Pacific Partnership, TPP). W dokumencie tym możemy przeczytać, że Stany Zjednoczone z zadowoleniem przyjmują powstanie stabilnych, pokojowych i zamożnych Chin. Narodowa Strategia Bezpieczeństwa zwraca wprawdzie uwagę na problematyczne kwestie takie jak chińska modernizacja armii, prawa człowieka, czy polityka zastraszania przez Pekin sąsiadów, jednakże Waszyngton podkreśla chęć rozwijania z Chinami konstruktywnych stosunków, które przynoszą korzyści obu narodom oraz promują bezpieczeństwo i dobrobyt w Azji i na całym świecie[253]. USA dały czytelny sygnał swoim sojusznikom i partnerom w regionie, iż stanowią realną równowagę dla rosnącej potęgi Chin. Strategia zwrotu Waszyngtonu w stronę Azji, w szczególności jej komponent wojskowy, nie spotkała się z akceptacją w Pekinie. Jak zauważył F. Zhang amerykański ‘pivot’ przyczynił się do pogorszenia bilateralnych relacji oraz pojawienia się chińsko-amerykańskiej strategicznej nieufności, a „nowa strategia może zmotywować Chiny do podjęcia ryzykownych działań w Azji, czego efektem może być przegrana obu państw”[254]. Jak zauważył M. Grabowski, oparte na idei wolnego handlu Transpacyficzne Partnerstwo mogłoby umożliwić Stanom Zjednoczonym tworzenie norm i zasad obowiązujących w regionie, przez co Waszyngton

[251] P. Parmeswaran, Explaining US Strategic Partnerships in the Asia-Pacific Region: Origins, Developments and Prospects, Contemporary Southeast Asia, vol. 36, no. 2, 2014, s. 263.
[252] H. Clinton, America’s Pacific Century, Foreign Policy, 11.10.2011, https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/ (dostęp: 16.04.2022).
[253] The White House. National Security Strategy of the United States of America 2015, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf (dostęp.13.04.2022).
[254] F. Zhang, Challenge Accepted: China’s Response to the US Rebalance to the Asia-Pacific, Security Challenges, vol. 12, no. 3, 2016, s. 47.

dostałby szansę na zajęcie korzystniejszej pozycji aniżeli ta, wynikająca jedynie z działającego na niekorzyść USA rozkładu sił w regionie Azji i Pacyfiku[255].

Jednakże, administracja Donalda Trumpa, która kładła nacisk na protekcjonizm gospodarczy, wycofała się z tego porozumienia w 2017 roku. Jednocześnie, w ramach promowanych przez czterdziestego piątego prezydenta USA haseł *Make America Great Again* oraz *America First*, władze w Waszyngtonie zaostrzyły kurs wobec ChRL wprowadzając liczne cła na sprowadzane z Państwa Środka produkty. W państwach Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej, w szczególności wśród amerykańskich sojuszników i partnerów, pojawiły się obawy, że w trakcie prezydentury D. Trumpa osłabną amerykańskie gwarancje bezpieczeństwa dla regionu. W relacjach USA – Azja powrócił dylemat 'uwiązanie – porzucenie' (*entrapment – abandonment*) charakteryzujący asymetryczną relację pomiędzy słabszym podmiotem relacji międzynarodowych a patronem będącym gwarantem bezpieczeństwa[256]. Nasiliły się obawy, że USA mogą wycofać się ze swoich deklaracji wobec regionu [257] . Narodowa Strategia Bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych z 2017 roku wyraźnie podkreślała dążenie Białego Domu do prowadzenia polityki zogniskowanej na własnych interesach, nawet opatrując jeden z rozdziałów tytułem *An America First National Security Strategy.* Jednocześnie w ogłoszonej Strategii region Indo-Pacyfiku jest postrzegany jako obszar zaostrzonej rywalizacji o wpływy pomiędzy USA a Chinami[258]. Należy zwrócić uwagę, że Narodowa Strategia Bezpieczeństwa z 2017 roku aż dziewiętnaście razy odnosiła się do pojęcia 'wzajemności' (*reciprocity, reciprocal*), podkreślając, że Stany Zjednoczone będą dążyły do współpracy z sojusznikami, partnerami oraz partnerami aspirującymi ale na zasadzie wzajemności, co oznacza dzielenie się obowiązkami i obciążeniami[259]. Dodatkowym elementem polityki Stanów Zjednoczonych, mającym na celu potwierdzenie zaangażowania Waszyngtonu na obszarze Zachodniego Pacyfiku, było zdynamizowanie relacji w ramach Czterostronnego Dialogu w sprawach Bezpieczeństwa, (Quadrilateral Security Dialogue, QSD, Quad) oraz zintensyfikowanie operacji swobody żeglugi i przelotów w ramach Wolnego i Otwartego Indo-Pacyfiku (Free and Open Indo-Pacific, FOIP). Postawa administracji D. Trumpa wobec regionu nie spotkała się ze zrozumieniem wśród

[255] M. Grabowski, Joe Biden's Strategy in the Asia-Pacific Region…, op. cit., s. 4.
[256] V. D. Cha Abandonment, Entrapment, … op. cit.
[257] R. A. Manning, Is Trump following in Nixon's footsteps: Nixon Doctrine 2.0?, The Hill, 14.09.2020, https://thehill.com/opinion/national-security/516211-is-trump-following-in-nixons-footsteps-nixon-doctrine-20/ (dostęp: 12.04.2022).
[258] The White House, National Security Strategy for the United States of America 2017, https://nssarchive.us/national-security-strategy-2017/ (dostęp.13.04.2022).
[259] Strategie poprzedniej i kolejnej administracji prezydenckiej nie odnoszą się do problemu 'wzajemności' w międzynarodowych relacjach Stanów Zjednoczonych.

zainteresowanych państw – powyższe działania były postrzegane jako doraźne, nie stanowiące spójnej strategii. W badaniach przeprowadzonych wśród regionalnych liderów opinii aż 62 proc. z nich uważało, że koncepcja Indo-Pacyfiku była niejasna i wymagała doprecyzowania[260], natomiast powtarzająca się nieobecność prezydenta na szczytach ASEAN tylko wzmacniała opinię, o braku zainteresowania USA sprawami regionu[261].

Zwycięstwo Joe Bidena i zmiana władzy w Białym Domu nie wpłynęły znacząco na zmianę kursu Waszyngtonu wobec Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej. W opublikowanej w lutym 2022 roku Strategii Stanów Zjednoczonych wobec Indo-Pacyfiku (*Indo-Pacific Strategy of the United States*), podobnie jak za poprzedniej administracji, zwraca się uwagę, że chińska polityka wymuszeń i agresji jest szczególnie widoczna w obszarze Indo-Pacyfiku, a poprzez wzrost gospodarczej, dyplomatycznej, militarnej oraz technologicznej potęgi Chiny dążą do znaczącego poszerzenia swojej strefy wpływów w regionie. W dokumencie Biały Dom wyznaczył sobie pięć celów, do zrealizowania w regionie: zagwarantowanie swobody żeglugi i przelotów (FOIP); rozbudowa sieci połączeń, zapewnienie wzrostu gospodarczego, zwiększenie bezpieczeństwa oraz obrona przed globalnymi zagrożeniami (Covid-19, zmiany klimatyczne)[262]. Ważną decyzją z punktu widzenia interesów Stanów Zjednoczonych w regionie, było powołanie do życia kolejnego obok Quad porozumienia AUKUS (Australia, United Kingdom, Unitred States, AUKUS), które ma na celu zwiększenie bezpieczeństwa w regionie. Jednakże kraje Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej zaprezentowały raczej zachowawczą postawę wobec tej inicjatywy, interpretując jej powstanie jako kolejny element rozgrywki pomiędzy uczestnikami tego porozumienia a Chinami. Strategia jest krytykowana, także za to, że nie przystaje do aktualnych wyzwań stojących przed Indo-Pacyfikiem. Strategia z 2022 r. nie zawiera spójnego planu gospodarczego dla regionu, a odniesienia do zwiększenia odporności łańcuchów dostaw nie są poważną alternatywą wobec procesów integracyjnych w ramach tworzących się stref wolnego handlu, takich jak CPTTP, czy RCEP, obejmujących znaczną część Indo-Pacyfiku[263]. Ogłoszona przez Biały dom w maju 2022 r. koncepcja Indo-Pacific

[260] The State of Southeast Asia: 2019 Survey Report, ASEAN Studies Centre at ISEAS-Yusof Ishak Institute, https://www.iseas.edu.sg/wp-content/uploads/pdfs/TheStateofSEASurveyReport_2019.pdf (dostęp: 12.04.2022).

[261] The State of Southeast Asia: 2020 Survey Report, ASEAN Studies Centre at ISEAS-Yusof Ishak Institute, https://www.iseas.edu.sg/wp-content/uploads/pdfs/TheStateofSEASurveyReport_2020.pdf (dostęp: 12.04.2022).

[262] The White House, Indo-Pacific Strategy of the United States, luty 2022, https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/02/U.S.-Indo-Pacific-Strategy.pdf (dostęp: 13.04.2022).

[263] Garcia Z., What the US Indo-Pacific Strategy Is Missing, The Diplomat, 22.03.2022 https://thediplomat.com/2022/03/what-the-us-indo-pacific-strategy-is-missing/ (dostęp: 16.04.202).

Economic Framework for Prosperity[264] nie niesie ze sobą konkretnego planu działania (tak jak ma to miejsce w przypadku RCEP, czy CPTTP, które zastąpiło TPP), który mógłby spotkać się z pozytywną reakcja państw Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej[265].

Jak zauważył P. Parmeswaran, współcześnie strategia Waszyngtonu wobec Azji i Pacyfiku jest funkcją trzech zmiennych: przesunięć w regionalnym układzie sił, percepcji zagrożeń oraz sytuacji wewnętrznej w Stanach Zjednoczonych[266]. Preferowana przez państwa regionu regionalna współpraca oraz wyłaniająca się sieć coraz bardziej sformalizowanych współzależności ekonomicznych jest przeciwstawiana logice wielkomocarstwowej rywalizacji oregionalne przywództwo. Te dominujące perspektywy będą nie tylko kształtowały strategię USA wobec regionu lecz również będą decydowały o tym, jak państwa Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej zareagują na pojawiające się szanse i wyzwania związane ze wzostem potęgi Chin.

2.2.3. Rywalizacja chińsko-amerykańska o dominację w Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej

Stosunki Stany Zjednoczone – Chiny od połowy lat 90. ubiegłego wieku, jak trafnie zauważa E. Haliżak, należą do najważniejszych dwustronnych relacji we współczesnym świecie, co jest zarówno przejawem jak i efektem transformacji układu sił w systemie międzynarodowym[267]. Według H. Kissingera, te bilateralne relacje są prawdopodobnie najczęściej badanym i analizowanym zagadnieniem w międzynarodowych stosunkach po zakończeniu Zimnej Wojny[268]. M. Grabowski, logikę tych stosunków postrzega przez pryzmat dwóch paradygmatów: liberalnego i wynikającej z niego teorii złożonej współzależności oraz realistycznego i osadzonej w tym nurcie teorii tranzycji potęgi. Teorie te ilustrują dwa podstawowe wymiary chińsko-amerykańskich relacji: z jednej strony obie strony rywalizują o prymat w systemie międzynarodowym z drugiej, wzajemna sieć

[264] Biały Dom, In Asia, President Biden and a Dozen Indo-Pacific Partners Launch the Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity, 23.05.2022, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/05/23/fact-sheet-in-asia-president-biden-and-a-dozen-indo-pacific-partners-launch-the-indo-pacific-economic-framework-for-prosperity/ (dostęp: 30.11.2022).

[265] T. Harris, Biden's Economic Plan Leaves Asian Leaders Wanting More, 27.05.2022, Foreign Policy, https://foreignpolicy.com/2022/05/27/indo-pacific-economic-framework-ipef-biden-asia-trade/ (dostęp: 30.11.2022).

[266] P. Parmeswaran, US Southeast Asia Strategy: A Balance of Commitment Approach Under Biden and Beyond, The Diplomat, 28.02.2022, https://thediplomat.com/2022/01/us-southeast-asia-strategy-a-balance-of-commitment-approach-under-biden-and-beyond/ (dostęp 15.04.2022).

[267] E. Haliżak, Stosunki USA-Chiny: falsyfikacja hipotezy „pułapki Tukidydesa", Stosunki Międzynarodowe – International Relations, nr 4 (t. 52), 2016, s. 9.

[268] H. Kissinger, The Future of U.S.-Chinese Relations Conflict Is a Choice, Not a Necessity, Foreign Affairs, vol. 91, no. 2, 2012, s. 44–55.

powiązań, szczególnie ekonomicznych, łagodzi napięcia i wzmacnia bilateralne relacje[269]. P. Paszak dodaje, że przy badaniu stosunków na linii Waszyngton-Pekin należy też wziąć pod uwagę kwestię percepcji zagrożeń, nie zaś wyłącznie stopień ich obiektywności[270].

Ze względu na przesuwanie się na wschód geopolitycznego bieguna ciężkości, regionem świata, gdzie obecnie najmocniej ścierają się interesy obu potęg jest Azja Wschodnia i Południowo-Wschodnia, a głównymi punktami zapalnymi, ze względu na ich strategiczne położenie, są akweny Morza Południowochińskiego i Wschodniochińskiego[271]. Nie można jednak pominąć faktu, że rywalizacja amerykańsko-chińska ma charakter wielopłaszczyznowy. Posługując się wymiarami potęgi zaproponowanymi w „Wielkiej szachownicy" przez Z. Brzezińskiego należy wielkomocarstwową rywalizację w regionie Indo-Pacyfiku postrzegać w szerokim spektrum, obejmującym komponent wojskowy, ekonomiczny, technologiczny oraz kulturowy.

W odniesieniu do aspektu militarnego, Stany Zjednoczone poprzez system sojuszy *Hub and Spoke* oraz zdolność do projekcji swojej siły nadal zajmują istotną, pozycję w regionie. Chińskie siły zbrojne, pomimo dynamicznej modernizacji[272], nie są obecnie w stanie zrównoważyć amerykańskiego potencjału wojskowego oraz ich sojuszników – w szczególności Australii, Japonii oraz Korei Południowej[273]. Same USA dysponują obecnie jedenastoma lotniskowcami, Chiny – dwoma, w tym jednym w trakcie testów. Dodatkowym elementem istotnym z punktu widzenia potencjalnego starcia kinetycznego pomiędzy mocarstwami jest wyszkolenie i doświadczenie personelu wojskowego, a w chwili obecnej ten czynnik wydaje się

[269] M. Grabowski, Joe Biden's Strategy in the Asia-Pacific Region…, op. cit., s. 2.
[270] P. Paszak, Ewolucja percepcji Chin w strategiach bezpieczeństwa USA w latach 1987–2006, Wiedza Obronna, t. 266–267, nr 1–2, 2019, s. 57–76.
[271] H. Brands, Z. Cooper, Getting Serious About Strategy in the South China Sea, Naval War College Review, vol. 71, no. 1, 2018, s. 12–32.
[272] Marynarka Wojenna ChRL ma obecnie do dyspozycji więcej jednostek (355) niż Marynarka Wojenna USA (305), Siły Powietrzne ChRL są trzecią potęgą ma świecie (po USA i Rosji), a chińska armia prawie to milion osób zarejestrowanych jako aktywny personel wojskowy, zob.: Biuro Sekretarza Obrony USA, Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2021, 3.11.2021, https://media.defense.gov/2021/Nov/03/2002885874/-1/-1/0/2021-CMPR-FINAL.PDF (dostęp: 14.04.2022), Axe D., Yes, The Chinese Navy Has More Ships Than The U.S. Navy. But It's Got Far Fewer Missiles, Forbes, 10.11.2021, https://www.forbes.com/sites/davidaxe/2021/11/10/yes-the-chinese-navy-has-more-ships-than-the-us-navy-but-its-got-far-fewer-missiles/ (dostęp: 14.04.2022).
[273] Pozostali traktatowi sojusznicy USA w regionie, czyli Tajlandia i Filipiny, dysponują znacznie mniejszym potencjałem wojskowym niż wymienione kraje, jednakże położenie – Tajlandii jako bramy na azjatycki kontynent oraz Filipin, będących kluczowym elementem w tzw. 'pierwszym łańcuchu wysp' będącym barierą wejścia na Pacyfik – podkreśla ich strategiczną wartość dla Waszyngtonu.

przemawiać na korzyść armii Stanów Zjednoczonych[274]. Jednakże zaangażowanie USA w wielu regionach świata może prowadzić do strategicznego rozciągnięcia amerykańskich sił wojskowych, skutkując opóźnioną lub niewystarczającą reakcją w przypadku pojawienia się kryzysowej sytuacji na Zachodnim Pacyfiku[275]. Chaotyczne wycofanie się sił zbrojnych USA z Afganistanu w sierpniu 2021 r. spotęgowało pojawianie się wątpliwości, czy Stany Zjednoczone dysponują wystarczającym potencjałem militarnym do odgrywania dotychczasowej roli jako gwaranta międzynarodowego porządku i strażnika obowiązujących norm.

Zbrojna agresja Rosji na Ukrainę pokazała jednak, że wsparcie ze strony USA nadal odgrywa kluczową rolę dla NATO, w szczególności dla państw położonych na wschodniej flance sojuszu. Reakcja Waszyngtonu na wydarzenia w Europie jest bardzo uważnie śledzona przez państwa Azji, przede wszystkim przez amerykańskich sojuszników i partnerów w Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej. To, jakie działania podejmą Stany Zjednoczone wobec swoich sojuszników traktatowych w zachodniej części Eurazji i jakie wsparcie zostanie im udzielone[276] może zdeterminować postawę nie tylko słabszych azjatyckich graczy, państw drugorzędnych wobec zmieniającego się układu sił na Zachodnim Pacyfiku, lecz także wymusić na Pekinie rekalibrację swoich planów odnośnie do militaryzacji Morza Południowochińskiego, wrogich działań na Morzu Wschodniochińskim, a także do przemyślenia sprawy siłowego rozwiązania kwestii Tajwańskiej.

Wśród badaczy toczy się dyskusja, czy struktura stosunków międzynarodowych oraz zmiana w układzie sił w rejonie Indo-Pacyfiku, mogą doprowadzić do pojawienia się tzw. „Pułapki Tukidydesa" i nieuchronnego pełnoskalowego konfliktu pomiędzy USA a Chinami[277]. Argumentem przemawiającym za tą tezą jest realistyczna konstatacja wywodząca się z logiki dylematu bezpieczeństwa, że rosnący w siłę pretendent (Chiny) najprawdopodobniej skonfrontuje się z dominującym mocarstwem (USA), gdyż „strach

[274] Wśród badaczy trwa dyskusja na ten temat, zob.: G. Allison, G. Unterman, The Great Military Rivalry: China vs the U.S., Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School, Cambridge 2021; Heath T.R., China's Military Has No Combat Experience: Does It Matter?, RAND Corporation, 21.11.2018, https://www.rand.org/blog/2018/11/chinas-military-has-no-combat-experience-does-it-matter.html (dostęp: 14.04.2022).

[275] R. Kwieciński, Zmiana w polityce zagranicznej Chin w epoce Xi Jinpinga, 2020 Krakowskie Studia Międzynarodowe, nr 1, s. 90; zob.: H. Brands, The Overstretched Superpower, Foreign Affairs, 18.01.2022, https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2022-01-18/overstretched-superpower (dostęp. 13.04.2022).

[276] Art. 5 NATO mówi, że sygnatariusze paktu są zobligowani do podjęcia działań, jakie uznają za konieczne, zob.: Art. 5. – Traktat Północnoatlantycki. Waszyngton. 04.04.1949, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=pl (dostęp. 15.04.2022).

[277] „Za najistotniejszy powód (wybuchu wojny), chociaż przemilczany, uważam wzrost potęgi ateńskiej i strach, jaki to wzbudziło u Lacedemończyków", Tukidydes, za R. Kulesza, Wojna Peloponeska, Wydawnictwo Askon, Warszawa 2006, s. 44.

aktualnego hegemona przed zagrażającym mu konkurentem uczyni wojnę nieuniknioną”[278]. Inni autorzy podnoszą znaczenie liberalnego podejścia do międzynarodowych relacji i rosnącego znaczenia sieci geoekonomicznych powiązań, które ograniczają, czy wręcz eliminują prawdopodobieństwo wystąpienia Pułapki Tukidydesa[279]. M. Lubina w ogóle odrzuca istnienie tego geopolitycznego dylematu - zauważa, że ewentualne ryzyko konfliktu może wynikać przede wszystkim z błędnych decyzji podejmowanych przez jednostki, tj. przez przywódców[280]. Niektórzy analitycy, w szczególności M. Beckley, zwracają uwagę na prawdopodobieństwo pojawienia się tzw. „*Picking power trap*”, czyli sytuacji w której państwo aspirujące do roli dominującego aktora na arenie międzynarodowej znajduje się w szczytowym momencie swojej potęgi i swoją jedyną szansę na zmianę światowego ładu zgodnie ze swoimi oczekiwaniami upatruje w podjęciu agresywnych działań militarnych skierowanych wobec aktualnego hegemona[281]. W tym kontekście można dostrzec analogię pomiędzy dążeniem do rewizji obowiązującego ładu międzynarodowego przez Chiny, a agresywnym postępowaniem Rosji, zdającej sobie sprawę, że wraz z zastępowaniem tradycyjnych źródeł energii przez odnawialne osłabieniu ulegnie jej możliwość wywierania nacisków ekonomicznych na państwa regionu oraz kształtowania środowiska bezpieczeństwa zgodnie ze swoimi, wielkomocarstwowymi, imperialnymi, celami. Politycy państw Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej często powtarzają, że nie chcą wybierać stron w nasilającej się wielkomocarstwowej rywalizacji na linii Waszyngton – Pekin o dominację w regionie. Jednakże potencjalny konflikt zbrojny istotnie ograniczy możliwość wyboru optymalnej strategii bezpieczeństwa, skazując je na dychotomię równoważenie – bandwagoning.

Stany Zjednoczone i Chiny pomimo, rezygnacji z sięgania do argumentów z militarnego instrumentarium prowadzą jednak ze sobą wojnę charakteryzującą się wysokim stopniem intensywności i odnoszącą się do wielu obszarów funkcjonowania państwa. Analizując relacje USA – Chiny, przegrana w wyborach prezydenckich D. Trumpa i zmiana administracji w Białym Domu, zgodnie z oczekiwaniami analityków, poza retoryką, nie przyniosła widocznej

[278] Zob. G. Allison, Destined for War: Can America and China Escape Thucydides’s Trap?, Houghton Mifflin Harcourt, Bostion 2017.
[279] E. Haliżak, Stosunki USA–Chiny: falsyfikacja hipotezy „pułapki Tukidydesa”, op. cit., s. 31.
[280] M. Lubina, Nie ma geopolitycznej „pułapki Tukidydesa”, Nowa Konfederacja, 12.10.2018, https://nowakonfederacja.pl/nie-ma-geopolitycznej-pulapki-tukidydesa/ (dostęp.20.04.2022).
[281] H. Brands, M. Beckley, China Is a Declining Power—and That’s the Problem, Foreign Policy, 24.09.2021, https://foreignpolicy.com/2021/09/24/china-great-power-united-states/ (dostęp: 22.04.2022), M. Beckley, China to become more aggressive before peaking, 24.03.2022, https://www.aei.org/op-eds/china-to-become-more-aggressive-before-peaking-michael-beckley/ (dostęp: 22.04.2022).

zmiany postawy Waszyngtonu wobec Pekinu[282]. Została podtrzymana większość obostrzeń na import dóbr i usług z Państwa Środka, a rywalizacja w obszarze innowacji czy zaawansowanych technologii (sztucznej inteligencji, komputerów kwantowych, sieci 5G, dostępności do półprzewodników czy eksploracji przestrzeni kosmicznej) w ostatnich latach przybrała na sile[283]. Wraz z rosnącym znaczeniem czwartej rewolucji przemysłowej (a wg niektórych badaczy – piątej[284]) i rosnącą rolą Internetu rzeczy, digitalizacji danych czy zaawansowanych technologii łączności wyzwania te będą w najbliższej przyszłości tylko potęgowane[285].

W odniesieniu do państw Azji-Pacyfiku kluczową kwestią jest i będzie to, na czyich warunkach i w oparciu o jakie reguły i zasady będzie kształtowana „architektura gospodarcza" regionu, czy 'Pax Americana' zostanie zastąpiony przez Pax Sinica[286]? Wobec dotychczasowej rezygnacji Stanów Zjednoczonych z wdrożenia spójnej i całościowej strategii gospodarczej wobec Indo-Pacyfiku, Chiny będą dążyć, aby ich sztandarowy (geopolityczny) projekt Nowego Jedwabnego Szlaku oraz zaproponowana w 2022 r, Globalna Inicjatywa Rozwoju, stały się kluczowymi narzędziami w rozszerzaniu swojej strefy wpływów na państwa regionu. Chiny wykazują zaangażowanie także w ramach partnerstwa RCEP, dostrzegając w tym porozumieniu szansę na zdominowanie relacji gospodarczych w regionie[287]. Podjęte przez Pekin dotychczasowe działania, czyli (geo-)ekonomiczny „zwrot na zachód" (IPS) oraz członkostwo w RCEP, poza wzmocnieniem legitymizacji władzy Xi Jinpinga na wewnętrznej scenie politycznej, w swoim zamierzeniu mają zademonstrować jednolitą i trwałą płaszczyznę współpracy gospodarczej dla państw Azji i Pacyfiku[288]. Nieadekwatna odpowiedź (lub jej brak) ze strony Stanów Zjednoczonych może przyczynić się do sukcesywnego osłabiania wpływów USA w regionie. W tak zarysowanym otoczeniu gospodarczym wkomponowanym w istniejącą architekturę bezpieczeństwa, formułowanie

[282] W. Yeon, What Will Biden's China Policy Look Like, Korea Institute for International Economic Policy, no. 205, 2021, s. 5; J.A. Bader, Biden's China policy needs to be more than just Trump lite, Brookings, 24.01.2022, https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2022/01/25/bidens-china-policy-needs-to-be-more-than-just-trump-lite/ (dostęp: 22.04.2022), M. Grabowski, Joe Biden's Strategy in the Asia-Pacific Region…, op. cit., s. 9.

[283] Biblioteka Kongresu USA, China's 14th Five-Year Plan, 5.01.2021, https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11684 (dostęp: 14.04.2022).

[284] W. Furmanek, *Piąta rewolucja przemysłowa. Eksplikacja pojęcia*, Edukacja – Technika – Informatyka, vol. 9, nr 2, 2018, s. 275–283.

[285] P. Wieczorek, Czwarta rewolucja przemysłowa, Państwo i Społeczeństwo, nr 3, s. 89–115.

[286] J.D. Wilson, Investing in the economic architecture of the Indo-Pacific, Perth USAsia Centre, Perth 2017; L. Yong Wha, Can Pax Sinica replace Pax Americana?, The Japan Times, 11.08.2021, https://www.japantimes.co.jp/opinion/2021/08/11/commentary/world-commentary/pax-sinica-americana/ (dostęp: 19.04.2022).

[287] PISM, Podpisanie RCEP – największej na świecie umowy o wolnym handlu, 16.11.2020, https://pism.pl/publikacje/Podpisanie_RCEP___najwiekszej_na_swiecie_umowy_o_wolnym_handlu (dostęp: 29.11.2022).

[288] M. Clarke, Beijing's Pivot West: The Convergence of Innenpolitik and Aussenpolitik on China's 'Belt and Road'?, Journal of Contemporary China, no. 29, 2019, s. 1–18.

odpowiedzi przez państwa Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej wobec fundamentalnego dylematu „bezpieczeństwo czy gospodarka" będzie w dużej mierze kształtowało stosunki pomiędzy głównymi aktorami w regionie, tj. pomiędzy Waszyngtonem a Pekinem.

2.3. Znaczenie organizacji międzynarodowych i inicjatyw ponadnarodowych w Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej

2.3.1. Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)

Powstałe w 1967 roku Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej (*Association of South-East Asian Nations*, ASEAN), jest istotnym ośrodkiem siły i oddziaływania w regionie Indo-Pacyfiku. Zrzeszające w chwili powstania pięć państw (Filipiny, Indonezję, Malezję, Singapur i Tajlandię) obecnie liczy dziesięć państw członkowskich (w 1984 roku dołączyło Brunei, w 1995 – Wietnam, w 1997 Laos i Mjanma, a w 1999 – Kambodża). Na terytorium państw ASEAN, rozciągającym się od Mjanmy (Birmy) do Indonezji, czyli na przestrzeni niewiele mniejszej niż dystans pomiędzy Warszawą a Pekinem mieszka obecnie 630 milionów ludzi, tj. ponad dwukrotnie mniej niż w Chinach, i prawie dwukrotnie więcej niż w Stanach Zjednoczonych. ASEAN zrzesza państwa które charakteryzuje bardzo duże zróżnicowanie gospodarcze, polityczne, kulturowo-religijne i geograficzne. Wśród państw członkowskich występują skrajne nierówności gospodarcze: Singapur, jedno z najbogatszych państw na świecie dysponuje średnim rocznym dochodem na mieszkańca wynoszącym około 60 000 USD, natomiast Kambodża jest krajem o rocznym dochodzie na mieszkańca aż czterdzieści razy niższym (1 500 USD p*er capita*)[289]. ASEAN zrzesza państwa o zróżnicowanych reżimach politycznych: Filipiny i Indonezja są demokracjami (co prawda bardzo ułomnymi[290]), Singapur – „demokracją w azjatyckim stylu", czy „autokracją oświeconą"[291], w sułtanacie Brunei mamy do czynienia z monarchią absolutną, w Tajlandii (która jest monarchią konstytucyjną) i Mjanmie rządzą dyktatury wojskowe, Malezja jest monarchią konstytucyjną, Kambodża także, z premierem Hun Senem urzędującym od 1985 roku, natomiast w Laosie i Wietnamie władzę sprawują partie

[289] The World Bank, GDP per capita, (current USD), 2020, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD (dostęp: 19.04.2022).

[290] P. Diamond, The Philippines: Fragile democracy or strong republic?, Asian Affairs, vol. 37, no. 2, 2006, s. 210–219; M.G. Vann, Shadow Puppets and Special Forces: Indonesia's Fragile Democracy, The Diplomat, 14.06.2013, https://thediplomat.com/2013/06/shadow-puppets-and-special-forces-indonesias-fragile-democracy/ (dostęp: 19.04.2022).

[291] M. Bankowski, *System polityczny Singapuru*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2005, s. 76.

komunistyczne. W państwach ASEAN są reprezentowane trzy największe religie świata – chrześcijaństwo, buddyzm i islam, a historia i kultura wystawione były na ścieranie się wpływów chińskich, indyjskich, islamskich oraz, w mniejszym stopniu, świata zachodniego. Fakt, że do organizacji należy pięć państw kontynentalnych oraz pięć państw wyspiarskich (Brunei, Filipiny, Indonezja, Malezja, Singapur) reprezentujących różną wrażliwość na międzynarodowe zagrożenia (konflikty na Morzu Południowochińskim vs. skupienie uwagi na najważniejszej rzece Indochin – Mekongu) także nie ułatwia wypracowania wspólnych priorytetów, co do których państwa członkowskie przywiązywałyby równą wagę.

Te zarysowane powyżej głębokie różnice, potęgowane przez często rozbieżne interesy (geo)polityczne, ekonomiczne czy te, dotyczące środowiska naturalnego sprawiały (i nadal sprawiają), że utrzymanie spójności ASEAN zawsze było ogromnym wyzwaniem. Mimo to, na przestrzeni lat udało się tej instytucji wypracować mechanizmy współpracy, które obecnie określa się jako 'metoda ASEAN' (*ASEAN Way*). Głównymi filarami organizacji są konsensus i zasada nieinterweniowania – wszystkie decyzje ASEAN muszą być podejmowane jednomyślnie, a stowarzyszenie nie może interweniować w sprawy członków stanowiące ich interes narodowy. Styl ten charakteryzuje się także nieformalnym i osobistym podejściem do rozmów wewnątrz organizacji, które mają na celu niwelowanie napięć i zapobieganie konfliktom. Pozwala to państwom członkowskim na arenie międzynarodowej prezentować wspólnie wypracowane stanowisko. Oprócz 'metody ASEAN', drugą cechą charakterystyczną tej organizacji jest jej 'centralna pozycja' w regionie, 'ASEAN *centrality*', która, jak wskazuje A. Acharya, jest synonimem stowarzyszenia jako lidera, motoru napędowego, architekta, ośrodka instytucjonalnego oraz promocji współpracy regionalnej w całym regionie Azji i Pacyfiku.[292].

W odniesieniu do wymiaru zewnętrznego, ze szczególnym uwzględnieniem transformacji w lokalnym układzie sił, należy podkreślić, że ASEAN jest przede wszystkim platformą dialogu pomiędzy państwami członkowskimi (reprezentowanymi wspólnie), a pozostałymi aktorami dążącymi do realizacji swoich interesów w regionie, w szczególności Stanami Zjednoczonymi i Chinami. W tym kontekście warto przytoczyć trafne spostrzeżenie K. Mahbubaniego i J. Snga, że stowarzyszenie jest jedną z niewielu międzynarodowych organizacji, do której nie należy żadne światowe mocarstwo, a najsilniejsza gospodarczo

[292] A. Acharya, The Myth of ASEAN Centrality? Contemporary Southeast Asia, vol. 39, no. 2, 2017, s. 273–279.

spośród państw członkowskich Indonezja nie wykazuje aspiracji do zdominowania ugrupowania[293].

W latach 90. ubiegłego wieku dla ASEAN stało się jasne, że to nie kwestie wewnętrzne zdominują kierunki transformacji organizacji zgodnie z nowymi, pozimnowojennymi wyzwaniami, lecz kluczową rolę w tym procesie będą odgrywały zmienne z poziomu systemu międzynarodowego. Dlatego w ramach stowarzyszenia przyjęto proaktywną politykę, starając się w jak największym stopniu przyjąć podmiotową rolę w międzynarodowym środowisku i stać się instytucją, która sama narzuca pozostałym graczom swoją agendę. Do najważniejszych inicjatyw organizowanych pod auspicjami stowarzyszenia było utworzone w 1994 roku Regionalnego Forum ASEAN (*ASEAN Regional Forum*, ARF, liczące razem z państwami ASEAN dwudziestu siedmiu członków, w tym Unię Europejską), oraz inicjatywa powołana do życia w 2005 roku – Szczyt Azji Wschodniej (*East Asia Summit, EAS*; zrzeszający oprócz państw ASAN także Australię, Nową Zelandię, Japonię, Koreę Południową, Indie, Rosję, Chiny i USA), które przyjęły formę zinstytucjonalizowanych i wielostronnych wydarzeń.

Formuła spotkań w ramach ARF, które towarzyszą corocznym konferencjom ministerialnym państw członkowskich organizacji, daje członkom ASEAN możliwość zaprezentowania wspólnego stanowiska przede wszystkim wobec kwestii dotyczących bezpieczeństwa regionu z naciskiem na konstruktywny dialog, pokojowe rozwiązywanie sporów, budowanie zaufania oraz „dyplomację prewencyjną" w regionie Azji i Pacyfiku[294]. Jednakże, jak zauważył T. Yuzawa, konsensus w ramach ARF wobec diagnozowanych przez poszczególne państwa zagrożeń jest bardzo trudny do wypracowania. Zasada jednomyślności, czyli prawo weta wobec podejmowanych decyzji sprawia, że prezentowane pokonferencyjne oświadczenia, będące wypadkową interesów wszystkich państw, nie mogą w jednoznaczny sposób odnieść się do meritum rozpatrywanych spraw[295]. Z drugiej jednak strony, filary na których opiera się powołane do życia 1967 r. ASEAN scalają tę instytucję, przyczyniając się do pokojowego rozwiązywania sporów w regionie – od ponad siedemdziesięciu lat, czyli od zakończenia II Wojny Światowej państwa zrzeszone obecnie w ASEAN nie toczyły ze sobą wojen, a *casus* wojny wietnamskiej, jako *proxy war*, należy rozpatrywać przez pryzmat realizacji interesów wielkich mocarstw w regionie.

[293] K. Mahbubani, J. Sng, The ASEAN miracle: A catalyst for peace, National University of Singapur, Singapur 2017, s. 16.
[294] ASEAN Regional Forum, ASEAN, https://asean.org/meetingreportparent/asean-regional-forum-arf/ (dostęp: 22.04.2022).
[295] T. Yuzawa, The Evolution of Preventive Diplomacy in the ASEAN Regional Forum: Problems and Prospects, Asian Survey, vol. 46, no. 5, 2006, s. 785–804.

W ramach EAS (nazywanym ASEAN+8[296]), państwa, mają możliwość omawiania kwestii związanych z gospodarką, bezpieczeństwem, edukacją, zdrowiem oraz wyzwaniami ekologicznymi istotnymi dla regionu Indo-Pacyfiku. EAS w swoim założeniu ma być instytucją, która kształtuje postawy wielkich graczy wobec regionu i, przede wszystkim reprezentuje i promuje interesy słabszych podmiotów – państw ASEAN. Jednakże, podobnie jak w przypadku ARF, inicjatywa ta napotyka na bariery, przede wszystkim strukturalne. Rozkład sił w ramach ASEAN+8, wyraźnie przemawiający na korzyść wielkich graczy, przyczynia się do marginalizowania znaczenia opinii słabszych podmiotów. Dodatkowo, jak zauważył N. Bisley, wraz z ewolucją chińsko-amerykańskich relacji z „niełatwej koegzystencji" w kierunku „otwartej konfrontacji", potencjał EAS do odgrywania roli w zacieśnianiu regionalnej współpracy gwałtownie się zmniejsza[297]. Także sama formuła szczytów, którą za amerykańskim badaczem D. Camroux: określił jako „kolacja poprzedzona szesnastoma przemówieniami"[298], nie dostarcza wystarczającej ilości narzędzi (i czasu) do pogłębionej refleksji nad sprawami regionu.

Dostrzegając w ASEAN przytoczone powyżej ograniczenia natury wewnętrznej, mające swe źródło w znacznym zróżnicowaniu w ramach samej instytucji oraz zewnętrzne, wynikające z sukcesywnej zmiany charakteru środowiska międzynarodowego z kooperacyjnego na konfrontacyjny należy się zastanowić, w jakim kierunku powinien ewoluować ASEAN, aby utrzymać swoją centralną pozycję w regionie. Lord Ismay, pierwszy sekretarz generalny NATO, powiedział, że celem tego paktu jest „trzymanie Rosjan z daleka, Amerykanów blisko, a Niemców osłabionych" – S. Tan, parafrazując te słowa konstatuje, że nadrzędnym celem regionalizmu Azji i Pacyfiku, nakreślanym i realizowanym przez ASEAN, jest „utrzymanie Amerykanów blisko, Chińczyków w szachu, a ASEAN u władzy"[299]. Realizacja tak zarysowanych celów może jednak zostać skonfrontowana z istotnymi ograniczeniami. Skuteczne funkcjonowanie ASEAN będzie funkcją oddziaływań przede wszystkim zmiennych zewnętrznych i ich interpretacji przez poszczególnych członków. Swoboda podejmowania strategicznych decyzji przez tę organizację będzie ograniczana poprzez nasilającą się wielkomocarstwową rywalizację, która w najgorszym dla regionu scenariuszu może być grą o sumie zerowej. Obecny charakter ASEAN można określić

[296] East Asia Forum, ASEAN+8 – A recipe for a new regional architecture, 08.05.2010, https://www.eastasiaforum.org/2010/05/08/asean8-a-recipe-for-a-new-regional-architecture/ (dostęp: 29.11.2022).

[297] N. Bisley, The East Asia Summit and ASEAN: Potential and Problems, Contemporary Southeast Asia, vol. 39, no. 2, 2017, s. 265–272.

[298] D. Camroux, Regionalism in Asia as Disguised Multilateralism: A Critical Analysis of the East Asia Summit and the Trans-Pacific Partnership, Italian Journal of International Affairs, Volume 47, 2012, s. 97–115.

[299] S. Tan, ASEAN centrality, Council for Security Cooperation in the Asia Pacific, 2012, Research Report, s. 27.

zarówno jako strefę buforową rozdzielającą mocarstwa i ich interesy jak i pomost służący do komunikacji pomiędzy potęgami. Mając jednak na uwadze zagrożenia pojawiające się na tle zmieniającej się struktury systemu, przestrzeń do suwerennego podejmowania decyzji zarówno przez ASEAN jak i jego państwa członkowskie może zostać ograniczona. Jeśli system międzynarodowy będzie ewoluował w kierunku bipolarnego ładu, z Chinami i USA na jego przeciwległych biegunach, koncepcja centralnej pozycji ASEAN w całym regionie Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej może stracić swoją rację bytu.

2.3.2. Nowe platformy współpracy gospodarczej w regionie

Analizując instytucje, inicjatywy i umowy gospodarcze w rejonie Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej należy przede wszystkim uwzględnić kontekst strategiczny ich funkcjonowania. Transformacja istniejących międzynarodowych organizacji, wyłanianie się nowych regionalnych i ponadregionalnych inicjatyw oraz zawierane umowy pomiędzy państwami należy postrzegać przez pryzmat wzrostu potęgi Chin i wiążących się z tym procesem szans i zagrożeń dla całego regionu Indo-Pacyfiku. Włączanie Pekinu w mechanizmy międzynarodowego systemu gospodarczego daje szanse temu rosnącemu w siłę mocarstwu na realizowanie swojej agendy gospodarczej (oraz, na użytek wewnętrzny, politycznej), ale pozwala też mniejszym graczom regionu poprzez strategie angażowania oraz wiązania zwiększać swoje poczucie bezpieczeństwa dzięki podnoszeniu kosztów ewentualnego wycofania się Chin z międzynarodowych struktur[300]. Jak zauważyła A. Kent, organizacje międzynarodowe wnoszą znaczący wkład w socjalizację państw uczestniczących, w tym wielkich mocarstw. Regionalne i ponadregionalne instytucje umożliwiają wszystkim stronom odkrywanie i redefiniowanie swoich wspólnych interesów[301]. Transnarodowe struktury gospodarcze Azji i Pacyfiku mogą również służyć jako narzędzia do równoważenia rosnącej potęgi Chin. Z perspektywy wyboru optymalnej strategii przez słabsze państwa regionu, istnienie instytucjonalnych alternatyw wobec projektów tworzonych lub zdominowanych przez Pekin może być szansą na skuteczną dywersyfikację ryzyka w obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego.

Tworzenie struktur gospodarczych obejmujących swoim zasięgiem większe fragmenty Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej jest procesem wymagającym uwzględnienia wyjątkowej specyfiki państw regionu. Obszar ten pod względem gospodarczym jest bardzo

[300] R. Schweller, "Managing the Rise of Great Powers: History and Theory", [w:] A.I. Johnston, R.S. Ross (red.), *Engaging China, The management of emerging power*, Routledge, Londyn, New York 1999, s. 13, 14.
[301] A. Kent, "China's participation in international organisations", [w:] T. Zhang, G. Austin (red.), *Power and Responsibility in Chinese Foreign Policy*, Australian National University Press, Canberra 2014, s. 132.

zróżnicowany zarówno jeśli idzie o wzrost gospodarczy jak i poziom rozwoju poszczególnych państw regionu. Japonia i Korea Południowa zaliczają się do najbardziej rozwiniętych państw na świecie, choć ich roczny wzrost gospodarczy (odpowiednio 1,0 proc, 2,0 proc.) ustępuje temu, osiąganemu przez kraje ASEAN (3,4 proc)[302]. Chiny są drugą największą gospodarką świata w ujęciu nominalnym (18,0 bln USD), ustępując tylko Stanom Zjednoczonym (24 bln USD), jednakże ich PKB liczony *per capita* (13 tys. USD) jest porównywalny z tym z Rosji czy Malezji[303]. Cała gospodarka Chin jest ponad trzykrotnie większa niż gospodarka Japonii, ponad sześciokrotnie większa niż gospodarka Indii oraz prawie sześciokrotnie większa niż łączny PKB wszystkich państw ASEAN.

Cechą wspólną państw Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej jest notowany na przestrzeni ostatnich lat wysoki poziom importu oraz eksportu, zapewniający im kluczową pozycję w światowej wymianie handlowej oraz liczące się miejsce w globalnych łańcuchach dostaw. Wysoka dynamika wewnątrzregionalnych powiązań gospodarczych, przynależność do światowego obiegu gospodarczego, wzrost wolumenu inwestycji spoza regionu oraz pojawienie się gospodarczego centrum grawitacyjnego w postaci Chin skutkowały tym iż pojawiła się potrzeba utworzenia odpowiednich instytucji, które pomogłyby opracować normy i zasady funkcjonowania dynamicznie rozwijającego się regionu. Zadaniem tych porozumień powinno być również systemowe ograniczanie istniejących barier handlowych, analogicznie do zasad obecnych w innych strukturach o podobnym charakterze, jak WTO, UE czy NAFTA. Na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci w analizowanym regionie pojawiały się organizacje, inicjatywy czy grupy robocze dążące do nadania zinstytucjonalizowanej formy coraz intensywniejszym bilateralnym i multilateralnym relacjom gospodarczym oraz mające na celu popularyzowanie idei wolnego handlu w regionie. Istnieje obszerna literatura odnosząca się do tego zagadnienia, uwzględniająca takie organizacje jak: Rada Współpracy Gospodarczej Azji i Pacyfiku (Asia-Pacific Economic Cooperation, APEC), Strefa Wolnego Handlu ASEAN (ASEAN Free Trade Area, AFTA) czy Rada Współpracy Gospodarczej Pacyfiku (Pacific Economic Cooperation Council, PECC)[304]. Jednakże wydaje się, że istniejące wielonarodowe płaszczyzny

[302] Statista, Global economic indicators – Statistics & Facts, 2021, https://www.statista.com/topics/5442/global-economic-indicators/#dossierKeyfigures (dostęp: 22.11.2022).

[303] Ibid.

[304] Zob. E. Haliżak, „Instytucje ekonomiczne w regionie Azji i Pacyfiku", [w:] *Stosunki międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku*… op. cit., s. 203–335; D. Linnan, APEC Quo Vadis? American Journal of International Law, 1995, vol. 89, no. 4, s. 824–834; Terada T., Directional leadership in institution building: Japan's approaches to ASEAN in the establishment of PECC and APEC, The Pacific Review, vol. 14, 2001, s. 195–220.

współpracy gospodarczej nie spełniły pokładanych w nich nadziei, czego potwierdzeniem jest fakt powoływania do życia w ostatnich latach nowych międzynarodowych podmiotów.

Na obszarze Indo-Pacyfiku najistotniejszymi inicjatywami gospodarczymi z punktu widzenia geopolitycznego znaczenia lub stopnia ich integracji są Całościowe i Progresywne Partnerstwo Transpacyficzne (The Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership, CPTPP), Regionalne Kompleksowe Partnerstwo Gospodarcze (Regional Comprehensive Economic Partnership, RCEP) oraz Inicjatywa Pasa i Szlaku (Belt and Road Initiative, IPS).

Wszechstronne i Progresywne Partnerstwo Transpacyficzne, CPTPP to spójna, kompleksowa, wielostronna umowa o wolnym handlu podpisana przez jedenaście państw: Australię, Brunei, Kanadę, Chile, Japonię, Malezję, Meksyk, Nową Zelandię, Peru, Singapur i Wietnam. Po tym, jak prezydent Donald Trump – na początku swojego urzędowania – wycofał Stany Zjednoczone z Partnerstwa Transpacyficznego (TPP) w styczniu 2017 r., pozostałych 11 sygnatariuszy (TPP-11), opracowało nową umowę handlową, już bez USA. CPTPP zostało podpisane w Chile w marcu 2018 r. i weszło w życie 30 grudnia 2018 oku. Członkowie tej inicjatywy zrzeszają państwa stanowiące łącznie 13,5% światowej gospodarki, co czyni ją jedną z największych umów o wolnym handlu w świecie. Najważniejszą cechą tego porozumienia jest przede wszystkim dostęp do wspólnego rynku oraz wyeliminowanie taryf celnych i innych barier pozataryfowych dla szerokiej gamy towarów i usług – CPTPP znosi około 95% taryf celnych w handlu towarami pomiędzy uczestnikami. Porozumienie ułatwia rozwój produkcji i wzmacnia łańcuchy dostaw pomiędzy państwami członkowskimi. Wobec braku jednoznacznych planów USA na członkostwo w CPTPP rolę lidera i inicjatora procesów integracyjnych wzięła na siebie Japonia, która wyraźnie odrzuciła możliwość uczestnictwa w tym projekcie Chin. W odpowiedzi na oficjalnie ogłoszoną przez Pekin akcesji do CPTPP, Japonia jednoznacznie stwierdziła, że wysokie standardy porozumienia w obecnej chwili nie są możliwe do spełnienia przez Chiny[305]. Tokio obawia się, że ewentualne przystąpienie Pekinu do porozumienia mogłoby zachwiać ekonomiczną równowagą w regionie[306].

Regionalne Kompleksowe Partnerstwo Gospodarcze (RCEP) jest porozumieniem negocjowanym pomiędzy państwami członkowskimi ASEAN a jego sześcioma partnerami w ramach umowy o wolnym handlu – Chinami, Japonią, Koreą Południową, Australią i Nową

[305] Reuters, China applies to join Pacific trade pact to boost economic clout, Reuters, 17.09.2021, https://www.reuters.com/world/china/china-officially-applies-join-cptpp-trade-pact-2021-09-16/ (dostęp 22.04.2022).

[306] O. Wang, W. Wu, China's CPTPP trade-pact aspirations bring vows for reform as Beijing reaches out to members, SCMP, 18.02.2022, https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3167436/chinas-cptpp-trade-pact-aspirations-bring-vows-reform-beijing (dostęp: 24.04.2022).

Zelandią i Indiami. 16 państw negocjujących RCEP wspólnie odpowiada za jedną trzecią światowego produktu krajowego (PKB) i prawie połowę światowej populacji. Porozumienie weszło w życie 1 stycznia 2022 roku i obecnie jest ratyfikowane przez 15 państw[307]. Dzięki utworzeniu RCEP powstał zintegrowany rynek, czyniąc łatwiejszym dostęp do produktów i usług. Indie, które pierwotnie uczestniczyły przy negocjacjach RCEP w 2019 wycofały się z tego projektu ze względu na obawy, że nadmierne otwarcie się indyjskiej gospodarki w ramach porozumienia może mieć dla niej negatywne konsekwencje. W reakcji na stanowisko Indii, K. Mahbubani stwierdził, że Deli popełnia duży błąd – strategiczna gra o przyszłość Azji nie będzie miała charakteru militarnego lecz gospodarczy i zostanie zapisana w czterech literach – RCEP[308]. Dodał, że Indie wyświadczyły Chinom wielką geopolityczną przysługę, wycofując się z tego porozumienia, analogicznie do Stanów Zjednoczonych, które wycofały się z CPTPP. Rezygnacja potężnych graczy z dwóch kluczowych dla regionu inicjatyw gospodarczych (CPTTP i RCEP) spowoduje, że potężny gospodarczy ekosystem będzie grawitował w stronę Chin[309].

Pekin nie koncentruje się wyłącznie na Azji i Pacyfiku, lecz podobnie jak pozostali regionalni gracze dąży do dywersyfikowania kierunków swojej aktywności gospodarczej. Inicjatywa Pasa i Szlaku (IPS) jest przykładem takiego strategicznego, długofalowego myślenia. Ten geopolityczny projekt zainicjowany przez Chińską Republikę Ludową, ma na celu połączenie Azji z Afryką i Europą za pośrednictwem sieci lądowych i morskich szlaków transportowych. Dzięki temu Pekin oprócz aktywizacji swoich zapóźnionych gospodarczo zachodnich obszarów (Sinciang, Gansu, Qinghai) będzie dążył do pogłębienia regionalnej integracji, zwiększenia wolumenu wymiany handlowej oraz stymulowania wzrostu gospodarczego Chin. Nazwa została zaproponowana w 2013 roku przez prezydenta Chin Xi Jinpinga, który czerpał inspirację z koncepcji Jedwabnego Szlaku – starożytnej sieci szlaków handlowych, łączących Chiny z Morzem Śródziemnym. IPS składa się z Pasa Gospodarczego Jedwabnego Szlaku – transkontynentalnego przejścia, które łączy Chiny z Azją Południowo-Wschodnią, Azją Południową, Azją Środkową, Rosją i Europą drogą lądową – oraz Morski Jedwabny Szlak XXI wieku, szlak morski łączący regiony przybrzeżne Chin z południowo-wschodnią i południową Azją, Południowym Pacyfikiem, Bliskim Wschodem i Afryką Wschodnią, aż do Europy. Inicjatywa jest próbą utworzenia obszaru gospodarczego zarządzanego przez Pekin i w takim ujęciu jest niewątpliwie wyzwaniem dla istniejących

[307] RCEP, Legal Enactments For Tariff Commitments, 2022, RCEP, https://rcepsec.org/legal-enactments/ (dostęp: 22.04.2023).
[308] K. Mahbubani, Why Attempts to Build a New Anti-China Alliance Will Fail, Foreign Affairs, 27.01.2021, https://foreignpolicy.com/2021/01/27/anti-china-alliance-quad-australia-india-japan-u-s/ (dostęp: 22.04.2022).
[309] Ibid.

międzynarodowych systemów ekonomicznych. IPS wpisuje się w szerszy kontekst rywalizacji dwóch koncepcji ideologicznych: „Pax Americana" vs. „Pact Sinica". Jednakże, jak zauważa H. Ohashi, Chiny, będące największym beneficjentem systemu wolnego handlu i, w kategoriach bardziej ogólnych, współczesnych procesów globalizacyjnych, nie są zainteresowane zasadniczą transformacją obecnego międzynarodowego systemu gospodarczego, lecz raczej są nastawione na maksymalizowanie korzyści w ramach istniejącej struktury[310].

2.3.3. Pakty i organizacje bezpieczeństwa w regionie

Dwubiegunowy porządek światowy ukształtowany po II Wojnie Światowej oraz ład międzynarodowy, który formuje się na Zachodnim Pacyfiku od zakończenia Zimnej Wojny nie wytworzyły mechanizmów prowadzących do wyłonienia się w regionie trwałych struktur bezpieczeństwa będących odpowiednikiem Paktu Północnoatlantyckiego. Jak wspomniano wcześniej, SEATO nie ewoluowało w stronę Azjatyckiego NATO i w rezultacie wewnętrznych tarć zostało w 1977 roku rozwiązane, a w późniejszych latach zaniechano podejmowania analogicznych inicjatyw. C. Hemmer i P. Katzenstein tłumacząc te niepowodzenia podkreślają znaczenie percepcji wspólnej tożsamości przy tworzeniu międzynarodowych organizacji bezpieczeństwa. W przeciwieństwie do Europy na kontynencie azjatyckim głębokie zróżnicowanie występujące na wielu płaszczyznach nie doprowadziło do ukształtowania się spójnej społeczności odwołującej się do wspólnego dziedzictwa, mogącej być filarem zinstytucjonalizowanego systemu obrony[311]. Do podobnych wniosków dochodzą D. Ball i B. Taylor pisząc, że tworzenie międzynarodowych struktur stoi w sprzeczności z preferowaną na Wschodzie formą relacji opierających się na bilateralnych porozumieniach. Dodają, że rozbieżność interesów oraz odmienna percepcja zagrożeń uniemożliwiają powołanie do życia wielonarodowej i sformalizowanej struktury bezpieczeństwa[312].

Wielopłaszczyznowe zróżnicowanie wśród państw regionu nie oznacza jednak, całkowitego wyeliminowania międzynarodowych organizacji bezpieczeństwa z Azji i Pacyfiku. Istnieje bogata literatura odnosząca się do tego zagadnienia[313]. Najczęściej przywoływanymi w tym kontekście

[310] H. Ohashi, The Belt and Road Initiative (BRI) in the context of China's opening-up policy, Journal of Contemporary East Asia Studies, vol. 7, 2019, s. 85–103.
[311] C. Hemmer, P.J. Katzenstein, Why Is There No NATO in Asia? Collective Identity, Regionalism, and the Origins of Multilateralism, International Organization, vol. 56, no. 3, 2002, s. 575.
[312] D. Ball, B. Taylor, "Regional security cooperation", [w:] R. Ayson, D. Ball (red.), *Strategy and Security in the Asia-Pacific*, Allen and Unwin, Sydney 2006, s. 270–271.
[313] E. Haliżak, Stosunki międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku, op. cit., Skulska B., Skulski P., *Bezpieczeństwo międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010.

są dwa główne modele wielonarodowej współpracy: ‘ścieżka pierwsza’, czyli oficjalne sposoby współpracy, w ramach której najczęściej wymieniane są ONZ i jej agendy nadzorujące bezpieczeństwo zbiorowe (Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa oraz Sekretariat Generalny), Pakt Bezpieczeństwa Pacyfiku (The Australia, New Zealand, United States Security Treaty, ANZUS), ASEAN, Regionalne Forum ASEAN (ARF), APEC oraz Szanghajska Organizacja Współpracy (SOW). Międzynarodowe kanały konsultacyjne w zakresie bezpieczeństwa przybierają także nieformalny, niezinstytucjonalizowany kształt, nazywany ‘drugą ścieżką’ – do tej grupy najczęściej zalicza się ASEAN Institute for Strategic and International Studies (ASEAN-ISIS) oraz Council for Security Cooperation in the Asia-Pacific (CSCAP)[314].

Jak stwierdza B. Skulska wypowiadając się w podobnym duchu jak powyżej przywoływani autorzy, współpraca w obszarze bezpieczeństwa wymaga, „minimalnej nadbudowy instytucjonalnej” koniecznej do skutecznego realizowania celów wyznaczonych przez organizację, jednakże państwa regionu nie wykazują zainteresowania pogłębianiem już istniejących multilateralnych powiązań [315]. Rezygnacja z zacieśniania relacji w ramach istniejących multilateralnych instytucji przez państwa regionu przyczynia się do wzrostu znaczenia zmiennych o charakterze egzogenicznym, oddziałujących na środowisko bezpieczeństwa Azji i Pacyfiku. Pojawiły się nowe inicjatywy, które w swoim zamierzeniu mają stabilizować równowagę sił, naruszoną wraz z rosnącą potęgą Chińskiej Republiki Ludowej. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć Czterostronny Dialog w sprawach Bezpieczeństwa (Quadrilateral Security Dialogue, Quad, QSD)[316] zrzeszający, Australię, Indie, Japonię i Stany Zjednoczone oraz porozumienie AUKUS (Australia, United Kingdom, United States).

Porozumienie Quad jest wielostronną formą dialogu, która została powołana do życia w roku 2007 jako kontynuacja współpracy zapoczątkowanej po zdarzeniu jakim było tsunami na Oceanie Indyjskim w 2004 roku. W ówczesnym środowisku bezpieczeństwa Azji i Pacyfiku Quad nie był postrzegany jako inicjatywa ukierunkowana na rywalizację z Pekinem, czy też mająca w zamierzeniu realizowanie polityki powstrzymania czy równoważenia sił w regionie. Quad przestał istnieć w 2008 roku po wycofaniu się z niego

[314] A. Kuźmińska-Haberla, „Instytucjonalizacja bezpieczeństwa w regionie Azji i Pacyfiku”, [w:] Skulska B., Skulski P. (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010, s. 291.

[315] B. Skulska, „Bezpieczeństwo jako kategoria współczesnych stosunków międzynarodowych”, [w:] *Bezpieczeń stwo międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku*…, op. cit., s. 37.

[316] Niektórzy autorzy prezentują koncepcję „Demokratycznego Diamentu Bezpieczeństwa” zrzeszającego te same państwa co QUAD i będący jego „*alter ego*”; zob. J. Menkes, „Demokratyczny Diament Bezpieczeństwa – kontekst prawnomiędzynarodowy”, [w:] A. Kuźniar (red.), *Demokratyczny Diament Bezpieczeństwa – budowa nowego ładu pacyficznego*, C. H. Beck, Warszawa 2021, s. 2.

Australii, co odzwierciedlało ambiwalencję w australijskiej polityce oraz danie pierwszeństwa współpracy gospodarczej z Chinami. Jednakże, wraz z nasilającą się asertywną, czy nawet agresywną polityką Pekinu, podczas szczytów ASEAN w Manili w 2017 r. wszyscy czterej byli członkowie pod przewodnictwem premiera Japoni Abe, premiera Australii Malcolma Turnbulla, premiera Indii Narendry Modiego oraz prezydenta USA Donalda Trumpa zdecydowali się ożywić czterostronny dialog (nazywany czasem Quad 2.0) w celu militarnego i dyplomatycznego przeciwstawienia się Chinom w regionie Indo-Pacyfiku, szczególnie na Morzu Południowochińskim i Wschodniochińskim. Partnerzy dialogu w ostatnich latach wyraźnie intensyfikują swoją działalność na płaszczyźnie militarnej, czego przykładem są wspólne ćwiczenia Malabar. W latach 2007–2019 tylko raz udało się wszystkim czterem marynarkom wojennym wziąć udział we wspólnych ćwiczeniach (w 2007 roku,), natomiast w latach 2020–2022 żaden z partnerów nie wycofał się z tej wspólnej manifestacji siły [317] . Quad w ostatnich latach prezentuje także zwartość i zdecydowanie w wymiarze polityczno-dyplomatycznym. We wspólnym oświadczeniu z maja 2022 roku, wszyscy czterej uczestnicy podkreślili wspólną wizję Wolnego i Otwartego Indo-Pacyfiku (FOIP) oraz wolę utrzymywania opartego na prawie porządku na Morzach Wschodniochińskim i Południowochińskim, sprzeciwiając się, *expressis verbis*, chińskim roszczeniom [318]. Dodatkowo, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom państw regionu, Quad zobligował się do prowadzenia aktywnej polityki w walce z Covid-19 poprzez nieodpłatne dostarczanie szczepionek państwom, które znalazły się w trudnej sytuacji, z uwagi na pandemię[319]. Równocześnie w ramach dialogu dąży się do poszerzenia istniejącej formuły o inne państwa regionu. W tym celu zostało zorganizowane pierwsze spotkanie Quad Plus, w którym uczestniczyli przedstawiciele Korei Południowej, Nowej Zelandii i Wietnamu[320]. Tak aktywna i wielopłaszczyznowa działalność nie pozostaje bez reakcji Pekinu. Początkowo inicjatywa Quad spotykała się z lekceważeniem Chin. Jeszcze w 2018 roku inicjatywa ta była nazywana przez urzędników w Pekinie „pianą na wodzie”[321]. Jednakże już dwa lata później, wraz z wielopłaszczyznową intensyfikacją działań Quad, chiński rząd zaczął bardzo

[317] Japan Forward, Malabar 2022: 30 Years of Naval Exercises, 22.11.2022, https://japan-forward.com/malabar-2022-30-years-of-naval-exercises/ (dostęp: 30.03.2023).
[318] Biały Dom, Quad Joint Leaders' Statement, 24.05.2022, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/05/24/quad-joint-leaders-statement/ (dostęp: 20.10.2022).
[319] Biuro Prasowe Rządu Australii, Quad Vaccine Partnership, 2022, https://indopacifichealthsecurity.dfat.gov.au/covid-19-vaccine-access/quad-vaccine-partnership (dostęp: 30.10.2022).
[320] J. Panda, Making 'Quad Plus' a Reality, 13.01.2022, The Diplomat, https://thediplomat.com/2022/01/making-quad-plus-a-reality/ (dostęp: 30.10.2022).
[321] A. Rai, Quadrilateral Security Dialogue 2 (Quad 2.0) – a credible strategic construct or mere "foam in the ocean"? 2018, Maritime Affairs Journal of the National Maritime Foundation of India, vol. 14, no. 2, s. 138–148.

stanowczo wyrażać swoje niezadowolenie, nazywając porozumienie „azjatyckim NATO”,

a napięcia między członkami Quad a Chinami doprowadziły do pojawienia się obaw, że wyłaniający się nowy międzynarodowy porządek może uruchomić mechanizmy prowadzące do nowej Zimnej Wojny i wzrostu napięć w regionie[322].

Drugą ważną inicjatywą mającą wpływ na środowisko bezpieczeństwa Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej, oraz szerzej, na całym obszarze Indo-Pacyfiku jest umowa AUKUS[323]. Jest to trójstronny strategiczny sojusz obronny między Australią, Wielką Brytanią i USA, przyjmujący za podstawowy cel zbudowanie okrętów podwodnych z napędem jądrowym przez Australię w oparciu o wojskowe i techniczne wsparcie pozostałych dwóch partnerów. Umowa oznacza, że po raz pierwszy Stany Zjednoczone podzieliły się technologią napędu jądrowego z sojusznikiem innym niż Wielka Brytania. Jednakże, przyjmując szerszą perspektywę, należy zauważyć, ze jest to kolejna inicjatywa pod egidą USA prowadząca do zacieśnienia współpracy sojuszników Waszyngtonu w regionie Indo-Pacyfiku. Rozszerzenie współpracy o europejskiego sojusznika jest kolejnym sygnałem skierowanym wobec Pekinu, dającym do zrozumienia że wraz ze wzrostem potęgi Chin Stany Zjednoczone kwestie równowagi sił na Zachodnim Pacyfiku traktują priorytetowo i będą sięgały po wszystkie dostępne im narzędzia z wojskowego instrumentarium[324].

Biorąc powyższe pod uwagę, można zauważyć, że zaangażowanie USA w regionie jest niepełne. Wśród ekspertów zajmujących się tematyką bezpieczeństwa Azji i Pacyfiku coraz częściej pojawiają się opinie, że nadmierna koncentracja tylko na militarnym komponencie nie może być postrzegana przez lokalnych aktorów jako spójna i całościowa polityka USA wobec tego regionu. Jednym z zadań wielkich mocarstw jest dostarczanie dóbr, które zgodnie z oczekiwaniami są dystrybuowane pomiędzy pozostałych uczestników międzynarodowego systemu. Jednakże, rezygnacja Waszyngtonu z zaangażowania się gospodarczego w regionie i brak spójnego programu, na miarę planu Marschala może być postrzegane przez państwa regionu jako oddanie walkowerem pola Pekinowi, co w dłuższej perspektywie może przynieść bardzo negatywne skutki dla Stanów Zjednoczonych. Intensyfikacja i zacieśnianie współpracy jedynie w obszarze militarnym może nie stanowić atrakcyjnej alternatywy dla państw regionu, realizujących także swoje cele gospodarcze.

---

[322] A. Rej, China and the Quad: From Sea Foam to Indo-Pacific NATO, The Diplomat, 15.10.2020, https://thediplomat.com/2020/10/china-and-the-quad-from-sea-foam-to-asian-nato/ (dostęp: 20.10.2022).

[323] Biały Dom, *Joint Leaders Statement on AUKUS*, 13.03.2023, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/03/13/joint-leaders-statement-on-aukus-2/ (dostęp: 25.04.2023).

[324] R. Ciastoń, *AUKUS – czy „małe NATO” Indo-Pacyfiku ograniczy chińską ekspansję morską*, Nowa Polityka Wschodnia, vol. 1, nr 32, 2022, s. 96–107.

Rozdział III

Hedging – pomiędzy równoważeniem a *bandwagoningiem*

3.1. Spektrum równoważenie – *bandwagoning*

Aby precyzyjniej scharakteryzować *hedging*, należy przybliżyć dwie wspomniane wcześniej koncepcje (równoważenie i *bandwagoning*) wywodzące się z teorii równowagi sił, które są umiejscowione na przeciwległych biegunach postaw wobec zewnętrznego zagrożenia oraz zmian w rozkładzie potencjałów, gdyż zarówno ta pierwsza postawa (dążenie do osiągnięcia równowagi sił) jak i druga (opowiedzenie się po stronie silniejszego) wyznaczają ramy, w obrębie których znajduje się instrumentarium wykorzystywane przez państwa realizujące strategie *hedgingowe*.

Teoria równowagi sił (ang., *balance of power theory*, TRS), jest prawdopodobnie najtrwalszym konceptem w stosunkach międzynarodowych, silnie osadzonym w szkole politycznego realizmu[325]. Zgodnie z tą teorią od słabszych państw należy oczekiwać, że będą formowały sojusze, aby się przeciwstawić dominującej potędze[326]. W TRS można wyróżnić dwa podejścia: w ujęciu statycznym, gdzie równowaga oznacza określony stan systemu międzynarodowego lub dynamicznym, w którym państwo, poprzez swoją politykę zagraniczną, dąży do osiągnięcia tego stanu (równoważenie)[327]. De Vattel pisał w XVIII wieku, że „przez równowagę sił rozumie się takie rozdysponowanie rzeczy, że nikt nie jest na tyle potężny, żeby całkowicie zdominować i narzucić prawa innym”[328]. H. Kissinger twierdził, że poprzez funkcjonowanie systemu równowagi sił imperialne aspiracje głównego mocarstwa są powstrzymywane poprzez układy i sojusze pozostałych państw[329]. Równoważenie pozwala wyeliminować, czy raczej ograniczyć, zagrożenie wynikające z hegemonicznych aspiracji jednego podmiotu i tym samym jeśli nie zagwarantować, to istotnie zwiększyć szanse słabszych państw na zachowanie niezależności i uniknięcie podporządkowania dominującemu mocarstwu. Odnosząc się do kluczowego dla równowagi sił pojęcia potęgi L. Odgaard zauważa, że obiektywne cechy, takie jak względna siła militarna oraz zasoby ekonomiczne określają rozkład możliwości i dlatego też odgrywają zasadniczą rolę w ustaleniu, które państwa możemy określić jako główne mocarstwa (ang. *major*

[325] S. J. Kaufman, R. Little, W.C. Wohlforth (red.), *The Balance of Power in World History*, Palgrave Macmillan, New York 2007.
[326] R. Jervis, J. Snyder, *Dominoes and Bandwagons: Strategic beliefs and great power competition in the Eurasian Rimland*, Oxford Univeristy Press, Oxford, New York 1991, s. 51.
[327] J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, PWN, Warszawa 2007, s. 38.
[328] E. Vattel de, *The law of nations*, T.J.W. Johnson, Filadelfia 1844, s. 311.
[329] H. Kissinger, *Dyplomacja*, Libertas, Warszawa 2009, s. 21.

powers)[330]. To właśnie dystrybucja potęgi pomiędzy głównymi ośrodkami siły – mocarstwami – jest kluczowym czynnikiem determinującym kształtowanie się struktury stosunków międzynarodowych, a także określa jakie strategie bezpieczeństwa będą realizowane przez azjatyckie państwa niebędące głównymi potęgami lecz znajdujące się w orbicie wpływów potężniejszych graczy.

Współczesne rozumienie TRS w dużej mierze zawdzięczamy Kenethowi N. Waltzowi, który podjął się dogłębnej analizy relacji międzynarodowych ze szczególnym uwzględnieniem tej teorii. K.N. Waltz uważa, że poprawnie ujęta TRS wychodzi z założeń odnoszących się do państw: są one jednolitymi aktorami (ang. *unitary actors*), których celem minimum jest przetrwanie, a celem maksimum dążenie do światowej dominacji. Państwa, albo ci, którzy w ich imieniu występują, próbują mniej lub bardziej skutecznie wykorzystać środki, jakie mają w swojej dyspozycji po to, by realizować założone cele. Środki, którymi dysponują państwa można przyporządkować do dwóch kategorii: starań wewnętrznych (działań zmierzających do zwiększenia potencjału gospodarczego, siły wojskowej oraz rozwoju mądrych strategii) oraz zewnętrznych (działań mających na celu wzmocnienie lub powiększenie własnych sojuszy albo do osłabienia i zredukowania sojuszy innych). Autor dodaje, że równowaga sił dominuje tam, gdzie są spełnione dwa, i tylko dwa, warunki: porządek jest (1) anarchiczny oraz (2) zbudowany z podmiotów, których celem jest przetrwanie[331]. Waltz nie wiąże swojej teorii z intencjonalnymi działaniami poszczególnych aktorów – polityków lub państw – lecz z samą strukturą międzynarodowego systemu. To właśnie struktura określa zachowanie się podmiotów na arenie międzynarodowej, a równowaga sił jest elementem polityki międzynarodowej, a nie polityki zagranicznej państwa, będącej rezultatem uznaniowego postępowania państw. Sens odziaływania struktury systemu dobrze oddaje konstatacja Waltza, że „równowaga sił jest nie tyle rezultatem odziaływania mężów stanu na wydarzenia, co wydarzeń na mężów stanu”[332].

Nieco inaczej do kwestii równowagi sił podchodzi Alexander Wendt, przedstawiciel nurtu konstruktywistycznego w stosunkach międzynarodowych, podnosząc nie tyle kwestię układu potęg, czy rozkładu interesów (nie umniejszając ich roli w polityce międzynarodowej) co oddziaływania takich czynników jak idee, tożsamość, znaczenia czy intersubiektywność (wspólne rozumienie). Podstawowe założenie podejścia konstruktywistycznego sprowadza się do tego, że „ludzie postępują wobec przedmiotów (ang. *objects*), a także innych aktorów,

[330] L. Odgaard, *The Balance of Power in Asia-Pacific Security: US-China policies on regional order*, Rutledge, New York 2007, s. 25.
[331] K.N. Waltz, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, Reading 1979, s. 118, 121.
[332] K.N. Waltz, *Man, the state and war: a theoretical analysis*, Columbia University Press, New York 2001, s. 209.

w oparciu o znaczenia jakie te przedmioty dla nich posiadają. Państwa, którym możemy przypisać tożsamość i interesy, postępują inaczej wobec wrogów niż wobec przyjaciół, ponieważ wrogowie stanowią zagrożenie, a przyjaciele niekoniecznie”[333]. Wendt podaje przykład potęgi militarnej USA, „która ma inne znaczenie dla Kanady niż dla Kuby pomimo ich podobnej ‘strukturalnej’ pozycji; inne także znaczenie miały Brytyjskie rakiety dla Stanów Zjednoczonych, a inne dla Związku Radzieckiego[334]. Rozkład sił może zawsze wpływać na kalkulacje państw ale to w jaki sposób to robi zależy od intersubiektywnego zrozumienia oraz oczekiwań, a także od „dystrybucji wiedzy”, która konstytuuje własny obraz i postrzeganie innych. Jeśli Stany Zjednoczony i Związek Radziecki zdecydowałyby, że nie są już dłużej wrogami, Zimna Wojna by się skończyła”[335]. Wendt krytykuje podejście ogniskujące się na potędze oraz interesie (materializm) w stosunkach międzynarodowych, i broni ontologii idealistycznej, twierdząc, że „idealizm nie powinien być redukowany do twierdzenia, że idee liczą się tylko wówczas, gdy nie chodzi o potęgę i interes”[336]. Konstatacja ta jest o tyle istotna w odniesieniu do analizy strategii bezpieczeństwa państw, gdyż kraje, które osiągnęły wysoki poziom wzajemnego utożsamiania się zamiast dążyć do równoważenia stają się raczej wzajemnym gwarantem bezpieczeństwa postępując zgodnie z zasadą jeden za wszystkich wszyscy za jednego”[337].

Samo równoważenie jest postrzegane jako sedno, istota (ang. *core concept*) TRS[338]. Koncepcja równoważenia sił została rozwinięta, czy raczej zredefiniowana przez Stephena Walta, który zaproponował pojęcie „równoważenie zagrożenia” (ang. *balance of threat*)[339]. Zdaniem Walta państwa tworzą sojusze, jednakże ich celem nie jest doprowadzenie do równowagi sił w systemie międzynarodowym *per se*, lecz przede wszystkim zrównoważenie konkretnych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa. Zagrożenia te nie są wyłącznie funkcją dystrybucji siły, która jest oczywiście bardzo istotnym czynnikiem w postrzeganiu zagrożenia, lecz także geograficznej bliskości, zdolności ofensywnych oraz postrzeganych intencji[340]. Podobnie jak K. Waltz S. Walt uważa, że równoważenie – czy to siły w przypadku pierwszego, czy zagrożenia w przypadku drugiego – występuje w relacjach

[333] A. Wendt, Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics, International Organization, vol. 46, no. 2, 1992, s. 397.
[334] Ibid.
[335] Ibid.
[336] A. Wendt, *Społeczna teoria stosunków międzynarodowych*, Scholar, Warszawa 2008, s. 340.
[337] Ibid., s. 105.
[338] R. Schweller, *The Balance of Power in World Politics, Oxford Research Encyclopedias*, Oxford University Press, 2016, s. 3.
[339] S. M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca 1987, s. VI.
[340] Ibid., s. 5.

międzynarodowych znacznie częściej niż *bandwagoning*[341]. Odmiennego zdania jest H. Kissnger, który twierdzi, że poza nielicznymi wyjątkami historia raczej dowodzi, że równoważenie nie jest dominującą formą zachowań sojuszniczych[342].

Po drugiej, przeciwnej stronie spektrum wyznaczającego zasięg realizowanych strategii *hedgingowych* jest *bandwagoning*, który w teorii stosunków międzynarodowych jest rozumiany jako przyłączenie się do strony silniejszej lub/i stanowiącej główne źródło zagrożenia[343]. R. Zięba definiuje *bandwagoning* jako „politykę polegającą na przyłączeniu się do przeciwnika, w myśl zasady: jeśli nie możesz go pokonać, to się do niego przyłącz"[344]. R. Bartosiak natomiast postrzega *bandwagoning* jako „całościowe przeorientowanie polityki na podporządkowanie się interesom mocarstwa kosztem starego, które do tej pory dawało skuteczne gwarancje bezpieczeństwa"[345]. S. Walt zauważa, że *bandwagoning* wiąże się z nierówną wymianą; słabsze państwo godzi się na asymetryczne ustępstwa wobec dominującego mocarstwa i akceptuje swoją podległą rolę. *Bandwagoning* jest zatem przystosowaniem do presji, ukrytej lub manifestowanej i co najistotniejsze, zawiera gotowość podporządkowanego aktora do wspierania lub tolerowania bezprawnych działań dominującego sojusznika[346].

W literaturze przedmiotu możemy spotkać dwa podstawowe argumenty, które sprawiają że państwa skłonne są realizować tę strategię. Po pierwsze, zawarcie sojuszu z państwem będącym źródłem zagrożenia pozwala na uniknięcie czy też zminimalizowanie groźby ataku przez to państwo[347]; po drugie, dołączenie do silniejszego daje szanse na osiągnięcie korzyści gospodarczych w przypadku podziału zysków, których można oczekiwać w wyniku działań podejmowanych przez zwycięskiego sojusznika[348]. Pierwsza z tych postaw jest nazywana przyłączaniem defensywnym i charakteryzuje się dążeniem do wypracowania bardzo dobrych relacji z głównym mocarstwem przez co państwo będące źródłem zagrożenia nie jest zainteresowane w prowadzeniu działań ofensywnych wobec państwa przyłączającego się. Jednakże, strategia ta niesie ze sobą pewne ryzyko, gdyż ten model relacji opiera się na zaufaniu podporządkowującego się podmiotu wobec silniejszego sojusznika. Dodatkowo

[341] Ibid.
[342] H. Kissinger, Dyplomacja…, op. cit., s. 21.
[343] K.N. Waltz, Theory…, op. cit., s. 126.
[344] R. Zięba, Teoria bezpieczeństwa państwa w ujęciu neorealistycznym, Studia Politologiczne, nr 49, 2018, s. 22.
[345] J. Bartosiak, *Pacyfik i Eurazja. O wojnie*, Jacek Bartosiak, Warszawa 2016, s. 577.
[346] S.M. Walt, Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia, International Organization, vol. 42, no 2, 1988, s. 282.
[347] S. M. Walt, *The Origins of Alliances*…op. cit., s. 17.
[348] R. Schweller, Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In, International Security, vol. 19, no. 1, 1994, s. 72–107.

słabszy partner godzi się na poniesienie pewnych kosztów na rzecz dominującego mocarstwa. Koncesje te muszą być na tyle istotne, aby silniejszy partner zgodził się na przyłączenie defensywne i uznał, że nie opłaca mu się agresja na swojego junior-partnera. Biorąc jednak pod uwagę, że celem każdej ze stron jest dążenie do maksymalizacji zysków i minimalizacji kosztów osiągnięcie konsensusu wymaga dużego wysiłku i nie zawsze jest zwieńczone sukcesem. Przyłączanie ofensywne jest czasem określane „strategią hieny" i jest modelem relacji, w której państwo wchodzi w sojusz z dominującym mocarstwem gdyż liczy na udział w zyskach (terytorialnych, finansowych, prestiżowych etc.) będących efektem działania silniejszego partnera na arenie międzynarodowej. Korzyści będące rezultatem takiego zachowania powinny przewyższać sumę kosztów, jakie junior-partner musiał ponieść[349].

D. Lake, dostrzega[350], że wytworzony w ten sposób hierarchiczny układ niesie z sobą konkretne konsekwencje zarówno dla mocarstwa jak i dla państwa podporządkowującego się. Po pierwsze, taki model relacji pozwala na zredukowanie wydatków na obronność przez słabszego partnera i przeznaczenie środków, które zawsze są deficytowe, na inne istotne cele. Po drugie, układ hierarchiczny zwiększa otwartość podporządkowanego państwa na wymianę handlową, szczególne wobec innych państw podporządkowanych tej samej potędze. Po trzecie, podporządkowanie się silniejszemu graczowi może pociągać za sobą konieczność dołączenia do koalicji wojennej, co jest bardzo kosztownym, lecz niezbędnym i jednocześnie bardzo symbolicznym aktem posłuszeństwa wobec dominującego gracza.

Decyzja o dołączeniu do silniejszego (*bandwagoninig*) może być nie tyle kwestią świadomego wyboru najlepszej strategii co działaniem koniecznym uwzględniając zajmowaną pozycję w międzynarodowej strukturze i przy uwzględnieniu sił, którymi się dysponuje. Państwa, które nie mają wystarczającego potencjału odstraszającego lub obronnego mogącego być atutem przy tworzeniu koalicji równoważącej zagrożenie/siłę, muszą opowiedzieć się po wygrywającej stronie, są więc bardziej skłonne do przyjęcia na siebie roli słabszego partnera[351].

Zarówno równoważenie dominującego mocarstwa jak i *bandwagoning*, czyli dołączenie do silniejszego i zaakceptowanie hierarchicznego układu sił wymagają od słabszych państw jednoznacznego opowiedzenia się po którejś ze stron trwającej lub wyłaniającej się rywalizacji wielkomocarstwowej. Jednakże w systemie międzynarodowym wyłaniającym się

[349] A. Dybczyński, „Teoria powstawania sojuszy i realistyczna wizja środowiska międzynarodowego", [w:] R. Kuźniar (red.), *Porządek międzynarodowy u progu XXI wieku: Wizje – koncepcje – paradygmaty*, Wydawnictwo UW, Warszawa 2005, s. 648.
[350] D.A. Lake, *Hierarchy in international relations*, Cornell University Press, Ithaca, Londyn 2009, s. 138–139.
[351] R. Jervis, J. Snyder, Dominoes and Bandwagons…, op. cit., s. 53.

w Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej te tradycyjne strategie bezpieczeństwa nie są ani teoretycznie optymalne ani empirycznie obserwowalne[352]. Jak zauważa L.H. Hiep, uskutecznianie w czystej postaci równoważenia czy *bandwagoningu* ogranicza swobodę działania i możliwości wyboru optymalnej strategii bezpieczeństwa[353].

A. Bloomfield rozbudowuje kontinuum równoważenie – *bandwagoninig* poddając dokładniejszej analizie graniczne zakresy w obrębie których funkcjonuje pojęcie *hedgingu* (Tabela 2).

Tabela 2. Kontinuum równoważenie – *bandwagoning*

Strefa równoważenia			***Hedging***	**Strefa *bandwagoningu***		
Otwarta wojna	Powstrzymanie	Twarde równoważenie		Sojusz	Zależność	Kapitulacja

Źródło: A. Bloomfield, To balance or Bandwagon? Adjusting to China's rise during Australia's Rudd-Gillard era, The Pacific Review, vol. 29, iss. 2, 2016, s. 4.

Ramy *hedgingu* wyznaczają z jednej strony strefa równoważenia, która oznacza odrzucenie potęgi Chin i realizowanie polityki zmierzającej do udaremnienia interesów Pekinu, natomiast strefa *bandwagoningu* znajduje się po przeciwnej stronie i oznacza akceptację chińskiej potęgi i przyzwolenie na realizowanie interesów Państwa Środka. W każdej z tych dwóch skrajnych stref można dostrzec jednocześnie bardziej i mniej ekstremalne pozycje. „Otwarta wojna" jest umiejscowiona po lewej, skrajnej stronie strefy równoważenia, pośrodku znajduje się „powstrzymywanie" (oznaczające pełen wysiłek zmierzający do przeciwstawienia się rosnącej potędze Chin), natomiast „twarde równoważenie" po prawej stronie strefy oznacza budowanie wrogiego sojuszu oraz wyścig zbrojeń, a także wysyłanie jasnych, jednoznacznych sygnałów, jednakże działania te są pozbawione jednoznacznej wrogości, która jest specyfiką „powstrzymywania" oraz „otwartej wojny". Na drugim końcu kontinuum, w strefie *bandwagoningu*, „kapitulacja" przedstawiona jest jako jego skrajna i ostateczna forma podporządkowania, czy uległości, w centrum umiejscowiona jest „zależność" (oznaczająca jednoznaczny formalny sojusz i bezwarunkowe poparcie dla Chin). Sojusz jest pozycjonowany najbliżej *hedgingu*

[352] D.J. Lim, R. Mukherjee, Hedging in South Asia: Balancing economic and security interests amid Sino-Indian competition, International Relations of the Asia-Pacific vol. 19, no. 3, 2019, s. 493–522.
[353] L.C. Hiep, Vietnam's Hedging Strategy against China since Normalization, Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs, vol. 35, no 3, 2013, s. 333–368.

i oznacza, że państwo wchodzi w formalny sojusz z Pekinem, swoje interesy definiuje przeważnie w zgodzie z interesem Chin oraz jest z nimi ściśle zintegrowane gospodarczo[354].

Badacze zajmujący się strategiami państw niebędących mocarstwami układającymi swoje relacje z liderem systemu zwracają także uwagę na alternatywne postawy, zarówno wobec *hedgingu* jak i w odniesieniu do spektrum równoważenie – *bandwagoning*. I. Chong zauważa, że państwa drugorzędne wprawdzie nie są w stanie zmienić rozkładu sił w jednobiegunowym systemie, ale mogą wywierać na tyle dużą presję by móc osiągnąć pewien stopień niezależności od dominującej potęgi[355]. Mogą to osiągnąć poprzez realizowanie jednej z czterech alternatywnych strategii, do których zalicza: buforowanie (ang. *buffering*), spajanie (ang. *bonding*), wiązanie (ang. *binding*) oraz nękanie (ang. *beleaguering*):

- buforowanie sprowadza się do zestawu formalnych (oraz nieformalnych) rozwiązań instytucjonalnych, które słabsze państwa wypracowywują między sobą w celu zmniejszenia nacisków wywieranych na nie przez lidera systemu będącego potencjalnym zagrożeniem;
- spajanie jest strategią dzięki której państwo wzmacnia swoją autonomię poprzez zapewnienie unikalnej funkcji czy usługi, którą dominujący gracz postrzega jako niezbędną w realizacji własnych celów i przez to słabszy podmiot łączy swoje interesy z interesami mocarstwa;
- wiązanie polega na wypracowaniu relacji instytucjonalnych z silniejszym państwem przez słabszego gracza dzięki czemu zyskuje płaszczyznę pozwalającą na powstrzymywanie jego asertywnych czy agresywnych zachowań, w zamian zaś państwo drugorzędne uznaje jego przywództwo;
- nękanie to destrukcyjne działanie podejmowane przez słabsze państwo w celu uzyskania pewnych korzyści ze strony silniejszego gracza w zamian za zaniechanie lub niekontynuowanie określonego zachowania[356].

Zdaniem Chonga wybór optymalnej strategii bezpieczeństwa przez słabsze państwo jest uzależniony od jego względnej siły wobec lidera systemu oraz stopnia integracji w systemie światowym – państwa o mniejszej dysproporcji potęgi wobec lidera systemu są bardziej skłonne do buforowania i nękania. Te, które charakteryzuje większa różnica potencjałów preferują spajanie lub wiązanie. Jednocześnie państwa, które wyróżniają się większym

[354] A. Bloomfield, To balance or to bandwagon?…, op. cit., s. 4.
[355] J.I. Chong, Revisiting Responses to Power Preponderance: Beyond Balancing and Bandwagoning, Institute of Defence and Strategic Studies, no. 54, 2003, s. 9.
[356] J.I. Chong, Testing Alternative Responses To Power Preponderance: Buffering, Binding, Bonding And Beleaguering in the Real World, Institute of Defence and Strategic Studies, no. 60, 2004, s. 1.

stopniem integracji w systemie międzynarodowym, mogą skłaniać się ku buforowaniu i wiązaniu, podczas gdy te, które charakteryzują się niższym stopniem międzynarodowych powiązań, mogą przyjąć spajanie lub nękanie[357].

Także David A. Lake, dostrzegając krytyczne głosy wobec teorii równowagi sił, prezentuje alternatywne strategie bezpieczeństwa wobec rosnącej potęgi lub zagrożenia. Oprócz przedstawionego powyżej *bandwagoningu* państwa mogą realizować strategie: ukrycia się (ang. *hiding*), polegającą na ucieczce w izolację; przekroczenia (ang. *transcending*) – tworzenie nowych instytucji, aby uniknąć zagrożenia płynącego z anarchii w systemie międzynarodowym; dokooptowanie (ang. *co-opting*) – wykupienie państwa rewizjonistycznego; spychanie odpowiedzialności na innych (ang. *buck-passing*), czyli nierobienie niczego lub tzw. 'jazda na gapę' w nadziei, że inni aktorzy wezmą na siebie ciężar przeciwstawienia się rewizjonistycznemu państwu[358].

3.2. *Hedging* jako „trzecia droga"

Wielu badaczy zajmujących się strategiami bezpieczeństwa państw Azji uważa, że to właśnie *hedging* jest preferowaną postawą wobec nasilającej się rywalizacji wielkomocarstwowej pomiędzy Waszyngtonem a Pekinem[359]. Słabsze kraje, średnie potęgi, państwa o średnim potencjale, państwa drugorzędne (ang. *smaller powers, middle powers, secondary states, second-tier states, non-great powers*[360]) funkcjonując na przywołanym powyżej kontinuum równoważenie – *bandwagoning* najczęściej decydują się na przyjęcie tej trzeciej, środkowej opcji, czyli *hedgingu*, który jest całościową strategią, świadomą i skoordynowaną polityką państwa – korzystającą z narzędzi o przeciwstawnych wektorach, czyli złożoną z pozornie wykluczających się kierunków działań, łączących w sobie elementy angażowania i odstraszania – ukierunkowaną na złagodzenie i/lub wyeliminowanie

[357] J.I. Chong, Revisiting…, op. cit., s. 10.
[358] D.A. Lake, *Hierarchy in international relations…*, op. cit., s. 150.
[359] E. Goh, Southeast Asian Strategies toward the Great Powers: Still Hedging after All These Years?, The ASAN Forum, 2016; C.M. Tang, Small States and Hegemonic Competition in Southeast Asia. Pursuing Autonomy, Security and Development amid Great Power Politics, Routledge 2019; D. Lim, Z. Cooper, Reassessing Hedging: The Logic of Alignment in East Asia, Security Studies, no. 24, 2015, s. 1–24; C.C. Kuik, How Do Weaker States Hedge? Unpacking ASEAN states' alignment behavior towards China, Journal of Contemporary China, 2016; K. Koga, The Concept of "Hedging" Revisited: The Case of Japan's Foreign Policy Strategy in East Asia's Power Shift, International Studies Review, 2017, s. 1–28; C.P. Chung, Dialectics of "Hedging" and "Counter-Hedging", Southeast Asian Affairs, 2004, s. 35–53; D. Ciorciari, The Variable Effectiveness of Hedging Strategies, International Relations of the Asia-Pacific, 2019, s. 1–33; L.C. Hiep, Vietnam's Hedging Strategy against China since Normalization, Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs, vol. 35, no. 3, 2013, s. 333–368.
[360] C. C. Kuik, Getting hedging right: a small-state perspective, China International Strategy Review, no 3, 2021, s. 309.

istniejących lub potencjalnych zagrożeń dla bezpieczeństwa militarnego, ekonomicznego i politycznego w środowisku nasilającej się wielkomocarstwowej rywalizacji.

W literaturze przedmiotu pojęcie to w głównej mierze odnosi się do postaw państw Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej, chociaż watro odnotować prace koncentrujące się na państwach spoza tego obszaru. P. Topór bada kwestię *hedgingu* w odniesieniu do Australii zauważając, że proste tłumaczenie wywodzącego się z ekonomii pojęcia *hedging* jako zabezpieczenie nie oddaje w pełni jego znaczenia w analizie stosunków międzynarodowych. Topór stwierdza, przywołując pracę A. Bloomfielda[361], że „należy przyjąć iż *hedging* jest formą 'polityki zachowania dystansu' czyli działaniem mającym na celu niepodejmowanie jednoznacznego zobowiązania wobec jednej ze stron np. w czasie konfliktu – bądź w tym przypadku [Australii – przyt. autora] rywalizacji międzynarodowej Stanów Zjednoczonych oraz Chińskiej Republiki Ludowej, poprzez aktywną współpracę z oboma krajami"[362]. J. Zajączkowski, opisując politykę Indii, zwraca uwagę na dyskusję związaną z porzuceniem przez Nowy Dehli polityki *hedgingu* i skoncentrowaniu się na aktywnym zarządzaniu zmianami w równowadze sił na Indo-Pacyfiku oraz zacieśnianiu współpracy w ramach inicjatywy Quad[363]. J. Czaputowicz odnosząc się do Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (EPBiO) zauważa, że państwa europejskie oprócz dwóch podstawowych wariantów reakcji wobec hegemonistycznej pozycji USA, czyli *bandwagoningu* i równoważenia, mają możliwość realizowania strategii *hedgingu*, którą określa jako „zachowanie mające na celu realizowanie innych opcji, takich jak EPBiO, by zabezpieczyć się przed jednostronnym działaniem hegemona"[364]. *Hedging* realizowany poprzez EPBiO ma w tym przypadku zredukować ryzyko wystąpienia dwóch niekorzystnych mechanizmów: (1) „porzucenia", czyli wycofania się USA z Europy, co uczyniłoby państwa europejskie bardziej podatnymi na zagrożenia dla bezpieczeństwa zewnętrznego, oraz (2) „wciągnięcia w pułapkę", czyli konieczności zaangażowania się po stronie USA w konflikt, który byłby sprzeczny z europejskimi interesami[365]. T. Pugacewicz rozważając przyczyny sojuszu Polski ze Stanami Zjednoczonymi, przedstawia *hedging* jako

[361] A. Bloomfield, To balance or to bandwagon… op. cit., s. 1–24.
[362] P. Topór, „Bezpieczeństwo państw o średnim potencjale w erze odnowionej rywalizacji mocarstw: Przykład Australii w regionie Azji i Pacyfiku", [w:] M. Świstak (red.), *Bezpieczeństwo globalne w XXI wieku. Środowisko bezpieczeństwa dla Polski*, Wydawnictwo Naukowe Archegraph, Kielce 2021, s. 166.
[363] J. Zajączkowski, The United States in India's Strategy in the Indo-Pacific Region Since 2014, Polish Political Science Yearbook, vol. 50, 2021, s. 113, 120.
[364] J. Czaputowicz, Teoretyczne wyjaśnienia europejskiej polityki bezpieczeństwa i obrony, Stosunki Międzynarodowe, nr 2, t. 48, 2013, s. 13.
[365] Ibid., s. 13.

jeden z czterech podstawowych motywów zawierania sojuszy – oprócz równoważenia, *bandwagoningu* i wiązania (ang. *tethering*) i tłumaczy go jako „zabezpieczanie”[366].

Mimo iż współczesna literatura koncentruje się przede wszystkim na strategiach *hedgingowych* państw Azji Wschodniej i Południowo Wschodniej wobec zmieniającego się układu sił, typowy dla *hedgingu* dualizm, czy wielowektorowość jest postawą przyjmowaną nie tylko przez państwa drugorzędne, niebądące mocarstwami. Evan S. Medeiros zauważa, że wraz z rosnącą potęgą Chin, dążeniem Stanów Zjednoczonych do utrzymania swojej dominującej pozycji w regionie i w konsekwencji dynamicznie zmieniającym się środowiskiem bezpieczeństwa Azji zarówno Waszyngton jak i Pekin starają się zabezpieczyć przed niejasnymi intencjami, wrogimi strategiami oraz potencjalnymi wymuszeniami ze strony konkurenta w wielkomocarstwowej rywalizacji poprzez zastosowanie *hedgingu*, który z jednej strony kładzie nacisk na polityczne, dyplomatyczne i ekonomiczne zaangażowanie oraz rozwija mechanizmy integracyjne, z drugiej zaś wskazuje na potrzebę realistycznego równoważenia w formie współpracy z państwami Azji dotyczącej bezpieczeństwa oraz na konieczność rozbudowy i modernizacji własnego potencjału militarnego[367]. W 2006 r. w Narodowej Strategii Bezpieczeństwa przygotowanej przez administrację Prezydenta Georga W. Busha można odnaleźć to ambiwalentne, dwutorowe podejście do kwestii rozwoju Chin, gdzie *expressis verbis* zapisano, że „Nasza strategia stara się zachęcić Chiny do podejmowania właściwych strategicznych wyborów dla swoich obywateli, jednocześnie zabezpieczając się (*hedge*) na wypadek innych możliwości”[368]. Chiny także realizują strategie *hedgingowe*, np. w odniesieniu do kwestii bezpieczeństwa energetycznego[369], a Indie, Brazylia, Rosja czy Francja realizują tę strategię w odpowiedzi na pojawiające się zmiany w środowisku międzynarodowym[370].

C. Kuik koncentruje się na strategiach bezpieczeństwa państw Azji Południowo-Wschodniej i określa *hedging* jako „zachowanie polegające na zapewnieniu państwu bezpieczeństwa w sytuacji wysokiej niepewności i w grze o wysoką stawkę, w której suwerenny aktor realizuje zestaw przeciwnych oraz celowo niejednoznacznych polityk wobec

[366] T. Pugacewicz, *Równoważenie, podczepianie, wiązanie czy zabezpieczanie? Przyczyny sojuszu Polski z USA. Ład Międzynarodowy in statu nascendi. Multidyscyplinarna perspektywa*, IX Konwencja Polskiego Towarzystwa Studiów Międzynarodowych, Gdynia 2019.

[367] E.S. Medeiros, Strategic hedging…, op. cit., s. 145.

[368] National Security Strategy of the United States of America, Biały Dom, 16 Marca 2006, s. 42: “Our strategy seeks to encourage China to make the right strategic choices for its people, while we hedge against other possibilities.”

[369] B. Tessman, W. Wolfe, Great Powers and Strategic Hedging: the case of Chinese Energy Security Strategy, International Studies Review, no 13, 2011, s. 214–240.

[370] J.D. Lim, Z. Cooper, Reassessing Hedging: The Logic of Alignment in East Asia, Security Studies, no. 24:4, 2015, s. 696–727.

rywalizujących mocarstw, aby zapewnić sobie plan awaryjny w przypadku niekorzystnych zmian w środowisku międzynarodowym. Celem tych sprzecznych działań jest osiągnięcie maksymalnych korzyści od większych graczy w sytuacji, gdy ma się z nimi dobre relacje, przy jednoczesnej próbie niwelowania długoterminowych zagrożeń, które mogą nastąpić w przypadku niekorzystnego rozwoju sytuacji (wciągnięcie w pułapkę, porzucenie)" [371] . Zdaniem C. Kuika *hedging* musi zatem spełniać trzy zasadnicze warunki: (1) nieopowiadanie się po żadnej ze stron rywalizujących mocarstw; (2) podejmowanie przeciwstawnych i wykluczających się działań; (3) podejmowanie rzeczonych powinno stanowić instrument służący zabezpieczaniu zysków przy jednoczesnym zachowaniu planu awaryjnego"[372] (Tabela 3).

Tabela 3. Spektrum: akceptacja – odrzucenie dominacji

<table>
<tr><td rowspan="3">Równo-ważenie</td><td colspan="5">HEDGING</td><td rowspan="3">Bandwa-goninig</td></tr>
<tr><td colspan="2">Działania zabezpieczające przed niepożądanym rozwojem sytuacji</td><td colspan="3">Działania maksymalizujące korzyści ze współpracy</td></tr>
<tr><td>Równoważe-nie pośrednie

Zminimalizo-wanie zagrożenia dla bezpieczeństwa poprzez sojusze wojskowe i zwiększenie zbrojeń, ale bez ukierunkowania na konkretne mocarstwo

Hedging wojskowy</td><td>Odrzucenie dominacji

Zminimalizo-wanie politycznego ryzyka podległości poprzez dążenie do równowagi politycznej w regionie)

Hedging polityczny</td><td>Ekonomiczny pragmatyzm

Maksymalizowa nie korzyści ekonomicznych poprzez zacieśniania współpracy gospodarczej z mocarstwem

Ekonomiczna dywersyfikacja

Minimalizowa-nie ryzyka ekonomicznego poprzez dywersyfikowa-nie relacji handlowych

Hedging ekonomiczny</td><td>Wiążące zaangażowa-nie

Maksymalizow anie korzyści dyplomatycz-nych poprzez bilateralne i multilateralne wiązanie i angażowanie mocarstwa</td><td>Ograniczony bandwago-ninig

Maksymalizo-wanie politycznych korzyści poprzez ograniczone podporządko-wanie i selektywną współprace w kluczowych dla mocarstwa kwestiach</td></tr>
<tr><td></td><td colspan="5">Postawy przeciwstawne i wzajemnie się neutralizujące</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="7">←---------- Stopień odrzucenia/akceptacji dominacji----------→
Odrzucenie dominacji
Akceptacja dominacji</td></tr>
</table>

[371] C. C. Kuik, How Do Weaker States Hedge?…, op. cit., s. 5.
[372] Ibid.

Źródło: C. C. Kuik, How do weaker states hedge?…, op. cit., s. 3.

Aby *hedging* był skuteczny, zgodnie z powyższymi założeniami, Kuik przywołuje pięć kluczowych komponentów, których realizacja przyczynia się do osiągnięcia założonych celów zarówno ekonomicznych – czyli maksymalizowania korzyści jak i w zakresie bezpieczeństwa – czyli minimalizowania zagrożeń. W dyspozycji państw realizujących politykę maksymalizowania korzyści Kuik wymienia trzy główne kierunki działań: Po pierwsze jest to „ekonomiczny pragmatyzm" polityka polegająca na pragmatycznym maksymalizowaniu korzyści ekonomicznych płynących ze współpracy z mocarstwem. Drugą polityką jest wiążące zaangażowanie ukierunkowane na maksymalizowanie korzyści dyplomatycznych poprzez wiązanie się z mocarstwem na różnych bilateralnych i multilateralnych platformach mając na celu rozwijanie kanałów komunikacji oraz powstrzymywanie rewizjonistycznych zapędów mocarstwa. Trzecią polityką jest „ograniczony *bandwagoning*", polityka ukierunkowana na maksymalizowanie politycznych korzyści poprzez rozwój partnerstwa z mocarstwem dzięki selektywnej uległości oraz ograniczonej współpracy w kluczowych dla interesów mocarstwa kwestiach, lecz bez akceptacji roli państwa podporządkowanego. Te trzy kierunki działań są nastawione na maksymalizowanie korzyści płynących ze współpracy z mocarstwem w sytuacji, gdy relacje pomiędzy nimi są poprawne. Polityki te są „zabezpieczane", czy raczej neutralizowane (ang. *counteracted*) poprzez trzy działania o przeciwnych wektorach, mających na celu minimalizowanie ryzyka i kosztów ewentualnej zmiany koniunktury w relacjach z mocarstwem. Należą do nich: (1) „ekonomiczna dywersyfikacja" będąca częścią „ekonomicznego pragmatyzmu", dążąca do zdywersyfikowania relacji handlowych i poziomu inwestycji, aby uniknąć zależności gospodarczej od mocarstwa; (2) „odrzucenie dominacji" – polityka nastawiona na minimalizowanie ryzyka geopolitycznego wynikającego z rosnącej potęgi sąsiada i polegająca na korzystaniu z pozamilitarnych narzędzi aby dążyć do równoważenia wpływów rywalizujących potęg; (3) „pośrednie równoważenie", polityka ukierunkowana na minimalizowanie zagrożenia dla bezpieczeństwa poprzez wdrażanie narzędzi militarnych mających na celu nawiązanie współpracy obronnej oraz zwiększenie własnego potencjału wojskowego przy jednoczesnym unikaniu definiowania konkretnego mocarstwa.

Jak zauważa David Shambaugh, podejście to charakteryzuje się wysokim stopniem świadomości działania, proaktywności wobec nadchodzących wyzwań oraz celowości dokonywanych wyborów[373]. Shambaugh konfrontuje postrzeganie *hedgingu* przez C. Kuika

[373] D. Shambaugh, U.S.-China Rivalry in Southeast Asia Power Shift or Competitive Coexistence? International Security, vol. 42, no. 4, 2018, s. 85–127.

z interpretacją E. Goh, badaczką relacji międzynarodowych rejonu Azji i Pacyfiku, która istotę *hedgingu* upatruje w wysyłaniu wielu sygnałów – świadomym, bądź na skutek niespójnej polityki – i w ten sposób generowaniu niejednoznaczności wobec zawierania możliwych sojuszy[374]. E. Goh określa *hedging* jako „podejmowanie działań przez państwo w celu zapewnienia ochrony przed niepożądanymi rezultatami, zwykle poprzez wybieranie miejsca pośrodku sporu oraz obstawianie wielu alternatywnych opcji. *Hedging* jest zatem „zestawem strategii mających na celu unikanie (lub posiadanie planu awaryjnego na wypadek) sytuacji, w których państwa są ograniczone w swobodnym wyborze alternatywy wychodzącej poza spektrum postaw, takich jak równoważenie, *bandwagoning* lub neutralność. Kraje wybierają taką ścieżkę postępowania, która pozwala zapobiec konieczności wyboru jednej strony kosztem drugiej"[375]. E. Goh w swoich dalszych rozważaniach dotyczących istoty *hedgingu* zauważa, że państwa regionu obawiają się potencjalnego przesuwania siły w stronę niestabilnego, wielobiegunowego systemu regionalnego, w którym wiele mocarstw konkuruje między sobą o dominację. Jednakże, aby zabezpieczyć się (*hedge*) przed negatywnymi konsekwencjami rywalizacji o wpływy lub groźbą powstania koncertu mocarstw i budowaniu nowej architektury bezpieczeństwa ponad ich głowami, słabsze kraje nie realizują wyłącznie strategii unikania (ang. *avoidance strategy*) polegającej na taktycznej grze na czas i biernemu przyglądaniu się rozwojowi wypadków, lecz starają się aktywnie wpływać na kształtowanie nowego ładu regionalnego. Istotą tej strategii jest po pierwsze (1) tzw. wielokierunkowe uwikłanie (ang. *omni-enmeshment*) wszystkich głównych graczy w regionie poprzez ich zaangażowanie w tworzenie platform dyplomatycznych oraz instytucji ułatwiających relacje bilateralne i multilateralne (np. ASEAN Regional Forum, ARF, lub koncepcja spotkań ASEAN+1, +3, +4, +6), intensyfikację relacji gospodarczych (RCEP/CPTPP). Po drugie (2), państwa stosują politykę tzw. pośredniego równoważenia (ang. *indirect balancing*), polegającej na rozbudowie własnego potencjału militarnego oraz selektywnej współpracy wojskowej (zakupy sprzętu za granicą, wspólne ćwiczenia)[376]. Wbrew realistycznej koncepcji której logika nakazywałaby równoważyć potęgę Stanów Zjednoczonych (wg badań PEW Research Centre USA nadal są postrzegane w regionie jako

[374] E. Goh, Southeast Asian Strategies Towards the Great Powers: Still Hedging after All These Years? The ASEAN Forum, February 22, 2016.
[375] E. Goh, *Meeting the China Challenge: The U.S. in Southeast Asian Regional Security Strategies*, East-West Center, Washington 2005, s. 2.
[376] C. C. Kuik, Variations on a (Hedging) Theme: Comparing ASEAN Core States' Alignment Behavior, Joint U.S.-Korea Academic Studies, no. 26, 2015, s. 11–26.

dominująca siła militarna[377]), ze względu na rosnące zagrożenie ze strony Chin państwa regionu dążą do utrzymania braku równowagi na korzyść Stanów Zjednoczonych. Jest to ‘równoważenie pośrednie’, ponieważ państwa niejako „pożyczają” siłę militarną Stanów Zjednoczonych, a ich strategia nie jest bezpośrednio skierowana przeciwko chińskiemu zagrożeniu militarnemu, lecz jest ukierunkowana na wspólnie zdefiniowane wyzwania takie jak walka z terroryzmem, separatyzmem, piractwem czy pomoc przy likwidacji skutków klęsk żywiołowych. Zagadnienie to zostało bliżej zbadane przez H. Meijera i L. Simóna, którzy uważają, że takie wsparcie mocarstwa dla państwa, które realizuje strategię *hedgingową* może być nazwane „ukrytym równoważeniem” (ang. *covert balancing*)[378]. Zachowanie takie można zaobserwować, gdy mocarstwo nie ujawnia swojej współpracy w zakresie bezpieczeństwa z państwem drugorzędnym koncentrując się na wsparciu ukierunkownym na nietradycyjneh zagrożenia bezpieczeństwa, które, pozornie, nie wiążą się z jawnym równoważeniem (ang. *overt balancing*) lecz pomagają słabszemu graczowi w rozbudowywaniu ukrytego potencjału do równoważenia[379]. Rozbudowana w ten sposób współzależność pomiędzy liderem/liderami systemu oraz słabszymi graczami zwiększa koszty naruszenia istniejącego porządku dla państwa, które ten ład kwestionuje, stanowiąc jednocześnie zachętę do postępowania w oparciu o zasady i normy nawet jeśli rosnące aspiracje mocarstwowe (przede wszystkim Chin) stoją w kolizji z interesami pozostałych członków międzynarodowej wspólnoty[380].

Podobnie jak E. Goh, V. Jackson zwraca uwagę na *hedging* jako sposób radzenia sobie z niepewnością poprzez realizowanie przeciwstawnych lub sprzecznych ze sobą działań w celu zminimalizowania lub łagodzenia ryzyka związanego z jednym lub drugim działaniem[381]. Zauważa także, że państwa obawiają się nie tylko tranzycji potęgi (ang. *power transition*) w regionie pomiędzy USA i Chinami, lecz dostrzegają ryzyko wyłonienia się wielobiegunowego ładu na skutek procesu rozproszenia siły (ang. *diffusion of power*). Z uwagi na wysoki poziom niepewności co do obecnych oraz przyszłych intencji nowych ośrodków siły państwa muszą stosować strategie *hedgingowe* nie tylko wobec dwóch

[377] L. Silver, C. Huang, Views of the balance of power between U.S. and China, PEW Research Center, https://www.pewresearch.org/global/2019/12/05/views-of-the-balance-of-power-between-u-s-and-china-2019/ (dostęp 24.03.2022).
[378] H. Meijer, L. Simón, Covert balancing: Great Powers, secondary states and US balancing strategies against China, International Affairs, vol., 97, no. 2, 2021, s. 463–481.
[379] Ibid., s. 465.
[380] E. Goh, Great Powers and Hierarchical Order in Southeast Asia: Analyzing Regional Security Strategies, International Security, vol. 32, no. 3, 2007/08, s. 113–157.
[381] V. Jackson, Power, trust, and network complexity: three logics of hedging in Asian security, International Relations of the Asia-Pacific, vol. 14, no. 3, 2014, s. 331–356.

głównych adwersarzy, lecz także w swoich kalkulacjach muszą brać pod uwagę pozostałych graczy – państwowych i instytucjonalnych. Dodatkowym bardzo istotnym czynnikiem skłaniającym państwa regionu do wyboru *hedging* jako optymalnej strategii jest specyfika Zachodniego Pacyfiku, nazywana przez Jacksona '*complex patchwork*' lub '*complex network structure*' (złożony patchwork, złożona struktura sieciowa). Państwa tworzą strukturę bezpieczeństwa o bardzo różnej sile i charakterze powiązań. W przeciwieństwie do realistycznej koncepcji struktury opartej na sile militarnej i dystrybucji potęgi w przypadku struktury sieciowej kluczowym czynnikiem są relacje, mające podłoże historyczne czy tożsamościowe, które ze swej natury są płynne, wielowymiarowe i współzależne oraz podkreślające kwestię wrażliwości (ang. *sensitivity*), czyli podatności danego państwa na działania innego. W tak złożonym środowisku (które Jackson określa jako heterarchiczne, czyli zakładające istnienie wielu hierarchii uszeregowanych w oparciu o kryteria różnicujące – np. odnoszące się do bezpieczeństwa, ekonomii, technologii, kultury czy cyberprzestrzeni), gdy azjatyckim elitom odpowiedzialnym za realizowanie polityki zagranicznej bardzo trudno jest ocenić przyszłe konsekwencje bieżących decyzji i przy braku zaufania co do intencji pozostałych graczy, wybór *hedgingu* jako optymalnej strategii bezpieczeństwa jest postrzegany jako najbardziej racjonalny[382].

Kwestia zaufania, jako kluczowego elementu *hedgingu*, podnoszona jest też przez K. Stilesa, który umiejscawia *hedging* w przestrzeni pomiędzy zaufaniem a nieufnością. *Hedging* jest interpretowany jako próba ograniczenia własnego zaangażowania, czy też stopnia zaufania (wobec czegoś) przy równoczesnym minimalizowani ryzyka poprzez dywersyfikowanie swojego zaangażowania, czy raczej pokładanego zaufania, wobec innych podmiotów. K. Stiles wychodzi poza pojmowanie *hedgingu stricte* jako relacji skupiającej się na bezpieczeństwie militarnym i woli go postrzegać w szerszym kontekście, jako politykę zwiększania elastyczności w odniesieniu do stopnia zaangażowania – poziomu zaufania, spektrum poruszanych kwestii oraz wyboru potencjalnego partnera[383]. Autor zauważa, że ze względu na możliwość wycofania się sojusznika ze swoich zobowiązań, państwa realizujące strategie *hedgingowe* są bardziej skłonne do zawierania porozumień dotyczących jedynie części istotnych dla nich kwestii niż do pełnego angażowania się za pomocą ściśle wiążących sojuszy. W tym kontekście K. Stiles stwierdza, że „zaufanie jest jedyną rzeczą, która czyni zdradę prawdopodobną"[384]. Strategie *hedgingowe* są zatem formą zabezpieczenia przed

[382] Jackson V., Power, trust, and network complexity…, op. cit.
[383] K. Stiles, *Trust and Hedging in International Relations*, University of Michigan Press, Ann Arbor 2018.
[384] Ibid., s. 20.

ewentualną zdradą partnera wynikającą ze zmieniającego się układu sił i koniecznością adaptacji do nowych wyzwań i w konsekwencji zabezpieczenia własnych interesów, nawet kosztem sojusznika (USA – Japonia, Filipiny) lub partnera.

Hedging jest często interpretowany jako utrzymywanie strategicznej niejednoznaczności, unikanie ryzyka, łagodzenie niepewności oraz zarządzanie relacjami z głównymi adwersarzami w analizowanym regionie – USA i Chinami w przypadku Azji Południowo-Wschodniej/ASEAN i Japonii – przy jednoczesnym wykorzystaniu konfliktu do maksymalizacji korzyści ekonomicznych[385]. Tę ambiwalencję zachowań, czy też postaw wobec źródła zagrożenia możemy dostrzec u D. Roya, który definiuje *hedging* jako „utrzymywanie w dyspozycji państwa więcej niż jednej strategii wobec możliwości przyszłego zagrożenia bezpieczeństwa"[386]. Kluczowymi elementem *hedgingu* są: (1) nieantagonizowanie żadnej ze stron wyłaniającej się rywalizacji o hegemonię w regionie; (2) nawiązywanie relacji z jak największą liczbą państw i instytucji, które mogą stanowić przeciwwagę wobec Chin; (3) równoważenie o niskiej intensywności (ang. *low-intensity balancing*) chińskiego zagrożenia przez Stany Zjednoczone poprzez zachęcanie Waszyngtonu do militarnej obecności w regionie. D. Roy wymienia *hedging* jako jedną z dwóch, podstawowych strategii – w spektrum pomiędzy równoważeniem i *bandwagoningiem* – realizowanych przez państwa Azji Południowo-Wschodniej wobec chińskiego zagrożenia. Drugą strategią wdrażaną przez państwa starające się uniknąć chińskiej dominacji jest zaangażowanie (ang. *engagement*), polegające na zachęcaniu Pekinu do uczestnictwa w regionalnych organizacjach, międzynarodowym dialogu oraz podpisywaniu dwustronnych i wielostronnych umów. Celem tej strategii jest obniżenie napięć pomiędzy państwami regionu poprzez realizowanie polityki włączania i socjalizowania (ang. *socializing*) Chin oraz wyrobienie przekonania w kwestionującym istniejący ład międzynarodowy Pekinie, że skuteczniejszym sposobem na prowadzenie polityki międzynarodowej są konsensus, współpraca i konsultacje, a nie konfrontacja i zastraszanie.

W literaturze przedmiotu 'zaangażowanie 'często nie jest interpretowane jako samodzielna postawa wobec chińskiego zagrożenia, lecz jest postrzegane jako istotny element *hedgingu*. L. Hiep wymienia bezpośrednie 'zaangażowanie' wśród czterech części składowych *hedgingu*, określając je jako (1) zestaw rozszerzonych i pogłębionych dwustronnych mechanizmów mający na celu kształtowanie zachowania Chin poprzez zbudowanie trwałej współpracy i wzajemnego zaufania. Innymi, oprócz zaangażowania, częściami *hedgingu* są:

[385] T. Chih-Mao, *Small States and Hegemonic Competition in Southeast Asia Pursuing Autonomy, Security and Development amid Great Power Politics*, Routledge, Abingdon 2018.
[386] D. Roy, Southeast Asia and China: Balancing or Bandwagoning?, Contemporary Southeast Asia, vol. 27, no 2, 2005, s. 306.

(2) ekonomiczny pragmatyzm, czyli pogłębiona bilateralna współpraca prowadząca do wzrostu gospodarczego państwa realizującego strategię *hedgingu*; (3) twarde równoważenie, czyli rozbudowa własnego potencjału militarnego, mająca na celu powstrzymanie agresywnych działań Chin oraz (4) miękkie równoważenie, tj. promowanie uczestnictwa w międzynarodowych organizacjach, pogłębianie relacji z głównymi partnerami mające na celu powstrzymanie rosnącej presji ze strony Pekinu[387]. Podobnie jak L. Hiep istotę *hedgingu* postrzega J. Hemmings, wówczas gdy pisze, że jest on realizacją przez państwo dwóch, wydawałoby się sprzecznych, polityk – równoważenia oraz zaangażowania. Z jednej strony państwa przygotowują się na najgorsze i realizują politykę miękkiego i twardego równoważenia; z drugiej strony liczą na najlepsze i starają się prowadzić politykę zaangażowania wobec rosnącej potęgi (czy zagrożenia)[388]. Realizacja tych polityk o przeciwnych wektorach ma na celu zabezpieczenie się na wypadek niespodziewanych i niepożądanych sytuacji nie tylko w chwili obecnej lecz także jest ukierunkowana na potencjalne wydarzenia które mogłyby obniżyć poziom bezpieczeństwa kraju w szerszym horyzoncie czasowym.

Także B. Chand, Z. Garcia i K. Modlin za dwa kluczowe elementy *hedgingu* uznają (1) miękkie równoważenie, które ma na celu zapewnienie, że Chiny nie będą jedyną dominującą siłą w regionie oraz (2) zaangażowanie, czyli wzmacnianie sieci ekonomicznych powiązań w regionie pomiędzy wyłaniającym się liderem systemu jakim są Chiny oraz pozostałymi państwami, których gospodarki już w znacznym stopniu są sprzęgnięte z ekonomicznymi mechanizmami potężnego sąsiada. Autorzy przywołują także czynnik czasu – strategie *hedgingowe*, jako odrębne i najbardziej optymalne opcje dla małych państw, mogą być realizowane w środowisku bezpieczeństwa, gdzie nie występuje czynnik natychmiastowości, tj. rządy nie muszą opowiadać się po żadnej ze stron wielkomocarstwowej rywalizacji gdyż ich suwerenność i integralność terytorialna nie są w danym momencie zagrożone[389]. Efektem realizowanych przez państwa strategii *hedgingowych* jest powstanie specyficznego sprzężenia zwrotnego – z jednej strony, słabsze państwa dążąc do umiędzynarodowienia sporów wynikających z zachwiania lokalnej równowagi sił i nasilenia się hegemonicznych aspiracji Pekinu, starają się zaangażować zewnętrznych partnerów w regionalne spory; z drugiej strony realizowanie strategii

[387] L.C. Hiep, Vietnam's Hedging Strategy against China…, op. cit., s. 344.
[388] J. Hemmings, Hedging: The Real US Policy towards China, Diplomat, 13 May 2013, https://thediplomat.com /2013/05/hedging-the-real-u-s-policy-towards-china/ (dostęp 29.04.2021).
[389] B. Chand, Z. Garcia, K. Modlin, Southeast Asian Hedging and Indo-Japanese Strategies for Regional Balance: Managing China's Rise, Journal of Indo-Pacific Affairs, vol. 1, no. 2, 2019, s. 23–56.

hedgingowych przez państwa drugorzędne tworzy podatny grunt dla zewnętrznych graczy oraz jest dla nich niejako zaproszeniem do bardziej zdecydowanego zaangażowania w wewnętrzne sprawy regionu, a w konsekwencji jest szansą na ograniczenie wpływów dominującego ośrodka siły (i potencjalnego źródła zagrożenia), jakim staje się Chińska Republika Ludowa[390].

B. Tessman, oraz z W. Wolfe, wprowadzają pojęcie *hedgingu* strategicznego, który ma być strukturalną teorią międzypaństwowej rywalizacji (ang. *structural theory of interstate competition*), wychodzącą poza ramy tradycyjnej teorii równowagi sił i wyjaśniającą w większej mierze politykę zagraniczną państw, kładąc jednocześnie wyraźny nacisk na bodźce strukturalne, które są marginalizowane przy podejściu opierającym się na miękkim równoważeniu[391]. Badacze punktują cztery kluczowe cechy *hedgingu* strukturalnego:

1) jest nadzorowany i koordynowanay przez najwyższe władze w kraju;
2) zakłada zwiększenie konkurencyjności państwa drugorzędnego na wypadek konfliktu z mocarstwem, lecz poniżej progu intensywnego zbrojenia lub zawierania sojuszy i jednocześnie rozbudowuje swój potencjał ekonomiczny na wypadek blokady ekonomicznej;
3) państwo unika bezpośredniej konfrontacji z liderem systemu;
4) uwzględnia koszty dyplomatyczne, ekonomiczne; wewnętrzne i zewnętrzne.

Hedging strategiczny ma być swego rodzaju polisą ubezpieczeniową i ma zabezpieczać przed dwoma niepożądanymi scenariuszami: pogorszeniem się relacji słabszego państwa z liderem systemu prowadzącym do napięć w kwestii bezpieczeństwa lub w skrajnym przypadku do zbrojnej konfrontacji oraz gdy lider systemu, dobrowolnie lub nie, zaprzestanie dostarczać określonych dóbr publicznych i bezpośredniego wsparcia, z których korzysta państwo realizujące strategię *hedgingu*. Lider systemu może zaprzestać dostarczania globalnego dobra publicznego, jeśli stosunek kosztów do korzyści znajdzie się poniżej progu akceptowalności lub jeśli ograniczone zasoby, które są w jego dyspozycji oznaczają, że nie jest już w stanie zapewnić tego dobra[392].

---

[390] Ibid., s. 23.

[391] B. Tessman, W. Wolfe, Great Powers and Strategic Hedging: the case of Chinese Energy Security Strategy, International Studies Review, no. 13, 2011, s. 214.

[392] W geopolityce sytuacja gdy hegemon w obliczu wzrastającej potęgi drugiego mocarstwa wycofuje się z dostarczania globalnych dóbr publicznych (takich jak: ochrona kluczowych morskich linii komunikacyjnych, wspieranie międzynarodowego systemu walutowego, wysiłki w zakresie nierozprzestrzeniania broni jądrowej) znana jest pod nazwą „pułapka Kindlebergera", więcej: M. Ambrożek, Zmiana pozycji geopolitycznej Chin z perspektywy teorii cykli hegemonicznych oraz teorii tranzycji potęgi, Przegląd Geopolityczny, nr 26, 2018, s. 95–114; B. Oleszko-Pyka, Czy USA i Chiny znalazły się w Pułapce Tukidydesa?, Puls Azji, http://pulsazji.pl/2017/11/15/usa-chiny-znalazly-sie-pulapce-tukidydesa/ (dostęp 23.03.2021); J. Nye, The Kindleberger Trap, Project Syndicate, January 9, 2017.

Zatem, aby *hedging* strategiczny spełniał swoją rolę, jego istotnymi częściami składowymi muszą być: a) dywersyfikacja dostaw surowców energetycznych na wypadek blokady ekonomicznej, zwiększanie zdolności państwa do zapewnienia sobie alternatywnych gwarancji bezpieczeństwa poprzez zacieśnienie relacji dyplomatycznych z innymi państwami i/lub zaangażowanie się w powstawanie organizacji międzynarodowych zorientowanych na kwestie bezpieczeństwa, jednakże z wyłączeniem twardego równoważenia (ang. *hard balancing*), czyli intensywnego zbrojenia się (równoważenie wewnętrzne) lub zawierania sojuszy wojskowych (równoważenie zewnętrzne); b) wypracowywanie sposobów rekompensowania potencjalnej utraty dóbr publicznych lub bezpośredniego wsparcia ekonomicznego i militarnego, które obecnie zapewnia lider systemu. Państwa drugorzędne (ang. *second-tier states*) realizujące *hedging* strategiczny powinny poszukiwać alternatywnych dostawców lub samodzielnie rekompensować utracone dobra przy jednoczesnym dążeniu do zmniejszenia lub wyeliminowania uzależnienia od nich. Na przykład, państwo może rozwinąć zdolność do niezależnej ochrony szlaków morskich, które są dla niego najważniejsze, dążyć do wzmocnienia międzynarodowych reżimów walutowych, które nie są tak zależne od lidera systemu oraz poszukiwać nowych źródeł pomocy gospodarczej i wojskowej[393].

Jednakże, zajęcie konkretnej pozycji wiąże się z określonymi kosztami. Państwa mając na celu długookresowe korzyści płynące z wdrożenia strategii podnoszących ich poziom bezpieczeństwa godzą się na poniesienie krótkookresowych obciążeń zarówno o charakterze endogenicznym (zwiększone wydatki w wybrane branże strategiczne mogą być, i często są, deficytowe, przynajmniej w fazie wdrożenia, np. dywersyfikacja energetyczna) jak i egzogenicznym (budowa nowych łańcuchów dostaw jest narażona na zawirowania mające swoje źródła poza granicami kraju). Koszty te tworzą dodatkową ‘warstwę specyficzności’ (ang. *layer of scpecifity*), która odróżnia *hedging* strategiczny od innego podejścia do wyzwań międzynarodowych jakim jest miękkie równoważenie[394].

B. Tessman w swoich dalszych analizach zauważa, że *hedging* strategiczny, który pomaga państwom drugorzędnym radzić sobie z zagrożeniami i ograniczeniami widocznymi w ładzie jednobiegunowym, przygotowuje je także na nowe wyzwania, jak i szanse, których pojawienie się jest wysoce prawdopodobne w sytuacji relatywnego

[393] Tessman B, Wolfe W., Great Powers and Strategic Hedging…, op. cit., s. 216.
[394] Ibid.

słabnięcia hegemona i dekoncentracji systemu jednobiegunowego[395]. *Hedging* może być skutecznym instrumentem w dyspozycji mniejszych graczy w systemie, za pomocą którego starają się zwiększyć swoje bezpieczeństwo w szczególności w środowisku zmieniającej się architektury bezpieczeństwa, tak charakterystycznym dla początku XXI wieku.

Koncepcję *hedgingu* strategicznego rozwijają M. Salman i G. Gaaters i podejmują próbę nadania mu mierzalnych ram. Aby państwo mogło zaangażować się w strategiczny *hedging*, musi dysponować określonym potencjałem. Autorzy zwracają uwagę, że choć nie ma bezpośredniego związku przyczynowo-skutkowego między siłą a rzeczywistym zachowaniem państwa realizującym strategię *hedgingową*, potencjał odgrywa ważną rolę we wszelkich strategicznych kalkulacjach oraz daje wyobrażenie o możliwym wyborze strategii bezpieczeństwa. Podobnie jak Tesssman i Wolfe dostrzegają, że w realizowaniu tej koncepcji bezpieczeństwa konieczne jest spełnienie trzech warunków sine qua non, do jakich należą potencjał ekonomiczny, siła militarna i skoordynowana polityka rządu. Te główne czynniki Tessmana i Wolfe'a przyjmuje jako punkt wyjścia – Salman i Gaaaters rozbudowują je i wprowadzają sześć wskaźników cząstkowych: produkt krajowy brutto (PKB), poziom rezerw walutowych i złota, wielkość długu publicznego, wydatki wojskowe, wzrost arsenału wojskowego oraz demokracja. Pierwsze trzy wskaźniki odnoszą się do potencjału gospodarczego, kolejne dwa do potęgi militarnej, a ostatni do zdolności do podejmowania decyzji.

Schemat 1. Części składowe *hedgingu* strategicznego

Źródło: Oprac. własne na podst. M. Salman, G. Geeraerts, Strategic Hedging and Changes in Geopolitical Capabilities for Second-Tier States, Chinese Political Science Review, no. 1, 2016, s. 60–80.

[395] B. Tessman, System Structure and State Strategy: Adding Hedging to the Menu, Security Studies, no. 2, 2012, s. 203.

Mając do dyspozycji wybrane kluczowe dla *hedgingu* elementy, poprzez nadanie każdemu z nich konkretnej mierzalnej wartości wprowadzają indeks służący do pomiaru zdolności państwa do realizacji *hedgingu* strategicznego, dzięki któremu można pozycjonować państwa w zależności od potencjału, jakim dysponują i na tej podstawie ocenić, w którym przypadku szanse na skuteczny *hedging* są największe. Posługiwanie się kryterium ilościowym jest, jak sami autorzy przyznają, nowatorskim sposobem na uchwycenie i przeanalizowanie ważnego aspektu stosunków międzynarodowych jakim jest badanie zdolności państwa do realizowania polityki bezpieczeństwa[396]. Wśród badanych państw autorzy uwzględnili Chiny, Francję, Niemcy, Indie, Japonię, Rosję i Wielką Brytanię (USA jako lider systemu), natomiast nie wzięli pod uwagę mniejszych państw, np. Azji Południowo-Wschodniej, gdzie struktura systemu oraz postrzeganie zagrożeń wydają się głównymi determinantami w wyborze optymalnej strategii bezpieczeństwa. Opracowany przez M. Salmana i G. Gaertsa indeks może zatem być bardzo pomocnym narzędziem w badaniu zdolności państw do realizowania strategii *hedgingowej*, jednakże powinien zostać wzbogacony o analizę zarówno szans jak i ograniczeń wynikających ze struktury systemu międzynarodowego, i jednocześnie uwzględniać zmienne występujące na poziomie elementów tego systemu, czyli państw[397].

Nieco inaczej postrzega potencjał państw realizujących strategie *hedgingowe* Mie Oba, która, w przeciwieństwie do powyższych autorów, koncentruje się nie na potencjale militarnym czy gospodarczym danego państwa, lecz na otoczeniu instytucjonalnym badanych aktorów. M. Oba w swoich badaniach koncentruje się na *hedgingu* instytucjonalnym, który jest strategią państwa, dążącego do maksymalizowania swojego bezpieczeństwa, poprzez uczestnictwo w wielonarodowych instytucjach, stanowiących konkurencyjne wobec tradycyjnych militarnych środków narzędzie do rywalizowania o władzę i wpływy w międzynarodowej polityce[398]. W środowisku bezpieczeństwa gdzie rosnąca niepewność strategiczna (ang. *strategic uncertainity*) jest spowodowana zawirowaniami liberalnego międzynarodowego porządku, każde państwo, także mocarstwa, starają się realizować *strategie hedgingowe* i podejmować wielokierunkowych wyborów instytucjonalnych zamiast

[396] M. Salman, G. Geeraerts, Strategic Hedging and Changes in Geopolitical Capabilities for Second-Tier States, Chinese Political Science Review, no 1, 2016, s. 60–80.

[397] M. Kozub-Karkut, „Realizm neoklasyczny – główne założenia i możliwości", [w:] E. Haliżak, J. Czputowicz (red.), *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych: założenia i zastosowania badawcze*, Polskie Towarzystwo Studiów Międzynarodowych, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2014; G. Rose, Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy, World Politics, vol. 51, no. 1, 1998, s. 144–172.

[398] M. Oba, Further development of Asian regionalism: institutional hedging in an uncertain era, Journal of Contemporary East Asia Studies, vol. 8, no. 2, 2019, s. 125–140.

koncentrować się na pojedynczym, jednowymiarowym kierunku działań[399]. Ujęcie *hedgingu* prezentowane przez autorkę wydaje się jednak bardzo nieostre i pozbawione jasnych kryteriów, które by je odróżniało od innych strategii. M. Oba dodaje, że efektem realizowania instytucjonalnego *hedgingu* zarówno przez mocarstwa jak i państwa drugorzędne jest pojawienie się regionalizmów oraz rozwój złożonych i wielowarstwowych regionalnych instytucji. Badaczka twierdzi, że to właśnie regionalizmy oraz instytucje, a nie sam potencjał ekonomiczno-wojskowy są istotnymi miarami potęgi państw realizującymi tę strategię, a stopień zaangażowania się w nie może determinować skuteczność aktora w zagwarantowaniu sobie optymalnej pozycji w powstającym systemie bezpieczeństwa[400]. W oparciu o podejście autorki należy zauważyć, że poprzez rozwój takich struktur jak CPTPP, RCEP, AIIB, IPS, GSI, ASEAN państwa regionu dążą do zwiększenia swojej siły w ramach instytucjonalnego *hedgingu* i w ten sposób dążą do zagwarantowania sobie tego, że ich interesy będą realizowane, oraz tego, że regionalny ład będzie optymalnie skonstruowany do realizowania partykularnych celów politycznych i gospodarczych. *Hedging* instytucjonalny jest więc odpowiednią platformą do prowadzenia wielokierunkowej dyplomacji, która może być pomocna w przypadku narastających konfliktów, z kolei multilateralne instytucje posiadają tzw. *hedgingową* użyteczność[401], dostarczając narzędzi do powstrzymywania czy ograniczania zastraszania lub agresji ze strony rewizjonistycznego mocarstwa. Ta dywersyfikacja i wielopłaszczyznowość charakterystyczna dla *hedgingu* instytucjonalnego łączy ze sobą korzyści jakie daje dyplomacja z możliwością realizowania polityki zaangażowania z wieloma mocarstwami. Niemniej jednak, jak zauważa John D. Ciorciari, politycy rzadko postrzegają te mechanizmy instytucjonalne jako adekwatną ochronę przed zasadniczymi zagrożeniami dla bezpieczeństwa państwa[402].

Do dyskursu na temat strategii realizowanych przez państwa Zachodniego Pacyfiku C. Chung wprowadza pojęcie przeciw-*hedgingu* (ang. *counter-hedging*) jako odpowiedź Chin na postawę państw regionu[403]. Pekin zdaje sobie sprawę, że państwa Azji Południowo-Wschodniej realizują strategie *hedgingowe* w odpowiedzi na ich rosnącą potęgę, łącząc zaangażowanie gospodarcze z Chinami ze strategiczną obawą w odniesieniu do kwestii bezpieczeństwa. Dla realizacji własnego długoterminowego interesu narodowego, Chiny

[399] Ibid., s. 132.
[400] Ibid.
[401] J. Ruland, Southeast Asian regionalism and global governance: "multilateral utility" or "hedging utility"?, Contemporary Southeast Asia, vol. 33, no. 1, 2011, s. 83–112.
[402] J.D. Ciorciari, The Variable Effectiveness of Hedging Strategies, International Relations of the Asia-Pacific, vol. 19, no. 3, 2019, s. 523–555.
[403] C.P. Chung, „Southeast Asia – China relations: Dialectics of Hedging and Counter-Hedging", [w:] D. Singh, K.W. Chin (eds.), *Southeast Asian Affairs 2004*, ISEAS Publishing, Singapore 2004, s. 35–53.

chciałyby mieć pewność, że państwa regionu nie będą wchodzić w porozumienia z zewnętrznym lub regionalnym mocarstwem nastawionym wrogo wobec Chin. W związku z tym Pekin jest gotów rozwijać, strategię „przeciw-*hedgingu*" wobec Zachodniego Pacyfiku, polegającą na tworzeniu mechanizmów, głównie ekonomicznych (RCEP, IPS, GSI), wiążących państwa regionu z Chinami starając się jednocześnie, by w zamian za nieformalne gwarancje bezpieczeństwa (negocjowana deklaracja postępowania na Morzu Południowochińskim) zaakceptowały dominację Pekinu rozluźniając jednocześnie relacje z USA[404].

[404] Ibid., s. 50.

3.3. Krytyka *hedgingu*, jego granice oraz propozycje redefinicji

Wraz ze wzrostem roli *hedgingu* w wyjaśnianiu stosunków międzynarodowych, w szczególności w regionie Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej, pojawiły się dwa dominujące źródła krytyki tego podejścia. Po pierwsze dostrzeżono, że koncepcja ta wymaga dopracowania i nadania jej węższych ram niż te, obowiązujące w literaturze przedmiotu, celem uniknięcia nadmiernego rozciągnięcia (ang. *overstretching*) pojęcia i zwiększenia jego przydatności do badania postaw państw w zmieniającej się architekturze bezpieczeństwa. Po drugie zauważono, że wraz z nasilającą się rywalizacją mocarstw – jak to ma miejsce w obecnej chwili – presja ze strony systemu i waga czynników strukturalnych zaczyna dominować nad czynnikami z poziomu państw (ang. *unit-level factors*). Przestrzeń do realizowania strategii *hedgingu* jest ograniczona i uzależniona od intensywności konfliktu na poziomie struktury systemu, czyli wraz z nasilającą się rywalizacją wielkomocarstwową pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Chińską Republiką Ludową możliwość realizowania strategii *hedgingu* się kurczy, natomiast gdy intensywność konfliktu spada, przestrzeń ta się rozszerza.

J. Ciorciari i J. Haacke zwracają uwagę, że pomimo powszechnej zgody wśród badaczy co do tego, że *hedging* pozwala uchwycić istotne niuanse w stosunkach międzynarodowych i jest obecny w literaturze stosunków międzynarodowych regionu Azji-Pacyfiku to jednak nadal koncept ten pozostaje nieścisły i w konsekwencji nieprecyzyjny w odniesieniu do badań zajmujących się międzynarodowymi relacjami. Szerokie zastosowanie tego pojęcia w kontekście państw drugorzędnych Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej prowadzących politykę równego dystansu i nieangażowania się w narastający wielkomocarstwowy konflikt pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Chinami sprawia, że wartość analityczna *hedgingu* jest poddawana krytyce. Autorzy podejmują się próby usystematyzowania i pogrupowania głównych nurtów w rozumieniu, badaniu i interpretacji *hedgingu* i proponują cztery sposoby konceptualizacji tego pojęcia, które może być rozumiane jako:

1) strategia mieszana (ang. *mixed strategy*), w której rząd angażuje się w relacje z głównym lub zagrażającym mocarstwem zarówno ekonomicznie jak i dyplomatycznie, przyjmując jednocześnie awaryjne środki bezpieczeństwa będące sposobem zabezpieczenia się na wypadek pogorszenia się relacji z dominującym państwem;

2) strategia bezpieczeństwa (ang. *security strategy*), stosowana przez słabsze państwa, średnie potęgi w celu zarządzania relacjami w trójkącie z Chinami oraz Stanami Zjednoczonymi;
3) polityka współpracy (ang. *alignment politics*), prowadzona w sposób niejednoznaczny i ograniczony oraz dostarczająca wielu sprzecznych sygnałów dotyczących potencjalnych sojuszy z mocarstwami;
4) sposób radzenia sobie z podatnością na zagrożenia ekonomiczne wynikające z ryzyka ograniczenia lub blokady dostaw surowców energetycznych.

Jednocześnie autorzy zwracają uwagę na to, że łączenie w swoich rozważaniach podejść charakterystycznych dla poszczególnych nurtów również ma konkretną wartość dla prowadzonych badań, dzięki której można precyzyjniej skonceptualizować pojęcie *hedgingu*[405].

Również K. Koga zgadza się, że pomimo wielu analiz koncentrujących się na strategiach *hedgingowych* badacze nie osiągnęli powszechnej zgody co do szeroko akceptowalnych definicji, motywacji, wzorów, identyfikacji oraz warunków występowania. Bez tego doprecyzowania koncept ten będzie się charakteryzował niską użytecznością analityczną, ponieważ zatarte zostaną granice pomiędzy *hedgingiem* a postawą 'wyczekiwania na równoważenie' realizowaną przez drugorzędnych graczy oczekujących na sprzyjający moment, aby przyjąć pozycję równoważenia wobec zagrożenia[406]. Doprecyzowanie tej koncepcji, czy jej redefinicja, pozwoli przydać jej bardziej trwałych podstaw teoretycznych jako trzeciej strategii, wyraźnie oddzielonej definicyjnie od równoważenia i *bandwagoningu*. Aby osiągnąć te założenia Koga postuluje konieczność wyraźniejszego zdefiniowania założeń odnoszących się do państw realizujących strategie *hedgingowe* poprzez włączenie do analizy trzech kryteriów: militarnego, ekonomicznego i – jeśli te dwa nie przyczynią się do wyodrębnienia *hedgingu* jako oddzielnej strategii – dyplomatycznego. Takie podejście do *hedgingu* przyczynia się do zwiększenia jego waloru zarówno w ujęciu teoretycznym jak i praktycznym: z jednej strony dzięki nadaniu mu sztywniejszych, weryfikowalnych ram uzyskuje istotniejszą wartość badawczą; z drugiej natomiast, zdefiniowanie państw realizujących tę strategię powinno pomóc w poprawnej interpretacji zachowań i intencji pomniejszych graczy przez rywalizujące mocarstwa i dzięki temu uniknąć wywierania na nie niepotrzebnego nacisku, by opowiedziały się po którejś ze stron zaostrzającego się konfliktu[407].

[405] J.D. Ciorciari, Haacke J., *Hedging in international relations*…, op. cit., s. 368.
[406] Koga K., The Concept of "Hedging" Revisited…, op. cit., s. 2.
[407] Ibid., s. 24.

Problemem zbyt szerokiego ujęcia *hedgingu* zajmują się także Z. Cooper i D. Lim, którzy analizują tę strategię z perspektywy polityki sojuszniczej. Ich krytyka dotyczy uwzględniania w *hedgingu* 'zaangażowania' (ang. *engagement*) – zarówno ekonomicznego jaki i politycznego – jako komponentu strategii bezpieczeństwa państwa wobec zagrażającego mocarstwa, czyli w analizowanym przypadku – Chińskiej Republiki Ludowej. Stwierdzają, że powszechnie przyjęte ujęcie *hedgingu* ma wątpliwą wartość poznawczą i eksplanacyjną, gdyż zakłada realizowanie optymalnej strategii polegającej na sojuszu z mniej niebezpiecznym mocarstwem gwarantującym bezpieczeństwo, przy jednoczesnym utrzymywaniu poprawnych relacji (gospodarczych i politycznych) z mocarstwem rewizjonistycznym[408]. Krytyka odnosi się zatem do teoretycznych podstaw *hedgingu*, który zakłada, że jeśli państwa drugorzędne mają możliwość jednocześnie pełnego angażowania zagrażającej potęgi oraz mogą zarządzać ryzykiem poprzez zacieśnianie współpracy z przyjacielsko nastawionym (czy mniej zagrażającym) mocarstwem to oczywiście będą taką optymalną strategię realizowały. Jeśli z prowadzonej polityki zagranicznej (polityki sojuszniczej) wyłączymy konieczność osiągania kosztownych kompromisów (ang. *trade-offs*) i wyboru pomiędzy komponentem strategii bezpieczeństwa a komponentami z spoza sfery bezpieczeństwa, to każde racjonalne państwo będzie taką politykę prowadziło[409] Polityka sprowadza się wówczas, teoretycznie, wyłącznie do czerpania korzyści poprzez różny stopień zaangażowania (Tabela 4). Aby wartość badawcza *hedgingu* była istotna należy więc wyłączyć z niego kwestię zaangażowania ekonomicznego i politycznego. Istotą *hedgingu* powinno być zatem skoncentrowanie się wyłącznie na komponencie bezpieczeństwa i uznanie, że strategia ta musi się wiązać z kosztami, analogicznie jak w równoważeniu i *bandwagoningu*, gdzie wiązanie się z jedną lub drugą stroną rywalizacji pociąga za sobą oczywiste konsekwencje decyzji sojuszniczej (ang. *alliance*), czy dotyczącej współpracy (ang. *alignment*)[410].

[408] D.J. Lim, Z. Cooper, Reassessing Hedging…, op. cit., s. 702.
[409] Ibid.
[410] Ibid., różnice pomiędzy 'alliance' a 'alignment' opisuje: T.S. Wilkins, 'Alignment', not 'alliance' – the shifting paradigm of international security cooperation: toward a conceptual taxonomy of alignment, Review of International Studies, vol. 38, no. 1, 2012, s. 53–76.

Tabela 4. Współpraca z mocarstwem dotycząca bezpieczeństwa

Słaba współpraca	Umiarkowana współpraca	Silna współpraca
– oświadczenia o wsparciu polityki bezpieczeństwa partnera – krytyka polityki rywala – sprzedaż./kupno uzbrojenia – pomoc wojskowa	– rutynowe wspólne ćwiczenia wojskowe – wspólne operacje militarne	– sojusz

Źródło: Lim D.J., Z. Cooper, Reassessing Hedging…, op. cit. s. 704.

Biorąc powyższe pod uwagę, strategia *hedgingowa* musi zatem składać się z dwóch kluczowych komponentów: (1) sygnalizować dwuznaczność wobec wielkich mocarstw odnośnie stopnia współpracy z nimi i jednocześnie (2) wymaga od decydentów uskuteczniania kosztownych kompromisów pomiędzy fundamentalnymi, lecz sprzecznymi interesami jakimi są współpraca z mocarstwem i suwerenność[411]. Po stronie korzyści wynikających ze współpracy z mocarstwem – partnerem możemy przytoczyć:

- zwiększenie potencjału obronnego poprzez kumulację siły obu państw;
- zwiększenie potencjału odstraszającego, poprzez zaprezentowanie wspólnych celów dotyczących bezpieczeństwa.

Z drugiej jednak strony, należy także uwzględnić koszty, jakie państwo pomniejsze musi ponieść gdy decyduje się na sygnalizowanie lub zacieśnienie relacji z mocarstwem – wśród nich należy wypunktować przede wszystkim:

- konieczność zrezygnowania z wykonywania niektórych suwerennych praw i elastyczności odnośnie kierunków polityki bezpieczeństwa;
- ryzyko porzucenia, czyli wycofania się silniejszego państwa ze swoich zobowiązań sojuszniczych;
- zagrożenie bezpieczeństwa, gdy zagrażające mocarstwo uzna postępowanie mniejszego gracza za wymierzoną w niego prowokację[412].

W tym kontekście, w Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej strategia *hedgingowa* jest realizowana wówczas gdy słabsze państwo akceptuje istniejący układ sił i rezygnuje z korzyści dotyczących bezpieczeństwa jakie mogłaby mu dać współpraca z przyjaznym mocarstwem (USA), a w zamian zachowuje swoją autonomię w środowisku rywalizacji pomiędzy Waszyngtonem i Pekinem. Tak ujmowany *hedging* nie wklucza wysyłania przez mniejszego gracza sygnałów do obu potęg odnośnie współpracy dotyczącej bezpieczeństwa,

[411] D.J. Lim, Z. Cooper, Reassessing Hedging…, op. cit., s. 703.
[412] Ibid., s. 707.

jednakże sygnały te muszą charakteryzować się wysokim stopniem niejednoznaczności – sygnały o różnym stopniu nasilenia wysyłane w kierunku jednego mocarstwa powinny być równoważone przez sygnały o analogicznej sile wobec drugiej potęgi – tak aby nie można było określić, po której ze stron wielkomocarstwowej rywalizacji się opowiada.

Nie tylko mniejsze państwa korzystają ze współpracy lub ponoszą jej koszty – również mocarstwa są poddane tej samej logice w odniesieniu do kosztów i korzyści. Decydując się na zapewnienie bezpieczeństwa słabszemu graczowi także zyskują poprzez zwiększenie swojego potencjału obronnego, możliwość ingerencji i wpływu na sojusznika jak również zademonstrowania swojej skuteczności; z drugiej strony muszą ponosić koszty finansowe i militarne zapewnienia bezpieczeństwa swojemu słabszemu sojusznikowi, ponoszą ryzyko uwikłania się w konflikt, który nie leży w ich interesie i w ostateczności muszą ponieść koszt pełnego zaangażowania się w konflikt lub wycofania się ze swoich zobowiązań, co w dużym stopniu podważa wiarygodność mocarstwa i jego zdolność do nawiązywania współpracy lub tworzenia sojuszy w przyszłości. Wraz z sygnalizowaniem kierunków swojej polityki bezpieczeństwa możemy dostrzec wyraźną korelację pomiędzy wysyłanymi sygnałami a kosztami i korzyściami: im silniejsze są sygnały dotyczące współpracy z danym mocarstwem tym bardziej rosną jej koszty oraz korzyści z niej płynące; i odwrotnie – przy słabych sygnałach sojuszniczych maleją obciążenia i korzyści wiążące się z realizacją danej polityki sojuszniczej[413].

D. Lim i Z. Cooper poprzez wyeliminowanie zaangażowania ekonomicznego i politycznego istotnie zawęzili ramy definicyjne *hedgingu* wyłącznie do komponentu militarnego, jednakże ich celem było wykazanie, że realizowana strategia bezpieczeństwa przez słabsze państwo, określona przede wszystkim poprzez stopień nasilenia sygnałów wysyłanych w kierunku mocarstw, musi brać pod uwagę zarówno korzyści (bezpieczeństwo) jak i koszty (utrata autonomii) związane z realizowaną strategią. W ten sposób autorzy starali się nadać *hedgingowi* węższe, lecz mocniejsze naukowo podstawy do badań nad strategiami bezpieczeństwa państw drugorzędnych i w ten sposób wytrącić argument krytykom postrzegających *hedging* przede wszystkim jako niejasne i ogólne podejście większości państw pozycjonujących się w równej odległości od Waszyngtonu i Pekinu w wyłaniającej się architekturze bezpieczeństwa Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej kształtowanej przez narastający konflikt pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Chinami.

[413] Ibid.

Do drugiej grupy krytyków *hedgingu* należy Alexander Korolev, który zwraca uwagę, że wraz z nasilającą się rywalizacją pomiędzy Waszyngtonem a Pekinem kurczy się przestrzeń do realizowania strategii *hedgingowych*. Uznając że *hedging* jest przede wszystkim efektem odziaływania zmiennych z poziomu regionalnego oraz z poziomu państwa Korolev zauważa, że zmienne strukturalne wpływające na słabsze państwa z poziomu systemu determinują jego możliwości swobodnego prowadzenia polityki zagranicznej, a w środowisku wielkomocarstwowego konfliktu wyraźnie ograniczają szanse na realizowanie strategii *hedgingowych*[414]. *Hedging,* jak twierdzi Korolev, jest strategią wynikającą przede wszystkim z doraźnych, sytuacyjnych kalkulacji państwa i jest pochodną zmiennych podsystemowych – oddziałujących z poziomu państwa lub regionu, czyli takich jak: interesy drugorzędnego aktora w najbliższym otoczeniu geopolitycznym, potrzeba rozwoju gospodarczego kraju, charakterystyka wewnętrzna państwa, postrzeganie (percepcja) przez władze, biurokracja czy pozostałe czynniki będące immanentnymi elementami polityki wewnętrznej[415].

Korolev prezentuje trzy powody, dla których *hedging* jest postrzegany jako wynik oddziaływania czynników pozasystemowych, co jest kluczowe dla zrozumienia jego sceptycznego podejścia do bieżącej użyteczności tej strategii, uwzględniając wagę jaką przykłada do dynamiki na linii: system (struktura międzynarodowa) – państwo (zmienne wewnętrzne). Po pierwsze, w przeciwieństwie do równoważenia, które jest zachowaniem charakterystycznym dla wielkich mocarstw i jest skierowane przeciw najsilniejszemu państwu lub największemu zagrożeniu w systemie, strategie *hedgingowe* uwzględniają istnienie wielu graczy o różnym potencjale, zaangażowanych w sieć relacji oraz codzienną politykę odnoszącą się do wielu obszarów i w realizacji swoich interesów niekoniecznie nakierowaną na interakcję z liderem lub liderami systemu. Dlatego równoważenie lepiej jest wyjaśniane przez zmienne z poziomu systemu, natomiast *hedging* przez siły przyczynowe umieszczone poniżej systemu. Po drugie, uwzględniając fakt, że *hedging* zawiera w sobie jednocześnie politykę angażowania i oporu, będącymi elementami zarówno równoważenia jak i *bandwagoningu*, trudno wpasować tę strategię w logikę interakcji na poziomie systemu. Po trzecie, *hedging* jest podejściem bardziej charakterystycznym dla polityki zagranicznej (ang. *foreign policy*) niż dla polityki międzynarodowej (ang. *international politics*) i w konsekwencji jest przedmiotem odziaływania nie tylko presji ze strony systemu

[414] A. Korolev, Shrinking room for hedging: system-unit dynamics and behavior of smaller powers, International Relations of the Asia-Pacific, vol. 19, no. 3, 2019, s. 421.
[415] Ibid., s. 423-26.

międzynarodowego lecz jest warunkowany przez wiele czynników, przede wszystkim z poziomu państwa i regionu[416].

Uwzględniając powyższe założenia Korolev reasumuje, że *hedging* ma wyraźne ograniczenia i nie jest strategią dostępną dla wszystkich graczy, gdyż może być realizowany wyłącznie w środowisku bezpieczeństwa charakteryzującym się strukturalną niepewnością. Mniejsze państwa mają przestrzeń do prowadzenia *hedgingu* w sytuacji gdy dystrybucja potęgi pomiędzy mocarstwami jest niepewna i niestała, gdy źródło zagrożenia nie jest jednoznacznie zdefiniowane oraz nie jest realizowana intensywna polityka równoważenia między skonfliktowanymi mocarstwami [417] . W środowisku nasilającej się wielkomocarstwowej rywalizacji strukturalna niepewność ulega zmniejszeniu i słabsze państwa napotykają na bariery w realizowaniu polityki, która posiada atrybuty *hedgingu*, czyli zachowania równego dystansu wobec mocarstw oraz stosowania wobec nich przeciwstawnych działań jednocześnie angażujących i ograniczających. W obliczu zewnętrznych wyzwań dla bezpieczeństwa zagrażających suwerenności, integralności terytorialnej lub niepodległości czynniki pochodzące z poziomu systemu zaczynają wyraźnie dominować nad pozostałymi, gdyż siły pochodzące ze struktury systemu wymagają od decydentów podjęcia wszelkich działań prowadzących do zapewnienia państwu przetrwania, natomiast czynniki podsystemowe nie muszą ukierunkowane na przetrwanie i są elementem polityki odnoszącej się do innych, mniej istotnych obszarów. Efektem kurczącej się przestrzeni dla *hedgingu* w środowisku o dominującym znaczeniu dla struktury systemu główne mocarstwa prowadzą politykę równoważenia, natomiast mniejsze państwa są zmuszone do jednoznacznego opowiedzenia się po którejś ze stron konfliktu i wyraźnego pozycjonowania się na przeciwległych biegunach spektrum równoważenie – *bandwagoning*. Zdolność słabszego gracza do realizowania *hedgingu* jako preferowanej opcji polityki zagranicznej jest zatem odwrotnie skorelowana do stopnia nasilenia odziaływania czynników pochodzących z systemu międzynarodowego – wraz z nasilającą się wielkomocarstwową rywalizacją kurczy się przestrzeń do realizowania tej optymalnej strategii[418].

C. Kuik także dostrzega, że przestrzeń do *hedgingu* się kurczy wraz z erozją jego dwóch podstawowych filarów, czyli zaangażowania i ograniczania Chińskiej Republiki Ludowej[419].

[416] Ibid., 426-227.
[417] Ibid., s. 428.
[418] Ibid., s. 430
[419] C. C. Kuik, Keeping the balance. Power transition threaten ASEAN's hedging role, East Asia Forum Quarterly, vol. 10, no. 1, 2018, s. 22–23.

Rosnąca potęga gospodarcza Chin stanowi zagrożenie, dla suwerenności ekonomicznej mniejszych graczy obok znaczącego udziału we wzajemnej wymianie gospodarczej i bezpośrednich inwestycjach np. typu *greenfield*, Pekin realizuje potężne projekty infrastrukturalne, takie jak Inicjatywa Pasa i Szlaku (tzw. Nowy Jedwabny Szlak) i buduje instytucje finansowe – Azjatycki Bank Inwestycji Infrastrukturalnych będące efektem i symbolem jego rosnącej dominacji w regionie Zachodniego Pacyfiku. Brak interesującej kontroferty ze strony Stanów Zjednoczonych i pozostałych państw Zachodu sprawia, że słabsze państwa, w których wzrost gospodarczy napędzany przez handel oraz inwestycje infrastrukturalne jest jednymi z podstawowych czynników legitymizujących ich rządzące elity i świadczą o politycznym znaczeniu kraju, są zmuszone do jeszcze większego zacieśniania współpracy ekonomicznej z Chinami, powodując niebezpieczne uzależnienie od Pekinu. Współpraca z potężnym sąsiadem nie musi być silnie skorelowana ze wzrostem jego wpływów na mniejszych graczy, jednakże proces ten w połączeniu z brakiem istotnej alternatywy w postaci konkurencyjnych projektów ekonomicznych pod egidą Waszyngtonu powoduje, że tranzycja potęgi (ang. *power transition*) staje się coraz wyraźniejsza i gospodarcze zaangażowanie będące immanentnym elementem *hedgingu* może stać się pułapką dla słabszych graczy w regionie[420].

Z drugiej strony, istotny składnik *hedgingu* jakim jest ‘ograniczanie’ także wydaje się tracić na sile wraz z rosnącą aktywnością militarną Chin i brakiem skuteczniej reakcji Stanów Zjednoczonych na naruszenia wyłącznych stref ekonomicznych państw regionu, w szczególności w basenach Morza Południowochińskiego i Wschodniochińskiego. Waszyngton może starać się stworzyć formalny lub nieformalny sojusz mający na celu podjęcie wyzwania jakim jest asertywna czy nawet agresywna postawa Chin. Dotychczasowa polityka ‘kooperacji w środowisku konkurencji’ będzie dążyła do przekształcenia się w politykę konfrontacji, a strategia ograniczania (ang. *costraint*) będzie ewoluowała w strategię powstrzymania (ang. *containment*). W rezultacie, podjęcie takich działań będzie skutkowało coraz większą polaryzacją w regionie i niestabilnością w systemie międzynarodowym. Powstanie presja ze strony systemu ograniczająca przestrzeń do realizowania strategii *hedgingowych*. C. Kuik zgadza się zatem w tej kwestii z A. Korolevem, że realizowanie *hedgingu* przez słabsze państwa regionu może nie być optymalnym rozwiązaniem dla żadnej ze stron w tak nakreślonym środowisku bezpieczeństwa. Jednakże, *hedging* jest ‘dugą najlepszą opcją’ dla wszystkich graczy i obecna niejednoznaczność

[420] Ibid.

i wielokierunkowe zaangażowanie jest zdecydowanie lepszym rozwiązaniem dla stabilności regionu niż otwarta rywalizacja[421].

Poddając krytycznej analizie strategię bezpieczeństwa Japonii, K. Koga wprowadził pojęcie *hedging* taktyczny, będący redefinicją i uszczegółowieniem strategii bezpieczeństwa Tokio opierającej się na czterech głównych filarach: (1) wzmacnianiu własnego potencjału obronnego – równoważenie wewnętrzne, (2) utrwalaniu sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi – równoważenie zewnętrzne, (3) zacieśnianiu relacji z państwami Azji w ramach koncepcji Wolnego i Otwartego Indo-Pacyfiku (ang. *Free and Open Indo-Pacific*, FOIP) oraz (4) polityce angażowania i współpracy z Chinami. Koga zauważa, że utrzymanie międzynarodowego ładu wymaga zgody wielu państw regionu i nie może być osiągnięte wyłącznie jednostronnie poprzez narzucenie swojej wizji przez Japonię. Dlatego dla Tokio podstawowym celem jest uzyskanie szerokiej aprobaty dla swojej polityki bezpieczeństwa, gdyż państwa niepodzielające strategicznej wizji Japonii, nie będą skłonne do współpracy budowanej w ramach FOIP. Z drugiej strony, nawet jeśli byłyby skłonne zgodzić się ze strategicznymi celami Japonii, brak dobrej komunikacji i wzajemnego zrozumienia może skłonić państwa regionu do uznania FOIP za czysto antychiński projekt, a w takim przypadku uzyskanie wsparcia ze strony państw, które charakteryzują silniejsze relacje gospodarcze i polityczne z Chinami byłoby bardzo trudne, o ile w ogóle możliwe. W tych okolicznościach, zamiast tworzyć sztywną koncepcję bezpieczeństwa, preferowane jest utrzymanie pewnego stopnia niejasności zgodnie z podejściem określanym przez Kogę *hedgingiem* taktycznym[422].

Hedging taktyczny jest deklaratywną doktryną polityczną, której celem jest wykorzystanie czasowej niejednoznaczności strategicznej w celu zrozumienia i ustalenia, czy jakakolwiek zmiana długoterminowej strategii jest konieczna lub możliwa. *Hedging* taktyczny zasadniczo różni się od konwencjonalnej strategii hedgingowej, która jest umiejscowiona koncepcyjnie pomiędzy równoważeniem a *bandwagoningiem* i traktowana jako strategia długoterminowa, na którą się państwa decydują aby uniknąć jednoznacznego opowiedzenia się po którejś ze stron – strategicznym celem *hedgingu* konwencjonalnego jest uniknięcie ryzyka związanego z kosztami realizowania zarówno strategii równoważenia (np. prowokowanie państwa wobec którego prowadzi się tę politykę) jak i *bandwagoningu* (np. dominacji i utraty autonomii). Natomiast *hedging* taktyczny jest z natury krótkoterminową postawą przyjętą w celu oceny skuteczności polityki *status quo* oraz umożliwienia zmiany polityki, jeśli byłoby to konieczne. *Hedging*

[421] Ibid.

[422] K. Koga, Japan's "Free and Open Indo-Pacific" Strategy: Tokyo's Tactical Hedging and the Implications for ASEAN, Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs, vol. 41, no. 2, 2019, s. 286–313.

taktyczny nie jest stosowany w celu bezpośredniego wpływania na równowagę globalną lub regionalną, lecz, jak sama nazwa wskazuje, jest wykorzystywany do celów taktycznych[423]; wspierając *status quo* w perspektywie krótkookresowej stara się określić optymalne podejścia dla osiągnięcia swoich długookresowych celów strategicznych poprzez (1) sygnalizowanie możliwości zmiany strategii w przyszłości; (2) pozyskanie informacji, jak na jego działania reagują inne państwa; oraz (3) adaptację swojego podejścia wobec partnerów, jeśli zachodzi taka konieczność. Takie podejście jest możliwe ze względu na swoją konceptualną niejasność i możliwość szybkiego reagowania i dostosowywania do sygnałów płynących od potencjalnych partnerów, a w przypadku Japonii od państw mogących potencjalnie współpracować z Tokio przy wdrażaniu koncepcji FOIP. Ta doktryna polityczna jest szczególnie przydatna w budowaniu koalicji. I właśnie z uwagi na tę niejednoznaczność koncepcyjną taktyczny *hedging* umożliwia sygnalizowanie zmiany w swojej polityce i podejściu do innych państw Indo-Pacyfiku. Jeśli państwo realizujące tę strategię otrzyma sygnały – propozycje lub żądania – od swoich partnerów, może modyfikować doktrynę w celu uzyskania ich politycznego poparcia[424].

[423] E. Goldratt, R. Goldratt, E. Abramov, Strategy and Tactics, http://www.goldrattresearchlabs.com/pdf/other-authors/_Strategy_and_Tactics__-_by_Eli_Goldratt,_Rami_Gol.PDF (dostęp 06.09.2021).

[424] K. Koga, Japan's 'Indo-Pacific' question: countering China or shaping a new regional order?, International Affairs, vol. 96, no. 1, 2020, s. 49–73.

Rozdział IV

Japonia wobec rosnącej potęgi Chin

4.1. Kontekst historyczny. Ewolucja doktryna Yoshidy

Przez ponad cztery dekady japońska polityka zagraniczna była silnie naznaczona przez klęskę zadaną państwom Osi przez aliantów w II Wojnie Światowej oraz logikę zimnowojennej rywalizacji w dwubiegunowym ładzie światowym, który wyłonił się po 1945 roku. W następstwie zakończenia działań wojennych i bezwarunkowej kapitulacji Japonii 2 września 1945 r. rozpoczęła się jej siedmioletnia okupacja przez wojska sojusznicze, zakończona w 1952 r., po wejściu w życie traktatów z San Francisco. Japonia znalazła się w orbicie wpływów Stanów Zjednoczonych, stając się dla swojego patrona „kotwicą regionalnej stabilizacji" w Azji Wschodniej, kluczowym elementem amerykańskiej polityki sojuszniczej nakierowanej na powstrzymanie radzieckiego i chińskiego komunizmu[425]. Japońska polityka zagraniczna wobec Chin kontynentalnych została ściśle skorelowana ze strategią Waszyngtonu nakierowaną na utrzymanie regionalnej równowagi sił, zwalczanie komunistycznej ideologii oraz powstrzymanie imperialnych dążeń ZSRR. Przyjęta przez Japonię ustawa zasadnicza, która weszła w życie 3 maja 1947 roku, w 9 punkcie zakładała, że Japończycy „na zawsze wyrzekają się wojny jako suwerennego prawa narodu oraz groźby użycia siły jako środka rozstrzygania sporów międzynarodowych (…) siły lądowe, morskie i powietrzne, jak również inny potencjał wojenny, nigdy nie będą utrzymywane. Nie jest uznawane prawo państwa do prowadzenia wojny"[426]. Wyrzeczenie się wojny oraz pacyfizm stały się dla Japonii nowymi fundamentami tożsamości narodowej determinującymi wszystkie strategiczne decyzje podejmowane przez rząd w Tokio. Zawarty w 1951 roku sojusz militarny (z późniejszymi zmianami[427]) ze Stanami Zjednoczonymi gwarantował Japonii bezpieczeństwo w zamian za porzucenie imperialnych, wielkomocarstwowych ambicji charakteryzujących ten kraj od czasów reform Meiji i wdrażania polityki kierującej

[425] N. Bisley, Securing the "Anchor of Regional Stability"? The Transformation of the US-Japan Alliance and East Asian Security, Contemporary Southeast Asia, vol. 30, no 1, 2008, s. 73–98.

[426] Konstytucja Japonii, 03.05.1947, Kancelaria Premiera Japonii, https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html (dostęp: 29.04.2022).

[427] Zawarty w 1951 r. traktat dotyczący bezpieczeństwa pomiędzy USA i Japonią został w 1960 r. zastąpiony przez nowe, obowiązujące do dzisiaj, porozumienie, zob. MSZ Japonii, Japan-U.S. Security Treaty, The Treaty of Mutual Cooperation and Security between the United States and Japan, 19.01.1960, https://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/ref/1.html (dostęp: 29.04.2022).

się przesłaniem *fukoku kyōhei* – silne państwo, silna armia[428]. Dosłowna interpretacja zapisów nowej konstytucji nie pozwala na posiadanie przez Japonię jakichkolwiek sił zbrojnych, jednakże Tokio, odwołując się do zapisów ustawy zasadniczej, gwarantujących prawo do życia w pokoju, wolności oraz dążenia do szczęścia, uznało, że ma prawo bronić tych wartości i powołało do życia Siły Samoobrony, należące do jednych z najnowocześniejszych na świecie[429]. Równolegle do procesu synchronizacji japońskiej polityki zagranicznej z polityką amerykańską następowało zbliżenie Chin Ludowych i ZSRR. 14 lutego 1950 roku ChRL, która pół roku wcześniej ogłosiła swoje powstanie, zawiązała ze Związkiem Radzieckim mający obowiązywać do 1980 r. traktat o przyjaźni, sojuszu i wzajemnym wsparciu, który przyjmował zdecydowanie antyjapońską retorykę[430]. W Azji Wschodniej zaczął się krystalizować zimnowojenny podział, w którym ścierały się konkurencyjne ideologie i wrogie sojusze.

System bezpieczeństwa Japonii, opierający się przede wszystkim na sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi oraz zredukowanymi do niezbędnego minimum wydatkami na obronność pozwolił Tokio skoncentrować swoje wysiłki oraz ograniczone zasoby na odbudowie kraju i wdrażaniu reform zapewniających dynamiczny rozwój gospodarczy. Tak scharakteryzowany japoński model funkcjonowania państwa jest powszechnie w literaturze nazywany doktryną Yoshidy gdyż odzwierciedla decyzje podjęte przez ówczesnego premiera S. Yoshidę zaraz po uzyskaniu przez Japonię niepodległości w 1952 roku[431]. Środowisko bezpieczeństwa Azji Wschodniej zostało poddane próbie przez wybuch wojny koreańskiej (1950–1953), która była nazwana przez Yoshidę „darem niebios" ze względu na szanse dla wzrostu gospodarczego Japonii, które ze sobą niosła[432]. Wprawdzie amerykanie (poprzez Komisję Chińską, China Committee, CHINCOM[433]) zakazali Japonii jakiejkolwiek wymiany handlowej z Chinami, które wspierały Koreę Północną, jednakże straty te zostały wielokrotnie zrekompensowane przez zamówienia specjalne obejmujące amunicję, samochody wojskowe, artykuły metalowe

[428] W.B. Zhang, „From the Meiji Restoration to 1945: Bifurcating into an Industrial Mentality", [w:] *Japan versus China in the Industrial Race* [red.] W.B. Zhang, Macmillan Press, Londyn 1998, s. 72.

[429] Ministerstwo Obrony Japonii, Overview of Japan's Defense Policy, 2009/2010, https://www.mod.go.jp/en/d_act/d_policy/pdf/english.pdf (dostęp: 19.04.2022).

[430] MSZ Chin, Conclusion of the "Sino-Soviet Treaty of Friendship, Alliance and Mutual Assistance", https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/ziliao_665539/3602_665543/3604_665547/200011/t20001117_697823.html (dostęp: 29.12.2022).

[431] R. Wiśniewski, Ewolucja polityki bezpieczeństwa Japonii po zimnej wojnie. Od „państwa moratorium" do strategicznej „normalności", Przegląd Strategiczny, nr 2, 2011, s. 136; Edstrom B., The Yoshida doctrine and the unipolar world, Japan Forum, vol. 16, no. 1, 2004.

[432] E. Pałasz-Rutkowska, K. Starecka, *Japonia. Historia państw świata XX wieku*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2004, s. 216.

[433] F. Cain, The US-led trade Embargo on China: The origins of CHINCOM, 1947–52, Journal of Strategic Studies, vol. 18, no 4, 1995, s. 33–54.

czy mundury dla wojsk biorących udział w konflikcie[434]. Szacuje się, że wartość zamówień w latach 1950–1955 wynosiła ok. 3 mld USD, co stanowiło wówczas ok. 70 proc. japońskiego eksportu[435].

Na przełomie lat 60. i 70. XX wieku pojawiły się zagrożenia dla japońsko-amerykańskiego sojuszu. Ogłoszona w 1969 r. na wyspie Guam tzw. doktryna Nixona przewidywała przeniesienie głównego ciężaru obrony przed zewnętrznym agresorem na sojuszników. Charakteryzując ówczesną politykę USA, M. Schaller pisał, że Stany Zjednoczone przyznały, że nie mogą już ponosić kosztów powstrzymywania komunizmu zarówno w Europie, jak i Azji. Doktryna Nixona, powrót Okinawy do Japonii, strategiczna kontrola zbrojeń, stopniowe wycofywanie się Amerykanów z Wietnamu, symptomy spowolnienia gospodarczego oraz kryzys paliwowy spowodowały, że Stany Zjednoczone weszły w okres względnego schyłku (ang. *relative decline*) i zaczęły dążyć do redukowania swojej obecności wojskowej w Azji[436]. Na ten proces nałożył się szybki ekonomiczny wzrost potęgi gospodarczej Japonii, często postrzegany przez Waszyngton jako realne zagrożenie dla jego pozycji nie tylko w regionie, lecz także na arenie światowej[437] [Wykres 4]. Proces relatywnego słabnięcia USA wywołał zaniepokojenie w chińskich kręgach rządowych obawiających się, że Związek Radziecki wykorzysta niechęć Waszyngtonu do kontynuowania swojego zaangażowania w Azji i rozbuduje strefę swoich wpływów w regionie. Obawy wydawały się uzasadnione, biorąc pod uwagę rezultat wojny wietnamskiej i utworzenie w 1975 r. proradzieckiego i jednocześnie antychińskiego Wietnamu. Coraz częściej pojawiały się opinie, że Stany Zjednoczone nie tylko wycofają się ze swojej obecności wojskowej w Azji, lecz również że zostanie zerwany sojusz z Japonią, która zacznie rozbudowywać swoje ofensywne zdolności wojskowe[438].

[434] E. Pałasz-Rutkowska, K. Starecka, Japonia…, op. cit., s. 216.
[435] Ibid.
[436] M. Schaller, The Nixon 'Shocks' And U.S. – Japan Strategic Relations, 1969–74, Working Paper No. 2, https://nsarchive2.gwu.edu/japan/schaller.htm (dostęp: 28.04.2022).
[437] Amerykański sekretarz handlu Maurice Stans w 1971 miał oświadczeć, że „Japończycy nadal toczą wojnę, a ich bezpośrednim zamiarem jest próba zdominowania Pacyfiku, a potem być może świata": zob. Ibid.
[438] J. Green, et al., *The ANZUS Alliance in an Ascending Asia, Australian National University*, Canberra 2014, s. 10.

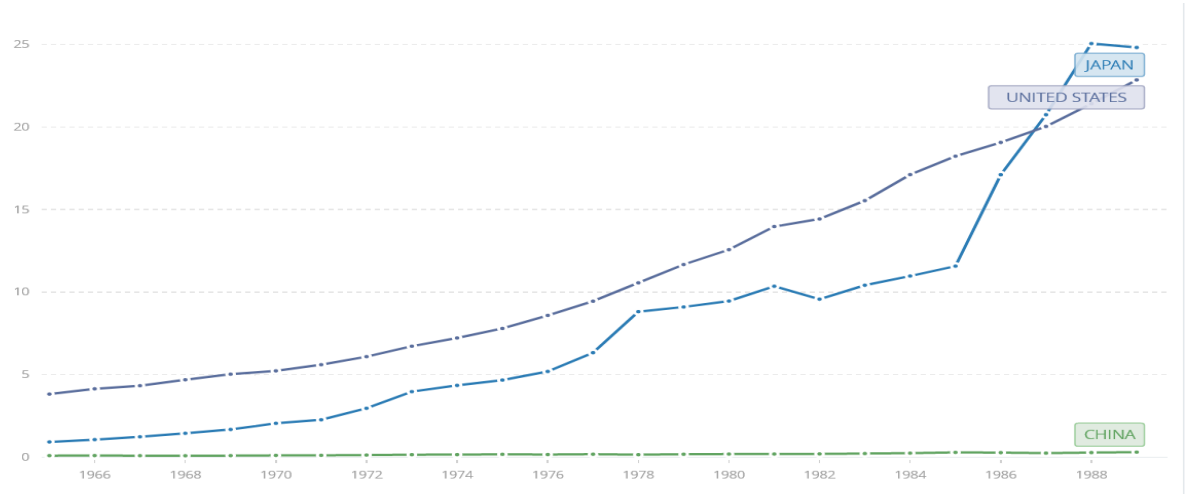

Wykres 4. PKB *per capita* USA, Japonia, Chiny 1960–1989 [USD w cenach bieżących]

Źródło: Bank Światowy, https://data.worldbank.org/

Watro w tym miejscu odnotować, że amerykańska polityka wobec sojuszników prowadzona na przełomie lat 60. i 70. ubiegłego wieku przez ówczesną administrację w Białym Domu (doktryna Nixona) pozwala dostrzec pewne analogie z kierunkami polityki zagranicznej nakreślonej przed D. Trumpa w okresie swojej prezydentury. Transakcyjne podejście do sojuszy oraz izolacjonistyczna retoryka zarówno R. Nixona jak i D. Trumpa uświadomiły amerykańskim partnerom, w tym Japonii, istnienie znanego w polityce sojuszy ryzyka 'porzucenia' i konsekwencji wynikających z nadmiernego uzależnienia się od wsparcia protektora, którego cele strategiczne mogą ewoluować w odmiennym kierunku niż interesy słabszego sojusznika.

Istotną cezurą w kształtowaniu zimnowojennej architektury bezpieczeństwa Azji był „tydzień, który zmienił świat", czyli wizyta prezydenta R. Nixona w Chinach w lutym 1972 roku, zwieńczona wydaniem komunikatu szanghajskiego, zapoczątkowująca proces normalizacji relacji amerykańsko-chińskich [439] . Pomimo negatywnej percepcji działań administracji Nixona (tzw. drugi szok nixonowski[440]), która nie konsultowała z Tokio swojej polityki ocieplenia relacji z Chinami, dyplomacja japońska postanowiła wykorzystać

[439] R. Nixon kierując się realizmem politycznym minimalizował znaczenie ideologii i systemu wewnętrznego Chin. Uznał, że dla USA jest to najlepszy moment na ocieplenie relacji z ChRL: po pierwsze, relacje Chin ze Związkiem Radzieckim uległy znacznemu pogorszeniu (starcia nad Ussuri, 1969 r.); po drugie, Stanom Zjednoczonym coraz bardziej ciążyła wojna w Wietnamie i pilnie potrzebowały złagodzenia presji zewnętrznej, zob. J.L. Harper, Nixon in China, February 1972: Revisiting the 'Week that Changed the World', Survival. Global Politics and Strategy, vol. 64, no. 2, 2022, s. 45–51.

[440] Pierwszym "szokiem nixonowskim" było odejście od wymienialności dolara na złoto, 15.08.1971 r., zob: K. Hamada, Japan 1968: A Reflection Point During the Era of the Economic Miracle, Yale University, Economic Growth Center Discussion, no. 764, 1996, s. 15; chronologicznie jednak, na co zwracają uwagę Pałasz-Rutkowska i Starecka, wcześniejsze było ogłoszenie swojej wizyty w Chinach przez R. Nixona, 15.07.1971 r., zob. E. Pałasz-Rutkowska, K. Starecka, Japonia…, op. cit., s. 377; oraz G.T. Hsiao, The Sino-Japanese Rapprochement: A Relationship of Ambivalence, Cambridge University Press, The China Quarterly, no, 57, 1974, s. 102.

sprzyjającą sytuację międzynarodową i wdrożyć politykę zbliżenia z Pekinem[441]. 29 września 1972 r., japoński premier K. Tanaka razem ze swoim chińskim odpowiednikiem Z. Enlaiem wydali wspólną deklarację, w której ogłoszono zakończenie „nienormalnego stanu spraw" (ang. *abnormal state of affairs*) i nawiązanie stosunków dyplomatycznych pomiędzy oboma państwami z dniem ogłoszenia komunikatu[442]. Władze Japonii uznały w tym dokumencie, że rząd Chińskiej Republiki Ludowej jest jedynym legalnym przedstawicielem Chin, tym samym zrywając oficjalne stosunki dyplomatyczne z Republiką Chińską (Tajwanem), z którą nadal jednak utrzymywały, w ramach tzw. „japońskiej formuły"[443], nieformalne relacje. Obie strony, wprawdzie niebezpośrednio, zawarły w dokumencie krytykę ZSRR zaznaczając, że sprzeciwiają się jakimkolwiek próbom ustanowienia hegemonii w rejonie Azji-Pacyfiku[444]. Efektem nawiązania japońsko-chińskich relacji w 1972 r. był dynamiczny rozwój wymiany handlowej oraz inwestycji, które do tego czasu pozostawały jedynie na symbolicznym poziomie[445]. Przełom we wzajemnych relacjach z roku 1972 otworzył drogę do podpisania w 1978 roku traktatu o pokoju i przyjaźni pomiędzy Japonią a ChRL[446], zapoczątkowując, pomimo pozostawienia nierozwiązanej kwestii spornej wysp Senkaku, okres „normalnych bilateralnych relacji"[447].

Pomimo ograniczeń stawianych polityce międzynarodowej prowadzonej w czasach Zimnej Wojny filary doktryny Yoshidy i idea pacyfizmu okazały się także w latach 70. ubiegłego wieku trwalsze niż ograniczenia jakie stawia struktura systemu międzynarodowego. Alternatywą dla zaangażowania zdolności gospodarczych w rozwój potencjału militarnego, była intensyfikacja działań Tokio w ramach międzynarodowych organizacji, przede wszystkim poprzez inwestycje oraz zwiększenie swojego udziału w programach pomocowych dla krajów rozwijających się,

[441] Rząd w Tokio stwierdził, że „w wyścigu do Pekinu nie mogą dać się wyprzedzić Amerykanom", zob. A. Halimarski, *Spór o Tajwan*, Książka i Wiedza, Warszawa 1986, s. 128.

[442] MSZ Japonii, Joint Communique of the Government of Japan and the Government of the People's Republic of China, 29.09.1972, https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/joint72.html (dostęp: 29.12.2022).

[443] Pekin „wyraził zrozumienie" dla tradycyjnych więzi łączących Tokio z Tajpej, zastrzegając jednak, że nie mogą mieć oficjalnego charakteru międzynarodowego, zob. A. Halimarski, Spór o Tajwan…, op. cit., s. 129.

[444] Japonia, ze względu na chęć podtrzymywania dobrych relacji z ZSRR i uregulowanie sporu o Kuryle, nie chciała się zgodzić z Chinami na zaostrzenie antyradzieckiej retoryki w dokumencie, zob. R. Jakimowicz, Stosunki Japonii z ChRL. Problem traktatu pokojowego i jego zawarcie, Azja-Pacyfik, nr 5, 2002, s. 128.

[445] T. Morino, China-Japan Trade and Investment Relations, Proceedings of the Academy of Political Science, vol. 38, no. 2, 1991, s. 87–94.

[446] MSZ Japonii, Treaty of Peace and Friendship between Japan and the People's Republic of China, 12.08.1978, [https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/treaty78.html (dostęp: 29.12.2022).

[447] Jak zauważa W. Jijang z prestiżowego think tanku Wilson Center, słowo „normalny" w kontekście relacji chińsko-japońskich może być mylące – Japonia np. twierdziła, że ustanowienie państwa Mandżuko było normalnym elementem jej relacji z Chinami w latach 30. XX w. Tutaj jednak słowo „normalny" należy rozumieć w sposób neutralny, tzn. wskazując na powszechnie akceptowalny stan pomiędzy dwoma suwerennymi państwami, gdy wchodzą one ze sobą w interakcje w systemie światowym, zob. W. Jijang, *Competing as Potential Superpowers: Japan's China Policy 1978–1998*, Department of Political Science, Carleton University, Ottawa 1998, s. 1–2.

w tym Chin, które w latach 80. XX wieku stały się istotnym beneficjentem japońskich środków pomocowych[448]. Tokio, w ramach realizowania tzw. Doktryny Fukudy, zintensyfikowało politykę polityczno-gospodarczego zbliżenia z państwami ASEAN, wspierając je funduszami na rozwój infrastruktury, edukacji i opieki zdrowotnej[449]. Już od końca lat 70. Japonia stała się bardzo istotnym krajem-darczyńcą w ramach Oficjalnej Pomocy Rozwojowej (ang. *Official Development Assistance,* ODA), a w latach 1991–2000 udział Tokio w ODA był największy na świecie[450].

Polityka jeszcze większego zaangażowania się w światowe działania pomocowe wynikała ze zmiany jaka dokonała się w ówczesnym układzie sił. Japonia, której PKB powrócił do stanu sprzed wojny już na początku lat 50. ubiegłego wieku[451], stała się w 1968 roku drugą po USA potęgą gospodarczą świata[452] i była coraz częściej postrzegana przez Stany Zjednoczone jako główny konkurent w wielkomocarstwowej rywalizacji. Wobec malejącego zagrożenia ze strony Związku Radzieckiego i relatywnie słabej jeszcze w latach 80. XX wieku pozycji Chin na arenie międzynarodowej to właśnie Japonia miała stanowić główne wyzwanie dla światowej pozycji USA. Znamienne są w tym kontekście słowa senatora USA P. Tsongasa z 1992 roku, że „Zimna Wojna się skończyła, wygrała Japonia", czy dyskusja o wyłaniającym „Pax Nipponica"[453], wyrażające obawy elit USA o kierunki zmian w globalnym układzie sił. Zwiększenie japońskich udziałów w ramach międzynarodowych organizacji pomocowych miało na celu załagodzenie konfliktu z USA, które zarzucało Tokio, że poprzez 'jazdę na gapę' w kwestiach bezpieczeństwa (ang. *security free ride*) rozbudowuje kosztem Stanów Zjednoczonych swoją potęgę gospodarczą [454] . Rosnąca aktywność Tokio na arenie międzynarodowej poprzez zaangażowanie się w inicjatywy promujące wymianę handlową, globalny pokój oraz bezpieczeństwo za pomocą środków pozamilitarnych były funkcją rozwoju społeczno-ekonomicznego Japonii w drugiej połowie ubiegłego wieku. Za pomocą strategii wiązania i angażowania rząd w Tokio realizował plan socjalizowania Pekinu w ramach międzynarodowej społeczności prezentując alternatywny wobec komunistycznego

[448] Y. Matsuda, Engagement and Hedging…, op. cit., s. 111.
[449] Y. Ishida, Japan and ASEAN partnership: From Fukuda to Abe Doctrine, Jindal Journal of International Affairs, vol. 2, no. 2, 2018, s. 12.
[450] Tsunekawa K., Objectives and institutions for Japan's official development assistance (ODA): Evolution and challenges, Japan International Cooperation Agency Research Institute, no. 66, 2014, s. 8.
[451] E. Pałasz-Rutkowska, K. Starecka, Japonia…, op. cit., s. 216.
[452] K. Hamada, Japan 1968: A Reflection Point During the Era of the Economic Miracle…, op. cit., s. 5.
[453] „*The Cold War is over; Japan won*" te słowa przypisywane Paulowi Tsongasowi, rywalowi Billa Clintona w walce o prezydencką nominację w 1992 roku, dobrze ujmują postrzeganie w USA Japonii jako głównego beneficjenta przemian na początku lat 90. XX wieku; zob. C. Krauthammer, The Unipolar Moment Revisited…, op. cit., s. 5; zob. E. F. Cogel, Pax Nipponoica?, Foreign affairs, 1986, https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/1986-03-01/pax-nipponica (dostęp: 30.12.2022); D.L. Haber, The Death of Hegemony: Why "Pax Nipponica" Is Impossible, University of California Press, Asian Survey, vol. 30, no. 9, 1990, s. 892–907.
[454] K. Tsunekawa, Objectives and institutions for Japan's…, op. cit., s. 6.

model rozwoju politycznego i gospodarczego. Jak zauważył A. Kusunoki, aktywna manifestacja swojej obecności na arenie międzynarodowej przez Japonię nie była jednak odejściem od doktryny Yoshidy, lecz jej rozwinięciem – agregacja potęgi ekonomicznej została wykorzystana na promowanie uniwersalnych idei tworzących międzynarodową wspólnotę[455].

Zdecydowana postawa władz Pekinu wobec prodemokratycznych manifestacji na placu Tienanmen w czerwcu 1989 roku uzmysłowiła władzom w Tokio, że dotychczasowa strategia socjalizowania Chin poprzez rozwijanie sieci wzajemnych powiązań ekonomicznych ma swoje wyraźne ograniczenia, a 'koniec historii' nie dotyczy Azji Wschodniej. Postępująca transformacja jednobiegunowego ładu międzynarodowego która charakteryzowała międzynarodowe stosunki przełomu wieków i przesuwanie się wraz ze wzrostem potęgi Chin geopolitycznego środka ciężkości na Zachodni Pacyfik wymusiły na Tokio adaptację swojej polityki zagranicznej do ewoluującej rzeczywistości. Oprócz zmiennych płynących ze struktury systemu międzynarodowego istotnym czynnikiem mającym wpływ na zredefiniowanie polityki Tokio wobec Pekinu była zmiana pokoleniowa jaka dokonała się w Japonii na początku lat 90. XX wieku pociągająca za sobą zmianę percepcji chińsko-japońskich relacji. „Propekińska frakcja" w japońskim MSZ została zastąpiona przez polityków promujących bardziej radykalny kurs wobec rosnącego w siłę sąsiada, zaś odradzający się japoński nacjonalizm zaczął być ważną zmienną w kreowaniu relacji z Chinami[456]. Pomimo dających się zaobserwować coraz większych napięć towarzyszących relacjom Tokio-Pekin oba kraje poszukiwały sposobów na wypracowanie *modus vivendi* we wzajemnych stosunkach. W 1998 roku został podpisany kolejny oficjalny dokument definiujący współczesne japońsko-chińskie relacje: wspólna deklaracja w sprawie budowania partnerstwa przyjaźni i współpracy na rzecz pokoju i rozwoju, będąca próbą odpowiedzi na spowolnienie gospodarcze wywołane przez azjatycki kryzys finansowy z roku 1997 roku[457]. Natomiast w 2008 r. wydano wspólne oświadczenie o kompleksowym promowaniu wzajemnie korzystnych relacji opartych na wspólnych interesach strategicznych gdzie obie strony podkreśliły, że nie są dla siebie zagrożeniem, a współpraca w obszarach środowiska

[455] A. Kusunoki, Has Japan's Foreign Policy Gone Beyond the Yoshida Doctrine?, The Diplomat, 10.03.2022 https://thediplomat.com/2020/03/has-japans-foreign-policy-gone-beyond-the-yoshida-doctrine/ (dostęp: 27.04.2022).

[456] J. Rowiński, „Stosunki japońsko-chińskie na nowym etapie", [w:] K. Gawlikowski, M. Ławacz (red.), *Japonia na początku wieku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, s. 198–199.

[457] MSZ Japonii, Japan-China Joint Declaration On Building a Partnership of Friendship and Cooperation for Peace and Development, 26.11.1998, https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/visit98/joint.html (dostęp: 29.12.2022); zob. Y. Bojiang, Normalization of Diplomatic Relations between China and Japan: 50 Years of Development and Inspirations for the Future, Chinese People's Institute of Foreign Affairs, http://www.cpifa.org/en/cms/book/359 (dostęp: 29.12.2022).

naturalnego i energii są priorytetami dla obu krajów[458]. Był to czwarty polityczny dokument (1972, 1978, 1998 i 2008) budujący dotychczasowe podstawy bilateralnych relacji pomiędzy Japonią a Chinami [459]. W tym czasie za wyznaczanie głównych kierunków polityki zagranicznej oraz realizację celów strategicznych Tokio odpowiadała administracja premiera S. Abe, który dwukrotnie, w latach 2006–2007 oraz 2012–2020, był szefem japońskiej rady ministrów. Okres ten charakteryzował się dalszymi zmianami w światowym układzie sił, które nabrały symbolicznego wymiaru w 2008 roku wraz ze zorganizowaniem przez Pekin letnich igrzysk olimpijskich i wybuchem kryzysu gospodarczego w Stanach Zjednoczonych, który w kolejnych miesiącach rozlał się na (niemalże) cały świat.

Relatywne słabnięcie USA, wzrost potęgi Chin, napięcia wokół Tajwanu, zagrożenie płynące ze strony nieprzewidywalnego reżimu Kimów w Korei Północnej oraz rewizjonistyczna polityka Rosji pod rządami W. Putina są definiowane jako najważniejsze wyzwaniami dla japońskiego środowiska bezpieczeństwa zewnętrznego [460]. Zachodzące przemiany w azjatyckim (i światowym) układzie sił, w szczególności odradzanie się potęgi po drugiej stronie morza Wschodniochińskiego wymusiły na Tokio podjęcie wielowektorowej polityki zagranicznej ukierunkowanej na dywersyfikację źródeł swojego bezpieczeństwa. Japonia w XXI wieku zaczęła mocniej akcentować swoją podmiotowość w sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi, sukcesywnie biorąc na siebie coraz większą odpowiedzialność (i co się z tym wiąże – ryzyko) w kształtowaniu regionalnej architektury bezpieczeństwa. Poprzez zacieśnienie współpracy z Australią i Indami od 2007 r. w ramach inicjatywy Quad, Tokio wyraźnie zasygnalizowało chęć dywersyfikacji i wzmocnienia swojej sieci powiązań tradycyjnie koncentrującej się na sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi[461]. W 2013 roku, czyli w początkowym okresie rządów Xi Jinpinga w Chinach, rząd S. Abe przyjął pierwszą dziesięcioletnią Narodową Strategię Bezpieczeństwa określającą główne założenia dotyczące obronności Japonii[462]. Chińska aktywność na Morzu Południowochińskim przejawiająca się

[458] MSZ Japonii, Joint Statement, between the Government of Japan and the Government of the People's Republic of China on Comprehensive Promotion of a "Mutually Beneficial Relationship Based on Common Strategic Interests", 07.05.2008, https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/joint0805.html (dostęp: 10.04.2022).

[459] MSZ ChRl, Wang Yi: The Four Political Documents Are the Original Point of China-Japan Relations, 04.12.2014, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/2675_665437/2721_663446/2724_663452/201412/t20141208_515556.html (dostęp: 10.01.2023); zob. MSZ ChRL, China and Japan Reach a Five-point Consensus on Stabilizing and Developing Bilateral Relations, 18.11.2022, https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202211/t20221118_10977637.html (dostęp 10.01.2023).

[460] Ministerstwo Obrony Japonii, *Defense of Japan 2022*, Annual White Paper, Tokyo 2022, s. 19.

[461] O. Pietrewicz, Perspektywy polityki zagranicznej Japonii po rezygnacji Abe Shinzo, PISM, 28.09.2020, https://pism.pl/publikacje/Perspektywy_polityki_zagranicznej_Japonii__po_rezygnacji_Abe_Shinzo (dostęp: 30.04.2022).

[462] Kancelaria Premiera Japoni, *National Security Strategy*, Tokyo 2013.

w tworzeniu, a następnie militaryzacji sztucznych wysp oraz wzrost aktywności chińskiej floty na Morzu Wschodniochińskim były silną motywacją do reinterpretacji japońskiej konstytucji i uchwalenia *Legislation for Peace and Security*. Ten obowiązujący od 2016 dokument, wprawdzie nadal podkreśla że Japończycy są narodem miłującym pokój (ang. *peace-loving nation*) lecz jego zapisy pozwalają Siłom Samoobrony na tzw. rozszerzoną obronę i działanie poza granicami państwa w celu 'zbiorowej samoobrony' sojuszników[463].

W relacjach z państwami Azji Południowo-Wschodniej Japonia – wobec dwuznacznej postawy Stanów Zjednoczonych i aktywnej polityki Chin – zajęła bardziej proaktywną postawę, czego egzemplifikacją jest jej pozycja lidera w ekonomicznym partnerstwie CPTPP. Te zdecydowane działania na arenie międzynarodowej są realizowane w ramach szerokiej strategii Wolnego i Otwartego Indo-Pacyfiku (FOIP) ogłoszonej przez premiera Abe w 2016 roku. Koncepcja FOIP stała się w centralną osią 'wielkiej strategii' realizowanej przez Japonię, czego odzwierciedlenie możemy także znaleźć w oficjalnych dokumentach publikowanych przez władze w Tokio[464]. Japonia nie zdecydowała się jednakże na jednoznaczne polityczno-ekonomiczne zdystansowanie się wobec Chin. Jej decyzja o przystąpieniu do RECEP określanego jako narzędzie Pekinu w rywalizacji o dominację w regionie wskazuje, że w swojej myśli strategicznej Tokio dostrzega znaczenie liberalnych koncepcji współzależności i poprzez sieć gospodarczych powiązań dąży do łagodzenia napięć występujących w innych obszarach relacji z Chinami[465].

Presja ze strony zmieniającego się systemu międzynarodowego potęgowana przez zmiany w równowadze sił w regionie oraz niepewność co do intencji rządów w Pekinie, Moskwie i Pjongjangu, kształtują japońską politykę zagraniczną i okazują się być czynnikiem decydującym przy formułowaniu jej głównych założeń. Równocześnie, poza uwzględnieniem zmiennych charakterystycznych dla realistycznej szkoły stosunków międzynarodowych, czynnikami, które każdy japoński rząd musi uwzględnić w przy kreowaniu swojej 'wielkiej strategii' są historyczne uwarunkowania charakterystyczne dla Azji. Pamięć historyczna silnie zakorzeniona w japońskim społeczeństwie oraz, z drugiej strony, negatywna percepcja japońskiej potęgi przez sąsiadów nadal są zmiennymi, kształtującymi tożsamość państw

[463] MSZ Japonii, Japan's Legislation for Peace and Security, March 2016, https://www.mofa.go.jp/files/000143304.pdf (dostęp: 27.04.2022).

[464] MSZ Japonii, Foreign Policy, Diplomatic Bluebook 1971–2021, https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/index.html (dostęp: 28.04.2022).

[465] R. Ward, RCEP trade deal: a geopolitical win for China, 25.11.2020, IISS, https://www.iiss.org/blogs/analysis/2020/11/rcep-trade-deal (dostęp: 28.04.2022).

regionu[466]. B. Buzan i L. Hansen twierdzą, że wciąż aktualne jest pytanie, czy wobec zmieniającego się międzynarodowego środowiska bezpieczeństwa Japonia zachowa się zgodnie z realistyczną logiką i stanie się normalnym typem mocarstwa (ang. *normal type of great power*), czy raczej, jak argumentuje część badaczy, historyczny bagaż, znaczenie tożsamości i silnie zakorzeniony pacyfizm będą czynnikami stymulującymi zacieśnianie więzi sojuszniczych z USA przy jednoczesnym ograniczaniu rozwoju własnego potencjału militarnego[467]. Te trzy ujęcia – liberalne, realistyczne i konstruktywistyczne, traktowane komplementarnie, powinny przyczynić się do dokładnego odczytania wielowektorowej strategii Japonii wobec rosnącego znaczenia sąsiedniego mocarstwa i zmieniającej się regionalnej architektury bezpieczeństwa.

4.2. Współzależność i polityka maksymalizacji korzyści

C. Kuik zwraca uwagę, że pragmatyzm ekonomiczny jest rozumiany jako prowadzenie polityki, w której państwo dąży do maksymalizacji zysków dzięki rozbudowie sieci powiązań gospodarczych z wielkim mocarstwem (ze szczególnym uwzględnieniem wymiany handlowej i inwestycji), niezależnie od problemów politycznych, które mogą występować między nimi[468]. Obecność światowego mocarstwa ekonomicznego po drugiej stronie Morza Wschodniochińskiego jest dla Japonii jednocześnie szansą i wyzwaniem, a współpraca gospodarcza wyznacza punkt neutralności w spektrum pomiędzy równoważeniem i *bandwagoningiem*, ponieważ sam akt maksymalizacji zysku nie pociąga za sobą jednoznacznych deklaracji odnoszących się do akceptacji lub odrzucenia zewnętrznej dominacji[469]. Rząd w Tokio podkreśla, że pomimo licznych wyzwań i punktów spornych pomiędzy oboma azjatyckimi państwami ich bilateralne relacje ekonomiczne należą do najważniejszych na świecie. Chiny są dla Japonii głównym partnerem gospodarczym biorąc pod uwagę wymianę handlową, która w 2021 roku osiągnęła wartość 372,1 mld USD:

[466] O kwestii łagodzenia japońskiego przekazu o zbrodniach wojennych w japońskich podręcznikach zob.: R. Jakimowicz, Kwestia podręcznikowa we współczesnych stosunkach japońsko-chińskich, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, nr 62, 2005, s. 77; o kwestii pamięci historycznej jako źródle wspólnej tożsamości oraz kontrowersjach towarzyszących wizytom przedstawicieli władz japońskich w świątyni Yasukuni, gdzie pochowani są polegli w służbie cesarza, często uznawani za zbrodniarzy wojennych zob.: A.J. Eun, Memory, Institutions, and the Domestic Politics of South Korean-Japanese Relations, Cambridge University Press, International Relations, vol. 76, no. 4, 2022, s. 767–798.

[467] B. Buzan, L. Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, Cambridge 2012, s. 169.

[468] Kuik koncentruje się na dwóch głównych aspektach bilateralnych relacji ekonomicznych: wymianie handlowej oraz inwestycjach, zob. C. C. Kuik, How do weaker states hedge?…, op. cit., s. 6.

[469] Ibid. s. 9.

japoński eksport do Chin wyniósł 206,2 mld USD, natomiast import liczył 165,9 mld USD[470]. W latach 2020–2021, czyli w okresie nasilonego występowania pandemii Covid-19 i nawarstwiających się problemów z utrzymaniem stabilnych łańcuchów dostaw możemy zaobserwować zwiększenie znaczenia wymiany handlowej Japonii ze swoim potężnym sąsiadem, który relatywnie dobrze (wzrost PKB pomimo Covid-19[471]) przeszedł przez kryzys wywołany pandemią (Tabela 5). Nie bez znaczenia jest też fakt geograficznej bliskości obu gospodarek co pozwala uniknąć problemów z zapewnieniem ciągłości dostaw wynikające z czasochłonnego transportu niezbędnych komponentów.

Tabela 5. Udział wymiany handlowej Japonii z ChRL, USA, ASEAN i UE w latach 2012–2021 [proc.]

a) eksport Japonii

do:	***2012***	***2013***	***2014***	***2015***	***2016***	***2017***	***2018***	***2019***	***2020***	***2021***
ChRL[(a)]	18,1	18,1	18,3	17,5	17,7	19,0	19,5	19,1	22,1	21,6
USA	17,6	18,5	18,6	20,1	20,2	19,3	19,0	19,8	18,4	17,8
ASEAN	16,2	15,5	15,2	15,2	14,8	15,2	15,5	15,1	14,4	15,0
UE[(b)]	10,2	10,0	10,4	10,6	11,4	11,1	11,3	11,6	10,9	10,6
pozostałe	37,9	37,9	37,5	36,6	35,9	35,4	34,7	34,4	34,2	35,0
razem	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

b) import Japonii

z:	***2012***	***2013***	***2014***	***2015***	***2016***	***2017***	***2018***	***2019***	***2020***	***2021***
ChRL[(a)]	21,3	21,7	22,3	24,8	25,8	24,5	23,2	23,5	25,8	24,1
USA	8,6	8,4	8,8	10,3	11,1	10,7	10,9	11,0	11,0	10,5
ASEAN	14,6	14,1	14,3	15,1	15,2	15,3	15,0	15,0	15,7	14,7
UE[(b)]	9,4	9,4	9,5	11,0	12,4	11,6	11,8	12,4	12,4	12,0
pozostałe	46,1	46,4	45,1	38,8	35,5	37,9	39,1	38,1	35,1	38,7
razem	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

[(a)] bez Hong Hongu; wartość wymiany handlowej Japonii z Hong Kongiem w latach 2012–2021 wahała się w przedziale 5,9 proc. (2015) – 4,8 proc. (2021);

[(b)] od 2020 (Brexit) wartość wymiany z UE liczona łącznie z Wielką Brytanią.

Źródło: Opracowanie własne na podst. Japanese Trade and Investment Statistics, www.jetro.go.jp

[470] MSZ Japonii, Japan-China Relations (Basic Data), 24.02.2022, https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/data.html (dostęp: 29.04.2022).

[471] Bank Światowy, Wzrost PKB – Chiny, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=CN (dostęp: 11.12.2022).

W latach 2012–2019, czyli w okresie poprzedzającym pandemię (2020–2021), średni roczny udział Chin w japońskim eksporcie i imporcie kształtował się na poziomie odpowiednio 18,4 proc. i 23,4 proc., natomiast w trakcie pandemii, udział eksportu japońskich towarów (głównie maszyny, sprzęt elektroniczny i samochody) wzrósł o 3,4 p. proc. do 21,8 proc, zaś udział importu (również przede wszystkim maszyn, sprzętu elektronicznego, odzieży) zwiększył się o 1,6 p. proc. stanowiąc prawie jedną czwartą całego importu Japonii. W tych samych analizowanych przedziałach czasowych można zauważyć nieznaczny spadek znaczenia USA w wymianie handlowej Japonii (udział eksportu spadł o 0,3 p. proc, import pozostał na analogicznym poziomie jak w poprzednich latach). Wpływ ASEAN oraz UE dla japońskiej wymiany handlowej w ciągu ostatniej dekady nie uległ poważniejszym przekształceniom – udział eksportu w okresie pandemii spadł odpowiednio o 0,6 p. proc. i 0,1 p. proc, natomiast udział eksportu się zwiększył, odpowiednio o 0,4 p. proc. i 1,3 p. proc. Można zatem zauważyć, że wśród głównych japońskich partnerów gospodarczych to Chiny zajmują dominującą pozycję w wymianie towarów i usług. Jednakże, pozostali trzej główni partnerzy handlowi Tokio również tworzą istotny wolumen obrotów handlowych, umożliwiając Japonii dywersyfikację wymiany handlowej i co się z tym wiąże zmniejszenie zagrożenia nadmiernym uzależnieniem się od sąsiedniej potęgi. Warto jednocześnie zauważyć, że w wartościach bezwzględnych (eksport 758,6 mld USD, import 773,4 mld USD) wolumen łącznej wymiany handlowej Japonii w ostatniej dekadzie oscylował w granicach jednej trzeciej wartości PKB, co było jednym z najniższych wyników na świecie i prawie o 20 p. proc. niższym niż średnia wyników pozostałych państw [Wykres 5].

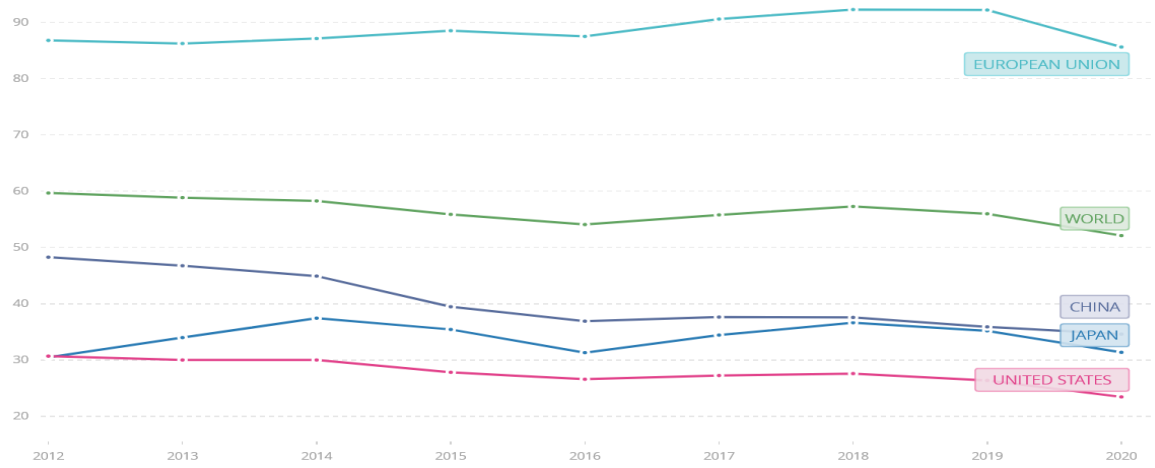

Wykres 5. Wymiana handlowa Japonii, Chin, USA, UE i świata w latach 2012–2020 jako udział PKB [%]

Źródło: Bank Światowy www.data.worldbank.org

Elementem optymalizowania korzyści płynących dla Tokio z bliskiego sąsiedztwa drugiej największej gospodarki świata mogą być japońskie bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ) w Chinach, które w ciągu ostatniej dekady (2012–2021) pozostają na zbliżonym średnim poziomie ok. 10 mld USD rocznie, wahając się w przedziale 9,1 – 13,5 mld USD rocznie (Tabela 6). Odnosząc tę wartość do rozmiaru BIZ płynących do pozostałych partnerów gospodarczych Tokio można wyraźnie dostrzec, że dominującymi kierunkami są nadal Stany Zjednoczone, ASEAN oraz Unia Europejska (odpowiednio 62,1 mld USD; 29,2 mld USD; 30,0 mld USD). Japońskie BIZ skierowane do Chin charakteryzują się zatem znacznym potencjałem rozwojowym, który wraz z zachodzącymi mechanizmami integracyjnymi w Azji znoszącymi wiele barier w przepływie kapitału ma szansę stać się czynnikiem spajającym obie gospodarki.

Tabela 6. Wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) Japonii w latach 2012–2021 [mld USD]

a) BIZ *wychodzące z Japonii*

do:	***2012***	***2013***	***2014***	***2015***	***2016***	***2017***	***2018***	***2019***	***2020***	***2021***
ChRL[(a)]	13,5	9,1	10,1	10,0	9,5	12,4	11,2	12,0	11,0	10,0
USA	32,0	43,7	49,4	50,2	53,1	47,9	14,4	51,4	66,3	62,1
ASEAN	10,7	23,6	22,8	20,9	-5,2	22,6	31,9	32,6	18,1	29,2
UE[(b)]	29,0	31,0	27,0	35,8	70,4	58,2	48,2	79,5	0,6	30,0
pozostałe	37,1	27,6	28,7	21,1	50,8	32,3	54,3	82,8	50,0	18,5

razem	122,3	135,0	138,0	138,0	178,6	173,4	160,0	258,3	146,0	149,8

b) BIZ *przychodzące do Japonii*

z:	***2012***	***2013***	***2014***	***2015***	***2016***	***2017***	***2018***	***2019***	***2020***	***2021***
ChRL[(a)]	0,1	0,2	0,8	0,6	0,0	1,0	0,8	1,9	1,5	0,8
USA	0,0	1,4	7,1	4,3	6,8	5,9	6,3	17,2	15,5	8,5
ASEAN	1,0	0,3	1,7	2,3	3,9	2,9	0,9	4,0	5,4	5,9
UE[(b)]	-3,0	1,4	3,7	0,0	22,1	2,4	4,7	7,5	29,8	-6,8
pozostałe	3,6	-0,9	6,5	-2,0	7,3	6,7	12,6	9,4	9,3	18,9
razem	1,7	2,4	19,8	5,2	40,1	18,9	25,3	40,0	61,5	27,3

[(a)] bez Hong Hongu; wartość BIZ Japonii w Hong Kongu w latach 2012–2021 wahała się w przedziale 1,8 mld USD (2013) – 4,8 mld USD (2021), natomiast BIZ Hong-Kongu w Japonii przyjmowały wartość -0,4 mld USD (2017) – 12,4 mld USD (2021);

[(b)] od 2020 (Brexit) wartość wymiany z UE liczona łącznie z Wielką Brytanią.

Wartość BIZ może przyjąć wartość ujemną gdy odnotowany został odpływ inwestycji.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Japanese Trade and Investment Statistics, *www.jetro.go.jp*

W przeciwnym kierunku, z Chin do Japonii, w ciągu ostatniego dziesięciolecia napływało średniorocznie 0,75 mld USD, co biorąc pod uwagę rozmiar japońskiej gospodarki (4 940 mld USD) jest wartością mało znaczącą. Analogicznie jak w przypadku japońskich inwestycji w Chinach wielkości te z łatwością mogłyby zostać zwielokrotnione wówczas, gdyby miała miejsce korzystna ewolucja międzynarodowego środowiska polityczno-ekonomicznego Zachodniego Pacyfiku. Na marginesie warto zauważyć, że obecna wątła sieć wzajemnych powiązań inwestycyjnych, która nie odzwierciedla potencjału gospodarczego prezentowanego przez oba państwa, może stanowić, paradoksalnie, dla Tokio pewien atut. W przypadku eskalacji napięcia pomiędzy oboma państwami ewentualny szantaż ekonomiczny ze strony Pekinu będzie się wiązał z niższymi kosztami ograniczenia czy zerwania współpracy dla Tokio. *Casus* rosyjskiej inwazji na Ukrainę pokazuje, że instrument ekonomicznego nacisku na swoich partnerów biznesowych jest wkalkulowywany w polityczne decyzje państw dążących do rewizji międzynarodowego porządku. Pragmatyzm ekonomiczny jest jednakże silnie wpisany w politykę azjatycką. Środowisko gospodarcze Zachodniego Pacyfiku zaczyna podlegać procesom integracyjnym co zgodnie z liberalną teorią współzależności powinno oddalić ryzyko niepożądanej ewolucji stosunków międzynarodowych w regionie.

Japonia realizuje wobec Chin politykę ‘wiążącego zaangażowania’ w ramach dwustronnych i wielostronnych zinstytucjonalizowanych platform polityczno-ekonomicznych. Zaangażowanie dyplomatyczne Japonii oraz uczestnictwo w procesach integracyjnych regionu mają na celu otwarcie jak największej liczby kanałów komunikacji oraz wykreowanie między

oboma państwami wspólnoty interesów gospodarczych, tak aby Chiny wybrały drogę ‘socjalizowania się’ w ramach istniejącego ładu międzynarodowego. Niezależnie od tego, czy niektóre instytucje, jak twierdzą realiści, są jedynie fasadą, często określaną przez nich jako „talk-shops”, pomiędzy Japonią a Chinami pojawiły się platformy dialogu regionalnego i międzyregionalnego, ułatwiające komunikację. Spośród nich do najistotniejszych możemy zaliczyć Forum Regionalne ASEAN (ARF), Dialog na temat bezpieczeństwa Japonii i Chin, Konsultacje antyterrorystyczne Japonia-Chiny, Konsultacje wysokiego szczebla Japonia-Chiny w sprawie gospodarki morskiej, ASEAN+3, oraz liczne fora gospodarcze, w tym Szczyt Azji Wschodniej, forum Współpracy Gospodarczej Azji i Pacyfiku (APEC), Spotkania Azja-Europa (ASEM), ASEAN+6, ASEAN+8, Szczyt Azji Wschodniej (EAS), czy Forum Azji Wschodniej i Ameryki Łacińskiej.

Jednakże, najważniejszym elementem polityki angażowania realizowanej przez władze w Tokio jest uczestnictwo w projekcie RCEP – strefie wolnego handlu obejmującej najważniejsze gospodarki regionu, do której oprócz Japonii należą Chiny, ASEAN, Australia, Nowa Zelandia i Korea Południowa[472]. Porozumienie które weszło w życie z początkiem 2022 roku koncentruje się na ekonomicznym aspekcie relacji pomiędzy państwami

i umożliwia japońskim oraz chińskim przedsiębiorstwom łatwiejszy dostęp do swoich rynków, znosząc lub obniżając większość barier celnych. Producenci głównych chińskich produktów eksportowych do Japonii, takich jak maszyny, sprzęt elektroniczny, tekstylia i produkty odzieżowe mogą stosować ułatwienia we wzajemnej wymianie handlowej. Również japońscy producenci produktów elektrycznych i elektronicznych, maszyn, komponentów samochodowych i niektórych produktów rolnych i spożywczych, takich jak sake, mogą korzystać ze znacznych koncesji celnych eksportując swoje produkty do Chin. Jak szacują chińskie władze około 25 proc. japońskiego eksportu do Chin i 57 proc. chińskiego eksportu do Japonii stało się bezcłowe od 1 stycznia 2022 r., a te dwie wielkości mają docelowo wzrosnąć odpowiednio do 86 i 88 procent[473]. Biorąc pod uwagę ogromny potencjał gospodarczy, którym dysponują oba państwa, partnerstwo w ramach RCEP może skłonić Chiny oraz Japonię do współpracy w zakresie realizacji projektów biznesowych korzystnych dla obu stron w regionie, na przykład wspólnych inwestycji infrastrukturalnych w Azji Południowo-Wschodniej. Przykładem takiej współpracy jest działanie japońskiego koncernu Mitsubishi Corp., który dzięki wejściu w życie RCEP planuje wraz z chińskimi podmiotami

[472] Ministerstwo Ekonomii, Handlu i Przemysłu Japonii, Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) Signed, 15.11.2020, https://www.meti.go.jp/english/press/2020/1115_001.html (dostęp 27.12.2022).

[473] Rada Państwa ChRL, New pact set to spur China-Japan commerce, 03.01.2022, http://english.www.gov.cn/news/internationalexchanges/202201/04/content_WS61d39c16c6d09c94e48a3197.html (dostęp: 26.09.2022).

wspólne projekty w Azji Południowo-Wschodniej[474]. Skuteczną implementację postanowień porozumienia możemy także zaobserwować na poziomie lokalnym. Skokowy wzrost eksportu (95 proc.) z chińskiego regionu Kuangsi do Japonii w pierwszych dziewięciu miesiącach 2022 roku jest przypisywany właśnie ułatwieniom wdrożonym przez RECP[475]. W Pilotażowej Strefie Wolnego Handlu położonej nad Morzem Żółtym prowincji Szantung swój pierwszy magazyn otworzył japoński potentat w bezcłowej sprzedaży detalicznej, firma Laox. Lokalne władze liczą, że dzięki preferencyjnym warunkom handlowym stosowanym w tej pilotażowej strefie prowincja stanie się kluczowym obszarem rozwoju gospodarczego w Azji Północno-Wschodniej, wspierając gospodarcze powiązania pomiędzy Chinami i Japonią[476]. Również na szczeblu centralnym podkreślana jest waga zawartego porozumienia. Były premier ChRL L. Keqiang na spotkaniu z japońskimi biznesmenami z okazji 50-lecia nawiązania kontaktów dyplomatycznych pomiędzy oboma państwami (1972–2022) podkreślił znaczenie RCEP zaznaczając, że porozumienie umożliwia obu krajom rozszerzenie współpracy w takich dziedzinach, jak handel, inwestycje, ochrona środowiska czy zdrowie przy jednoczesnym pozytywnym wpływie na pokojowy i stabilny rozwój regionu[477]. Poprzez RCEP liberalna koncepcja, która miała umożliwić przekształcenie się chińsko-japońskich relacji ekonomicznych z rywalizacji w kooperację otrzymała ramy prawno-instytucjonalne, dzięki którym może zostać zastosowana w praktyce[478]. Tym samym Japonia poprzez zachęty ekonomiczne może motywować Chiny do przestrzegania liberalnych zasad handlu międzynarodowego, a rosnąca gospodarcza współzależność, zgodnie z liberalną logiką bilateralnych i multilateralnych relacji, może pozytywnie wpłynąć na kwestię bezpieczeństwa w regionie podwyższając koszty ewentualnego naruszenia międzynarodowego ładu[479].

Elementem budowania zaufania pomiędzy oboma krajami jest utrzymywanie stałych kontaktów dyplomatycznych na linii Tokio – Pekin. Od czasu nawiązania oficjalnych relacji pomiędzy oboma państwami 29 września 1972 r. przedstawiciele najwyższych władz

[474] Z. Wenqian, S. Ruioeng, China, ASEAN eye more opportunities brought by RCEP, 19.12.2022 https://global.chinadaily.com.cn/a/202209/19/WS63272a00a310fd2b29e7849c_2.html (dostęp 26.12.2022).
[475] Global Times, Chinese localities see surging trade, FDI under RCEP, 30.11.2022, https://www.globaltimes.cn/page/202210/1278294.shtml (dostęp: 02.12.2022).
[476] W. Hui, East China's Shandong Province boosts trade with Japan, South Korea, China Global Television Network, 26.08.2022, https://news.cgtn.com/news/2022-08-26/East-China-s-Shandong-Province-boosts-trade-with-Japan-South-Korea-1cOEzD4QOUE/index.html (dostęp: 02.12.2022).
[477] Biuro Prasowe Rady Państwa ChRL, Chinese premier calls on China, Japan to enhance economic cooperation, 23.09.2022, http://english.scio.gov.cn/topnews/2022-09/23/content_78434362.htm [dostęp: 26.11.2022].
[478] Z. Hong, Chinese and Japanese infrastructure investment in Southeast Asia: from rivalry to cooperation?, Institute of Developing Economies Discussion Papers, no. 698, 2018, s. 1–31.
[479] H.R. Watanabe, China-Japan relations after RCEP, 03.05.2022, https://www.eastasiaforum.org/2022/05/03/china-japan-relations-after-rcep/ (dostęp 25.09.2022).

Japonii złożyli oficjalne wizyty w Chińskiej Republice Ludowej 25 razy (24 wizyty premierów oraz jedna wizyta cesarza Akihito w 1992 roku, która była także jedyną w historii wizytą cesarza Japonii w Chinach). Ostatnim premierem, odwiedzającym ChRL był Shinzo Abe, który w 2019 roku spotkał się w Pekinie z Xi Jinpingiem. Spotkania przedstawicieli Japonii w Chinach były zrównoważone taką samą liczbą wizyt (25) wysokich przedstawiciele komunistycznych Chin w Japonii[480]. Z okazji 50-lecia nawiązania relacji dyplomatycznych oba państwa wymieniły noty dyplomatyczne – premier Kishida zauważył, że bilateralne relacje oferują wiele możliwości, ale jednocześnie nie uniknął podkreślenia, że pomiędzy oboma państwami istnieje duża liczba spraw i kwestii budzących niepokój, Xi natomiast podkreślił, że oba państwa powinny wykorzystać tę rocznicę do normalizacji stosunków[481]. Pandemia Covid-19 uniemożliwiła zaplanowaną na kwiecień 2020 rok wizytę przewodniczącego Xi w Japonii jednakże obu liderom udało się spotkać – po raz pierwszy osobiście – 17 listopada 2022 r. w trakcie szczytu APEC w Bangkoku[482]. W trakcie spotkania, poza obustronnymi zapewnieniami, że pomimo spornych kwestii (m.in. Tajwan, Senkaku/Diayou) bilateralne stosunki pomiędzy oboma krajami wymagają dalszej normalizacji, został skierowany ważny komunikat w stronę Rosji. Obaj przywódcy wyrazili zaniepokojenie, sygnałami płynącymi z Moskwy o gotowości użycia broni jądrowej na Ukrainie i zgodzili się, że nigdy nie wolno używać broni atomowej ani toczyć wojny nuklearnej[483]. Biorąc pod uwagę, że Rosja nie może nie liczyć się z opiniami płynącymi z Pekinu deklaracja ta może w istotny sposób wpłynąć na retorykę stosowaną przez Rosję.

Zgodnie z definicją zaproponowaną przez C. Kuika ważnym aspektem strategii państwa stosującego wobec zastałego, lub wyłaniającego się mocarstwa *hedging* jest graniczony *bandwagoning*, polegający na optymalizowaniu politycznych korzyści dzięki nawiązaniu partnerskich stosunków z Chinami poprzez selektywne podporządkowanie się lub ograniczoną współpracę w kluczowych dla Pekinu kwestiach, jednakże bez uznania swojej

[480] MSZ Japonii, VIP visits, Japan-China Relations (Basic Data), 24.02.2022, https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/data.html (dostęp 02.05.2022).

[481] MSZ ChRL, Xi Jinping Exchanges Messages of Congratulations with Japanese Prime Minister Fumio Kishida on the 50th Anniversary of the Normalization of Diplomatic Relations between China and Japan Li Keqiang
Exchanges Messages of Congratulations with Fumio Kishida, 29.09.2022, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202209/t20220930_10775457.html (dostęp: 02.10.2022); Y. Nobira, Kishida, Xi send messages
on 50th anniversary of normalized ties, The Asahi Shimbun, 29.09.2022, https://www.asahi.com/ajw/articles/14730495 (dostęp: 02.10.2022).

[482] MSZ ChRL, President Xi Jinping Meets with Japanese Prime Minister Fumio Kishida, 18.11.2022, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202211/t20221118_10977309.html (dostęp: 22.12.2022).

[483] Kancelaria Premiera Japonii, Japan-China Summit Meeting, 17.11.2022, https://japan.kantei.go.jp/101_kishida/diplomatic/202211/_00018.html (dostęp: 22.12.2022).

podrzędnej pozycji[484]. W niniejszej pracy przyjęto, że istotą takiej postawy powinna być synchronizacja niektórych obszarów polityki zagranicznej z działaniami Pekinu, polegająca w szczególności na niewymuszonym wspieraniu większego partnera w realizacji jego interesu narodowego (ang. *core interests*)[485]. W odniesieniu do Chin (lecz nie wyłącznie) interesy te dotyczącą kwestii ekonomicznych, polityczno-ustrojowych, integralności terytorialnej oraz bezpieczeństwa. O ile w swoich działaniach Japonia stara się rozwijać współpracę gospodarczą z Chinami na zasadzie *win-win*, o tyle w pozostałych obszarach korelacja polityki Tokio i Pekinu jest wyraźnie ograniczona. Dla Chin absolutnym priorytetem jest reunifikacja ze swoją „zbuntowaną prowincją" – Tajwanem, co w kontekście inwazji Rosji na Ukrainę wywołuje w Tokio (jak również w całym regionie) zrozumiałe obawy przed siłowymi próbami naruszenia istniejącego *status quo*. Stanowisko japońskiego rządu wobec kwestii tajwańskiej jest niejednoznaczne – polityka jednych Chin (ang. *one China policy*) jest inaczej interpretowana w Pekinie inaczej w Tokio[486]. Dodatkowo, strategiczna niejednoznaczność gwarancji USA dla Taipei w przypadku zaatakowania wyspy przez Chiny ma implikacje także dla polityki Japonii, najważniejszego sojusznika traktatowego USA w regionie[487]. Podczas szczytu przywódców Japonia–USA w kwietniu 2021 r. po raz pierwszy od 1969 r. we wspólnym oświadczeniu wspomniano o Tajwanie i podkreślono „znaczenie pokoju i stabilności w Cieśninie Tajwańskiej" oraz zachęcano do „pokojowego rozwiązywania problemów", przy czym bardzo podobny komunikat został także wydany podczas spotkania pomiędzy dwoma państwami w roku kolejnym[488]. W miarę jak japońskie społeczeństwo wykazuje rosnące zaniepokojenie zagrożeniem ze strony Chin, a prochińskie grupy w Japonii

[484] C. C. Kuik, The Essence of Hedging…, op. cit., s. 169.

[485] Chiński interes narodowy jest definiowany przez chińskie władze jako: 1) suwerenność państwa; 2) bezpieczeństwo narodowe; 3) integralność terytorialna; 4) zjednoczenie narodowe; 5) ustrój polityczny Chin i ogólna stabilność społeczna; 6) zrównoważony rozwój gospodarczy i społeczny; zob.: Biuro Prasowe Rady Państwa ChRL, China's Peaceful Development, 06.09.2011, Biała Księga, https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2014/09/09/content_281474986284646.htm [dostęp. 26.09.2022]; D. Mierzejewski, „Definiowanie interesu narodowego w Chińskiej Republice Ludowej (po 1989 r.)", [w:] T. Domański (red.), *Międzynarodowe studia polityczne i kulturowe wobec wyzwań współczesności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 245–260.

[486] Polityka strategicznej dwuznaczności polegająca na nawiązaniu w 1972 oficjalnych relacji z Pekinem oraz jednoczesnym podtrzymywaniu nieformalnych relacji z Taipej; zob. A.P. Liff, Japan, Taiwan and the "One China" Framework after 50 Years, The China Quarterly, no. 252, 2022, s. 1066–1093; P. Adam, S. Jue, The "One China" Policy: Terms of Art., American Journal of Chinese Studies, vol. 13, no, 1, 2006, s. 79–88.

[487] The Economist, What is America's policy of "strategic ambiguity" over Taiwan? 23.05.2022, https://www.economist.com/the-economist-explains/2022/05/23/what-is-americas-policy-of-strategic-ambiguity-over-taiwan [dostęp: 03.11.2022].

[488] Biały Dom, U.S.-Japan Joint Leaders' Statement: "U.S. – JAPAN GLOBAL PARTNERSHIP FOR A NEW ERA", 16.06.2021, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/04/16/u-s-japan-joint-leaders-statement-u-s-japan-global-partnership-for-a-new-era/ (dostęp: 24.09.2022) oraz Biały Dom, Japan-U.S. Joint Leaders' Statement: Strengthening the Free and Open International Order, 23.05.2022, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/05/23/japan-u-s-joint-leaders-statement-strengthening-the-free-and-open-international-order/ (dostęp: 24.09.2022).

zaczynają tracić swoje wpływy, rząd w Tokio nabiera pewności, że pozytywne stanowisko w sprawie obrony Tajwanu będzie coraz silniej wspierane przez opinię publiczną[489]. Wraz z zaostrzającą się rywalizacją pomiędzy USA a Chinami i rosnącym chińskim zagrożenia rząd japoński zaczął dawać do zrozumienia, że kwestia zapewnienia bezpieczeństwa Taipei jest także wyzwaniem dla Japonii: w opublikowanej przez Ministerstwo Obrony w 2022 r. dokumencie, białej księdze „Obrona Japonii" można przeczytać, że USA zademonstrowały wyraźne wsparcie militarne dla Taiwanu a sytuacja związana z wyspą jest kluczowa dla japońskiego bezpieczeństwa[490]. Japoński minister obrony N. Kishi dodał, że „bezpieczeństwo Tajwanu jest bezpośrednio związane z bezpieczeństwem Japonii"[491]. S. Abe, już po ustąpieniu ze stanowiska premiera, lecz nadal posiadający wówczas (5 lipca 2022 dokonano udanego zamachu na S. Abe) silne wpływy w rządzącej Japonią LDP zaznaczył, że: „sytuacja kryzysowa na Tajwanie jest sytuacją kryzysową w Japonii, a zatem sytuacją kryzysową dla sojuszu Japonii i USA. Ludzie w Pekinie, w szczególności prezydent Xi Jinping, nigdy nie powinni mieć co do tego wątpliwości"[492]. Wizyta na Tajwanie N. Pelosi, Przewodniczącej (ang. *speaker*) Izby Reprezentantów USA w sierpniu 2022 r., przyczyniła się do wywołania czwartego kryzysu w Cieśninie Tajwańskiej[493]. Chiny przeprowadziły w odpowiedzi manewry wojskowe swojej floty wystrzeliwując pociski, które po raz pierwszy w historii wylądowały w wodach wyłącznej strefy ekonomicznej Japonii. Minister obrony N. Kishi powiedział wówczas, że akt ten jest „poważnym powodem do obaw dla bezpieczeństwa narodowego Japonii i bezpieczeństwa Japończyków"[494], dając do zrozumienia, że w razie eskalacji konfliktu Tokio nie musi pozostawać bierne.

---

[489] M. Inoue, Japan's stance on the Taiwan Strait, 09.09.2022, East Asia Forum, https://www.eastasiaforum.org/2022/09/09/japans-stance-on-the-taiwan-strait/ (dostęp 25.09.2022).

[490] Stanowisko Japonii dotyczące Tajwanu znacznie ewoluowało w ostatnich 3 latach, co znajduje odzwierciedlenie w corocznie prezentowanych przez japońskie Ministerstwo Obrony „Białych Księgach Bezpieczeństwa Japonii": w 2022 roku kwestia Tajwanu jest określana jako krytyczna dla japońskiego bezpieczeństwa, w 2021 – jako ważna, a w dokumentach z lat 2018–2020 podkreślano jedynie, że istnieją kwestie dotyczące Tajwanu; zob: Ministerstwo Obrony Japonii, Defense of Japan (Annual White Paper https://www.mod.go.jp/en/publ/w_paper/index.html), (dostęp 03.11.2022).

[491] I. Reynolds, E. Nobuhiro, Japan Sees China-Taiwan Friction as Threat to Its Security, 24.06.2021, Bloomberg, https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-06-24/japan-sees-china-taiwan-friction-as-threat-to-its-security?leadSource=uverify%20wall (dostęp: 25.09.2022).

[492] B. Blanchard, Former PM Abe says Japan, U.S. could not stand by if China attacked Taiwan, Reuters, 01.12.2021, https://www.reuters.com/world/asia-pacific/former-pm-abe-says-japan-us-could-not-stand-by-if-china-attacked-taiwan-2021-12-01/ (dostęp: 23.09.2022).

[493] J. McKinney, P. Harris, The lesson of the fourth Taiwan Strait crisis, The Hill, 08.08.2022, https://thehill.com/opinion/national-security/3598457-the-lesson-of-the-fourth-taiwan-strait-crisis/ (dostęp 24.09.2022).

[494] T. Kosuke, China's Live-Fire Drills Near Taiwan Send Ballistic Missiles Into Japan's EEZ, 05.08.2022, The Diplomat, https://thediplomat.com/2022/08/chinas-live-fire-drills-near-taiwan-send-ballistic-missiles-into-japans-eez/ (dostęp: 25.10.2022).

Także w odniesieniu dla pozostałych kluczowych dla Chin kwestii polityka Tokio nie jest realizowana z uwzględnieniem nadrzędnych interesów Pekinu. Wobec sporów na Morzu Wschodniochińskim i kwestii przynależności wysp Senkaku, japoński rząd przyjmuje jednoznaczną pozycję i nie jest skłonny w tej kwestii do ustępstw. W swojej strategii obronnej z grudnia 2022 r. wyraźnie zaznacza, że wsypy są częścią japońskiego terytorium, a ustanowienie na Morzu Wschodniochińskim przez chińskie władze Strefy Identyfikacji Obrony Powietrznej (ang. *Air Defense Identification Zone*, ADIZ) jest działaniem zmierzającym do jednostronnej zmiany *status quo* na tym akwenie[495]. Przed prestiżowym wydarzeniem dla chińskiego reżimu jakim było rozpoczęcie zimowej olimpiady w Pekinie w 2022 r. japoński parlament przyjął rezolucję wyrażającą obawy o łamanie praw człowieka w przypadku Ujgurów i mieszkańców Hong Kongu (nie wymieniając jednak z nazwy Chin)[496]. Siedem miesięcy później minister H. Matsuno pochwalił raport ONZ krytykujący Chiny za łamanie praw człowieka i represje, którym są poddawani Ujgurzy zamieszkujący Sinciang[497]. W innej wrażliwej dla Pekinu kwestii rząd Tokio wezwał do przeprowadzenia niezależnego śledztwa w sprawie pochodzenia wirusa Covid-19, zarzucając WHO, że dotychczasowe badania nie były prowadzone rzetelnie[498]. Do tego problemu rząd w Pekinie podchodzi priorytetowo – zdecydowane opinie rządu Australii o chińskim pochodzeniu pandemii doprowadziły do bardzo poważnego kryzysu dyplomatycznego i ekonomicznego pomiędzy Pekinem a Canberrą[499]. Pomimo wyraźnego zdystansowania się wobec rosyjskich gróźb użycia broni atomowej, Chiny prezentują wyraźnie inne podejście niż Japonia do rosyjskiej agresji na Ukrainę, co wyraźnie widać w głosowaniach Zgromadzenia Ogólnego ONZ[500].

4.3. Działania zabezpieczające

[495] Ministerstwo Obrony Japonii, Defense of Japan 2022, Annual White Paper…, op. cit., s. 31.

[496] W. Suzuki, Japan adopts Xinjiang resolution but sidesteps criticism of China, Nikkei Asia, 01.02.2022, https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Japan-adopts-Xinjiang-resolution-but-sidesteps-criticism-of-China (dostęp 24.09.2022).

[497] Raport, Japan Hails U.N. Report Pointing to Rights Abuse in Xinjiang, Nippon.com, 01.09.2022, https://www.nippon.com/en/news/yjj2022090100537/ (dostęp 26.09.2022).

[498] Rapor, Japan joins calls for probe into WHO's coronavirus response, Japan Times, 16.05.2020, https://www.japantimes.co.jp/news/2020/05/16/national/japan-investigation-who-coronavirus-response-china/ (dostęp: 24.09.2022).

[499] J. Wilson, Australia Shows the World What Decoupling From China Looks Like, Foreign Policy, 09.11.2021, https://foreignpolicy.com/2021/11/09/australia-china-decoupling-trade-sanctions-coronavirus-geopolitics/ (dostęp: 26.09.2022).

[500] Global Times, China votes against UNGA resolution that asks Russia to pay 'reparations' to Ukraine, 15.11.2022, https://www.globaltimes.cn/page/202211/1279602.shtml (dostęp: 01.12.2022); M. Magnier, Ukraine war: China does not support UN vote blaming Russia for humanitarian crisis, South China Morning Post, 25.03.2022, https://www.scmp.com/news/china/article/3171778/ukraine-war-china-does-not-support-un-vote-blaming-russia-humanitarian (dostęp: 01.12.2022).

Równolegle do działań podejmowanych przez rząd w Tokio polegających na socjalizacji i integracji ekonomicznej Chin w ramach platform dialogu czy wspólnej przestrzeni ekonomicznej władze w Japonii dążą do wypracowania struktur i mechanizmów pozwalających równoważyć rosnącą potęgę Chin w regionie i niwelować pojawiającą się ekonomiczną asymetrię w bilateralnych relacjach z Pekinem. Postawa taka może przyjąć wymiar wewnętrzny (krajowy) i zewnętrzny (międzynarodowy). W odniesieniu do wymiaru krajowego, należy zwrócić uwagę na inicjatywy legislacyjne Tokio dążące do wyeliminowania, czy ograniczenia, zagrożeń płynących z rosnących dysproporcji gospodarczych w relacjach z Pekinem. W maju 2022 r. została uchwalona ustawa o wspieraniu bezpieczeństwa ekonomicznego, mająca na celu, jak podkreśla premier F. Kishida, ochronę rynku przed wypłynięciem zaawansowanych technologii oraz ochronę i wzmocnienie łańcuchów dostaw[501]. Nowe prawo umożliwia rządowi krajowemu interwencję w transakcje zawierane przez japońskie firmy z zagranicznymi kontrahentami, gdy uzna, że takie kontrakty mogą przedstawiać zagrożenie dla bezpieczeństwa ekonomicznego Japonii. Legislacja ta jest interpretowana jako narzędzie skierowane przede wszystkim wobec aktywności podejmowanych przez Chiny i odzwierciedla rosnące obawy japońskich elit biznesowo-politycznych dotyczące chińskiego obstrukcjonizmu handlowego, szpiegostwa gospodarczego oraz nadmiernego uzależniania się od Chin w strategicznych dla rozwoju ekonomicznego obszarach. Ustawa określa środki mające na celu ochronę japońskich łańcuchów dostaw, wiodących technologii oraz infrastruktury. Prawo ma stymulować japońskie firmy do dywersyfikacji łańcuchów dostaw szczególnie w odniesieniu do wysoko zaawansowanych technologii oraz innych kluczowych dla japońskiej gospodarki komponentów. Ustawa wymienia 14 sektorów, m.in. energetykę, zaopatrzenie w wodę oraz technologie informacyjne, które tworzą newralgiczną infrastrukturę społeczno-gospodarczą i mogą podlegać ingerencji władz. Równocześnie z wdrażanymi mechanizmami *hedgingu* ekonomicznego pojawiły się głosy krytyczne, że nowa legislacja, wychodząc naprzeciw trafnie zdiagnozowanym zagrożeniom dla kluczowych ekonomicznych interesów państwa, może zaburzyć równowagę pomiędzy bezpieczeństwem a konkurencyjnością japońskich przedsiębiorstw[502].

Japonia podejmuje także działanie na arenie międzynarodowej mające na celu aktywne kształtowanie swojego środowiska biznesowego. W wyniku wycofania się USA z inicjatywy

[501] Gabinet Premiera Japonii, Konferencja Prasowa Premiera Kishidy, 10.08.2022, https://japan.kantei.go.jp/101_kishida/statement/202208/_00007.html (dostęp: 05.01.2023).

[502] T. Takahashi, Japan's economic security bill – a balance between business and the bureaucracy, East Asia Forum, 26.06.2022, https://www.eastasiaforum.org/2022/06/26/japans-economic-security-bill-balances-business-and-the-bureaucracy/ (dostęp: 20.07.2022).

Trans-Pacific Partnership (TPP) przez ówczesnego prezydenta D. Trumpa to Tokio wzięło na siebie ciężar wdrożenia tego porozumienia[503]. Z jednej strony projekt ten, pod zmienioną nazwą CPTPP (Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership, tzw. TPP-11), jest komplementarny wobec porozumienia RCEP, w którym to Chiny są dominującym podmiotem – CPTPP łączy ze sobą gospodarkę Japonii z państwami ASEAN (Brunei, Malezja, Singapur, Wietnam), Australią, Nową Zelandią oraz krajami niebędącymi sygnatariuszami RCEP – Kanadą, Meksykiem (Ameryka Północna), Chile i Peru (Ameryka Południowa). Z drugiej jednak strony CPTTP jest inicjatywą konkurencyjną wobec RCEP. We wrześniu 2021 r. Chiny złożyły wniosek o akcesję do TPP-11[504], jednakże Tokio nie zgadza się na członkostwo Pekinu w porozumieniu, tłumacząc, że ze względu na wyżej postawione wymagania państwom członkowskim, standardy reprezentowane przez CPTTP nie są w obecnej chwili możliwe do spełnienia przez Pekin[505]. Obszary w których Chiny mogą mieć problemy z dostosowaniem swoich przepisów dotyczą prawa pracy, ochrony środowiska czy rozwiązywania sporów[506]. Ponadto, jak wynika z raportu Azjatyckiego Banku Rozwoju, zapisy CPTPP bardziej stanowczo i kompleksowo regulują kwestie prawne niż RECEP, opierające się na tzw. „ASEAN way", czyli dyskusji, konsultacji i kompromisie[507]. Należy jednak uznać, że niechęć Japonii do zwiększenia inkluzywności porozumienia oprócz merytorycznych, ekonomicznych podstaw może mieć także podłoże polityczne – Tokio może się obawiać, że uczestnictwo Pekinu w CPTPP może zmarginalizować jego znaczenie w tej inicjatywie. Jak słusznie zauważają L. Vidal i A. Pelegrín, wykluczenie Chin z CPTPP powinno być również postrzegane jako część japońsko-amerykańskiej strategii mającej na celu powstrzymanie rosnącej potęgi gospodarczej i politycznej Chin w regionie Azji i Pacyfiku[508]. Dodatkowo, aspiracje Pekinu do członkostwa w CPTPP i ewentualne ustępstwa Tokio mogą być kartą przetargową i formą nacisku w negocjacjach pomiędzy Japonią i Chinami odnośnie kwestii politycznych i dyplomatycznych. Rząd japoński zdaje sobie

[503] Y. Funabashi, In America's absence, Japan takes the lead on Asian free trade, The Washington Post, 22.02.2018, https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/02/22/in-americas-absence-japan-takes-the-lead-on-asian-free-trade/ (dostęp: 06.11.2022).

[504] Rada Państwa ChRL, China officially applies to join CPTPP, 17,09.2021, https://english.www.gov.cn/statecouncil/ministries/202109/17/content_WS6143e6e8c6d0df57f98e04e2.html (dostęp: 07.11.2022).

[505] A. Tillet, Connors E., Trans-Pacific trade pact members split over China's bid to join, Financial Review, 04.10.2022, https://www.afr.com/world/asia/trans-pacific-trade-pact-members-split-over-china-s-bid-to-join-20221003-p5bmpr (dostęp: 07.11.2022).

[506] M. Tobin, Explained: the difference between the RCEP and the CPTPP, South China Morning Post, 06.07.2022, https://www.scmp.com/week-asia/geopolitics/article/3017487/explained-difference-between-rcep-and-cptpp (dostęp: 07.11.2022).

[507] Azjatycki Bank Rozwoju (ADB), The Regional Comprehensive Economic Partnership Agreement: A new paradigm in Asian regional cooperation, ADB, May 2022, s. IX.

[508] L. Vidal, A. Pelegrín, Hedging Against China: Japanese Strategy Towards A Rising Power…, op. cit., s. 205.

jednocześnie sprawę, że wobec rosnącej potęgi Chin może jednak nie dysponować wystarczającą ilością narzędzi ekonomicznych do stworzenia przeciwwagi polityce gospodarczych wymuszeń realizowanych przez Państwo Środka. Dlatego też możemy zaobserwować ze strony japońskich władz próby nakłonienia USA do powrotu do RECEP[509]. Rząd w Tokio ma świadomość, że siła amerykańskiej gospodarki mogłaby w istotny sposób wesprzeć azjatyckie państwa, również Japonię, w odrzuceniu chińskiej dominacji, szczególnie ekonomicznej, w regionie.

Równolegle do koncentracji swoich wysiłków na kontynencie azjatyckim Japonia aktywnie stara się zróżnicować swoje relacje gospodarcze z innymi regionami świata. W lutym 2019 r. weszła w życie Umowa o partnerstwie gospodarczym pomiędzy Unią Europejską a Japonią (ang. *Economic Partnership Agreement (Japan-EU*), EPA), której celem jest zacieśnienie relacji ekonomicznych między drugą i czwartą gospodarką świata poprzez utworzenie największej na świecie strefy wolnego handlu obejmującej 25 proc. światowego PKB i 33 proc. światowej wymiany handlowej[*510*]. Istotą porozumienia, będącego ważnym filarem szerszego planu rozwoju Japonii, Abenomiki[511], jest ograniczenie barier handlowych, szczególnie pozataryfowych, stanowiących przeszkodę w swobodnym przepływie towarów i usług, zmniejszenie ceł obowiązujących pomiędzy oboma podmiotami, większe otwarcie japońskiego rynku, w szczególności w obszarze zamówień publicznych[512]. Zgodnie z raportowanymi statystykami wskaźniki wykorzystania preferencji, czyli wolumen wymiany handlowej podlegający EPA, w 2021 roku stanowił istotny udział zarówno w imporcie jak i eksporcie japońskich towarów i usług do Unii Europejskiej, wynosząc odpowiednio 71 proc. (wzrost o 24 p. proc. w stosunku do 2019 roku) i 63 proc. (wzrost o 17 p. proc. w stosunku do 2019 roku). Dzięki umowie PKB Japonii ma się zwiększać dodatkowo o 1 p. proc. rocznie, a na rynku powinno pojawić się 300 000 nowych miejsc pracy[513].

Działania Tokio zogniskowane na niwelowaniu chińskiej dominacji ekonomicznej sięgają także na zachód od Oceanu Indyjskiego. W długofalowej strategii Tokio Afryka odgrywa

[509] Y. Hayashi, Japan Wants U.S. Back in the TPP. It Will Likely Have to Wait, The Wall Street Journal, 16.04.2021, https://www.wsj.com/articles/japan-wants-u-s-back-in-the-tpp-it-will-likely-have-to-wait-11618570801 (dostęp: 07.11.2022).

[*510*] Ministerstwo Rozwoju i Technologii Polski, Umowa gospodarczo-handlowa UE – Japonia (EPA) https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologia/umowa-epa-ue-japonia (dostęp: 07.11.2022); MSZ Japonii, Free Trade Agreement (FTA) and Economic Partnership Agreement (EPA), 20.05.2022, https://www.mofa.go.jp/ecm/ie/page23e_000547.html (dostęp: 07.11.2022).

[511] Rząd Japonii używa pochodzącej od nazwiska premiera S. Abe nazwy Abenomika, odnoszącej się do szerokiego planu rozwoju ekonomicznego państwa w swoich oficjalnych dokumentach, zob. https://www.japan.go.jp/abenomics (dostęp: 07.11.2022).

[512] Ministerstwo Rozwoju i Technologii Polski, Umowa gospodarczo-handlowa UE…, op. cit.

[513] MSZ Japonii, Free Trade Agreement (FTA) and Economic Partnership Agreement (EPA), 30.06.2022, https://www.mofa.go.jp/ecm/ie/page22e_000906.html (dostęp: 08.12.2022).

ważną rolę w różnicowaniu japońskich relacji gospodarczych i politycznych. Afryka staje się areną geopolitycznej rywalizacji pomiędzy światowymi graczami – gracze, którzy odgrywają na tym kontynencie pierwszoplanowe role, jak Francja, Wielka Brytania, Stany Zjednoczone czy Rosja odczuwają coraz większą presję płynącą ze strony Chin[514]. Rząd w Tokio nie chce pozostać bierny wobec zachodzących przemian i stara się zaznaczyć swoją obecność na afrykańskim kontynencie – przynajmniej, jak na razie, w wymiarze ekonomicznym i politycznym. Od 1993 roku Japonia inicjuje spotkania w ramach Międzynarodowej Konferencji w Tokio Dotyczącej Rozwoju Afryki (Tokyo International Conference on African Development, TICAD). TICAD to cykl konferencji, który ma na celu poprawę bilateralnych i multilateralnych stosunków Japonii z krajami afrykańskimi a także zapewnienie stabilności i rozwoju kontynentu[515]. Dotychczas odbyło się osiem spotkań TICAD, podczas których zapadały zarówno decyzje o wspieraniu społeczno-ekonomicznego rozwoju Afryki jaki i odnoszące się do strategicznych wyborów Tokio – podczas VI konferencji TICAD w Kenii w 2016 roku został ogłoszony projekt FOIP, jeden z najważniejszych filarów polityki zagranicznej Japonii [516] . Podczas ostatniej konferencji, TICAD VIII, zorganizowanej w Tunezji japoński premier F. Hishida zadeklarował przekazanie państwom Afryki 30 mld USD m.in. na wsparcie zielonej energii, walkę z Covid-19 czy poprawę opieki zdrowotnej w ciągu nadchodzących trzech lat[517]. F. Kishia odniósł się też do inwazji Rosji na Ukrainę, która jest czynnikiem destabilizującym sytuację w Afryce. Poprzez ograniczenia w eksporcie zbóż z ukraińskich portów nad Morzem Czarnym rośnie zagrożenia dla bezpieczeństwa żywnościowego wielu afrykańskich krajów. Aby załagodzić konsekwencje rosyjskiej agresji Japonia planuje przekazanie wsparcia w wysokości 430 mln USD na bezpośrednią pomoc afrykańskim państwom zagrożonym głodem oraz na utworzenie nowych miejsc pracy w sektorze rolnym[518]. F. Kishida podkreślił też, że każda pomoc w rozwoju Afryki powinna być przejrzysta, uczciwa i opierać się na poszanowaniu afrykańskiej własności nawiązując w ten sposób, wprawdzie niebezpośrednio, do postępowania Chin w Afryce polegającego na

[514] F. Kaczmarek, Chiny jako aktor bezpieczeństwa w Afryce, Przegląd Politologiczny, nr 1, 2022, s. 19–33.
[515] MSZ Japonii, TICAD, 05.10.2022 https://www.mofa.go.jp/region/africa/ticad/index.html (dostęp: 29.12.2022).
[516] Ministerstwo Obrony Japonii, Development of the "Free and Open Indo-Pacific (FOIP)" Vision, https://www.mod.go.jp/en/d_act/exc/india_pacific/india_pacific-en.html (dostęp: 08.12.2022).
[517] Kacelaria Premiera Japonii, Opening Speech by Prime Minister Kishida Fumio at the Opening Session of the Eighth Tokyo International Conference on African Development (TICAD8), https://japan.kantei.go.jp/101_kishida/statement/202208/_00017.html (dostęp: 29.12.2022).
[518] Ibid.

ograniczaniu przez Pekin wpływu lokalnych rządów na podejmowanie przez nie suwerennych decyzji[519].

Dywersyfikacja ekonomiczna może stanowić trwały filar optymalnej i całościowej strategii bezpieczeństwa, gdy znajduje oparcie w potencjale politycznym i militarnym państwa. Jak pokazały ostatnie wydarzenia na świecie – w szczególności pandemia Covid-19 oraz agresja Rosji na Ukrainę – zabezpieczenie łańcuchów dostaw surowców energetycznych, półproduktów czy dóbr spożywczych a także odporność na polityczno-ekonomiczny szantaż są kluczowe z punktu widzenia zapewnienia żywotnych interesów każdego państwa. To specyficzne sprzężenie zwrotne (silna gospodarka umożliwia rozwój potencjału obronnego, a silna armia pomaga zabezpieczać pożądany poziom dobrobytu państwa przed zewnętrznymi wstrząsami) jest szczególnie istotne uwzględniając geopolityczne położenie Japonii. Biorąc pod uwagę, że w bliskim sąsiedztwie tego wyspiarskiego kraju są trzy kraje (Chiny, Rosja, Korea Północna), których intencje wobec Tokio nie są jednoznacznie pozytywne, imperatywem japońskiego rządu powinno być wzmacnianie swoich struktur obronnych na wypadek niekorzystnych zmian w międzynarodowym otoczeniu. Ponieważ Japonia nie jest w stanie samodzielnie wyeliminować zewnętrznych zagrożeń, musi prowadzić wielowektorową politykę skierowaną wobec państw, które prezentują tożsamą z Tokio wizję ładu międzynarodowego, podobnie definiują współczesne wyzwania oraz dysponują odpowiednim potencjałem wojskowym.

Państwa interpretujące w podobny sposób jak Japonia zjawiska zachodzące na arenie międzynarodowej nie muszą znajdować się w jej bezpośredniej bliskości geograficznej. Przykład Stanów Zjednoczonych i ich zdolność do projekcji siły jest ewenementem w skali światowej, a wysunięta obecność armii USA na Zachodnim Pacyfiku nie jest modelem, którego mniejsze potęgi są w stanie powielić. Stąd działania Japonii ukierunkowane na wzmocnienie swojej pozycji wobec Chin adresowane są również do partnerów położonych poza najbliższym perymetrem Tokio, czyli Indii, Australii, Nowej Zelandii oraz niektórych państw NATO, jak Wielka Brytania, Francja czy Włochy.

W 2006 roku ówczesny szef japońskiego MSZ T. Aso określił koncepcję współpracy państw wyznających wspólne wartości, takie jak demokracja, wolność i prawa człowieka,

[519] K. Barlett, Japan Reengaging With Africa in Face of Rising China, Voice of America, 15.09.2022, https://www.voanews.com/a/japan-reengaging-with-africa-in-face-of-rising-china/6748427.html (dostęp: 27.12.2022).

jako „Łuk wolności i dobrobytu" (ang. *Arc of freedom and prosperity*)[520]. Idea ta wprawdzie nie doczekała się sformalizowania czy nadania jej ram, lecz podobnie jak obecnie realizowana idea wolnego i otwartego Indo-Pacyfiku, FOIP, wyznaczała kierunki, reguły i normy, którymi powinna się kierować japońska dyplomacja w realizowaniu swojej polityki zagranicznej. Określona przez T. Aso nadrzędna zasada „dyplomacji zorientowanej na wartości" (ang. *values-oriented diplomacy*) jest istotnym filarem strategii FOIP i, pomimo głosów krytyki odnoszących się do jej amorficzności i teoretycznego niedoprecyzowania[521], jasno pokazuje, jakimi przesłankami powinno się kierować Tokio przy wyborze swoich partnerów i sojuszników[522]. Głosowania na forum ONZ rezolucji potępiających postępowanie Rosji wobec Ukrainy wyraźnie pokazują, że Japonia wraz z pozostałymi państwami Zachodu prezentuje spójny przekaz wobec brutalnego naruszenia prawa międzynarodowego przez Rosję. Tego samego nie można powiedzieć o wszystkich państwach ASEAN, Afryki czy Ameryki Południowej. Wiele czynników, wśród których za najistotniejsze można uznać doświadczenie kolonializmu oraz kontestację liberalno-demokratycznego ładu międzynarodowego 'narzucanego' przez USA sprawia, że część państw jest skłonna przyjmować perspektywę Rosji i Chin w interpretacji wydarzeń na Ukrainie[523].

Fundamentami siły wojskowej Japonii są przede wszystkim sojusz militarny z USA oraz rozbudowa własnego potencjału obronnego. Siły zbrojne obu sojuszników prowadzą regularne ćwiczenia (RIMPAC, Cobra Gold, Iron Fist[524]), a 30 tys. amerykańskich żołnierzy stacjonujących na Okinawie stanowi po pierwsze istotne zabezpieczenie dla samej Japonii, po drugie, jest jednym z najważniejszych elementów podtrzymywania architektury bezpieczeństwa na Zachodnim Pacyfiku oraz, po trzecie, może stanowić kluczowy element polityki powstrzymywania Chin (w pierwszum łańcuchu wysp[525]). Należy jednak zauważyć, że w realizowaniu długoterminowej strategii obronnej, Tokio dąży do przejmowania na siebie coraz większej odpowiedzialności za własne bezpieczeństwo. Taka polityka podyktowana jest

[520] Y. Hosoya, The Rise and Fall of Japan's Grand Strategy: The "Arc of Freedom and Prosperity" and the Future Asian Order, Asia-Pacific Review, vol. 18, no. 1, 2011; zob. Ambasada Japonii w Polsce, Łuk wolności i dobrobytu:Japonia rozszerza horyzonty dyplomatyczne, 30.11.2006, https://www.pl.emb-japan.go.jp/policy/speech1pl.htm [dostęp: 08.11.2022].

[521] A. Rossiter, The "Free and Open Indo-Pacific" Strategy and Japan's Emerging Security Posture, Rising Powers Quarterly, vol. 3, no. 2, 2018, s. 113–131.

[522] Ministerstwo Obrony Japonii, Japan-Finland Defense Ministerial Meeting, 26.10.2022, https://www.mod.go.jp/en/article/2022/10/56ac6e2708a1f5d361318b55b68fa16faa2a4190.html) dostęp. 01.12.2022).

[523] ONZ, UN General Assembly votes to suspend Russia from the Human Rights Council, 07.04.2022, UN News, https://news.un.org/en/story/2022/04/1115782 (dostęp: 22.11.2022).

[524] Ministerstwo Obrony Japonii, ACTIVITIES, 2023, https://www.mod.go.jp/en/jdf/no110/activities.html (dostęp: 05.01.2023)

[525] A. Erickson, J. Wuthnow, Barriers, Springboards and Benchmarks: China Conceptualizes the Pacific "Island Chains". The China Quarterly, no. 225, 2016, s. 1-22.,

obawami, że oparcie obrony państwa wyłącznie na czynniku zewnętrznym może wiązać się z opisanym w literaturze sojuszy ryzykiem porzucenia (ang. *abandonment*). Japonia wobec szybko zmieniającego się otoczenia zaktualizowała swoją koncepcję bezpieczeństwa i 16 grudniu 2022 r. ogłosiła trzy najważniejsze dla obronności dokumenty, którymi są:

1. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego [526] (ang. *National Security Strategy*, NSS, sformułowana na okres ok. 10 lat, poprzednia Strategia została przyjęta w 2013 roku) – najważniejszy dokument wyznaczający kierunki prowadzenia polityki bezpieczeństwa Japonii.
2. Narodowa Strategia Obrony [527] (National Defense Strategy, NDS, zastępująca Wytyczne Narodowego Programu Obrony, ang. *National Defense Program Guidelines*, NDPG, sformułowane w 2018 roku), która doprecyzowuje wymagania niezbędne do wzmocnienia bezpieczeństwa narodowego i obronności.
3. Program Rozbudowy Obronności, (Defense Buildup Program, DBP, zastępujący Średniookresowy Program Obrony, ang. *Medium Term Defense Program*, MTDP, sformułowany w 2018 roku), który wyszczególnia wydatki oraz rodzaj sprzętu potrzebne do utrzymania pożądanego potencjału wojskowego w ciągu najbliższych pięciu lat[528].

Zapisana w strategiach bezpieczeństwa rozbudowa własnego potencjału militarnego będąca odpowiedzią na pojawiające się zagrożenia ze strony Chin (ale też Korei Północnej i Rosji) napotyka jednak na ograniczenia. W konstytucji Japonii znajdują się zapisy, które odnoszą się do możliwości zwiększania siły wojskowej [529]. Zgodnie z przyjętą doktryną obronną Japonia może dysponować zdolnościami (samo)obronnymi jednakże zredukowanymi do niezbędnego minimum (ang. *minimum required self-defense capability*[530]). Limit ten może ulec zmianie wraz z ewoluującą sytuacją międzynarodową czy z uwagi na nowy poziom zaawansowania technologii wojskowych. To, czy poziom zdolności obronnych Japonii przekracza dozwolony limit i staje się już „potencjałem wojennym" jest interpretowane i dyskutowane w trakcie debaty parlamentarnej. Dlatego też odpowiedź na pytanie czy Siły Samoobrony (ang. *Self Defene Forces*, SDF) mogą posiadać określone uzbrojenie zależy od tego, czy takie uzbrojenie spowoduje wzrost siły militarnej Japonii przekraczającej

[526] MSZ Japonii, National Security Strategy of Japan, 16.12.2022, https://www.cas.go.jp/jp/siryou/221216anzenhoshou/nss-e.pdf (dostęp: 20.12.2022).
[527] Ministerstwo Obrony Japonii, National Defense Strategy, 16.12.2022, https://www.mod.go.jp/j/approach/agenda/guideline/strategy/pdf/strategy_en.pdf (dostęp: 22.12.2022).
[528] T. Kosuke, Japan's Major Turning Point on Defense Policy, 17.12.2022, The Diplomat, https://thediplomat.com/2022/12/japans-major-turning-point-on-defense-policy/ (dostęp: 22.12.2022).
[529] Konstytucja Japonii, 03.05.1947, Kancelaria Premiera Japonii…, op. cit., art. 9.
[530] Ministerstwo Obrony Japonii, Defense of Japan 2022, Annual White Paper…, op. cit., s. 192.

dopuszczalne limity [531] . Dynamiczne przekształcenia azjatyckiego środowiska bezpieczeństwa, manifestujące się przede wszystkim poprzez roszczeniową postawę Chin wobec obszarów na Morzach Południowochińskim i Wschodniochińskim[532], napięcia wokół Tajwanu oraz rosyjskie próby podważenia międzynarodowego ładu (agresja na Ukrainę oraz militaryzacja spornych obszarów – Kuryli/Terytoriów Północnych) wywierają istotny wpływ na japońską opinię publiczną, która dotychczas niechętnie przyjmowała propozycje rewizji pacyfistycznego podejścia władz w Tokio do kwestii rozbudowy sił zbrojnych i wyposażenia Japońskich Sił Samoobrony w narzędzia ofensywne. Rosnąca akceptacja [533] wśród Japończyków dla rozbudowy zdolności ofensywnych usuwa tę istotną barierę w postaci sprzeciwu opinii publicznej wobec reinterpretacji artykułu 9. Konstytucji i otwiera przed władzami w Tokio nowe możliwości w kształtowaniu polityki obronnej[534]. Przyjęta w grudniu 2022 roku nowa strategia obronna jest dowodem na zmianę percepcji środowiska bezpieczeństwa przez japońskie społeczeństwo. Jednocześnie warto zauważyć, że dotychczas w wydatkach na Japońskie Siły Samoobrony nie notowano istotnych tendencji wzrostowych [Wykres 6].

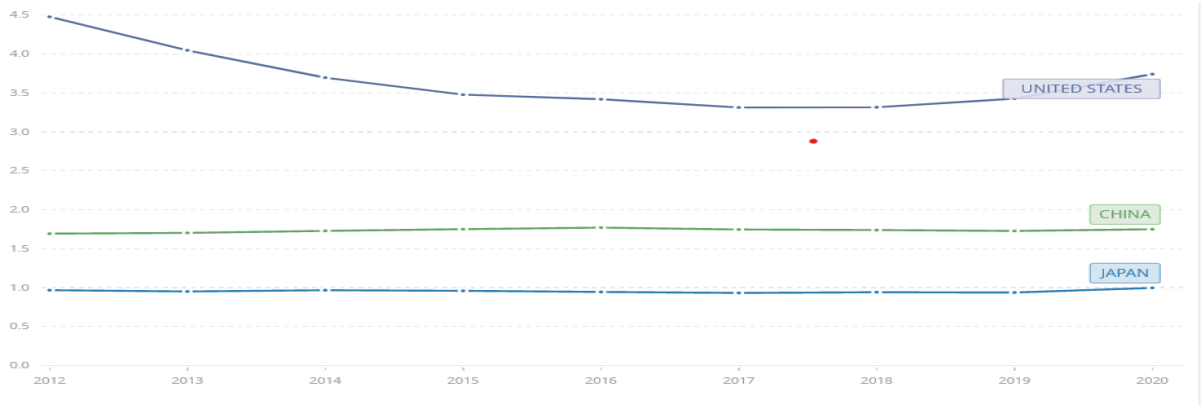

Wykres 6. Wydatków na obronność USA Chin i Japonii [proc. PKB]

Źródło: Bank Światowy, https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=JP

[531] Ibid.

[532] Chińsko-japońskie spory terytorialne dotyczą trzech kwestii: administracji nad wyspami Senkaku, delimitacji wyłącznej strefy ekonomicznej przy wyspach Riukiu oraz statusu atolu Okino Tori-shima na morzu Filipińskim, zob. D.R. Bugajski, Chińsko-japońskie spory morskie, Prawo Morskie, t. XXIX, 2013, s. 197, Ministerstwo Obrony Japonii, China's Activities in East China Sea, Pacific Ocean, and Sea of Japan, czerwiec 2022, https://www.mod.go.jp/en/d_act/sec_env/pdf/ch_d-act_a_e_210906.pdf (dostęp: 29.12.2022).

[533] Nippon News, Over 60 Pct Say Japan Needs Counterstrike Capabilities: Jiji Poll, 16.07.2022 https://www.nippon.com/en/news/yjj2022061600753/ (dostęp. 01.12.2022).

[534] W ujęciu neorealistów klasycznych zmienna interweniująca, którą w tym przypadku jest ewolucja percepcji zagrożenia przez japońskie społeczeństwo i spójna optyka zachodzących zjawisk, działa jak pas transmisyjny i może zmienić kierunki przyjętej polityki (tutaj – Tokio) wobec zmieniającego się układu sił, zob. Schweller R., Unanswered Threats. A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing, International Security, 2004, vol. 29, no. 2, s. 164, 178.

Dopiero ostatnie wydarzenia na arenie międzynarodowej, tj. agresja Rosji na Ukrainę oraz kolejny kryzys wokół Tajwanu wymusiły na Tokio rewizję dotychczasowej polityki utrzymywania wydatków na zbrojenia na relatywnie niskim poziomie, ok. 1 proc. PKB[535]. Zgodnie z oczekiwaniami, nowe wyzwania stawiane przez dynamicznie zmieniające się środowisko bezpieczeństwa znalazły odzwierciedlenie w najnowszej Narodowej Strategii Obrony, w której wyraźnie zaznaczono, że obecna postawa Chin na arenie międzynarodowej, oraz ich działania wojskowe stały się przedmiotem poważnego zaniepokojenia Japonii i społeczności międzynarodowej, co stanowi bezprecedensowe i największe wyzwanie strategiczne w zapewnieniu pokoju i bezpieczeństwa Japonii oraz pokoju i stabilności społeczności międzynarodowej[536]. Warto zauważyć zmianę jaka ma miejsce w odniesieniu do języka jaki jest stosowany w celu zdefiniowania swojego potężnego adwersarza: w poprzedniej NSS, z 2013 roku, działania Chin określano jako „kwestię budząca niepokój społeczności międzynarodowej"[537], natomiast w tej z 2022 Chiny są już określane mianem „największego strategicznego rywala i rosnącego wyzwania"[538].

Ostatnie zmiany w światowej architekturze bezpieczeństwa były już przedmiotem analizy w rządowych dokumentach Tokio dotyczących obronności. W opublikowanej w lipcu 2022 Białej Księdze Obrony Narodowej Japonii zwrócono uwagę, że zmiana sytuacji w Europie, która jest rezultatem agresji Rosji na Ukrainę może mieć również wpływ na sprawy globalne, w tym na intensyfikację rywalizacji pomiędzy między Stanami Zjednoczonymi a Chinami (bliskim partnerem Rosji), co może przełożyć się na środowisko bezpieczeństwa całej Azji, w tym Japonii. Rząd w Tokio podkreślił, że bezpieczeństwo Europy oraz regionu Indo-Pacyfiku, w tym Azji Wschodniej, są niepodzielne, tzn. konsekwencje wydarzeń zachodzących w zachodniej części kontynentu eurazjatyckiego mogą mieć reperkusje także na jego wschodnich krańcach. W szczególności, jeśli się weźmie pod uwagę, że Japonia, sojusznik traktatowy państwa członkowskiego NATO – Stanów Zjednoczonych – znajduje się w bezpośredniej bliskości Rosji z którą toczy spory terytorialne[539].

Nowe wyzwania dla japońskiego bezpieczeństwa wymagają zastosowania instrumentów adekwatnych do skali zagrożeń. Jednym z najistotniejszych i najbardziej kontrowersyjnych elementów wzmacniania potencjału obronnego zawartych w nowej strategii bezpieczeństwa

[535] The Defense Post, Japan's Prime Minister Kishida orders defense budget rise to 2% of GDP, 29.11.2022, https://www.thedefensepost.com/2022/08/31/japan-defense-budget-russia-china/ (dostęp: 20.12.2022).
[536] National Security Strategy of Japan, 2022…, op. cit., s. 9.
[537] Kancelaria Premiera Japonii, National Security Strategy, 2013…, op. cit., s. 13.
[538] Ministerstwo Obrony Japonii, Defense of Japan 2022, Annual White Paper…, op. cit., s. 10.
[539] Ministerstwo Obrony Japonii, Defense of Japan 2022, Annual White Paper…, op. cit., s. 14–15.

jest artykuł mówiący o „zdolności do kontrataku" (ang. *counterstrike capability)* Japońskich Sił Samoobrony. Zapis ten, dopuszczający wyeliminowanie celów znajdujących się na terytoriom wroga, stanowi niewątpliwie przełom w japońskiej strategii obronnej – dotychczas posiadanie broni ofensywnej, czyli międzykontynentalnych pocisków balistycznych, strategicznych bombowców dalekiego zasięgu czy lotniskowców, było nieakceptowalne zarówno przez japońską opinię publiczną jak i władze. Jednakże sięganie po nowe narzędzia prowadzenia polityki obronnej wydaje się z perspektywy Tokio uzasadnione, jeśli weźmie się pod uwagę dynamikę wydarzeń w najbliższym sąsiedztwie tego wyspiarskiego kraju. Poza wyzwaniami pochodzącymi z Chin i nieprzewidywalnością rządu w Pjongjangu rośnie zagrożenie ze strony Moskwy, która za pomocą rozwiązań siłowych dąży do zmiany międzynarodowego ładu. Rosja, tocząca z Japonią spór o Terytoria Północne/Kuryle wraz z Chinami we wrześniu 2022 roku, czyli w okresie bardzo intensywnych walk na Ukrainie przeprowadziła u wybrzeży Japonii zakrojone na szeroką skalę ćwiczenia VOSTOK 2022. W ćwiczeniach wzięło udział ok. piętnastu tysięcy rosyjskich żołnierzy, co biorąc pod uwagę deficyt personelu wojskowego na froncie zachodnim (czego świadectwem mogą być dodatkowe mobilizacje) stanowi zauważalną manifestację siły na rosyjskim wschodnim teatrze działań wojennych. Ze strony chińskiej w manewrach uczestniczyło ponad dwa tysiące żołnierzy, ćwiczących wraz ze swoimi rosyjskimi partnerami manewry na morzu Japońskim i w pobliżu spornych japońsko-rosyjskich terytoriów [540]. W tym kontekście wspólny komunikat Xi Jinpinga i Władimira Putina o „przyjaźni bez granic między oboma państwami, w której nie ma zakazanych obszarów"[541] wydany tuż przed rosyjską agresją na Ukrainę tylko potęguje obawy Tokio przed krystalizowaniem się osi Pekin-Moskwa.

Intensyfikacja działań chińskiej floty na Morzu Wschodniochińskim stanowi silną motywację dla Japońskich Sił Samoobrony do wzmacniania morskiego komponentu obronnego. Rozłożony na lata 2018–2027 plan przekształcenia dwóch japońskich okrętów Izumo i Kaga klasyfikowanych pierwotnie jako śmigłowcowce w – de facto – lotniskowce lekkie jest istotną cezurą w rozwoju japońskiego potencjału militarnego[542]. Dysponowanie okrętami wojennymi mającymi na swoim pokładzie nowoczesne samoloty F-35B daje

[540] D. Mahadzir, Chinese, Russian Warships Hold Live Fire Drills off Japan as Part of Vostok 2022, U.S. Naval Institute, 05.09.2022, https://news.usni.org/2022/09/05/chinese-russian-warships-hold-live-fire-drills-off-japan-as-part-of-vostok-2022 (dostęp: 09.11.2022).

[541] "*Friendship between the two States has no limits, there are no "forbidden" areas of cooperation*", zob. President of Russia, Joint Statement of the Russian Federation and the People's Republic of China on the International Relations Entering a New Era and the Global Sustainable Development, 04.02.2022, Kremlin.ru, http://www.en.kremlin.ru/supplement/5770 (dostęp: 29.12.2022).

[542] Y. Inaba, Modification work on JS Kaga nears Completion, Naval News, 28.12.2022, https://www.navalnews.com/naval-news/2022/12/modification-work-on-js-kaga-nears-completion/ (dostęp: 29.12.2022).

japońskiej flocie możliwość projekcji siły daleko poza najbliższy perymetr i ułatwia prowadzenie operacji na wodach Indo-Pacyfiku zabezpieczając żywotne dla japońskiego bezpieczeństwa morskie szlaki komunikacji (ang. *sea lines of communication,* SLOC). W Pekinie proces wdrażania do japońskiej służby lotniskowców jest postrzegany jako naruszenie pacyfistycznej konstytucji Japonii oraz realizowanie planu powstrzymania, wraz z USA, Chin. Jak zauważył Global Times, jest to niebezpieczny proces stymulowany przez militarystyczne siły w Japonii, który może naruszyć azjatycką architekturę bezpieczeństwa[543].

Poza kluczowymi elementami polityki zapewnienia bezpieczeństwa swojemu krajowi jakimi są rozwój własnego potencjału obronnego oraz sojusz militarny z USA Japonia prowadzi wielowektorową politykę skierowaną wobec „krajów podobnie myślących". W 2022 roku można było zaobserwować wyraźną intensyfikację działań japońskiej dyplomacji w tym obszarze. W styczniu 2022 roku Japonia podpisała z Australią Porozumienie o Wzajemnym Dostępie (ang. *Reciprocal Access Agreement*), które ułatwia współpracę wojskową obu krajów oraz reguluje obecność sił zbrojnych oraz komponentów cywilnych na terytorium drugiego państwa[544]. W październiku tego samego roku ponownie oba państwa zdecydowały się zacieśnić współpracę i podpisały Wspólną Deklarację Dotyczącą Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa (ang. *Australia-Japan Joint Declaration on Security Cooperation*), wzmacniającą współpracę między oboma krajami, m.in. w obszarach cyberbezpieczeństwa, bezpieczeństwa ekonomicznego (zabezpieczenie łańcuchów dostaw i infrastruktury), danych wywiadowczych czy pomocy humanitarnej[545]. Ten japońsko-australijski „kwazi-sojusz"[546] jest w najnowszej narodowej strategii obrony *expresis verbis* określany jako „drugie po USA najbliższe partnerstwo" (ang. *closest cooperative relationship second only to the Japan-U.S. defense cooperation*)[547]. Waga Australii dla japońskiego bezpieczeństwa jest nie do przecenienia. Strategiczna głębia jaką daje olbrzymi australijski kontynent oraz występujące na nim bogactwa naturalne stanowią dla Tokio istotne zabezpieczenie na wypadek pogorszenia się bezpieczeństwa ekonomiczno-militarnego w najbliższym sąsiedztwie Tokio.

---

[543] L. Xuanzun, Japan's de facto aircraft carrier since WWII raises security concern in region, Global Times, 07.10.2021, https://www.globaltimes.cn/page/202110/1235735.shtml (dostęp: 28.12.2022).

[544] Oba kraje już od 2014 roku wiązało Specjalne Strategiczne Partnerstwo (ang. Special Strategic Partnership), zob. MSZ Japonii, Japan-Australia Reciprocal Access Agreement, 06.01.2022, https://www.mofa.go.jp/files/100283786.pdf (dostęp: 22.12.2022).

[545] MSZ Japonii, Japan-Australia Joint Declaration on Security Cooperation, 22.10.2022, https://www.mofa.go.jp/files/100410299.pdf (dostęp: 22.12.2022).

[546] S. Tomohiko, Tracking the Pathway to a 'Quasi-alliance': Japan's Policy toward Australia from 2013 to 2022, The ASAN Forum, 31.03.2022, https://theasanforum.org/tracking-the-pathway-to-a-quasi-alliance-japans-policy-toward-australia-from-2013-to-2022/ (dostęp: 28.12.2022).

[547] Ministerstwo Obrony Japonii, National Defense Strategy, 16.12.2022…, s. 21.

W tym samym roku Japonia zintensyfikowała swoje wysiłki zorientowane na zacieśnienie relacji z Wielką Brytanią, która rok wcześniej podpisała z USA i Australią pakt AUKUS, interpretowany przez Chiny jako element amerykańskiej polityki powstrzymywania wpływów Pekinu w regionie. Oba kraje, kluczowi sojusznicy USA po obu stronach Eurazji, dążą do intensyfikacji współpracy w wielu obszarach, czego odzwierciedleniem jest szereg porozumień podpisanych w 2022 roku obejmujących: wymianę informacji wywiadowczych, wolny przepływ towarów i usług czy współpracę militarną, w tym budowę, wraz z Włochami, myśliwców nowej generacji Tempest[548]. Krokiem milowym we wzajemnych stosunkach było podpisanie przez Japonię z Wielką Brytanią w styczniu 2023 roku Porozumienia o Wzajemnym Dostępie (ang. *Japan-UK Reciprocal Access Agreement*) – umowie regulującej i ułatwiającej kwestie wzajemnego wizytowania sił zbrojnych na terenach obu państw. Porozumienie, co zaznaczono w dokumencie, wpisuje się w szeroką japońską strategię FOIP. Jednocześnie w dokumencie podkreślono, że, agresja Rosji na Ukrainę oraz próby jednostronnej zmiany *status quo* przy użyciu siły na Morzu Wschodnio i Południowochińskim powodują zagrożenie dla międzynarodowego środowiska w różnych częściach świata[549]. Pomimo wyraźnego nawiązania do coraz bardziej asertywnej czy agresywnej polityki Pekinu na obu wymienionych akwenach nie wymieniono jednak Chin z nazwy. Najwyraźniej obaj sygnatariusze paktu skonstatowali, że dalsza eskalacja napięcia nie leży w interesie żadnego z nich.

Z racji swojego geograficznego położenia oraz potencjału demograficznego, ekonomicznego i militarnego jednym z kluczowych partnerów Japonii są Indie w najnowszej strategii NDS wymienione na trzecim miejscu spośród państw podobnie myślących po USA i Australii. New Deli, i podobnie jak Tokio, prowadzi spory terytorialne z Pekinem, co w kontekście rosnącej potęgi Chin jest czynnikiem nadającym wspólny wektor działaniom obu państw wobec potężnego sąsiada. Indie współpracują z Japonią w ramach inicjatywy Quad (wraz z USA i Australią), która jest postrzegana przez Chiny jako jeden z ważniejszych narzędzi Stanów Zjednoczonych w realizowaniu polityki powstrzymywania Chin. W 2014 roku oba państwa podpisały Specjalne Strategiczne i Globalne Partnerstwo mające na celu, m.in. wzmocnienie współpracy strategicznej w takich obszarach jak bezpieczeństwo morskie oraz cyberbezpieczeństwo. Sześć lat później, w 2020 r. została podpisana Umowa pomiędzy

[548] A. Chuter, Move over, Tempest: Japan pact takes UK-Italy fighter plan ‘global’, 09.12.2022, Defense News, https://www.defensenews.com/global/europe/2022/12/09/move-over-tempest-japan-pact-takes-uk-italy-fighter-plan-global/ [dostęp: 18.01.2023].

[549] MSZ Japonii, Signing of Japan-UK Reciprocal Access Agreement, 11.01.2023, https://www.mofa.go.jp/erp/we/gb/page1e_000556.html (dostęp: 15.01.2023).

Rządem Japonii a Rządem Republiki Indii o wzajemnym świadczeniu dostaw i usług pomiędzy Siłami Samoobrony Japonii a Siłami Zbrojnymi Indii (tzw. ACSA) – kluczowa umowa o wzajemnym zaopatrzeniu i wymianie usług pomiędzy siłami zbrojnymi obu krajów, która ma"'zacieśniać współpracę wojskową i przyczyniać się do bezpieczeństwa w regionie Indo-Pacyfiku"[550]. W listopadzie 2019 Japonia i Indie zainicjowały spotkania ministrów obrony i spraw zagranicznych, w ramach tzw. spotkań 2+2, których kontynuacją było ostatnie spotkanie w roku 2020 na którym postanowiono, że oba kraje dostrzegając rosnące zagrożenia dla swobody wolnego przemieszczania się w ramach Indo-Pacyfiku będą zacieśniały współpracę wojskową. W styczniu 2023 roku, jako odpowiedz na zwiększoną aktywność chińskich sił zbrojnych w regionie oba Państwa po raz pierwszy w historii przeprowadziły wspólne ćwiczenia wojskowe obejmujące manewry myśliwców[551]. Warto jednak zauważyć, że New Dehli stara się realizować własne aspiracje mocarstwowe i nie zawsze podziela wizję międzynarodowego porządku reprezentowaną przez Tokio [552]. Tradycyjna współpraca wojskowa z Moskwą (zakupy uzbrojenia) nie została zerwana po agresji Rosji na Ukrainę, wręcz przeciwnie, poszerzono ją o komponent ekonomiczny, ze szczególnym uwzględnieniem importu węglowodorów przez Indie. Także współpraca w ramach BRIC oraz głosowania w ONZ wskazują na potrzebę ze strony Indii utrzymywania poprawnych relacji i kanałów komunikacji zarówno z Rosją jak i Chinami.

4.4. Charakterystyka japońskiej strategii bezpieczeństwa. Zawoalowane bezpośrednie równoważenie

Poddając analizie oficjalne dokumenty publikowane przez władze w Tokio oraz badając procesy zachodzące w japońskiej polityce wewnętrznej jak i zagranicznej należy stwierdzić, że strategia bezpieczeństwa państwa realizowana przez Japonię wobec rosnącej potęgi Chin jest nacechowana postawami charakterystycznymi dla *hedgingu* definiowanego przez C. Kuika, lecz nie posiada jego wszystkich atrybutów. Odpowiedź Tokio na wzrost potęgi Chin jest realizowana wielowektorowo. Zgodnie z modelem zaproponowanym przez Kuika,

[550] MSZ Japonii, Agreement Between the Government of Japan and the Government of the Republic of India Concerning Reciprocal Provision of Supplies and Services Between the Self-Defense Forces of Japan and the Indian Armed Forces, 10.09.2020, https://www.mofa.go.jp/files/100091751.pdf (dostęp: 28.12.2022).

[551] Kyodo Neews, Japan, India begin 1st-ever joint fighter drill near Tokyo, 16.01.2023, https://english.kyodonews.net /news/2023/01/3e358b2f4b6f-japan-india-begin-1st-ever-joint-fighter-drill-near-tokyo.html (dostęp: 20.01.2023).

[552] Tę samodzielność strategiczna Indii dobrze obrazuje stwierdzenie, że „Indie nie trzymają z żadną ze stron (Rosja – USA), gdyż same są stroną", zob. J. Happymon, The 'India pole' in international politics, The Hindu, 23.11.2022 https://www.thehindu.com/opinion/lead/the-india-pole-in-international-politics/article66170757.e
ce, (dostęp: 27.12.2022); zob też. J. Zajączkowski, Indie – mocarstwo regionu Indo-Pacyfiku, Stosunki Międzynarodowe – International Relations, nr 4, t. 51, 2015, s. 90.

strategia Japonii charakteryzuje się silnym gospodarczym pragmatyzmem – Tokio stara się wykorzystać bliskość swojego potężnego sąsiada w realizowaniu korzyści wynikających ze współdziałania w dziedzinie ekonomii, dążąc równocześnie do wskazania obszarów gdzie byłaby możliwa kohabitacja w ramach dwu- i wielostronnych platform polityczno-dyplomatycznych. W ten sposób Tokio prowadzi politykę wiążącego zaangażowania wobec Pekinu oraz stara się socjalizować Chiny w ramach powszechnie akceptowalnych międzynarodowych norm i zasad.

Japonia w realizacji swojej polityki wobec Chin po pierwsze (1), dąży do maksymalizowania korzyści płynących z bliskiej obecności drugiej największej gospodarki świata, zaś najważniejszymi elementami tej pragmatycznej polityki są (a) jej bilateralne relacje handlowe z Chinami oraz (b) wspólne uczestnictwo w ponadnarodowym projekcie ekonomicznym – RCEP. Dodatkowo, działania Japonii mające na celu zaangażowanie Chin we wspólne budowanie stabilnych bi- i multilateralnych relacji gospodarczych w regionie są wspierane przez (c) jej aktywną dyplomację, charakteryzującą się utrzymywaniem bezpośrednich kanałów komunikacji z Pekinem oraz rozwijaniem kontaktów w ramach ponadnarodowych platform, takich jak ARF czy formuły „ASEAN+".

Po drugie (2), władze w Tokio dążą równocześnie do rozbudowy sieci kontaktów z pozostałymi partnerami gospodarczymi – USA, ASEAN, UE, Koreą Płd., Australią czy Nową Zelandią. Jest to mechanizm zabezpieczający (*hedging* ekonomiczny) przed działaniami ze strony Chin w sytuacji, gdyby eskalacja napięcia pomiędzy dwoma sąsiadami doprowadziła do szantażu ekonomicznego lub wymuszeń ze strony Pekinu. Proces ten odbywa się dwutorowo analogicznie jak w przypadku stosunków z Chinami: (a) Japonia promuje dwustronne relacje z państwami regionu a także z tymi z poza regionu oraz (b) Tokio w ramach partnerstwa CPTTP tworzy sieć międzynarodowych powiązań gospodarczych (bez udziału Chin), starając się stworzyć mechanizmy wzajemnej wymiany handlowej i inwestycji, które nie byłyby zdominowane przez potężnego gracza, jakim jest Pekin. Dodatkowo, sekurytyzacja niektórych obszarów japońskiej gospodarki (ze szczególnym uwzględnieniem wrażliwych technologii i cyberbezpieczeństwa)[553] jest wyraźnym sygnałem, że władze w Tokio poważnie traktują scenariusz, w którym dotychczasowe wyzwania w relacjach ze swoim potężnym partnerem przerodzą się w zagrożenia i pojawi się konieczność wdrożenia

[553] The Japan Times, Japan passes economic security bill to guard sensitive technology, 11.05.2022, https://www.japantimes.co.jp/news/2022/05/11/business/japan-passes-economic-security-bill-protect-sensitive-technology/ [dostęp: 12.01.2023]; interpretacja chińska: zob. Y. Zeyu, Japan's economic security law may impact economic ties with China, China Institute of International Studies, 18.05.2022, https://www.ciis.org.cn/english/COMMENTARIES/202205/t20220518_8543.html (dostęp: 10.01.2023).

konfrontacyjnej polityki ekonomicznej[554]. Pomimo zdiagnozowania pochodzących z Chin zagrożeń dla japońskiej gospodarki, obecne władze w Tokio zdają sobie sprawę, że system wielowymiarowych współzależności ekonomicznych jest ważnym gwarantem bezpieczeństwa państwa oraz jednym z kluczowych czynników stabilizującym relacje w całej Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej, zaś koncepcja *Cold Politics, Hot Economy*[555] charakteryzująca relacje japońsko-chińskie jest jednym z filarów międzynarodowego porządku w regionie.

W wymiarze regionalnym, dotychczasowy brak zdecydowanej i spójnej polityki Waszyngtonu wobec inicjatyw gospodarczych Indo-Pacyfiku wymusza na Tokio konieczność przyjęcia roli lidera w wyłaniającej się architekturze ekonomicznej (CPTTP vs. RCEP). Rolą Japonii nie jest jednak konkurowanie z Chinami o miano największej gospodarki w regionie (to, na obecną chwilę, wydaje się nierealne), lecz opracowanie oraz wdrożenie/skodyfikowanie norm i zasad, którymi powinna się charakteryzować azjatycka strefa wspólnego/wolnego handlu Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej. To z kolei implikuje konieczność współdziałania w ramach powszechnie akceptowalnej idei (którą, w założeniu Tokio, miałaby się stać strategia FOIP), opierającej się nie tylko na zasadach swobodnej żeglugi oraz przelotów nad azjatyckimi akwenami, lecz także na poszanowaniu wspólnego systemu wartości podzielanego przez kraje regionu. Jednakże biorąc pod uwagę olbrzymią różnorodność charakterystyczną dla państw Zachodniego Pacyfiku obejmującą ich reżimy polityczne, poziom rozwoju gospodarczego, doświadczenia historyczne, specyfikę kulturową etc., zbudowanie w oparciu o Tokio i FOIP struktury równoważącej rosnące wpływy gospodarcze Chin może nie znaleźć ekonomicznego uzasadnienia wśród państw regionu. Szczególnie, gdyby takie zaangażowanie oznaczało konieczność opowiedzenia się po którejś ze stron ekonomicznej rywalizacji.

Z drugiej strony, władze w Tokio są świadome, że sieć wzajemnych powiązań gospodarczych pomiędzy drugą a trzecią gospodarką świata tworzy system współzależności, stabilizujący międzynarodowy system w regionie Zachodniego Pacyfiku i niwelujący napięcia na poziomie politycznym oraz militarnym. Istotnym aspektem chińsko-japońskich relacji jest też zbieżność interesów geoekonomicznych, polegająca na uzależnieniu obu krajów od importu surowców energetycznych transportowanych do Azji Wschodniej przez cieśninę

[554] R. Zięba, Teoria bezpieczeństwa…, op. cit., s. 94.
[555] M. Takamisawa, Cold Politics, Hot Economy and the Way in Which We View the Sino-Japanese Economy, The Economic Research Institute Northeast Asia, ERINA, 01.05.2005, https://www.erina.or.jp/en/columns-opinion/4652/ (dostęp: 10.01.2023).

Malakka i sporne obszary Morza Południowochińskiego[556]. Chiński i japoński import ropy i gazu stanowią 85 proc. ich zapotrzebowania[557]. Wobec braku istotnej dywersyfikacji, naruszenie łańcuchów dostaw ropy i gazu pochodzących z państw Bliskiego Wschodu mogłoby się wiązać z bardzo poważnymi konsekwencjami gospodarczymi dla obu państw. W ich wspólnym interesie leży zatem ochrona istniejących morskich szlaków komunikacji (SLOCs) łączących ich kraje z najważniejszymi eksporterami surowców energetycznych[558].

W wymiarze militarnym, w świetle opublikowanych dokumentów, strategia Tokio wobec rosnącej potęgi Chin jest funkcją zmian zachodzących w globalnym ładzie oraz czynników pochodzących z niższych poziomów analizy stosunków międzynarodowych. Do najważniejszych zmiennych oddziałujących na kierunki japońskiej polityki zagranicznej należy zaliczyć: transformację w regionalnym układzie sił na korzyść Chin (kosztem USA) i nasilenie się mocarstwowych aspiracji Pekinu; destabilizację porządku międzynarodowego przez Rosję i Koreę Północną oraz zmianę percepcji potęgi Państwa Środka przez państwa regionu, w tym także Japonię. Skutkiem gwałtownych zmian zachodzących w regionalnej architekturze bezpieczeństwa jest przyjęcie przez Tokio bardziej jednoznacznej i zdecydowanej postawy wobec Pekinu poprzez odrzucenie „ograniczonego *bandwagoningu*" i tym samym, *de facto*, realizowanie polityki powstrzymywania i ograniczania rosnącej potęgi Chin. Taką postawę można określić jako **zawoalowane bezpośrednie równoważenie**. Jest to strategia wzmacniania bezpieczeństwa, która nie jest, *expresis verbis*, wymierzona w państwo będące źródłem zagrożenia (i tym samym spełnia kryteria równoważenia pośredniego), lecz poprzez dobór narzędzi i mechanizmów jest powszechnie interpretowana jako skierowana przeciw Chińskiej Republice Ludowej (jednoznaczność w definiowaniu źródła zagrożenia jest cechą charakterystyczną równoważenia bezpośredniego).

Oficjalne dokumenty dotyczące japońskiej obronności wymieniają trzy główne filary, na których opiera się bezpieczeństwo tego wyspiarskiego kraju, i są to: formalny sojusz z USA, rozbudowa własnego potencjału militarnego oraz współpraca z „podobnie myślącymi" krajami. Jednakże, konsekwencją przemian zachodzących na arenie międzynarodowej; ewolucji, jaką w ostatnim czasie przeszło japońskie społeczeństwo oraz zmian percepcji

[556] E. Trojnar, *Japonia a monarchie Zatoki Perskiej*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2009, s. 52.

[557] Z. Xie, *Energy Insecurity and Renewable Energy Policy: Comparison between the People's Republic of China and Japan, Asian Development Bank,* Working Paper 1085, Tokyo 2014.

[558] Podatność Japonii na ewentualny szok podażowy wywołany ograniczeniami importu surowców energetycznych wymusił na władzach w Tokio, pomimo wyraźnego opowiedzenia się po stronie Ukrainy, kontynuację projektów Sahalin-1 i Sahalin-2 będących alternatywą dla sprowadzanych z Bliskiego Wschodu węglowodorów, zob. The Japan Times, Japan to maintain stake in Russia's Sakhalin-1 oil project, 04.11.2022, https://www.japantimes.co.jp/news/2022/11/04/business/japan-sakhalin-1-oil-gas-russia-remain/ (dostęp: 29.12.2022).

chińskiej potęgi wśród japońskich decydentów jest redefinicja znaczenia poszczególnych komponentów struktury obronnej Japonii. W ostatnich latach, w szczególności od inauguracji drugiego rządu premiera S. Abe, Tokio zdecydowanie silniejszy nacisk kładzie na rozbudowę własnych sił zbrojnych. Decyzja japońskich władz z 2022 r. odnośnie dwukrotnego zwiększenia wydatków na obronność (do 2 proc. PKB[559]) do końca bieżącego pięcioletniego planu budżetowego (w 2027 r. jest odejściem od dotychczasowego konsensusu ograniczającego wydatki na zbrojenia[560]. Taka polityka wydatkowa pozwoli Japonii na zajęcie trzeciego miejsca na świecie i drugiego w Azji pod względem środków przeznaczanych na zbrojenia. Ponadto Japońskie Siły Samoobrony na mocy zapisów jakie znalazły się w przyjętych w aktach prawnych zostały wyposażone w narzędzia, które daleko wychodzą poza ramy wyznaczane przez dotychczasową interpretację art. 9 pacyfistycznej konstytucji Japonii (zbiorowa samoobrona – 2016, zdolność do kontrataku – 2022). Wdrożenie asertywnej polityki wobec zdefiniowanych zagrożeń jest uzasadniane przez Tokio zmiennymi pochodzącymi z poziomu systemu. Tutaj japońskie władze, oprócz sporu toczonego z Chinami o wyspy Senkaku i napięć wokół Tajwanu, wymieniają w swojej strategii konflikt na linii Tokio-Pjongjang oraz inwazję Rosji na Ukrainę, która skłania do spojrzenia z nowej perspektywy na rywalizację z Moskwą o Terytoria Północne (Kuryle). Należy jednak zaznaczyć, że ogłoszenie nowej asertywnej strategii obronnej Tokio nie byłoby możliwe bez szerokiej aprobaty japońskiego społeczeństwa oraz jej akceptacji przez japońskie elity polityczne. Zmiana percepcji chińskiego zagrożenia na poziomie zarówno opinii publicznej jak i decydentów w Tokio, tj. zmiennych pochodzących z niższych poziomów struktury międzynarodowego systemu, jest kluczowym czynnikiem umożliwiającym skuteczną implementację nowej japońskiej polityki wobec zagrożeń[561].

Analizując skalę i tempo zmian polityki bezpieczeństwa należy dostrzec, że strategia Tokio wobec rosnącej potęgi Chin poddawana jest dynamicznym zmianom w spektrum postaw *bandwagoning* – równoważenie, wyraźnie przesuwając się bliżej tej drugiej. Strategia Japonii zawarta w trzech głównych oficjalnych dokumentach dotyczących narodowego bezpieczeństwa z grudnia 2022 r. wprawdzie nigdzie nie wymienia *expresis verbis* Chin jako

[559] National Security Strategy of Japan, 2022…, op. cit., s. 20.
[560] M. Bosack, The politics of Japan's defense spending, 13.12.2022, The Japan Times, https://www.japantimes.co.jp/opinion/2022/12/13/commentary/japan-commentary/japan-defense-spending/ (dostęp: 12.01.2023).
[561] The Economist, Japan's armed forces are getting stronger, faster, 19.01.2023, https://www.economist.com/asia/2023/01/19/japans-armed-forces-are-getting-stronger-faster (dostęp: 25.01.2023).

swojego zagrożenia[562] – co jest w zgodzie z warunkami *sine qua non* postawionymi przez C. Kuika przy definiowaniu *hedgingu*[563] – jednakże jej ogłoszenie jest jednoznacznie interpretowane, zarówno przez Pekin jak i innych aktorów polityki międzynarodowej, jako działanie wymierzone przede wszystkim w Chiny. Nie należy się zatem dziwić, że nowa strategia wywołała po drugiej stronie Morza Wschodniochińskiego zdecydowany sprzeciw. Global Times, organ prasowy KPCh, reprezentujący jej radykalne skrzydło, ostrzegł Tokio, że jeśli nadal będzie działać jako pionek USA w regionie Azji i Pacyfiku, wywołując problemy, to musi uważać, by nie stać się Ukrainą Azji Wschodniej (ang. *Ukraine of East Asia*)[564].

J. Rowiński zauważył, że w relacjach chińsko-japońskich czytelne przedstawienie interesów i celów daje szanse na klarowne zdefiniowanie obszarów kooperacji i konfrontacji[565]. Japońska strategia wobec rosnącej potęgi Chin w swoim wymiarze gospodarczym i dyplomatycznym wpisuje się w kuikowską koncepcję *hedgingu* ekonomicznego i politycznego uwypuklając obszary, gdzie jest dostrzegalny potencjał do współpracy. Nadal jest, jak zauważa A. Kusunoki, możliwe przyjęcie liberalnej perspektywy zachodzących procesów w międzynarodowym otoczeniu Japonii. Bardziej asertywną postawę Tokio wciąż można wkomponować w ramy szeroko rozumianej doktryny Yoshidy[566]. Gwarancje bezpieczeństwa ze strony Stanów Zjednoczonych nadal są filarem bezpieczeństwa Japonii, chociaż zostały rozbudowane o sieć powiązań z partnerami prezentującymi podobny system wartości[567]. Kusunoki dodaje, że asertywną politykę Tokio należy też postrzegać w szerszym ujęciu, z perspektywy systemu międzynarodowego, jako proaktywne angażowanie się w międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo w celu utrzymania liberalnego porządku międzynarodowego[568].

Jednakże, wydarzenia w zachodniej części eurazjatyckiego kontynentu zmusiły Tokio do przyjęcia rozszerzonej optyki postrzegania sytuacji międzynarodowej, co miało istotny wpływ na powstawanie nowej strategii bezpieczeństwa Japonii. Interpretacja przebiegu konfliktu na Ukrainie może prowadzić do wyciągnięcia przeciwstawnych wniosków. Japońskie władze mogą z jednej strony przyjąć, że porażka ‘trzydniowej operacji specjalnej’ przeprowadzanej przez Rosję i uwikłanie się agresora w przeciągający się i wyniszczający ekonomicznie,

[562] W przeciwieństwie do Korei Północnej, której zbrojenia są określane w najnowszej NSS jako coraz większe zagrożenie dla japońskiego bezpieczeństwa (ang. *more grave and imminent threat to Japan's national security*), zob. NSS 2022…, op. cit., s. 9.
[563] Kuik pisze: …forging defense partnerships and upgrading one's own military, but without directly targeting at a specific country, zob. C. C. Kuik, How Do Weaker States Hedge?…, op cit., s. 3.
[564] Global Times, Japan risks turning itself into 'Ukraine of Asia' if it follows US' strategic line, 15.01.2023, https://www.globaltimes.cn/page/202301/1283843.shtml?id=12 (dostęp: 20.01.2023).
[565] J. Rowiński, Stosunki japońsko-chińskie…, op. cit., s. 202.
[566] A. Kusunoki, Has Japan's Foreign Policy Gone Beyond…, op. cit.
[567] J. Menkes, Demokratyczny Diament Bezpieczeństwa – budowa nowego ładu pacyficznego…, op. cit., s. 4.
[568] A. Kusunoki, Has Japan's Foreign Policy…, op. cit.

militarnie i społecznie konflikt będzie dla Pekinu jasnym sygnałem, że próba siłowego naruszenia międzynarodowego ładu wiąże się dla danego podmiotu z poważnymi, wielopłaszczyznowymi konsekwencjami. Dodatkowo, jak pokazał przebieg działań wojennych „*stopping power od water*" powstrzymująca siła wody, jak to określił Mearscheimer, nadal odgrywa istotną rolę w czasie trwania konfliktu – forsowanie Donu, niszczenie mostów pontonowych, czy oparcie linii frontu na Dnieprze pokazało, że relatywnie niewielka przeszkoda wodna może stanowić trudną barierę do sforsowania i negatywnie wpływa na skuteczną projekcję siły przez agresora. W przypadku potencjalnej militarnej ekspansji Chin skierowanej na cieśninę Tajwańską, Morze Południowochińskie czy Morze Wschodniochińskie dystans do pokonania jest nieporównywalnie większy niż w ukraińskim interiorze.

Przyjmując jednak odmienną perspektywę, kalkulacje Tokio mogą dać prymat tezie (obawie), że w określonej sytuacji międzynarodowej, próba siłowej rewizji międzynarodowego *status quo* przez mocarstwo (lub mocarstwo *in statu nascendi*) może mieć racjonalne przesłanki. Analizując restrykcje jakie spotkały Moskwę, Pekin może dojść do wniosku, że część międzynarodowych graczy nie chce lub nie może występować po jednej stronie z szeroko rozumianym Zachodem i wyłamuje się ze wspólnego antyrosyjskiego bloku (Indie, Brazylia, należąca do NATO Turcja, część ASEAN oraz państw Afryki i Ameryki Płd.), przez co polityczne i ekonomiczne sankcje nałożone na agresora nie będą w pełni skuteczne. Jeśliby przyjąć, że kolejne pakiety sankcji przyniosą oczekiwane skutki w postaci ograniczenia ekonomiczno-militarnego potencjału Rosji, to należy mieć świadomość, że odbędzie się to najprawdopodobniej kosztem obniżenia jakości życia społeczeństw w państwach zaangażowanych po stronie ofiary, Ukrainy. W przypadku próby nałożenia szerokich restrykcji na Chiny, jako potencjalnego agresora, ciężar tych wyrzeczeń byłby nieporównywalnie większy – stopień uzależnienia świata od chińskiej gospodarki jest zdecydowanie głębszy niż ma to miejsce w przypadku Rosji. Należy jednak wziąć pod uwagę, że czynnikiem łagodzącym obawy Tokio może być wewnętrzna sytuacja w Chinach. Zawirowania ekonomiczne spowodowane długo utrzymującą się polityką „Zero-Covid", spowolnienie gospodarcze oraz nakładające się na bieżące zawirowania ekonomiczne długofalowe negatywne zjawiska społeczne (polaryzacja) i trendy demograficzne (kurczenie się i starzenie społeczeństwa) mogą być zmiennymi łagodzącymi politykę zagraniczną realizowaną przez Pekin. Dodatkowy koszt, jaki musiałoby ponieść chińskie społeczeństwo w przypadku nałożenia na Chiny sankcji ekonomicznych lub częściowego embarga mogłoby naruszyć legitymizację KPCh i tym samym zachwiać fundamentem funkcjonowania

państwa[569]. W tak rozumianym środowisku bezpieczeństwa słowa byłego premiera Yoshidy: „Czerwone czy białe – Chiny pozostają naszym bliskim sąsiadem. Geografia i prawa ekonomii, jak wierzę, w długiej perspektywie okażą się silniejsze niż ideologiczne różnice i sztuczne bariery handlowe” [570] dobrze oddają oczekiwania i nadzieje całego regionu Zachodniego Pacyfiku.

W świetle oficjalnych dokumentów prezentowanych przez władze w Tokio oraz procesów zachodzących w międzynarodowym otoczeniu presja płynąca ze struktury międzynarodowego systemu oraz zmiana postrzegania Chin przez japońskie elity rządzące oraz społeczeństwo są zmiennymi, które dominują przy diagnozowaniu zagrożeń i adaptacji swojej polityki w zakresie bezpieczeństwa przez Japonię, zaś strategia w dziedzinie obronności wdrażana przez Tokio jest obecnie lepiej definiowana przez zawoalowane bezpośrednie równoważenie niż *hedging*.

[569] M.P. Peterson, Dyadic Trade, Exit Costs, and Conflict, The Journal of Conflict Resolution, vol. 58, no. 4, 2014, s. 564–591.
[570] G.T. Hsiao, The Sino-Japanese Rapprochement: A Relationship of Ambivalence, The China Quarterly, no. 57, 1974, s. 101–123.

Rozdział V

Wietnam wobec rosnącej potęgi Chin

5.1. Kontekst historyczny. Archetypiczna asymetria

Jak trafnie zauważył C. Thayer, Wietnam cierpi z powodu „tyranii geografii" (ang. *the tyranny of its geography*) zaś wyzwania będące wypadkową geograficznej bliskości potężnego sąsiada są trwałym elementem geopolitycznej rzeczywistości oraz głównym czynnikiem kształtującym od ponad dwóch tysięcy lat wietnamską strategię bezpieczeństwa[571]. Położone na północ od Wietnamu Chiny po ponad stuletnim okresie upokorzeń (1839–1949) weszły na ścieżkę dynamicznego rozwoju i odzyskują utracony za czasów dynastii Qing status mocarstwa. Od strony wschodniej oraz południowej Wietnam oblewają wody Morza Południowochińskiego, gdzie wzajemne roszczenia dotyczące licznych wysp i archipelagów stanowią główną oś współczesnych chińsko-wietnamskich sporów[572]. Od zachodu Socjalistyczna Republika Wietnamu (SRW) graniczy z Laosem i Kambodżą, państwami uznawanymi (obok Pakistanu) za najbardziej sprzyjające Pekinowi w regionie[573]. Charakterystyczne południkowe rozciągnięcie pozbawia SRW sprzyjającej w wielu konfliktach zbrojnych strategicznej głębi. Przez ponad tysiąc lat, od 111 r. p.n.e., Wietnam był podporządkowany cesarstwu chińskiemu, a po odzyskaniu niepodległości (w 938 r.) i kolejnych pięciu wiekach odpierania chińskich inwazji (do 1427 r.) stosunki chińsko-wietnamskie były aż do XIX wieku zdominowane przez hierarchiczny system trybutarny służący przede wszystkim, choć nie wyłącznie, interesom Państwa Środka[574]. Ta utrzymująca się dysproporcja potencjałów między Chinami a Wietnamem była i jest najbardziej

[571] C. A. Thayer, *Vietnam: Coping with China,* Southeast Asian Affairs, 1994, s. 351; C. A. Thayer, „Vietnamese perspectives of the China threat", [w:] H. Yee, I. Storey (eds.), *The China threat: perceptions, myths and reality, Routledge*, London, New York 2002, s. 270–293.

[572] M. Pietrasiak, Wietnam – ewolucja sytuacji regionalnej i stosunki z mocarstwami. W cieniu sporu na Morzu Południowochińskim, Azja-Pacyfik, nr 20, 2017, s. 162–175; P. Pacuła, Relacje Chin z wybranymi państwami w Azji Południowo-Wschodniej i Wschodniej i ich wpływ na bezpieczeństwo w regionie, Bezpieczeństwo Narodowe, nr 2, 2015, s. 91.

[573] E. Pang, "Same-Same but Different": Laos and Cambodia's Political Embrace of China, ISEAS Perspective, no. 66, 2017 s. 6; D. Grossman, Time for America to Play Offense in China's Backyard: Ignoring Cambodia and Laos is a strategic mistake, 12.01.2022, Foreign Policy, https://foreignpolicy.com/2022/01/12/biden-cambodia-laos-southeast-asia-strategy-geopolitics/ (dostęp: 22.12.2022).

[574] C. Shangsheng, The Chinese tributary system and traditional international order in East Asia during the Ming and Qing dynasties from the sixteenth to nineteenth century, Journal of Chinee Humanities, no, 5, 2019, s. 171–199. Zob. J. Anderson, „The Ming Invasion of Vietnam, 1407–1427", [w:] S. Haggard, D. Kang (eds.), *East Asia in the World: Twelve Events That Shaped the Modern International Order*, Cambridge University Press, Cambridge 2020, s. 104.

charakterystyczną cechą ich bilateralnych relacji, którą B. Womack nazwał „archetypicznym przypadkiem asymetrii" (ang. *archetypal case of asymmetry*)[575].

Wpływ chińskiej potęgi na politykę realizowaną przez Wietnam w okresie archetypicznej asymetrii stracił na znaczeniu wraz z wkroczeniem do Azji zachodnich mocarstw i upadkiem systemu trybutarnego w XIX wieku. Podporządkowanie Indochin (Wietnam, Kambodża i Laos[576]) francuskiej władzy kolonialnej oraz ograniczenia w zdolności Chin do prowadzenia niezależnej polityki zagranicznej przez podporządkowanie jej interesów zachodnim mocarstwom stłumiły tradycyjne więzi łączące oba państwa[577]. Zakończenie II Wojny Światowej i kapitulacja dominującej w Azji Południowo-Wschodniej Japonii rozpoczęły nowy rozdział w ich wzajemnych relacjach, kształtowanych wówczas w dużej mierze przez logikę ideologicznej rywalizacji pomiędzy dwoma wyłaniającymi się blokami państw: komunistycznych i kapitalistycznych. Zgodnie z rozkazem amerykańskiego generała Mac Arthura z 15 sierpnia 1945 r. w części Indochin położonych na północ od 16 równoleżnika kapitulujące wojska japońskie były rozbrajane przez chińskie (republikańskie) siły *generalissimusa* Chang Kaj-Szeka, natomiast tereny na południe od tej linii były przejmowane od Japończyków przez wojska brytyjskie dowodzone przez generała D. Gracey'a[578]. Równocześnie w Wietnamie zyskiwał na znaczeniu utworzony w 1941 r z inicjatywy Nguyena Ai Quoca (Ho Chi Minha) szeroki front niepodległościowy *Việt Nam Độc lập Đồng minh Hội*,

[575] Womack definiuje asymetrię jako brak wzajemności w interakcji, tzn. A może coś zrobić słabszemu B, na co B nie jest w stanie w równym stopniu odpowiedzieć A (ang. *A, can do things to the smaller, B, that B cannot do in return*), B. Womack, *China and Vietnam: the Politics of Asymmetry*, Cambridge University Press, Cambridge 2006, s. 77–78, zob. też: B. Womack, China and Vietnam: managing an asymmetric relationship in an era of economic uncertainty, Asian Politics and Policy, vol. 2, no 4, 2019, s. 583–600; historyczne zróżnicowanie chińsko-wietnamskiej asymetrii oraz znaczenie oddziaływania elit w obu państwach do XIX w. jest przybliżone w pracy: J.A. Anderson, Distinguishing between China and Vietnam: three relational equilibriums in Sino-Vietnamese relations, Journal of East Asian Studies, vol. 13, no. 2, 2013 Wydanie specjalne: International Relations and East Asian History: Impact, Meaning, and Conceptualization, s. 259–280.

[576] W skład Indochin Francuskich (Związku Indochińskiego) wchodziły trzy części współczesnego Wietnamu: Kochinchina (Wietnam południowy – delta Mekongu, wówczas kolonia) oraz protektoraty Tonkin (Wietnam północy) i Annam (Wietnam środkowy) a także protektoraty Laos i Kambodża, zob. M. Pietrasiak, Wietnamska droga do niepodległości: sytuacja polityczna w Wietnamie w latach 1945–1946, Azja-Pacyfik, nr 5, 2002, s. 63–79.

[577] Warto zaznaczyć, że azjatycka koncepcja relacji międzynarodowych i samego państwa była odmienna od europejskiego, postwestfalskiego rozumienia tych pojęć, zob. H. Spruyt, The East Asian interstate society and the westphalian system, [w:] Spruyt H., *The world imagined. Collective beliefs and political order in the sinocentric, islamic and Southeast Asian international societies*, Cambridge University Press, Cambridge 2020, s. 136–164.

[578] W mało chwalebnym, lecz obecnym w świadomości Wietnamczyków epizodzie, po wkroczeniu do Sajgonu Brytyjczyków we wrześniu 1945 r. wojska Gracey'a uwolniły internowanych japońskich żołnierzy, aby z ich pomocą zwalczać siły *Viet Minhu* chcące zainstalować na wyzwalanych od Japończyków terenach swoje władze, zob.: E. Hastings, *Vietnam. An epic tragedy, 1945–1975*, William Collins, Londyn 2018, s. 12.

znany jako *Viet Minh*, którego filarem była partia komunistyczna[579]. Zwieńczeniem aktywności Viet Minhu było proklamowanie 2 września 1945 r. Demokratycznej Republiki Wietnamu (DRW)[580]. Wartym podkreślenia jest to, że czynnikiem sprawczym, który miał zasadniczy wpływ na uaktywnienie się ruchu narodowo-wyzwoleńczego, co ostatecznie doprowadziło do ogłoszenia niepodległości nie była odgórna ingerencja ze strony powstających partii czy organizacji, lecz powszechna wrogość wobec odbudowy obcej dominacji – chińskiej lub francuskiej[581]. Ogłoszenie powstania DRW nie przyniosło jednak oczekiwanej stabilizacji – brak poparcia USA dla niepodległościowych ambicji Wietnamczyków oraz powrót do Indochin Francji, która nie godziła się na utratę swoich azjatyckich kolonii i protektoratów były głównymi czynnikami ograniczającymi szanse przetrwania nowopowstałego państwa[582]. Pomimo początkowych prób koegzystencji i wypracowania akceptowalnego przez obie strony *modus vivendi*[583] doszło do wybuchu wietnamsko-francuskiego konfliktu zbrojnego, czyli tzw. pierwszej wojny indochińskiej (1946–1954). Po początkowej fazie, w której dominowały wojska francuskich kolonialistów siły wietnamskie, dzięki istotnej pomocy wojskowej i wywiadowczej towarzyszy z Chin[584] wygrały w 1954 decydującą bitwę pod *Điện Biên Phủ* doprowadzając do wycofania się Francuzów z całych Indochin. Na mocy porozumień genewskich Wietnam w 1954 r. został podzielony wzdłuż 17. równoleżnika na część północną – zależną od komunistów DRW i południową – antykomunistyczną i kapitalistyczną Republikę Wietnamu (RW)[585]. W Stanach Zjednoczonych narastała wówczas obawa, że zgodnie z logiką teorii domina po przejęciu władzy przez komunistów najpierw w Chinach kontynentalnych a następnie w Korei Północnej, kolejnym państwem, które może się znaleźć w sferze wpływów

[579] Nazwa ruchu komunistycznego w Wietnamie na przestrzeni lat ewoluowała: w 1930 roku założono Komunistyczną Partię Indochin, w 1945 roku przekształcono ją w Indochińskie Towarzystwo Studiów Marksistowskich, w 1951 r. w Wietnamską Partię Pracujących i ostatecznie, po zjednoczeniu Wietnamu w 1976 r. przyjęła nawę Komunistyczna Partia Wietnamu, zob. B. Womack, China and Vietnam: the Politics of Asymmetry…, op. cit., s. 163.

[580] W Wietnamie panowały wówczas proamerykańskie nastroje: ogłaszając powstanie niepodległego państwa wietnamskiego Ho Chi Minh odwoływał się do amerykańskiej Deklaracji Niepodległości, a minister Spraw Wewnętrznych nazywał Amerykanów przyjaciółmi, zob.: M. Bradley, Making Revolutionary Nationalism: Vietnam, America and the August Revolution of 1945, Interario, vol. 23, no. 1, 1999, s. 23.

[581] A. Fford, Wietnam na drodze wielkich przemian: Kręte ścieżki od komunizmu do kapitalizmu, (wywiad przepr. Przez: K. Gawlikowski), Azja-Pacyfik, nr 12, 2009, s. 193.

[582] W skład Indochin Francuskich (Związku Indochińskiego) wchodziły trzy części współczesnego Wietnamu: Kocinchina (Wietnam południowy, wówczas kolonia) oraz protektoraty Tonkin (Wietnam północy) i Annam (Wietnam środkowy); protektoratami były również Laos i Kambodża, zob. M. Pietrasiak, Wietnamska droga do niepodległości: sytuacja polityczna w Wietnamie w latach 1945–1946, Azja-Pacyfik, nr 5, 2002, s. 63–79.

[583] Ho Chi Minh tłumacząc się przed opozycją w 1946 r., dlaczego prowadzi rozmowy z Francją wypowiedział słynne słowa, że „lepiej wąchać przez krótki czas odchody Francuzów niż jeść chińskie przez całe życie", zob. Ibid., s. 76.

[584] Chińskie wsparcie dla Viet Minhu odegrało decydującą rolę w jego zwycięstwach w kampanii granicznej, kampanii północno-zachodniej oraz kampanii Dien Bien Phu, zob. C. Jian, „China and the Vietnam Wars", [w:] P. Lowe (eds.), *The Vietnam War. Problems in focus, Palgrave*, Londyn 1998, s. 157, 158.

[585] A. Fford, Wietnam na drodze …, op. cit., s. 214.

wrogiego obozu może być Wietnam Północny, jak określano DRW dla odróżnienia od RW, nazywanej Wietnamem Południowym. Kolejne administracje w Białym Domu (J.F. Kennedy'ego i L. Johnsona) wysyłały do Wietnamu Południowego doradców wojskowych oraz coraz liczniejsze kontyngenty wojskowe. Równocześnie, od końca lat 50. z Wietnamu Północnego na południe (przez tzw. szlak Ho Chi Minha) płynęło wsparcie w postaci kadr, żołnierzy oraz sprzętu wojskowego, które miało zapoczątkować zbrojne powstanie i zjednoczenie obu państw pod komunistycznym przywództwem. W Wietnamie Południowym powstał opozycyjny wobec podporządkowanego amerykanom prezydenta *Ngô Đình Diệma* ruch polityczny – Narodowy Front Wyzwolenia Wietnamu Południowego, którego partyzantka (znana w świecie zachodnim jako *Wietkong*), odniosła coraz większe sukcesy w walce z armią rządową. Wietnam Północny także teraz mógł liczyć na pomoc chińskich towarzyszy. Jednakże, w przeciwieństwie do pierwszej wojny indochińskiej, w której chińscy doradcy wojskowi i polityczni byli bezpośrednio zaangażowani w podejmowanie decyzji przez Viet Minh, a Pekin wiedział o każdym ważnym posunięciu, tym razem wietnamscy komuniści nie pozwolili Chińczykom na ingerencję w podejmowane przez Hanoi decyzje[586]. Zaangażowanie Chin wobec DRW polegało przede wszystkim na pomocy chińskich wojsk inżynieryjnych w budowie i utrzymaniu infrastruktury krytycznej, wykorzystaniu chińskich oddziałów artylerii przeciwlotniczej w obronie ważnych obszarów strategicznych i celów w północnej części Wietnamu Północnego oraz dostawie dużych ilości sprzętu wojskowego i innych materiałów wojskowych i cywilnych[587]. Konflikt wietnamsko-amerykański, czyli druga wojna indochińska (wojna wietnamska) trwał z różnym nasileniem przez dwie dekady, aż do porażki Wietnamu Południowego i wycofania się ostatnich amerykańskich żołnierzy ze stolicy RW – Sajgonu w kwietniu 1975 roku. W lipcu 1976 Zgromadzenie Narodowe proklamowało zjednoczoną Socjalistyczną Republikę Wietnamu, co oznaczało dla Wietnamczyków koniec epoki kolonializmu.

W Chinach, po zwycięstwie Mao Zedonga nad republikańskim Kuomintangiem i uspokojeniu sytuacji wewnątrz kraju pomoc dla wietnamskich towarzyszy w obu wojnach indochińskich była najważniejszym trwałym elementem ówczesnej chińskiej polityki zagranicznej, a przetrwanie i sukces Komunistycznej Partii Wietnamu (KPW) były kluczowe dla nowopowstałego komunistycznego państwa chińskiego[588]. Uzasadnienie wsparcia dla południowego sąsiada, jak zauważył B. Womack, opierało się na trzech głównych filarach: po

[586] C. Jian, China and the Vietnam Wars…, op. cit., 170.
[587] Ibid, s. 171.
[588] B. Womack, China and Vietnam: the Politics of Asymmetry…, op. cit., s. 163.

pierwsze (1), walka i sukces Wietnamu (DRW) potwierdziły znaczenie chińskiej rewolucji poprzez rozszerzenie jej oddziaływania poza granice Chin, a pomoc udzielana Wietnamowi promowała socjalistyczny internacjonalizm, który podkreślał znaczenie i prymat chińskiej myśli komunistycznej; po drugie (2), rozpoczętą w Korei walkę ze Stanami Zjednoczonymi (1950–1953) można było kontynuować w Wietnamie bez narażania własnego bezpieczeństwa i chociaż wielu analityków wyolbrzymiało chiński strach przed Stanami Zjednoczonymi i nie doceniało chińskiej pewności siebie faktem jest, że aż do drugiej połowy lat 60. r. Chiny postrzegały Stany Zjednoczone jako swoje główne zagrożenie, a zatem oferowanie pełnego wsparcia dla *proxy war*, cudzej wojny przeciwko Waszyngtonowi było z punktu widzenia Pekinu jak najbardziej racjonalne; po trzecie (3), poparcie dla Wietnamu miało też wymiar wewnętrzny: w 1965 r. mobilizacja na rzecz Wietnamu zmagającego się z USA odgrywała ważną rolę w wywołaniu u Chińczyków ogólnego poczucia zagrożenia i kryzysu, mobilizując i wzmacniając w ten sposób poparcie dla Mao podczas rewolucji kulturalnej[589]. Poprawne relacje chińsko-wietnamskie były więc z jednej strony funkcją geopolitycznej rywalizacji skonfliktowanych obozów, dążących do rozszerzenia oddziaływania prezentowanych przez nie ideologii, z drugiej – rezultatem wewnątrzpaństwowych rozgrywek w Chinach, gdzie wykorzystywano napiętą sytuację międzynarodową i grano wietnamską kartą w promowanie własnej agendy politycznej, aż do końca wojny amerykańsko-wietnamskiej w 1975 roku.

Z historycznej perspektywy, wycofanie się z terytorium Wietnamu najpierw wojsk japońskich, później brytyjskich i francuskich a następnie amerykańskich z jednej strony rozpoczynało nowy etap w dziejach państwa, które mogło ostatecznie prowadzić samodzielną politykę wewnętrzną i zagraniczną, z drugiej zaś, paradoksalnie, stawiało wietnamskie władze przed znanym od tysięcy lat dylematem – jak kształtować swoje relacje z potężnym sąsiadem z północy, który już ćwierć wieku wcześniej odzyskał niepodległość, pozbył się zewnętrznych ingerencji w podejmowane decyzje i coraz śmielej angażował się w międzynarodową politykę. Relacje chińsko-wietnamskie w połowie lat 70. XX w., czyli, w czasie gdy już oba państwa były samodzielnymi, unitarnymi podmiotami stosunków międzynarodowych, podlegały z jednej strony czynnikom geopolitycznym, zewnętrznym, płynącym ze struktury systemu międzynarodowego z drugiej zaś – były nacechowane bagażem historycznych doświadczeń – tych najnowszych i tych kumulujących się w zbiorowej świadomości od dwóch tysięcy lat. Pierwsze poważniejsze napięcia w chińsko-wietnamskich relacjach zaczęły się pojawiać wraz z ewolucją światowego układu sił (zbieżnie amerykańsko-sowieckie) na

[589] Ibid.

przełomie lat 60. i 70. XX wieku. W tym okresie nastąpiła istotna zmiana w chińskiej percepcji zagrożenia – ważnego elementu w kształtowaniu polityki zagranicznej państwa – w tym przypadku wobec swojego południowego sąsiada. Jeszcze w połowie 1965 roku, chiński premier Zhou Enlai twierdził, że główne zagrożenie dla Chin pochodzi ze strony Stanów Zjednoczonych, które, jak twierdził, kontynuowały próbę, rozpoczętą podczas wojny koreańskiej, otoczenia Chin[590] Jednakże już od 1966 roku główne zagrożenie dla Chin wydawało się pochodzić ze strony Związku Radzieckiego[591]. Rosnące rozbieżności przeradzające się w otwartą wrogość pomiędzy Moskwą a Pekinem doprowadziły do ocieplenia relacji chińsko-amerykańskich. W lutym 1972 r. doszło do przełomowej wizyty w Pekinie prezydenta Nixona, który pragnął wykorzystać rosnące obawy Chin przed ZSRR i doprowadzić do wzrostu niepewności, czy raczej wrogości, między oboma komunistycznymi reżimami. Władze w Pekinie znalazły się wówczas w trudnej sytuacji starając się kontynuować (jednakże już z mniejszym zaangażowaniem) pomoc dla wietnamskich towarzyszy w walce z amerykańskim okupantem i jednocześnie realizować politykę normalizacji swoich stosunków z Waszyngtonem[592]. Rozdźwięk między Pekinem a Hanoi pogłębiał się, gdy Wietnam Północny zaczął otrzymywać coraz większe wsparcie ze strony Moskwy, istotnie zintensyfikowane w drugiej połowie lat 60., czyli w okresie nasilającej się rywalizacji sowiecko-chińskiej. Pekin nie chciał zgodzić się na współpracę z Sowietami w tworzeniu wspólnego systemu transportowego, aby obsługiwać sowieckie wsparcie dla DRW przechodzące przez terytorium Chin, twierdząc, że naruszałoby to suwerenność ChRL. Chiny ostatecznie zgodziły się na pomoc w dostarczaniu sowieckiego wsparcia do Północnego Wietnamu, ale tylko pod warunkiem, że operacja ta znajdzie się pod bezpośrednią kontrolą Pekinu i będzie interpretowana jako przysługa Pekinu dla Hanoi. Wietnamczycy wobec takiej postawy swoich północnych sąsiadów byli nastawieni bardzo krytycznie[593]. Z drugiej strony, z perspektywy Pekinu, elementem pogarszającym bilateralne relacje i pogłębiającym wzajemną nieufność było zaangażowanie Wietnamu w odbudowę swoich tradycyjnych wpływów w Indochinach, zwłaszcza w Laosie[594]. Historycznie relacje między komunistami w Wietnamie, Laosie i Kambodży były bardzo bliskie i nie stanowiło to problemu dla

[590] N. Khoo, Breaking the Ring of Encirclement: The Sino-Soviet Rift and Chinese Policy toward Vietnam, 1964–1968, Journal of Cold War Studies, vol. 12, no. 1, 2010, s. 39.
[591] O naturze sporu chińsko-radzieckiego można przeczytać w: M.Lubina, „Rozłam radziecko-chiński, Przyczyny, przebieg, skutki", [w:] R. Król-Mazur, M. Lubina (red.), Na *wschód od linii Curzona: księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Mieczysławowi Smoleniowi*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2014, s. 237–259.
[592] C. Jian, China and the Vietnam Wars…, op. cit., 170.
[593] Ibid., s. 178.
[594] N. Khoo, Breaking the Ring of Encirclement…, op. cit., s. 38.

Chińczyków podczas pierwszej wojny indochińskiej, gdy Wietnam dopiero zaczynał manifestować swoją obecność na arenie międzynarodowej[595]. Jednakże podczas drugiej wojny indochińskiej sytuacja z perspektywy Pekinu była już inna – Wietnamczycy, którzy wówczas praktycznie kontrolowali Laotańską Partię Ludowo-Rewolucyjną postrzegali obecność chińskich doradców w Laosie jako zagrożenie dla swoich interesów. W 1968 r., pod presją Hanoi, Wientian wymusił na chińskim zespole opuszczenie Laosu, co tylko pogłębiło nieufność między Pekinem a Hanoi[596]. Równocześnie Wietnam dążył do rozszerzenia swojej strefy wpływów na Kambodżę, będącą istotnym elementem w polityce bezpieczeństwa realizowanej przez Hanoi, zwłaszcza po zakończeniu drugiej wojny indochińskiej w 1975 roku[597].

Coraz bardziej rozbudowany protokół rozbieżności w chińsko-wietnamskich relacjach doprowadził w drugiej połowie lat 70. XX w do zdecydowanego ochłodzenia pierwotnej zażyłości (która była jak „wargi i zęby" ang. *lips and teeth*[598]*)*, a następnie do całkowitego zerwania współpracy pomiędzy oboma państwami. Jak zauważył L. Hiep, po prawie dwudziestu pięciu latach bliskości i realizowania wobec Pekinu strategii *bandwagoningu,* Hanoi zaczęło realizować politykę równoważenia rosnącej potęgi i wpływów Chin[599]. Czynnik ideologiczny, który mógł być spoiwem łączącym oba komunistyczne państwa nie odegrał decydującej roli, a brak dotychczasowego wspólnego przeciwnika, USA, i *de facto* chińskie odwrócenie przymierzy (Waszyngton zamiast Hanoi) spowodowały definitywnie rozejście się strategicznych koncepcji bezpieczeństwa obu państw. W konsekwencji, Hanoi skierowało swoje wysiłki dyplomatyczne w stronę Moskwy. Wyłaniający się sowiecko-wietnamski sojusz był logicznym efektem oddziaływania trzech czynników pochodzących z ówczesnej struktury międzynarodowego systemu, do których D. Zagoria zaliczył: wielkomocarstwowy konflikt pomiędzy USA a ZSRR, chińsko-sowiecka rywalizacja na Dalekim Wschodzie oraz wietnamsko-chińskie zmagania o rozszerzenie strefy wpływów w Indochinach[600]. Związkowi Radzieckiemu zależało na zwiększeniu swojej projekcji siły ze strategicznie położonego Wietnamu na Azję Południowo-Wschodnią i dostępie do Morza Południowochińskiego, SRW natomiast chciała zagwarantować sobie wsparcie potężnego

[595] B. MacAlister, „The Indochinese Federation Idea", [w:] J. Zasloff (eds.), *Postwar Indochina: Old enemies and new allies*, Center for the Study of Foreign Affairs, Washington 1988, s. 80–81.
[596] N. Khoo, Breaking the Ring of Encirclement…, op. cit., s. 39.
[597] N. Chanda, „Vietnam and Cambodia: domination and security", [w:] J. Zasloff (eds.), Postwar Indochina…, op. cit., s. 63–77.
[598] B. Womack, „Lips and Teeth: 1950–1975", [w:] *China and Vietnam: the Politics of Asymmetry*…, op. cit., s. 162–185.
[599] L. Hiep, Vietnam's Hedging Strategy against China since Normalization…, op. cit. s. 338–339.
[600] D. Zagoria, Soviet-Vietnamese alliance, [w:] Zasloff J. (eds.), *Postwar Indochina*…, op. cit. s. 133.

sojusznika w obliczu wyraźnie pogarszających się stosunków z ChRL. Sojusz ze Związkiem Radzieckim oprócz równoważenia chińskich wpływów i nacisków miał również odwrócić coraz bardziej niekorzystną sytuacją ekonomiczną zniszczonego wojnami Wietnamu – odmowa w 1977 roku przez Stany Zjednoczone udzielenia pomocy na odbudowę i rozwój zniszczonego wojną Wietnamu stawiała SRW w bardzo trudnej sytuacji ekonomicznej.

Formalnym zwieńczeniem strategicznego zbliżenia między Związkiem Radzieckim a Wietnamem było podpisanie w listopadzie 1978 r. Traktatu o przyjaźni i współpracy. Miesiąc później, w grudniu 1978 r., żołnierze Wietnamu wkroczyli do rządzonej od 1975 r. przez reżim Czerwonych Khmerów Demokratycznej Kampuczy i w jej miejsce utworzyli podporządkowaną Hanoi Ludową Republikę Kampuczy. Zbrojna interwencja Wietnamu była przez Hanoi tłumaczona chęcią powstrzymania czystek jakie Czerwoni Khmerzy Pol-Pota przeprowadzali na mniejszości wietnamskiej zamieszkującej ten kraj. Jednak Zarówno USA jak i Chiny interpretowały te działanie przede wszystkim jako realizację mocarstwowej (w wymiarze lokalnym) polityki Wietnamu, dążącego przy pomocy ZSRR do rozszerzenia swojej strefy wpływów na Indochiny[601]. Władze w Pekinie uznały, że zawarcie przez Wietnam układu sojuszniczego z ZSRR w 1978 roku i wkroczenie do Kambodży stanowią zagrożenie interesów ChRL i są wystarczającym powodem do interwencji zbrojnej[602]. 17 lutego 1979 r. wojska Chińskie wkroczyły do Wietnamu mając na celu „danie lekcji" swojemu południowemu sąsiadowi. W ich ocenie Wietnam był „Kubą Południowo-Wschodniej Azji" i jego celem była realizacja imperialnych interesów głównego wroga ChRL, czyli ZSRR[603]. Trzecia wojna indochińska, jak nazywano chińską interwencję w Wietnamie była toczona przede wszystkim z przyczyn politycznych, bez wyraźnie zdefiniowanych wojskowych celów strategicznych (choć na ten temat trwa dyskusja[604]) i nie przyniosła jednoznacznego rozstrzygnięcia – po miesiącu wojska chińskie się wycofały, a obie strony ogłosiły swoje zwycięstwo.

---

[601] P. Soja, Polityka zagraniczna demokratycznej Kampuczy w latach 1975–1979, Przegląd Geopolityczny, nr 20, 2017, s. 135.

[602] Na dwa tygodnie przed inwazją Deng Xiaoping udał się z oficjalną wizytą do Waszyngtonu, co było interpretowane jako staranie się o akceptację USA na działania zbrojne wobec Wietnamu, zob.: D. Tretiak, China's Vietnam War and its consequences, The China Quarterly, no. 80, 1979, s. 742.

[603] Deng Xiaoping zapytany przez amerykańskich dziennikarzy w lutym 1979 roku, kiedy zakończy się chińska „lekcja" dla Wietnamu, odpowiedział, że „Chiny nie miały innego celu niż obalenie mitu że, Wietnam, jest trzecią co do wielkości potęgą militarną na świecie", zob. C. McGregor, „Sino-vietnamese regional rivalry", [w:] C. McGregor (eds.), *The Sino-Vietnamese Relationship and the Soviet Union*, The Adelphi Papers, vol. 28, no 232, 1988, s. 33.

[604] G. Jacobs, Sino Vietnamese War 1979, Asian Defence Journal, no. III, 1981, s. 4–18; D. Tretiak, China's Vietnam War…, op. cit.; X. Zhang, Deng Xiaoping and China's Decision to go to War with Vietnam, Journal of Cold War Studies, The MIT Press, vol. 12, no 3, 2010.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w artykule 6. wspomnianego wietnamsko-sowieckiego traktatu, postanowiono, że „w przypadku gdy którakolwiek ze stron zostanie zaatakowana lub będzie zagrożona atakiem, obie strony będące sygnatariuszami Traktatu niezwłocznie konsultują się ze sobą w celu wyeliminowania takiego zagrożenia oraz podejmą odpowiednie i skuteczne środki w celu zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa obu krajów”[605]. Analogicznie do art. 5 Traktatu Północnoatlantyckiego stanowiącego, że w przypadku ataku na sygnatariusza każda ze stron może podjąć działania, „jakie uzna za konieczne”, także to porozumienie dawało partnerom pole manewru, z czego skorzystał ZSRR i nie zdecydował się na zbrojną interwencję w obronie Wietnamu. W tym kontekście X. Zhang zauważył, że interwencja chińska była próbą zdyskredytowania Sowietów jako wiarygodnego sojusznika w toczącej się regionalnej rywalizacji[606]. Można zatem domniemywać, że obecna niechęć Wietnamu do zawierania sojuszy obronnych znajduje pewne uzasadnienie w wydarzeniach okresu wcześniejszej wielkomocarstwowej rywalizacji.

W trakcie wietnamskiej okupacji Kambodży głównymi celami Pekinu było maksymalne wykorzystanie bieżącej sytuacji na swoją korzyść, tzn. obciążenie Wietnamu jak największymi kosztami toczącej się wojny i poprzez to, ograniczenie dalszej ekspansji wietnamskiej potęgi[607]. Chiny dość skutecznie realizowały tę strategię poprzez utrzymywanie stałej presji na granicy chińsko-wietnamskiej (wiążąc 60–70 proc. wietnamskich sił zbrojnych w regionie przygranicznym); zorganizowanie sił oporu w Kambodży w celu utrzymywani sił okupacyjnych w stałej gotowości bojowej oraz wprowadzając całkowite embargo na Wietnam, co miało doprowadzić do jego ekonomicznej zapaści (ang. *bleed Vietnam white*[608]). Szacuje się, że od końca lat 70. do połowy lat 80 wydatki na zbrojenia konsumowały aż połowę wietnamskiego PKB[609]. Utrzymujące się napięcie w regionie i w konsekwencji koncentracja wydatków na celach militarnych wyraźnie ograniczała Hanoi możliwość alokacji ograniczonych zasobów do innych, niedofinansowanych sektorów wietnamskiej gospodarki, wywołując w wietnamskim społeczeństwie przekonanie, że po wygranej wojnie przegrano pokój[610].

---

[605] Union of Soviet Socialist Republics-Socialist Republic of Viet Nam: Treaty of Friendship and Co-Operation, International Legal Materials, vol. 17, 1978, s. 1485-1487 https://www.cambridge.org/core/journals/international-legal-materials/article/abs/union-of-soviet-socialist-republicssocialist-republic-of-viet-nam-treaty-of-friendship-and-cooperation/D26841F515E0286E20C3AC22C0F6E861 (dostęp: 29.12.2022).

[606] X. Zhang, Deng Xiaoping and China’s Decision to go to War…, op. cit., s. 3.

[607] C. McGregor, Sino-Vietnamese regional rivalry…, op. cit., s. 50.

[608] Ibid.

[609] M. Karwowski, *„Wielki Zwrot”. Polityka zagraniczna Wietnamu w okresie odnowy (Doi Moi)*, Forum Politologiczne, Olsztyn 2010, s. 420.

[610] G. Kolko, Vietnam since 1975: Winning a war and losing the peace, Journal of Contemporary Asia, vol 25, no. 1, 1995, s. 3–49.

Okupacja Kampuczy oraz jednoznaczne opowiedzenie się po jednej ze stron zimnowojennej rywalizacji oprócz chińskich retorsji wiązały się także z międzynarodowym politycznym i ekonomicznym ostracyzmem SRW. Hanoi napotykało na szereg trudności w nawiązywaniu więzi gospodarczych z krajami spoza bloku gospodarczego kierowanego przez Związek Radziecki[611]. Międzynarodowa wymiana handlowa Wietnamu była zatem z konieczności prowadzona przede wszystkim z krajami, które tworzyły podległą Moskwie Radę Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG), a bezpośrednia pomoc ZSRR dla Wietnamu (uwzględniając pomoc wojskową) w pierwszej połowie lat 80. XX w. wynosiła ok. 1,5 mld USD rocznie co stanowiło ok. 20 proc. wietnamskiego PKB[612] Oprócz potępienia ze strony Chin zdecydowanie krytyczną opinię o Wietnamie podzielały także pozostałe państwa regionu, postrzegając SRW jako państwo satelitarne ZSRR i tak samo od niego zależna, jak Kuba, co dodatkowo utrudniało Wietnamowi prowadzenie wielokierunkowej polityki międzynarodowej[613].

Do przełomowej zmiany w głównych kierunkach wietnamskiej polityki społeczno-ekonomicznej doszło podczas VI zjazdu Komunistycznej Partii Wietnamu w 1986 roku, w trakcie którego zdecydowano o wdrożeniu szeregu reform znanych pod nazwa *doi moi*, co można tłumaczyć jako proces odnowy[614]. Podstawowym celem wdrażanych reform było odejście od izolacji i autarkii ekonomicznej dzięki przejściu do gospodarki zorientowanej na rynek, oraz otwartej na wymianę handlową ze światem[615]. Realizacja tych głównych zamierzeń polityki wewnętrznej i zewnętrznej opierała się przede wszystkim na: 1) wyrwaniu się z embarga gospodarczego i izolacji dyplomatycznej; 2) pobudzeniu gospodarki narodowej poprzez przyciąganie bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ); 3) pomocy państwa w finansowaniu inwestycji infrastrukturalnych i promocji handlu; 4) integracji Wietnamu z organizacjami regionalnymi i międzynarodowymi[616]. Przejście od konfrontacji do współpracy ze światem kapitalistycznym – po części motywowane gorbaczowowskim procesem przekształceń, *pieriestrojką*, częściowo inspirowane udanymi

[611] D.M. Cunha, Aspects of Soviet-Vietnamese Economic Relations, 1979–84, Contemporary Southeast Asia, vol. 7, no 4, 1986, s. 306.
[612] Ibid. s. 310.
[613] M. Lasoń, „Przesłanki i następstwa konfliktów postkolonialnych i dysproporcji rozwoju Północ-Południe", [w:] E. Czoimer (red.), *Współczesne stosunki Międzynarodowe. Historia stosunków międzynarodowych 1919–1991*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2015, s. 110.
[614] M. Karwowski, „Wielki Zwrot". Polityka zagraniczna Wietnamu…, op. cit., s. 419.
[615] M. Pietrasiak, Modernizacja systemu społeczno-ekonomicznego Wietnamu, Azja-Pacyfik, nr VII, 2004, s. 182; K. Gawlikowski, Wietnam i jego losy – kilka uwag, Azja i Pacyfik, nr 6, 2003, s. 186.
[616] R. Emmers, H. Thu Le, Vietnam and the search for security leadership in ASEAN, Asian Security, vol. 17, no 1, 2021, s. 4.

reformami Deng Xiaopinga w Chinach[617] – zapewniło Wietnamowi szybki rozwój gospodarczy, rozkwit międzynarodowych relacji handlowych, częściową liberalizację w polityce wewnętrznej oraz znaczne ograniczenie ubóstwa[618].

Wycofane się wietnamskich wojsk okupacyjnych z Kambodży po podpisaniu porozumień paryskich utorowało drogę do normalizacji stosunków z Chinami[619]. W listopadzie 1991 r. doszło do oficjalnej wizyty wietnamskiej delegacji w Pekinie, w trakcie której podpisano porozumienie o współpracy w handlu, wymianie pocztowej, telekomunikacji i transporcie[620]. Wydarzenie to ma kluczowe znaczenie dla chińsko-wietnamskich relacji – po ponad dekadzie wojny granicznej umożliwiło obu państwom wejście na ścieżkę pokojowego współistnienia. Wraz ze zmianami geopolitycznymi z przełomu lat 80. i 90. XX wieku zmienił się też charakter bilateralnych relacji między Wietnamem a Chinami. W kalkulacjach obu stron relacje gospodarcze zaczynają odgrywać coraz istotniejszą rolę, nastąpił gwałtowny wzrost wzajemnej wymiany handlowej, a w 2008 roku Wietnam został pierwszym krajem na świecie, który nawiązał z Chinami kompleksowe partnerstwo strategiczne w zakresie współpracy (ang. *Comprehensive Strategic Partnership of Cooperation*), będące najwyższym stopniem uprzywilejowania w bilateralnych relacjach[621]. Ważnym momentem w rozwoju chińsko-wietnamskich relacji było porozumienie z 31 grudnia 1999 r. w sprawie wytyczenia granicy lądowej między oboma państwami, uznające, że „wszystkie nierozwiązane kwestie dotyczące granicy lądowej między Chinami a Wietnamem zostały uregulowane”[622] oraz podpisane rok później, 24 grudnia 2000 r. porozumienie o wytyczeniu granicy morskiej oraz współpracy w obszarze rybołówstwa w Zatoce Tonkińskiej[623]. Przyjęte wówczas (1999 r.) porozumienie podkreślające dobrosąsiedzką przyjaźń, orientację na przyszłość, wszechstronną współpracę

[617] M. Pietrasiak, Modernizacja systemu…, op. cit., s. 181.
[618] W 1990 roku Wietnam z PKB per capita na poziomie 98 USD był najbiedniejszym krajem na świecie (przed Somalią, 130 USD/os. i Sierra Leone, 163 USD/os.). W w ciągu kolejnych trzech dekad udało się władzom w Hanoi zredukować poziom skrajnego ubóstwa z 70 proc w 2002 roku do 6 proc. w 2018 roku zob. T. Tran, *Rethinking Asian capitalism. The achievements and challenges of Vietnam under Doi Moi, Palgrave Macmillan*, Londyn 2022, s. 3.
[619] C. A. Thayer, Vietnam: Coping with China…, op. cit., s. 353.
[620] T.M. Tuan, Normalizacja stosunków Wietnamu z Chinami, Azja Pacyfik, nr 4, 2001, s. 201.
[621] Ministerstwo Spraw Zagranicznych Chińskiej Republiki Ludowej, China-Viet Nam Joint Statement, 25.10.2018, https://www.fmprc.gov.cn/nanhai/eng/zcfg_1/200810/t20081031_8523664.htm (dostęp: 10.02.2023).
[622] MSZ ChRL, China and Vietnam Sign Land Border Treaty, 15.11.2000, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/2675_665437/2792_663578/2793_663580/200011/t20001115_525037.html (dostęp: 11.02.2023).
[623] MSZ ChRL, China and Vietnam Initial Agreements on Delimitation of Beibu Bay/Fishery Cooperation, 25.12.2022, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/200012/t20001225_679024.html (dostęp: 11.02.2022).

oraz długoterminową stabilność, znane jako „wytyczne 16 słów" (ang. *16-word guideline*), jest do dzisiaj punktem odniesienia w we wzajemnych stosunkach[624].

W obszarze bezpieczeństwa, doświadczenia zimnowojenne odnośnie strategicznych wyborów Wietnamu pokazały, jak trafnie zauważył L. Hiep, że ani *bandwagoning*, ani równoważenie nie były w stanie zapewnić mu bezpieczeństwa militarno-ekonomicznego w sytuacji, gdy w regionie ścierały się interesy mocarstw[625]. Co więcej, jednoznaczne opowiedzenie się po jednej ze stron ograniczało suwerenność decyzji Wietnamu, ponieważ wymagało znacznego uzależnienia od zewnętrznych potęg, czy to Chin, czy ZSRR[626]. To zimnowojenne doświadczenie, zachęciło przywódców w Hanoi do poszukiwania na początku lat 90. XX w. sposobów wyjścia poza dotychczasowy dychotomiczny podział równoważenie – *bandwagoning* w realizacji swojej polityki wobec Chin. W 1991 roku na VII Kongresie Narodowym KPW przyjęto rezolucję o prowadzeniu wielokierunkowej polityki zagranicznej państwa, której celem była dywersyfikacja i multilateralizacja stosunków gospodarczych z wszystkimi państwami i organizacjami niezależnie od ich systemów społeczno-politycznych[627]. Równocześnie zaczęto podejmować pierwsze kroki ukierunkowane na modernizację potencjału obronnego, zgodne z polityką niezawierania sojuszy, koncentrując się na rozbudowie (wówczas bardzo umiarkowanej) własnych sił zbrojnych[628]. Jak zauważyli T. Tran i Y. Sato, kształtująca się wówczas polityka Wietnamu polegająca na łączeniu elementów liberalizmu i realizmu przyjmowała cechy charakterystyczne polityki, która w latach późniejszych została określona jako strategia *hedgingowa*[629].

Wietnam oprócz koncentracji wysiłków na rozwoju ekonomicznym podejmował wysiłki ukierunkowane na rozbudowę wielowektorowej, wielopłaszczyznowej polityki zagranicznej, która mogłaby stanowić przeciwwagę dla rosnącej potęgi Chin. Cztery lata po normalizacji stosunków z ChRL Wietnam nawiązał kontakty dyplomatyczne ze Stanami Zjednoczonymi. Był to istotny krok prowadzący do wzmocnienia pozycji Hanoi w regionie. W ówczesnym jednobiegunowym świecie zbliżenie z Waszyngtonem otwierało nowe perspektywy dla szerszej dywersyfikacji kierunków swojej polityki zagranicznej i tym samym wzmacniało

[624] MSZ ChRL, Xi Jinping Holds Talks with General Secretary of the CPV Central Committee Nguyen Phu Trong, 31.10.2022, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202211/t20221104_10800470.html (dostęp: 21.02.2023).
[625] L. Hiep, Vietnam's Hedging Strategy against China since Normalization…, op. cit., s. 339.
[626] Ibid.
[627] C. A. Thayer, „Vietnamese foreign policy: multilateralism and the threat of peaceful evolution", [w:] C. A.. Thayer, R. Amer (red.), *Vietnamese foreign policy in transition, Institute of Southeast Asian Studies*, Singapur 1999, s. 3.
[628] C.A. Thayer, Force modernization. The case of the Vietnam People's Army, Contemporary Southeast Asia, vol. 19, no 1, 1997, s, 1–28.
[629] T. Tran, Y. Sato, Vietnam's post-cold war hedging strategy. A changing mix of realist and liberal ingredients, Asian Politics and Policy, vol. 10, no 1, 2018, s. 73–99.

pozycję Wietnamu wobec Chin. Po zawarciu dwustronnej umowy handlowej w 1999 roku, amerykańsko-wietnamskie więzi handlowe nabrały jeszcze większej dynamiki i już w siedem lat po normalizacji bilateralnych relacji, w 2002 r., Stany Zjednoczone stały się (i są do dziś) największym rynkiem eksportowym Wietnamu[630]. Zwieńczeniem wysiłków Hanoi w procesie normalizacji swoich relacji z partnerami na świecie i w regionie było przyjęcie Wietnamu do ASEAN w 1995 r. (w 1998 r. Wietnam wstąpił do APEC, w 2007 do WTO). Członkostwo w tej organizacji było nie tylko koniecznością ekonomiczną, lecz miało także znaczenie dyplomatyczne i symboliczne, gdyż zobowiązywało Hanoi do pokojowego rozwiązywania sporów z sąsiadami oraz przestrzegania norm i zasad jakimi kierowało się ugrupowanie ASEAN [631] . Członkostwo Wietnamu oznaczało koniec jego izolacji w polityce międzynarodowej i położyło kres jego wizerunkowi „intruza" w polityce regionalnej [632]. Członkostwo w ASEAN umożliwiło Hanoi włączenie się w główny nurt spraw międzynarodowych i wzmocnienie swojej polityki zagranicznej, która mogła być teraz reprezentowana w ramach większego bloku tam, gdzie interesy członków były tożsame, oraz być odpowiednią platformą rozwiązywania regionalnych sporów. Wietnam w swojej polityce dywersyfikacji relacji międzynarodowych dążył również do zacieśnienia kontaktów z pozostałymi państwami Azji Wschodniej i Południowej, nawiązując w pierwszej kolejności strategiczne partnerstwa przede wszystkim z Rosją (2001), Japonią (2006), Indiami (2007) i Koreą Południową (2009) [633] Choć partnerstwa strategiczne są przede wszystkim ukierunkowane na cele, nie na zagrożenia [634], to prowadzenie wielowektorowej polityki zagranicznej służy jednocześnie ograniczeniu wpływu wielkich mocarstw na suwerenność decyzji władz w Hanoi pozostawiając w ich dyspozycji więcej strategicznych opcji.

Szczególnym obszarem relacji chińsko-wietnamskich, gdzie skoncentrowana jest największa uwaga obu państw jest Morze Południowochińskie, a odpowiednie zarządzanie tą kwestią stanowi jedno z największych wyzwań dla regionalnej dyplomacji oraz chińskiej polityki bezpieczeństwa[635]. Chiny wysuwają roszczenia do zdecydowanej większości (ok. 80–90%) tego bogatego w surowce naturalne i zasoby żywe akwenu, naruszając tym samym prawa

[630] Generalne Biuro Statystyczne Wietnamu, *Statistical Yearbook of Vietnam 2005*, Statistical Publishing House, 2006, s. 428.
[631] R. Emmers, H. Thu Le, Vietnam and the search for security…, op. cit., s. 4.
[632] Ibid.
[633] N. Chapman, Mechanisms of Vietnam's multidirectional foreign policy, Journal of Current Southeast Asian Affairs, vol 36, no. 2, 2017, s. 39.
[634] S.W. Thomas, Japan's alliance diversification: a comparative analysis of the Indian and Australian strategic partnerships, International Relations of the Asia-Pacific, vol. 11, no 1, 2011, s. 123.
[635] E. Fells, *Shifting Power in Asia-Pacific? The Rise of China, Sino-US Competition and Regional Middle Power Allegiance*, Springer, Cham 2017.

pozostałych państw[636] do swobodnego korzystania z przynależnych im wyłącznych stref ekonomicznych[637]. Pekin, uzasadniając swoje prawa powołuje się na chińskie mapy sporządzone w latach 40. XX w., na których zaznaczono tzw. linię jedenastu kresek (później dziewięciu), wytyczającą morskie granice ówczesnej Republiki Chińskiej[638]. Jak zauważa M, Pietrasiak, spór na Morzu Południowochińskim (czy – zgodnie z wietnamską nomenklaturą – Morzu Wschodnim[639]) jest obecnie główną osią napięć pomiędzy oboma państwami[640]. Rywalizacja obu państw dotyczy dwóch archipelagów, wysp Paracelskich i Spratly, lecz warto zaznaczyć, że dyskusja odnośnie praw do zwierzchności nad nimi nie jest jednoznacznie rozstrzygnięta na korzyść którejś ze stron[641]. Dotychczasowa sekwencja zdarzeń zdaje się wskazywać, że w chińsko-wietnamskiej rywalizacji na Morzu Południowochińskim to nie wykładnie prawne będą kluczem do ułożenia bilateralnych stosunków (za przykład może posłużyć nieprzestrzegany przez Pekin wyrok trybunału arbitrażowego w sporze chińsko-filipińskim), lecz inne czynniki, w tym argument siły oraz polityka faktów dokonanych. Przykładem siłowego rozwiązywania wietnamsko-chińskich sporów jest zajęcie przez Chiny w 1974 r. okupowanych przez wojska Południowego Wietnamu całego archipelagu wysp Paracelskich oraz przejęcie po chińsko-wietnamskim starciu zbrojnym rafy *Johnson South Reef*

[636] Do państw wnoszących roszczenia (ang. *claimant states*) w sporach na Morzu Południowochińskim zalicza się oprócz Wietnamu jeszcze Brunei, Malezję, Filipiny i Tajwan).

[637] M. Lanteigne, „The South China Sea in China's developing maritime strategy", [w:] E. Fells, T.M. Vu (red.), *Power Politics in Asia's Contested Waters Territorial Disputes in the South China Sea*, Springer, Cham 2016, s. 104.

[638] Linia 11 kresek została naniesiona na mapy przez kuomintangowskich geografów w 1947 roku, a następnie potwierdzona przez utworzony w 1949 r. rząd Chińskiej Republiki Ludowej. Później zastąpiono ją linią 9 kresek w 1953 r., po tym jak Zhou Enlai zezwolił na usunięcie dwóch kresek w Zatoce Tonkińskiej, jako gest dobrej woli wobec DRW, zob: R. Pedrozo, *China versus Vietnam: an analysis of the competing claims in the South China Sea,* CNA Analysis & Solutions, Arlington 2014, s. 17.

[639] MON SRW, UN official welcomes Vietnam's East Sea stance, 06.05.2014, http://mod.gov.vn/en/detail/sa-en-news/sa-en-news-inter/c48c3ed7-f64f-4f37-81d5-e7314bfc08d1 (dostęp: 21.01.2023).

[640] M. Pietrasiak, Wietnam – ewolucja sytuacji regionalnej…, op. cit., s. 166.

[641] W toczącym się sporze eksperci zwykle zgadzają się ze stanowiskiem Wietnamu i podkreślają, że w oparciu o argumenty i dowody przedstawione przez obie strony oraz ogólne zasady prawa międzynarodowego związanego z przejęciami terytoriów wydaje się, że to Wietnam ma bardziej zasadne roszczenia do wysp Morza Południowochińskiego, zob. R. Pedrozo, China versus Vietnam: An Analysis of the Competing Claims…, op. cit., s. 130; w literaturze przedmiotu można również spotkać odmienne opinie, podkreślające, że zapisy historyczne jednoznacznie świadczą w chińsko-wietnamskim sporze na korzyść Chin, zob. T.K. Chang., China's Claim of Sovereignty over Spratly and Paracel Islands: a historical and legal perspective, Case Western Reserve Journal of International Law, vol. 23, ni 3, 1991, s. 420; bardziej wypośrodkowaną opinię, prezentuje S. Tønnesson, który twierdzi, że jeśli chodzi o wyspy Parecelskie, to po obu stronach są mocne argumenty i nie jest oczywiste, która ze stron ma w sporze rację, zob. S. Tønnesson, The Paracels. The "other" South Chine Sea dispute, Asian Perspective, Special Issue on China-ASEAN Relations, vol. 26, no 4, 2002, s. 159; w podobnym tonie wypowiada się G. Austin, twierdząc, że w dyskusji dotyczącej wysp Spratly stopień złożoności jest tak obszerny, że roszczenia Chin do tych wysp są co najmniej równe żądaniom innych krajów, dodaje jednak, że w odniesieniu do Paraceli to Chiny posiadają lepiej udokumentowane prawa, zob. G. Austin, *China's ocean frontier: international law, military force and national development*, Allen and Unwin, Crows Nest 1998, recenzja M. Sweine, The China Journal, no. 43, 2000, s. 151–153.

w archipelagu Spratly (1988 r.), w trakcie którego zginęło kilkudziesięciu wietnamskich obywateli.

Wobec zdecydowanej asymetrii potencjału militarnego, istotnym elementem wietnamskiej polityki wobec Chin stały się wysiłki dążące do umiędzynarodowienia sporu na Morzu Południowochińskim. Podstawowym celem tej strategii jest przeniesienie ciężaru dyskusji z poziomu bilateralnego na forum międzynarodowe i zademonstrowanie jednolitej woli przeciwstawienia się agresywnemu zachowaniu Chin w regionie[642]. W 2002 roku Chiny zgodziły się podpisać z ASEAN niewiążącą Deklarację w sprawie postępowania stron na Morzu Południowochińskim (ang. *Declaration of Conduct* [643]), zobowiązując się do pokojowego rozwiązywania sporów terytorialnych i prawnych, a w następnym roku Pekin podpisał z rządami ASEAN Traktat o wzajemnych stosunkach i współpracy (ang. *Treaty of Amity and Cooperation)*, który zawierał obietnicę, że nie będzie zagrażał bezpieczeństwu innych państw sygnatariuszy[644]. Chiny jednakże bardzo niechętnie podchodzą do rozmów wielostronnych obejmujących sporne kwestie na Morzu Południowochińskim i jeśli zgadzają się rozmawiać z innymi państwami zaangażowanymi w spory terytorialne to przede wszystkim w formacie dwustronnych konsultacji i z zastrzeżeniem, że Pekin nie godzi się na żadne koncesje dotyczące swojej suwerenności na tym obszarze [645]. W 2002 roku sygnatariusze Deklaracji zgodzili się na przyjęcie w przyszłości Kodeksu postępowania (ang. *Code of Conduct*), jednakże od tego czasu nie poczyniono wyraźnych postępów we wdrożeniu tego dokumentu[646]. Wobec trudności w wypracowaniu wiążącego dokumentu, który regulowałby napiętą sytuację na Morzu Południowochińskim w 2009 r. Wietnam (wspólnie z Malezją) złożył do Komisji ds. Granic Szelfu Kontynentalnego przy ONZ wniosek o wytyczenie granic szelfu wychodzących poza przysługujące każdemu państwu dwieście mil, co spotkało się ze stanowczym sprzeciwem Pekinu. W swojej *note verbale* przedstawiciele Pekinu podkreślili, że Chiny posiadają niekwestionowaną suwerenność nad wyspami na Morzu Południowochińskim i przyległymi wodami oraz korzystają z suwerennych praw i jurysdykcji nad odpowiednimi wodami, jak również ich dnem

[642] S. Muniandy, The Case for Internationalising the South China Sea, Sea Power Sounding, no 26, 2021.
[643] ASEAN, Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea, 2002, https://asean.org/declaration-on-the-conduct-of-parties-in-the-south-china-sea-2/ (dostęp: 22.01.2023).
[644] E. Fells, T.-M. Vu, *Power Politics in Asia's Contested Waters. Territorial Disputes in the South China Sea*, Springer, Cham 2016.
[645] MSZ ChRL, Wang Yi Elaborates on China's Solemn Position on the South China Sea Issue, 06.08.2022, https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202208/t20220808_10737244.html (dostęp: 21.01.2023).
[646] Wang A., South China Sea code of conduct harder to negotiate in more 'complicated' situation, think tank says, 13.11.2022, SCMP, https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3199361/south-china-sea-code-conduct-harder-negotiate-more-complicated-situation-think-tank-says (dostęp: 22.01.2023).

morskim, co jest konsekwentnie podtrzymywane przez rząd chiński i jest powszechnie znane przez społeczność międzynarodową. Co istotne, do swojego protestu przedstawiciele chińscy załączyli mapę z zaznaczaną linią dziewięciu kresek po raz pierwszy oficjalnie wprowadzając ten dokument do międzynarodowego prawa[647].

Równolegle do prób umiędzynarodowienia sporu z Chinami władze w Hanoi zaczęły wdrażać politykę „współpracy i konfrontacji" ze swoim potężnym sąsiadem. Ta pojawiająca się od połowy lat 90. XX w koncepcja została w 2003 r. formalnie przyjęta jako nadrzędny element szerszej polityki zagranicznej realizowanej przez Hanoi. W lipcu 2003 r. Komitet Centralny KPW na VIII plenum przyjął rezolucję „O obronie ojczyzny w nowej sytuacji", która podkreślała, że w relacjach z państwami, z którymi toczymy spory możemy znaleźć pola do współpracy, a w relacjach z partnerami istnieją interesy sprzeczne i odmienne od naszych[648]. Stratega ta zakładała, że w relacjach ze wszystkimi państwami, w tym Chinami, należy dążyć do współpracy, ale gdy zagrożone są wietnamskie interesy narodowe trzeba wyraźnie stawać w ich obronie, bez względu na kwestię bliskości ideologicznej. W kontekście napiętych relacji na Morzu Południowochińskim władze w Hanoi w odpowiedzi na konkretne incydenty nie wahały się słać dyplomatycznych protestów, rozmieszczać policji morskiej w celem usunięcia chińskich rybaków z wód wietnamskich czy zmuszenia chińskich statków do opuszczenia wód, do których Wietnam rości sobie prawo[649]. Najdobitniejszym przykładem asertywnej polityki Hanoi wobec Pekinu stał się incydent wywołany zainstalowaniem przez chińską firmę wydobywczą platformy wiertniczej HYZY 981 na wodach terytorialnych Wietnamu. Wydarzenie to wywołało bardzo ostry sprzeciw władz w Hanoi, które poprzez dyplomatyczne protesty wsparte zaangażowaniem straży przybrzeżnej oraz sił nadzoru rybołówstwa (*ang. Fishery Surveillance Forces*) doprowadziło do odholowania przez Chińczyków instalacji z wietnamskich wód terytorialnych. Wielotygodniowy polityczno-wojskowy impas, w trakcie którego dochodziło do poważnych antychińskich wystąpień w wielu wietnamskich miastach był ostatnim tak istotnym punktem zwrotnym we

[647] ONZ, Komisja ds. Granic Szelfu Kontynentalnego, Communications received with regard to the joint submission made by Malaysia and Viet Nam to the Commission on the Limits of the Continental Shelf – China, 07.05.2009, https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_mysvnm_33_2009.htm, (dostęp: 15.02.2023); zob. M. Bogusz, Dziewięć kresek. Roszczenia Pekinu na Morzu Południowochińskim, OSW, nr 19, 2020, s. 12.
[648] M. Manyin, Vietnam among the Powers: Struggle and Cooperation…, op. cit., s. 211.
[649] C. A. Thayer, Vietnam's Strategy of 'Cooperating and Struggling'…, op. cit., s. 210.

wzajemnych chińsko-wietnamskich relacjach[650]. Dla wietnamskich władz stało się jasne, że wraz z objęciem władzy w ChRL przez Xi Jinpinga bilateralne stosunki nie będą kształtowane wyłącznie przez czynniki ekonomiczne czy dyplomatyczne lecz staną się również funkcją zmiennych utożsamianych z realistycznym nurtem polityki międzynarodowej i polityką siły.

Analizując kontekst historyczny należy skonstatować, że od czasu normalizacji bilateralnych relacji w 1991 r. wietnamscy przywódcy realizowali wobec swojego potężnego sąsiada strategię opartą na czterech głównych filarach, utożsamianych obecnie przez badaczy z *hedgingiem*, starając się wyjść poza dychotomię równoważenie-*bandwagoning*[651]. Po pierwsze (1), Hanoi swoje wysiłki skoncentrowało na gospodarce i rozbudowie relacji ekonomicznych z Pekinem; po drugie (2) położono nacisk na rozwój dobrych relacji z sąsiadami w Azji Południowo-Wschodniej, z którymi w ramach ASEAN Wietnam stworzył instytucjonalne narzędzie do promowania wspólnych celów oraz wzmocnienia wpływu wywieranego na ChRL; po trzecie (3) Wietnam oprócz kontaktów ekonomicznych dążył do utrzymywania z Chinami poprawnych relacji polityczno-dyplomatycznych poprzez kanały międzypaństwowe oraz międzypartyjne; oraz (4) wietnamskie władze poszukiwały przeciwwagi dla chińskich ambicji i wpływów poprzez nawiązanie stosunków ze Stanami Zjednoczonymi i innymi graczami w ramach zawiązywanych strategicznych partnerstw[652].

Wobec trwałego wzrostu potęgi Chin oraz towarzyszącym temu procesowi aspiracjom Pekinu do odgrywania istotniejszej roli w regionie (i nie tylko) wietnamskie władze stanęły przed trudnym zadaniem sprowadzającym się do równoczesnego wykorzystywania ekonomicznych szans jakie daje sąsiedztwo z gospodarczą potęgą oraz eliminowania zagrożeń dla wietnamskiej suwerenności, czy niepodległości płynących ze strony wyłaniającego się mocarstwa. Te dwa kluczowe elementy „wielkiej strategii" Wietnamu wobec rosnącej potęgi Chin, będące *kuikowskimi* wyznacznikami realizowania strategii *hedgingowej* są poddawane presji ze strony zmiennych płynących ze wszystkich poziomów struktury systemu międzynarodowego. To, czy i w jaki sposób władze w Hanoi są w stanie właściwie odpowiedzieć na zmiany w swoim środowisku bezpieczeństwa zapewniając

[650] S. Łenyk, „Wpływ geopolityki na kształtowanie się stosunków międzynarodowych (na przykładzie relacji w basenie Morza Południowochińskiego)", [w:] *Problemy regionalne Azji, Afryki i Bliskiego Wschodu u progu XXI wieku*, Mania A., Grabowski M., Mormul J. (red.), Rambler, Warszawa 2018, s. 109–133., A. Vuving, „The Evolution of Vietnamese Foreign Policy in the Doi Moi Era", [w:] B. Ljunggren, D. Perkins (red.), Vietnam: Navigating a Rapidly Changing Economy, Society, and Political Order, Harvard University Press, Cammbridge 2023, s. 347–369.

[651] M. Manyin, „Vietnam among the Powers: Struggle and Cooperation", [w:] G. Rozman, C.J. Liow (red.), *International Relations and Asia's Southern Tier, Asan-Palgrave*, Macmillan Series, Singapur 2018; L. Hiep, Vietnam's Hedging Strategy against China since Normalization, Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs, vol 35, no 3, 2013, s. 333–368.

[652] Ibid., s. 210.

jednocześnie stały rozwój ekonomiczny kraju, będący głównym czynnikiem legitymizującym wietnamski monopartyjny reżim polityczny, jest najważniejszym pytaniem, przed którym stoją władze w Hanoi. Wraz z nasilającą się geopolityczną konfrontacją na linii Pekin-Waszyngton oraz, co pokazała agresja Rosji na Ukrainę, rosnącym znaczeniem czynnika siły na arenie międzynarodowej, uzyskanie polityczno-ekonomicznych korzyści poprzez utrzymywanie równego dystansu (oraz, jak trafnie zauważyła M. Pietrasiak, równej biskości[653]) do rywalizujących mocarstw będzie wymagało od wietnamskich decydentów dużej zręczności.

5.2. Współzależność i polityka maksymalizacji korzyści

Czynnikiem stabilizującym złożoną geopolityczną sytuację w regionie Zachodniego Pacyfiku, niwelującym polityczno-militarne napięcia jest sieć powiązań między gospodarkami państw regionu. Mająca swoje historyczne uzasadnienie nieufność pomiędzy Pekinem a Hanoi oraz bieżące konflikty interesów, w szczególności na morzu Południowochińskim, są równoważone przez siły ekonomicznej współzależności obu sąsiadów. Od ponad trzech dekad, czyli od czasu normalizacji bilateralnych stosunków w 1991 r., można zaobserwować konsekwentne zacieśnianie współpracy gospodarczej między oboma państwami, które jeszcze w latach 80. XX wieku prowadziły ze sobą wojnę graniczną. Wdrożenie reform Deng Xiaopinga w Chinach oraz wietnamski plan odnowy *doi moi* pozwoliły obu krajom włączyć się w globalne mechanizmy gospodarcze, stać się beneficjentami korzyści jakie przynosi wolna wymiana handlowa i jednocześnie korzystać z szans na rozwój gospodarczy jakie daje sąsiedztwo obu państw, formalnie komunistycznych lecz realizujących politykę gdzie obecnych jest wiele elementów typowych dla systemu kapitalistycznego. Zarówno władze w Pekinie jaki i w Hanoi zdają sobie sprawę z miejsca jakie bliskie relacje ekonomiczne zajmują w całości ich złożonych stosunków wzajemnych. Mając powyższe na uwadze, Wietnam stara się współpracować ze swoim potężnym partnerem, szczególnie w obszarze handlu, inwestycji oraz finansów. Władze w Hanoi w ramach rozbudowy ekonomicznych więzi z Pekinem doprowadziły do ustanowienia istotnych mechanizmów, porozumień oraz kanałów komunikacji, takich jak: grupa robocza ds. współpracy w zakresie infrastruktury, grupa robocza ds. współpracy finansowej[654];

[653] M. Pietrasiak, Wietnam – ewolucja sytuacji regionalnej i stosunki z mocarstwami…, op. cit., s. 164.

[654] Ninh S., Truong D., Phong V., Comprehensive strategic cooperative partnership under continuous development, Nhan Dan, 2022, https://special.nhandan.vn/vietnam-china/index.html#group-section-ECONOMIC-COOPERATION-CxntXQSkfB (dostęp 30.03.2023).

porozumienie w sprawie rozszerzenia i uzupełnienia 5-letniego planu rozwoju współpracy gospodarczej i handlowej [655]; umowa o handlu granicznym, ułatwiająca przygraniczną wymianę [656], zaś podczas ostatniej wizyty szefa Wietnamskiej Partii Komunistycznej, Nguyena Phu Tronga, w Chinach w listopadzie 2022 r. zawarto szereg porozumień dotyczących ochrony wzajemnych łańcuchów dostaw [657], które wspólnie tworzą instytucjonalne i praktyczne ramy trwałej bilateralnej współpracy gospodarczej.

Chińsko-wietnamskie relacje gospodarcze charakteryzują się wysokim poziomem asymetrii – gospodarka Chin, w ujęciu nominalnym, jest ok. 45 razy większa od wietnamskiej (PKB *per capita*: ok. 3:1 na korzyść Chin), rozmiar wietnamskiego PKB (ok. 400 mld USD) można porównać do PKB jednego chińskiego miasta, Shenzen[658]. Wietnam jest szóstym największym partnerem handlowym Chin na świecie (i największym partnerem handlowym w ASEAN), natomiast Chiny są największym partnerem handlowym Wietnamu, z łącznymi obrotami handlowymi (eksport plus import towarów) na poziomie 175,6 mld USD (wyprzedzając USA, 123,9 mld USD; Koreę Południową, 86,4 mld USD i Japonię, 47,6 mld USD)[659]. Wietnam jest wysoce uzależniony od importu chińskich towarów – aż 33,1 proc. sprowadzanych dóbr pochodzi z tego kierunku, z czego maszyny i materiały produkcyjne stanowiły ok 94 proc. tej wielkości. W okresie ostatnich trzech lat wartość chińskiego importu zwiększyła się średnio o 4 pkt. proc. – z 28,75 proc. do 32,75 proc. kosztem wszystkich pozostałych głównych partnerów handlowych Hanoi (Tabela 7). Do północnego sąsiada Wietnam wysyła 15,7 proc. swojego eksportu, z czego grupa towarów przetworzonych i przemysłowych stanowi 77,6 proc. całkowitej wartości eksportu Wietnamu do Chin. Ta istotna dysproporcja pomiędzy importem a eksportem prowadzi do powstania znacznego deficytu handlowego z Chinami, który w 2022 r. wyniósł 60,9 mld USD. Deficyt ten jest jednakże kompensowany przez znaczną nadwyżkę (94,5 mld USD), jaką Wietnam osiąga w handlu ze swoim drugim największym partnerem i największym rynkiem eksportowym – Stanami Zjednoczonymi. Uwzględniając wymianę handlową z pozostałymi partnerami, bilans wymiany zamknął się w 2022 r. niewielką nadwyżką wynoszącą 11,2 mld USD. Należy przy

[655] Vietnam Investment Review, Agreements head historic China visit, 08.11.2022, https://vir.com.vn/agreements-head-historic-china-visit-97819.html (dostęp 31.03.2023).
[656] Vietnam Law, New payment rules aim to boost Vietnam-China border trade, 12.10.2018 https://vietnamlawmagazine.vn/new-payment-rules-aim-to-boost-vietnam-china-border-trade-6408.html (dostęp 31.03.2023).
[657] R. Jennings, China, Vietnam sign 13 deals, and 1 stands to reshape economic relations, South China Morning Post, 04.11.2022 https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3198283/china-vietnam-sign-13-deals-and-1-stands-reshape-economic-relations (dostęp: 02.04.2023).
[658] A. Huld, China 2022 Economic Growth – A Breakdown of Provincial GDP Statistics, China Briefing, 06.02.2023, https://www.china-briefing.com/news/china-provincial-gdp-2022/ (dostęp: 21.03.2023).
[659] Generalne Biuro Statystyczne Wietnamu, *Statistical Yearbook of Vietnam 2022*.

tym zauważyć, że pomimo restrykcyjnie przestrzeganej przez Pekin polityki zero-Covid i wiążącymi się z tym ograniczeniami w handlu Wietnamowi udało się stale zwiększać wolumen obrotów ze swoim północnym sąsiadem: w 2019 r. jego wartość wynosiła 116,9 mld USD; w 2020 r. – 133,1 mld USD; w 2021 r. – 166,4 mld USD, a w 2022 r. – 177,7 USD. Co warte podkreślenia, odbywało się to jednak kosztem pogłębiającego się deficytu handlowego: z 34,1 mld USD w 2019 r. do wspomnianych powyżej 60,9 mld USD w 2022 roku[660].

Tabela 7. Udział wymiany handlowej Wietnamu z największymi partnerami w latach 2013–2023 [proc.]

a) eksport Wietnamu

do:	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
USA	18,0	19,1	20,7	21,8	19,4	19,5	23,2	27,3	28,6	29,3
Chiny[(a)]	10,0	10,1	10,6	12,4	16,6	17,0	15,7	17,3	16,6	15,7
EU[(b)]	18,4	18,4	19,1	19,3	17,9	17,2	15,7	14,1	13,6	14,4
ASEAN	14,0	12,7	11,3	9,9	10,1	10,2	9,5	8,2	8,6	9,0
Japan	10,3	9,8	8,7	8,3	7,9	7,8	7,7	6,8	6,0	6,5
Korea	5,0	4,8	5,5	6,5	6,9	7,5	7,5	6,8	6,5	6,5
pozostałe	21,2	21,7	19,8	18,4	17,6	17,5	18,0	15,8	16,5	15,1
razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
W mld $:	132,0	150,2	162,0	176,6	214,0	243,7	264,2	282,6	336,2	371,9

b) import Wietnamu

z:	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Chiny[(a)]	27,9	29,6	29,9	28,8	27,6	27,7	29,8	32,0	33,2	33,1
Korea	15,7	14,7	16,7	18,4	22,1	20,1	18,5	17,9	16,9	17,3
ASEAN	16,1	15,5	14,4	13,8	13,3	13,4	12,7	11,6	12,4	13,1
Japan	8,8	8,7	8,7	8,6	7,9	8,0	7,7	7,7	6,9	6,5
Tajwan	7,1	7,5	6,6	6,4	6,0	5,6	6,0	6,4	6,2	6,3
EU[(b)]	7,2	6,0	6,3	6,3	5,7	5,9	5,9	5,9	5,2	4,4

[660] Ibid.

USA	3,9	4,3	4,7	5,5	4,4	5,4	5,7	5,2	4,6	4,0
pozostałe	12,5	13	11,9	11,3	12,2	13,3	13,2	12,9	14,1	14,8
razem	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
W mld $:	132,0	147,8	165,7	174,8	211,1	237,2	253,4	262,7	332,8	360,7

[a] bez Hong Hongu; wartość wymiany handlowej Wietnamu z Hong Kongiem w latach 2013–2023 wahała się w przedziale 3,2 proc. (2019) – 5,1 proc. (2015);

[b] od 2020 (Brexit) wartość wymiany z UE liczona łącznie z Wielką Brytanią.

Źródło: Opracowanie własne na podst. Roczniki Statystyczne Wietnamu, lata 2013–2022, General Statistic Office, www.gso.gov.vn/en

Ważnym elementem stymulującym rozwój Wietnamu, są chińskie bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ), które traktować należy jako trwały wkład w ściślejszą integrację gospodarek obu krajów przy jednoczesnym ściślejszym zakotwiczeniu w gospodarce światowej (Tabela 8). Konsekwencją decyzji podejmowanych przez chińskie przedsiębiorstwa o zaangażowaniu swojego kapitału w Wietnamie jest nie tylko sam proces inwestycyjny, stymulujący rozwój poszczególnych wietnamskich prowincji, ofertujący nowe miejsca pracy oraz przyczyniający się do wzrostu wzajemnej wymiany handlowej. BIZ powinny być także interpretowane jako sygnał płynący z Pekinu, że w bilateralnych relacjach ważną rolę odgrywa myślenie strategiczne, długoterminowe zakładające że nadrzędną logiką zachodzących procesów w Azji powinna być współpraca, nie rywalizacja.

Tabela 8. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ) w Wietnamie do 2021 [wartość skumulowana, mld USD]

Lp.	**Inwestor**	**Skumulowane BIZ do 2022 r.**
1	Korea	81,0
2	Singapur	70,8
3	Japonia	68,9
4	Tajwan	36,4
5	Hong-Kong	29,5
6	Chiny	23,3
7	Bryt. Wyspy Dz.	22,4
8	Holandia	13,7
9	Tajlandia	13,1

10	Malezja	13,1
11	USA	11,4
	Pozostałe:	55,0
	Razem	**438,7**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Rocznik Statystyczny Wietnamu, rok 2021*, General Statistic Office, www.gso.gov.vn/en

Na przykładzie wspomnianego już Shenzen można zauważyć, że to komplementarność dwóch sąsiadujących gospodarek, a nie konfrontacja lepiej definiuje obecne chińsko-wietnamsko relacje ekonomiczne. Amerykańsko-chińska wojna handlowa oraz pandemia Covid-19, nazywane „podwójnym sztormem dla światowej gospodarki", spowodowały przerwanie światowych łańcuchów dostaw[661]. Nowe bariery celne oraz realizowana przez Pekin restrykcyjna polityka zero-Covid zwiększyły znaczenie dywersyfikacji przy podejmowaniu przez międzynarodowe koncerny strategicznych decyzji o lokowaniu za granicą swojej produkcji. Dzięki takiej polityce międzynarodowych firm Wietnam stał się beneficjentem tzw. strategii „Chiny plus jeden" – polityki mającej na celu dywersyfikację pozyskiwanych z Azji komponentów przez przedsiębiorstwa chcące utrzymać swoją produkcję zapewniając sobie stabilne, i relatywnie tanie, źródła zaopatrzenia[662]. Ta strategia nie wpłynęła jednak negatywnie na chińsko-wietnamskie relacje ekonomiczne. Zamiast koncentrować się na rywalizacji o ograniczone zasoby (w tym przypadku inwestycyjne), oba kraje dostrzegły przestrzeń dla wspólnego działania i wzajemnego uzupełniania swoich potencjałów gospodarczych. Wietnam model swojej działalności opiera na imporcie surowców i półproduktów z Chin, Korei Południowej, Tajwanu czy Japonii które są następnie przetwarzane i wykańczane przed wysłaniem ich do USA, Korei Południowej czy Unii Europejskiej[663]. Beneficjentami są takie firmy jak np. amerykański Apple i Intel, koreański Samsung czy chiński Xiaomi[664]. Wietnam korzysta z niższych kosztów dzierżawy, pracy czy młodszej siły roboczej niż w Chinach, co jest szczególnie istotne w pracochłonnych branżach,

[661] N. Thanh, Vietnam's Economic Prospects in the Wake of the US-China Trade Conflict and COVID-19, Southeast Asian Affairs, 2021, s. 405.

[662] T. Rahaman, COVID-19 Pandemic and the Future of China-Plus-One Strategy in Apparel Trade: A Critical Analysis from Bangladesh-Vietnam Point of View, Open Journal of Business and Management, no 9, 2021, s. 2183-2196

[663] P. Samuel, Vietnam's Diversification of Trade and the China Plus One Strategy, Vietnam Briefing, 03.06.2022, https://www.vietnam-briefing.com/news/vietnams-diversification-of-trade-and-the-china-plus-one-strategy.html/ (dostęp: 20.04.2023); zob. Rocznik Statystyczny Wietnamu, 2021 r., General Statistic Office.

[664] Hoang L., Vietnam's battle to climb the global value chain, Nikkei Asia, 21.09.2022, https://asia.nikkei.com/Spotlight/The-Big-Story/Vietnam-s-battle-to-climb-the-global-value-chain (dostęp: 02.02.2023).

przy produkcji takich dóbr jak tekstylia, odzież, obuwie czy elektronika[665]. Shenzhen natomiast, nazywane „chińską doliną krzemową", dąży do odejścia od wytwarzania towarów niższej jakości i podobnie jak inne chińskie miasta czy prowincje, po latach konkurowania niskimi kosztami koncentruje swoje wysiłki na produkcji towarów o wyższej wartości dodanej oraz na przyciąganiu firm z branży hi-tech, takich jak Huawei i ZTE, czy produkujących półprzewodniki, takich jak Semiconductor Manufacturing International Corp, Shenzhen MicroASM Semiconductor Technology, czy Shenzhen Si Semiconductors[666]. Zaawansowana logistyka, wysoka produktywność oraz doświadczenie w produkcji w wielu sektorach to nadal główne atuty Chin w porównaniu z Wietnamem. Dla Wietnamu droga, którą podąża chińska gospodarka jest warta naśladowania – status „montowni świata" jest atrakcyjny na pewnym etapie rozwoju gospodarczego, lecz, co podkreślają władze w Hanoi, aspiracje tego państwa sięgają dużo wyżej[667]. Na odbywającym się co pięć lat, ostatnim, trzynastym kongresie KPW wietnamskie władze postawiły sobie trzy główne cele[668]:

- do 2025 r. – w 50. rocznicę wyzwolenia Południa i zjednoczenia narodowego: Wietnam będzie krajem rozwijającym się z przemysłem zorientowanym na nowoczesność i osiągnie status państwa o niższym-średnim dochodzie;
- do 2030 r. – w stulecie istnienia Partii: Wietnam będzie krajem rozwijającym się z nowoczesnym przemysłem i dochodem na poziomie wyższym-średnim;
- do 2045 r. – w stulecie Demokratycznej Republiki Wietnamu, obecnie Socjalistycznej Republiki Wietnamu: Wietnam będzie krajem rozwiniętym o wysokim dochodzie.

Można stwierdzić, paradoksalnie, że poprawność chińsko-wietnamskich relacji gospodarczych może być odwrotnie proporcjonalna do poziomu rozwoju i pozycji Wietnamu w tzw. światowym łańcuchu wartości (ang. *global value chain*). Wraz ze wzrostem

[665] Source of Asia, Vietnam: a promising option in light of the "China plus one" Strategy, 29.07.2022, https://www.sourceofasia.com/vietnam-in-the-china-plus-one-strategy-option-in-light-of-the-china-plus-one-strategy/ (dostęp: 02.04.2023).

[666] I. Deng, Shenzhen wants to double semiconductor output by 2025 under new plan to boost tech industry, South China Morning Post, 06.03.2022, https://www.scmp.com/tech/big-tech/article/3180762/shenzhen-wants-double-semiconductor-output-2025-under-new-plan-boost (dostęp: 23.03.2023).

[667] Ministerstwo Planowania i Inwestycji SRW, National Master Plan: New Mindset, New Vision, New Opportunities, New Values, 20.04.2023, https://www.mpi.gov.vn/en/Pages/tinbai.aspx?idTin=57517&idcm=92 (dostęp: 25.04.2023); zob., Ministerstwo Finansów SRW, Middle Income Trap: International Experience and
Policy Recommendations for Vietnam, 12.03.2018, https://mof.gov.vn/webcenter/portal/vclvcstcen/pages_r/l/detailnews?dDocName=UCMTMP120308 (dostęp: 03.04.2023).

[668] Communist Review, The 13th National Party Congress Resolution, 25.08.2021, https://www.tapchicongsan.org.vn/web/english/focus/detail/-/asset_publisher/FMhwM2oQCZEZ/content/the-13th-national-party-congress-resolution (dostęp 13.04.2023).

gospodarczego znaczenia Wietnamu obecna komplementarność obu sąsiadów może przerodzić się w rywalizację o ograniczone inwestycje i rynki.

Dla starającego się o pozyskanie kapitałów inwestycyjnych Wietnamu szansą na realizację projektów rozwojowych jest jego uczestnictwo w chińskiej Inicjatywie Pasa i Szlaku (IPS) oraz członkostwo w finansującym to przedsięwzięcie Azjatyckim Banku Inwestycji Infrastrukturalnych (ABII). Ten prestiżowy z punktu widzenia władz w Pekinie projekt, nazywany nowym jedwabnym szlakiem, jest wprawdzie w wietnamskim oficjalnym dyskursie popierany i promowany [669] (razem z funkcjonującą już od 2004 r. chińsko-wietnamską koncepcją „dwóch korytarzy, jednego pasa"[670]) lecz jeśli oceniać go wyłącznie przez pryzmat zrealizowanych konkretnych przedsięwzięć to jest jeszcze za wcześnie, aby mówić o jego sukcesie. Pomimo pozytywnej roli jaką ABII odegrał w zmaganiach Wietnamu z pandemią Covid-19[671], jedynym zakończonym dotychczas projektem infrastrukturalnym w ramach IPS w Wietnamie jest chińska inwestycja w linię metra w Hanoi, Cat Linh – Ha Dong, która jednak spotkała się z krytyką ze względu na opóźnienia oraz wielokrotnie przekroczenie pierwotnie założonych kosztów wykonania[672]. Na obecnym etapie chińsko-wietnamskich relacji barierą w szerszym wykorzystaniu szans jakie może przynieść Hanoi członkostwo w IPS jest ograniczone zaufanie co do celów jakie przyświecają Pekinowi przy promowaniu tej inicjatywy. Można spotkać się z opinią, że finansowanie projektów w ramach IPS nie ma wyłącznie merytorycznego wymiaru, lecz może być formą uzależnienia partycypujących krajów od władz w Pekinie (tzw. pułapka zadłużenia [673]). Miały miejsce przypadki, że kierowane obawą o nadmierne uzależnienie się od chińskiego kapitału władze wietnamskie rezygnowały z projektów wspieranych pożyczkami od swojego potężnego sąsiada i starały się znaleźć inne źródła finansowania[674]. Władze w Hanoi obawiają się, że mając narzędzie ekonomicznego nacisku Chiny mogą chcieć forsować na uzależnionych od niego finansowo krajach rezygnację z prowadzenia suwerennej polityki, sprzecznej z ich interesami, co w świetle chińsko-wietnamskich sporów na Morzu Południowochińskim nabiera szczególnego znaczenia.

[669] Biuro Prasowe SRW, Viet Nam, China issue joint statement, 02.11.2022, https://en.baochinhphu.vn/viet-nam-china-issue-joint-statement-11122110208592351.htm (dostęp: 21.04.2023).
[670] L.H. Hiep, The Belt and Road Initiative in Vietnam, NIDS ASEAN Workshop, no 17, 2019, s. 80.
[671] Asian Infrastructure Investment Bank, AIIB Approves First Viet Nam Loan to Help Private Sector COVID-19 Response, 17.07.2020, https://www.aiib.org/en/news-events/news/2020/AIIB-Approves-First-Vietnam-Loan-to-Help-Private-Sector-COVID-19-Response.html (dostęp: 21.04.2023).
[672] Trinh V., Vietnam hedges its bets on the BRI, East Asia Forum, 15.03.2023, https://www.eastasiaforum.org/2023/03/15/vietnam-hedges-its-bets-on-the-bri/ (dostęp: 21.04.2023).
[673] Abeyagoonasekera A., Sri Lankan Crisis between Debt-trap and Strategic-trap: The Chinese Stake, The Institute for Security and Development Policy, 26.04.2023, https://isdp.eu/sri-lankan-crisis-between-debt-trap-and-strategic-trap-the-chinese-stake/ (dostęp: 22.04.2023).
[674] The Nation, Vietnam's provincial committee rejects $300 million loan from China, 09.08.2016, https://www.nationthailand.com/international/30292528 (dostęp: 21.04.2023).

Podejście Hanoi do IPS i banku finansującego związane z nim projekty uległo nieznacznej zmianie wraz z agresją Rosji na Ukrainę. Jak zauważył przedstawiciel Wietnamu w radzie gubernatorów ABII w październiku 2022 r., groźba światowej recesji, utrzymująca się wysoka inflacja napędzana wzrostami cen energii, surowców i żywności, rosnące stopy procentowe ograniczające dostęp do kapitału nakłada na bank obowiązek zmierzenia się z nowymi wyzwaniami i dopasowania swojej polityki do oczekiwań krajów członkowskich[675]. Obawa przed potencjalnym kryzysem gospodarczym zagrażającym rządzącej partii komunistycznej może skłonić wietnamskie władze do daleko posuniętych kompromisów i aktywniejszego korzystania z chińskiego finansowania projektów infrastrukturalnych. Jednakże, mając na uwadze całość kontekstu w jakim toczy się dyskusja o obecności chińskiego kapitału w wietnamskiej gospodarce, dopóki będzie istniał poważny polityczny spór na linii Hanoi-Pekin dopóty postrzeganie przez Wietnam zależnych od Chin IPS i ABII będzie co najmniej zachowawcze.

Inaczej w Hanoi odbierane jest Regionalne Kompleksowe Partnerstwo Gospodarcze (RCEP), które weszło w życie 01.01.2022 i zniosło zdecydowaną większość barier (85,9-100 proc.) w handlu pomiędzy sygnatariuszami, czyli Wietnamem, Chinami, pozostałymi państwami ASEAN oraz Australią, Japonią, Nową Zelandią i Republiką Korei. Pomimo, że projekt ten jest często postrzegany jako narzędzie poszerzania strefy wpływów Pekinu w wielkomocarstwowej rywalizacji z USA[676], korzyści z uczestnictwa w nim są podkreślane nie tylko w oficjalnych wietnamskich źródłach[677], lecz także przez ekspertów[678]. Jak odnotowało wietnamskie Ministerstwo Przemysłu i Handlu, po roku od wdrożenia RCEP przyczyniło się do ożywienia i zliberalizowania wymiany handlowej w regionie, oraz pomogło wietnamskim firmom w dostępie do nowych rynków – w pierwszych dziewięciu miesiącach 2022 roku eksport Wietnamu do krajów RCEP osiągnął prawie 110 mld USD, co oznacza wzrost o 16,4% w stosunku do tego samego okresu w 2021 roku[679]. Analiza danych prezentowanych przez wietnamski urząd statystyczny nie wskazuje na znaczny wzrost BIZ

[675] Asian Infrastructure Investment Bank, The seventh annual meeting of the board of governors, 26.10.2022, https://www.aiib.org/en/about-aiib/governance/board-governors/.content/index/_download/Gov2023-003-Summary-of-Proceedings-of-the-Seventh-Annual-Meeting-of-AIIB-Board-of-Governors-2022.pdf (dostęp: 21.04.2023).

[676] W.H. Tang, N. Lai, RCEP allows East Asia to step out from under US hegemony, 05.10.2022, https://www.scmp.com/comment/opinion/article/3194775/rcep-allows-east-asia-step-out-under-us-hegemony (dostęp: 21.04.2023).

[677] Ministerstwo Przemyslu i Handlu SRW, RCEP: New opportunities with familiar partners, 04.01.2023, https://moit.gov.vn/en/news/industry-and-trade/rcep-new-opportunities-with-familiar-partners.html (dostęp: 21.04.2023).

[678] Vietnam Net, RCEP effectiveness measures to benefit Vietnam, 21.04.2023, https://vietnamnet.vn/en/rcep-effectiveness-measures-to-benefit-vietnam-2134434.html (dostęp: 26.04.2023).

[679] Ministerstwo Przemyslu i Handlu SRW, RCEP: New opportunities…, op. cit.

płynących do Wietnamu z państw członkowskich RCEP, warto jednak zauważyć, że proces inwestycyjny jest rozłożony w czasie i jego efekty mogą być odczuwalne w nadchodzących latach[680]. Z punktu widzenia wietnamskich małych i średnich przedsiębiorstw, które stanowią ok. 98 proc. wszystkich przedsiębiorstw w Wietnamie i przyczyniają się do wytworzenia 40 proc. PKB, oprócz obniżki ceł ważnym elementem partnerstwa jest uproszczenie procedur handlowych – np. reguła pochodzenia, zasada *de minimis*[681] – dzięki czemu, poprzez obniżenie kosztów, otwierają się szansę na przesunięcia się w górę tzw. łańcucha wartości. Jak zauważa Vietnam Investment Review, organ prasowy wietnamskiego Ministerstwa Planowania i Inwestycji, to właśnie zapis dotyczący reguły pochodzenia jest kluczowy z punktu widzenia wietnamskich przedsiębiorstw – w przypadku konkurencyjnej[682] do RCEP inicjatywy CPTTP firmom z Wietnamu trudno jest skorzystać z zachęt taryfowych dla ich produktów właśnie ze względu na wymagania dotyczące reguły pochodzenia, ponieważ prawie wszystkie materiały, których potrzebuje Wietnam, są importowane z Chin, które nie są członkiem CPTTP[683]. W przypadku RCEP, do którego przynależą Chiny, problem ten nie występuje. Bardzo ważnym aspektem funkcjonowania RCEP jest swoboda wymiany towarowej firm położonych przy chińsko-wietnamskiej granicy. Jak podkreślają wietnamscy przedsiębiorcy, po wejściu w życie RCEP Chiny otwarły swoje granice na import produktów spożywczych, ułatwiając wietnamskiemu przemysłowi rolno-spożywczemu w pozyskiwanie niezbędnego kapitału do rozwoju[684]. Najlepszym przykładem korzyści jakie wietnamskiemu przemysłowi rolnemu przynosi swoboda wymiany gospodarczej z Chinami może być gwałtowny wzrost eksportu durianów, który stanowi aż 33 proc całego wolumenu sprzedaży wietnamskich warzyw i owoców do północnego sąsiada. Jak szacuje Wietnamski Bank Rozwoju Wsi i Rolnictwa w samym tylko październiku 2022 r. ich sprzedaż w porównaniu do października ubiegłego roku wzrosła aż 40-krotnie, osiągając wartość 50 mln USD, a prognozuje się, że do końca 2023 r. wielkość jego eksportu może wynieść ok. 1 mld USD, natomiast w całym 2023 roku suma eksportu warzyw i owoców do Chin ma osiągnąć 4 mld

[680] Generalne Biuro Statystyczne Wietnamu, Statistical Yearbook of Vietnam 2022.

[681] Ministerstwo Przemysłu i Handlu SRW, Rules of Origin of RCEP defined, 24.02.2022, https://moit.gov.vn/en/news/ministerial-leaders-activities/rules-of-origin-of-rcep-defined.html (dostęp 21.04.2023).

[682] I. Park, Comparison of the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) and Other Free Trade Agreements (FTAs), Economic Research Institute for ASEAN and East Asia, Discussion Paper Series, no 439, 2022, s. 8.

[683] K. Nguyen, RCEP effectiveness measures to benefit Vietnam, Vietnam Investment Review 17.04.2023, https://vir.com.vn/rcep-effectiveness-measures-to-benefit-vietnam-101196.html (dostęp: 24.04.2023).

[684] China Daily, RCEP boosts trade growth amid gloomy global outlook, 30.01.2023, https://www.chinadaily.com.cn/a/202301/30/WS63d6fae2a31057c47ebabad9.html (dostęp: 21.04.2023).

USD, co jest wartością o 20 proc wyższą niż w 2022 roku[685]. Równocześnie pojawiają się opinie, że wraz ze wzrostem korzyści jakie przynosi wzrost eksportu produktów rolnych do północnego sąsiada rośnie ryzyko nadmiernego uzależnienia się od chińskich odbiorców, co w przypadku zaostrzenia się retoryki wokół kwestii spornych na linii Pekin-Hanoi może stanowić narzędzie szantażu w rękach chińskich władz[686].

Równolegle do polityki nakierowanej na maksymalizowanie korzyści ekonomicznych wynikających z sąsiedztwa z potęgą gospodarczą, jaką są Chiny, władze w Hanoi dążą do podtrzymywania poprawnych relacji z Pekinem poprzez tworzenie i rozbudowę kanałów dyplomatycznych oraz platform międzynarodowych ułatwiających dwustronne i wielostronne kontakty między nimi. Bliskość ideologiczna reżimów obu państw pozwala na wytworzenie szczególnych relacji łączących oba kraje. Oprócz oficjalnych relacji międzypaństwowych utrzymywane są kontakty łączące komunistyczne partie Chin i Wietnamu (Tabela 9). Do najistotniejszych mechanizmów ułatwiających wzajemne kontakty oraz zarządzanie pojawiającymi się wyzwaniami należy zaliczyć kanały komunikacji międzypaństwowej, poziomu rządowego i lokalnego (np. komitet sterujący ds. współpracy dwustronnej, coroczne spotkania konsultacyjne ministrów obrony, spraw zagranicznych, bezpieczeństwa publicznego; komitet ds. współpracy gospodarczej i handlu oraz ds. współpracy naukowej i technicznej, coroczne spotkania samorządów prowincji przygranicznych) oraz kanały komunikacji międzypartyjnej (np. seminaria dotyczące teorii i praktyki zarządzania, – ostatnie, siedemnaste, odbyło się w marcu 2023 r.; coroczne spotkania centralnych departamentów spraw zewnętrznych oraz propagandy; spotkania oraz „gorące linie" przedstawicieli obu partii różnych szczebli)[687].

Tabela 9. Ważniejsze wydarzenia dyplomatyczne w latach 2014–2023

Rok	**Wizyty wysokich przedstawicieli Wietnamu w Chinach**	**Wizyty wysokich przedstawicieli Chin w Wietnamie**
2014	Truong Tan Sang, Prezydent	Przewodniczący Ludowej Politycznej Konferencji Konsultatywnej Chin, Yu Zhenshenga
	7. spotkanie chińsko-wietnamskiego Komitetu Sterującego ds. Współpracy Dwustronnej	

[685] Vietnam Bank for Agriculture and Rural Development, Durian exports to China increased by more than 4,000%, 25.12.2022, https://www.agribank.com.vn/en/ve-agribank/tin-tuc/dtl?current=true&urile=wcm:path:/agbanken/ve-agribank/news/agricultural-markets/durian-exports-to-china-increased-by-more-than-4000 (dostęp: 21.04.2023).

[686] L.Nguyen, Vietnam's $1B Durian Dilemma, Voice of America, 04.04.2023, https://www.voanews.com/a/vietnam-s-1b-durian-dilemma/7036382.html (dostęp: 21.04.2023).

[687] Więcej o relacjach między KPW w KPCh można znaleźć w: D. Mierzejewski, W. Jaszczyk, *Brothers in arms: no more? Party to party relations in sino-vietnamese relations*, Ośrodek Spraw Azjatyckich UŁ, Łódź 2021.

Rok	Wizyty wysokich przedstawicieli Wietnamu w Chinach	Wizyty wysokich przedstawicieli Chin w Wietnamie
2015	Nguyen Phu Trong, Sekretarz Generalny KPW	Xi Jinping, Sekretarz Generalny KPCh, Prezydent
	Truong Tan Sang, Prezydent	
	Nguyen Sinh Hung, Przewodniczący Zgromadzenia Narodowego	
	8. spotkanie chińsko-wietnamskiego Komitetu Sterującego ds. Współpracy Dwustronnej	
2016	Nguyen Xuan Phuc, Premier	Zhang Dejiang, Przewodniczący Stałego Komitetu Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych
	9. spotkanie chińsko-wietnamskiego Komitetu Sterującego ds. Współpracy Dwustronnej	
2017	Nguyen Phu Trong, Sekretarz Generalny KPW	Xi Jinping, Sekretarz Generalny KPCh, Perezydent
	Tran Dai Quang, Prezydent	
	Podpisanie protokołu ustaleń w sprawie koordynacji inicjatyw „Dwóch Korytarzy, Jedngo Pasa” oraz „Pasa i Szlaku”	
	10. spotkanie chińsko-wietnamskiego Komitetu Sterującego ds. Współpracy Dwustronnej	
2018	11. spotkanie chińsko-wietnamskiego Komitetu Sterującego ds. Współpracy Dwustronnej	
2019	Nguyen Xuan Phuc, Premier	
	Nguyen Thi Kim, Przewodnicząca Zgromadzenia Narodowego	
2020	Obchody 70-lecia nawiązania relacji dyplomatycznych (od 18.01.1950)	
	12. spotkanie chińsko-wietnamskiego Komitetu Sterującego ds. Współpracy Dwustronnej	
2021	Rozmowa telefoniczna (Covid-19) prezydentów Nguyena Xuan Phuca i Xi Jinpinga	
	Rozmowa telefoniczna (Covid-19) premierów Pham Minh Chinha i Li Keqianga	
	Rozmowa telefoniczna (Covid-19) Przewodniczącego Wietnamskiego Zgromadzenia Narodowego Vuong Dinh Hue'a z Przewodniczącym Stałego Komitetu Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych Li Zhangshu	
	13. spotkanie chińsko-wietnamskiego Komitetu Sterującego ds. Współpracy Dwustronnej	
2022	Rozmowa telefoniczna premierów Pham Minh Chinha i Li Keqianga (I 2022)	
	Rozmowa telefoniczna premierów Pham Minh Chinha i Li Keqianga (IX 2022)	
	Nguyen Phu Trong, Sekretarz Generalny KPW	

Rok	Wizyty wysokich przedstawicieli Wietnamu w Chinach	Wizyty wysokich przedstawicieli Chin w Wietnamie
	14. spotkanie chińsko-wietnamskiego Komitetu Sterującego ds. Współpracy Dwustronnej	
2023	Rozmowa telefoniczna premierów Pham Minh Chinha i Li Qianga	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie MSZ SRW, MSZ ChRL.

Zarówno dla władz wietnamskich jak i chińskich wspólne podkreślanie, że za niewątpliwym sukcesem gospodarczym obu państw stoją komunistyczne władze jest niezbędnym elementem legitymizującym rządzące ugrupowania w oczach ich społeczeństw oraz sygnałem płynącym na zewnątrz, że istnieje alternatywa dla liberalno-demokratycznego modelu funkcjonowania państwa, lansowanego przez Stany Zjednoczone i świat Zachodu. Pomimo punktów spornych (spór o Morze Południowochińskie, zapory na rzece Mekong) władze w Hanoi konsekwentnie podkreślają, że nie chcą opowiadać się po żadnej ze stron w nasilającej się wielkomocarstwowej rywalizacji w regionie, zdecydowanie wykluczając możliwość bezpośredniego równoważenia rosnącej potęgi Pekinu poprzez zawieranie antychińskich sojuszy

W świetle nasilającej się geopolitycznej rywalizacji o wpływy na zachodnim Pacyfiku między USA a ChRL ostatnia wizyta Sekretarza generalnego KPW w Pekinie w listopadzie 2022 r. miała dla chińsko-wietnamskich relacji szczególne znaczenie. Hanoi realizując wielokierunkową politykę zagraniczną musi równocześnie wysyłać w stronę Pekinu sygnały z przekazem, że pomimo dywersyfikacji swoich międzynarodowych relacji, Wietnam nadal postrzega Chiny jako bardzo istotnego, jeśli nie najważniejszego, partnera. Nguyen Phu Trong był pierwszym zagranicznym przywódcą, który spotkał się z Xi Jinpingiem po tym, gdy Xi został po raz trzeci wybrany pierwszym sekretarzem Komunistycznej Partii Chin podczas jej 20. kongresu w październiku 2022 roku. Trong (który także, w 2021 r., zapewnił sobie trzecią kadencję na stanowisku pierwszego sekretarza partii komunistycznej) został w trakcie wizyty odznaczony Medalem Przyjaźni, najwyższym chińskim orderem przyznawanym obcokrajowcom, należy powiedzieć, że pierwszy tego zaszczytu dostąpił prezydent Rosji Władimir Putin. W chińsko-wietnamskiej dyplomacji rytuał i symbole mają znaczenie, a regularność wizyt pierwszych sekretarzy KPW w Pekinie jest trwałym elementem realizowanej przez Hanoi polityki zagranicznej (Tabela 10).

Tabela 10. Pierwsze wizyty zagraniczne przywódców Komunistycznej Partii Wietnamu (1997–2021 r.)

I sekretarz KPW	Kadencje	1. wizyta zagraniczna	2. wizyta zagraniczna
Le Kha Phieu	1997–2001	Laos (1998)	Chiny (1999)
Nong Duc Manh	2001–2006	Laos (VII 2001)	Chiny (XI 2001)
	2006–2011	Chiny (VIII 2006)	Laos (X 2006)
Nguyen Phu Trong	2011–2016	Laos (VI 2011)	Chiny (X 2011)
	2016–2021	Laos (2016)	Chiny (2017)
	2021–	Chiny (2022)	

Źródło: Opracowanie na podstawie MSZ SRW, MSZ ChRL oraz Vuving A., L., Vietnam's approach to China: bamboo diplomacy with neo-tributary characteristics, The Diplomat. 12.11.2022, https://thediplomat.com/2022/11/vietnams-approach-to-china-bamboo-diplomacy-with-neo-tributary-characteristics/

Jak zauważa D. Grossman, złożone stosunki chińsko-wietnamskie można postrzegać przez pryzmat historycznych doświadczeń (hierarchiczny system trybutarny), a prowadzona wielowektorowo wietnamska dyplomacja, jest w znacznym stopniu determinowana przez obecność potężnego sąsiada oraz asymetrię w relacjach między nimi[688]. W tym kontekście można odczytywać oświadczenie brzmiące jak groźba, które chiński minister spraw zagranicznych, Wang Yi, skierował do swojego wietnamskiego odpowiednika, Thanh Sona, że „nie możemy pozwolić, by w regionie odżyła mentalność zimnowojenna, a wokół nas powtórzyła się tragedia Ukrainy"[689]. Powołując się na tę analogię, chiński minister dał wyraźnie do zrozumienia, że realizowana przez Hanoi dywersyfikacja polityki zagranicznej musi mieć swoje granice, a przystąpienie do antychińskiego bloku, może skończyć się dla Wietnamu tragicznie.

Równolegle do utrzymywania aktywnego dialogu z Pekinem, Hanoi dąży do rozbudowy kanałów komunikacji w ramach międzynarodowych instytucji, szukając w ten sposób możliwości zwiększenia swojej sprawczości i uzyskania skutecznych narzędzi nacisku na swojego potężnego sąsiada. Poza wysiłkami nakierowanymi na rozwiązanie sporów na Morzu Południowochińskim w ramach negocjowanego od przeszło dwudziestu lat wspólnie z

[688] A.L. Vuving, Vietnam's Approach to China: Bamboo Diplomacy With Neo-tributary Characteristics, The Diplomat, 12.11.2022, https://thediplomat.com/2022/11/vietnams-approach-to-china-bamboo-diplomacy-with-neo-tributary-characteristics/ (dostęp: 24.04.2023).

[689] MSZ ChRL, Wang Yi Speaks with Vietnamese Foreign Minister Bui Thanh Son on the Phone, 14.04.2022, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/wshd_665389/202204/t20220415_10668407.html (dostęp: 30.04.2023).

ASEAN i ChRL „kodeksu postępowania", Hanoi stara się wprowadzić na forum publiczne kwestię ochrony delty Mekongu, która z punktu widzenia wietnamskich interesów, przede wszystkim bezpieczeństwa żywnościowego, jest co najmniej równie ważna co sporne archipelagi Spratly i Paracele[690]. W 2017 r. wietnamskie władze przyjęły specjalną rezolucję nr 120, w której ostrzegały, nie wymieniając jednak *expressis verbis* Chin, że pozyskiwanie wody z górnego biegu delty, zwłaszcza budowa elektrowni wodnych, powoduje zmianę przepływu wody w Mekongu, redukcję osadów i zasobów rybnych, coraz większe głębsze zasolenie, co wywiera negatywny wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy regionu[691]. Jednakże, jak trafnie zauważył M. Zaręba, „Państwa dorzecza nie mają realnych narzędzi wywierania presji na ChRL, a niekorzystne położenie geograficzne względem Yunnanu potęguje tylko bezradność wobec polityki potężniejszego sąsiada"[692]. Budowa elektrowni wodnych w chińskim, górnym biegu rzeki może przynieść katastrofalne skutki dla wszystkich państwa regionu (Mekong przepływa przez pięć państw – Myanmar, Laos, Tajlandię, Kambodżę i Wietnam). Dlatego właśnie w przyjętej rezolucji podkreślano znaczenie współpracy w ramach ASEAN dla skutecznego wdrożenia planu zrównoważonego rozwoju regionu Mekongu. Po objęciu przewodnictwa w Stowarzyszeniu w 2020 r. władze w Hanoi przyjęły wyzwania dotyczące wspólnego i korzystnego dla całego regionu wykorzystania rzeki jako kluczowy (oprócz walki ze skutkami Covid-19) element swojej agendy[693]. Zainicjowany i nadzorowany przez Wietnam proces wypracowywania efektywnych mechanizmów rozwiązywania sporów wokół Mekongu może przyczynić się do ugruntowania jego pozycji jako ważnego członka ASAEN, który posiada skuteczną dyplomację mogącą kształtować międzynarodowe normy i prawo[694]. W ten sposób Hanoi, działając w ramach stowarzyszenia, wypracowuje sobie szansę na zwiększenie swojej siły oddziaływania na potężnego sąsiada.

[690] Bank Światowy, Vietnam and the Mekong Delta: Drafting a plan to ensure greater productivity and climate-resilience, 01.10.2021 https://blogs.worldbank.org/eastasiapacific/vietnam-and-mekong-delta-drafting-plan-ensure-greater-productivity-and-climate (dostęp: 21.04.2023).

[691] Baza aktów prawnych SRW, Resolution No. 120/NQ-CP dated November 17, 2017 on Sustainable and Climate-Resilient Development of the Mekong Delta, 17.11.2017, Law Net, https://lawnet.vn/en/vb/Resolution-120-NQ-CP-2017-on-Sustainable-and-Climate-Resilient-Development-of-the-Mekong-Delta-5E243.html (dostęp: 21.04.2023).

[692] M. Zaręba, „Chiny wobec państw półwyspu Indochińskiego. Współpraca czy próba uzależnienia", [w:] M. Pietrasiak, T. Kamiński (red.), *China goes global. Rosnące znaczenie Chin na arenie międzynarodowej*, Zakład Azji Wschodniej UŁ, Łódź 2012, s. 151.

[693] Macan-Markar M., Vietnam puts the Mekong's fate on ASEAN's agenda, Nikkei Asia, 26.02. https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Vietnam-puts-the-Mekong-s-fate-on-ASEAN-s-agenda 2020 (dostęp: 27.04.2023).

[694] V. Tu, The Mekong issue on ASEAN's agenda and Vietnam's middle-power diplomacy, The Russian Journal of Vietnamese Studies, vol. 6, no 1, 2022, s. 25.

Wietnamskie władze mają świadomość ograniczeń jakie nakłada na nie struktura systemu międzynarodowego charakteryzująca się trwałą asymetrią potencjałów w relacjach Wietnamu ze swoim północnym sąsiadem oraz brakiem możliwości osiągnięcia przez Hanoi pełnej suwerenności podejmowanych decyzji, nie mówiąc o osiągnięciu strategicznej autonomii. Mając na uwadze te bariery, wietnamskie władze realizują politykę, którą Kuik nazywa ograniczonym *bandwagoningiem*, charakteryzującą się gotowością do ustępstw wobec Chin, przede wszystkim w kwestiach uznawanych przez Pekin za kluczowe (ang. *core interests*), takich jak: suwerenność państwa, bezpieczeństwo, integralność terytorialna, ustrój oraz rozwój gospodarczy i społeczny[695]. Polityka Hanoi wobec problemu chińskiej suwerenności i integralności terytorialnej jest jasna i zdefiniowana od lat. Wobec sporów na linii Pekin-Taipej (które nasiliły się w 2022 r.) Wietnam konsekwentnie wspiera politykę jednych Chin, sprzeciwia się niepodległości wyspy, a za legalne uznaje wyłącznie władze Chin kontynentalnych[696] (stanowisko to nie wyklucza jednak prowadzania, analogicznie do innych państw, intensywnej wymiany gospodarczej z tzw. zbuntowaną prowincją[697]). Polityka Wietnamu wobec integralności terytorialnej Chin oraz zewnętrznych ingerencji w kontekście potencjalnych separatyzmów czy praw człowieka, czy też demokratyzacji także nie pozostawia wątpliwości. Hanoi uznaje, że zarówno kwestia Tybetu, Xinjangu jak i Hong Kongu są wyłącznie sprawami wewnętrznymi Chińskiej Republiki Ludowej i to od władz w Pekinie zależy „dobór adekwatnych narzędzi w celu zapewnienia bezpieczeństwa i utrzymania stabilności społecznej oraz rozwoju gospodarczego" na terytorium Chin[698]. Realizowana przez Hanoi polityka niezawierania sojuszy, zakaz stacjonowania obcych wojsk na terytorium Wietnamu oraz brak zgody na zbrojne występowanie w koalicji

[695] Biuro Prasowe Rady Państwa ChRL, China's Peaceful Development…, op. cit.
[696] Vietnam Law, Vietnam, China issue joint statement, 02.11.2022, https://link.gov.vn/iwMoiNxC (dostęp: 29.04.2023).
[697] C.-C. Huang, C., T. Nguyen, Dancing between Beijing and Taipei. Vietnam in the shadow of the Belt and Road Initiative, China Review, vol. 22, no 2, 2022, s. 315–339.
[698] Biuro prasowe rządu Wiertnamu, Tibet-related issues are China's internal affairs, 20.03.2008, https://en.baochinhphu.vn/tibet-related-issues-are-chinas-internal-affairs-1111975.htm (dostęp: 29.04.2023); zob. MSZ ChRL, Wang Yi Holds Talks with Vietnamese Foreign Minister Bui Thanh Son, 11.09.2021, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/2675_665437/2792_663578/2794_663582/202109/t20210912_10413153.html (dostęp: 29.04.2023).

przeciw innym państwom[699] stanowią ważny sygnał dla Pekinu, że strategia realizowana przez południowego sąsiada nie zakłada przystąpienia do żadnego antychińskiego paktu, który mógłby zagrażać bezpieczeństwu Chin.

Drugim wymienionym przez Kuika niezbędnym elementem ograniczonego *bandwagoningu* jest odrzucenie podrzędnej pozycji we wzajemnych relacjach. Bez tego zastrzeżenia, polityka realizowana przez słabszego gracza wobec potęgi, hegemona, byłaby definiowana jako klasyczny *bandwagoning*. Najważniejszym elementem strategii realizowanej przez Wietnam świadczącym o tym, że Hanoi stanowczo nie akceptuje pełnego podporządkowania w ramach „archetypicznie asymetrycznej relacji" ze swoim potężnym sąsiadem jest brak zgody na asertywną, czy agresywną politykę Pekinu na Morzu Południowochińskim (czy Morzu Wschodnim, jak podkreślają wietnamscy politycy). Należy jednak podkreślić, że wietnamski sprzeciw wobec wielkomocarstwowych aspiracji Chin, przejawiających się m.in. w militaryzacji wysp na archipelagach Paracelskim i Spratly, jest realizowany bez otwartej konfrontacji o czym świadczą równoległe działania wietnamskiej dyplomacji opisane powyżej. Niedawnym przykładem świadczącym o braku pełnego podporządkowania się Wietnamu swojemu potężnemu sąsiadowi jest co najmniej zachowawcza postawa Hanoi wobec Globalnej Inicjatywy Bezpieczeństwa (Global Security Initiative, GSI). GSI jest ogłoszonym w 2022 r.[700] (i doprecyzowanym w 2023 r.[701]) przez Xi Jinpinga projektem, mającym na celu m. in. poprawę zarządzania bezpieczeństwem światowym oraz walkę z zimnowojenną mentalnością, unilateralizmem oraz hegemonizmem, czyli tym, co w wyobrażeniu chińskich władz jest utożsamiane ze Stanami Zjednoczonymi. Według wspólnego oświadczenia, Wietnam pozytywnie postrzega pojawienie się chińskiej inicjatywy[702], ale jednak nie zobowiązał się do wzięcia w niej udziału.

---

[699] Po raz pierwszy zapis wykluczający zawieranie przez Wietnam sojuszy pojawił się w białej księdze obronności z 1998 r., zob. MON SRW, Vietnam: Consolidating National Defence Safeguarding the Homeland, 1998 za: D. Grossman, D. Huynh, Vietnam's Defense Policy of 'No' Quietly Saves Room for 'Yes', RAND, 19.01.2019, https://www.rand.org/blog/2019/01/vietnams-defense-policy-of-no-quietly-saves-room-for.html
(dostęp: 20.01.2023), ograniczenie w zawieraniu sojuszy zostało powtórzone w najnowszej białej księdze obronności z 2019 roku, w której dodano czwarte „nie" – opowiedzenie się przeciw użyciu lub groźbie użycia siły w międzynarodowych relacjach, zob.: MON SRW, 2019 Viet Nam National Defence, National Political Publishing House, 2019, s. 23–24.

[700] MSZ ChRL Xi Jinping Delivers a Keynote Speech at the Opening Ceremony of the Boao Forum for Asia Annual Conference 2022, 21.04.2022, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202204/t20220421_10671083.html (dostęp: 29.04.2023).

[701] MSZ ChRL, The Global Security Initiative Concept Paper, 21.03.2023, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjbxw/202302/t20230221_11028348.html (dostęp: 29.04.2023).

[702] Biuro prasowe rządu Wiertnamu, Vietnam, China issue joint statement", 02.11.2022, https://en.baochinhphu.vn/viet-nam-china-issue-joint-statement-11122110208592351.htm (dostęp: 29.04.2023).

5.3. Działania zabezpieczające

Rok 2014 był przełomowy w chińsko-wietnamskich relacjach. Konflikt wokół chińskiej platformy wiertniczej HYSY 981, która została zainstalowana w wyłącznej strefie ekonomicznej Wietnamu uświadomił decydentom w Hanoi, że bez zdecydowanego zróżnicowania swoich międzynarodowych relacji gospodarczych, politycznych i dotyczących bezpieczeństwa, podatność Wietnamu na politykę wymuszeń ze strony Pekinu będzie się zwiększała prowadząc w skrajnych przypadkach do naruszenia jego integralności terytorialnej[703]. Nowe władze w Pekinie, tzw. piąte pokolenie przywódców, które objęło rządy na przełomie lat 2012/2013 za cel postawiło sobie „wielki renesans narodu chińskiego" oraz realizację „chińskiego marzenia" [704]. Idee te w połączeniu ze wzrostem potencjałów ekonomicznego, politycznego i militarnego Chin uzmysłowiły decydentom w Hanoi, że w regionalnym środowisku bezpieczeństwa charakteryzującym się „archetypiczną asymetrią" prowadzenie suwerennej polityki może natrafić na istotne ograniczenia, a wykorzystanie przez Pekin handlu jako broni (ang. *weaponization of trade*), może stanowić skuteczne narzędzie do wywierania presji na Hanoi w sytuacji, gdy interesy obu państw są rozbieżne.

Aby przeciwdziałać temu zagrożeniu, w grudniu 2014 roku premier Wietnamu Nguyen Tan Dung wydał decyzję nr 2146 o „zatwierdzeniu planu restrukturyzacji sektora przemysłu i handlu w służbie krajowej industrializacji, modernizacji i zrównoważonego rozwoju do 2020 r., z wizją do 2030 r."[705]. Dokument wzywał wietnamskie władze do szybkiego zwiększania eksportu poprzez rozwój rynków zamorskich, budowania i wzmacniania strategicznych partnerstw na rzecz zrównoważonego rozwoju oraz dywersyfikacji rynków importowych i eksportowych. Co istotne, dokument wezwał do „unikania zależności od jednego rynku importowego", stwierdzenie, które po raz pierwszy pojawiło się w oficjalnym wietnamskim dokumencie[706]. Decyzja nakazywała rozsądną kontrolę importu i poprawę bilansu handlowego z rynkami, z którymi Wietnam wykazuje duże deficyty handlowe. Mimo że dokument nie

[703] Ustępstwa wobec Chin mogą być klasyfikowane jako umiarkowane lub poważne (ang. *modest or major*) – to jak należy je interpretować i jaka powinna się wiązać z tym reakcja władz zależy od postrzegania konkretnego problemu przez społeczeństwo, zob.: M.S. Ravindran, China's Potential for Economic Coercion in the South China Sea Disputes: A Comparative Study of the Philippines and Vietnam, Journal of Current Southeast Asian Affairs, vol. 31, no 3, 2012, s. 114.

[704] B. Góralczyk, Geostrategia Xi Jinpinga – od skromności do globalnej asertywności, Gdańskie Studia Azji Wschodniej, nr 11, 2017, s. 38–41.

[705] Kancelaria Premiera SRW, Baza Aktów Prawnych, Decision: Approving the plan on restructuring the industry and trade sectors to serve the cause of national industrialization, modernization and sustainable development through 2020, with a vision toward 2030, 01.12.2014, https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Thuong-mai/Decision-No-2146-QD-TTg-2014-the-plan-on-restructuring-the-industry-and-trade-sector-263389.aspx (dostęp: 21.03.2023).

[706] B.T. Tran, Vietnam continues efforts to reduce trade dependence on China, ISEAS Perspective, no. 114, 2021, s. 5.

wymieniał konkretnie Chin, wobec sukcesywnie pogłębiającej się nierównowagi w handlu, jego postanowienia można było interpretować jako skierowane wobec potężnego sąsiada. Do roku 2014 Wietnam zawarł tylko dwa bilateralne porozumienia o wolnym handlu: z Japonią (2009) i Chile (2014) – pozostałe umowy były podpisywane z krajami trzecimi w ramach partnerstwa ASEAN. Po 2014 r. możemy zaobserwować znaczne zwiększenie dynamiki rozszerzenie kierunków współpracy handlowej Wietnamu w ramach bilateralnych i multilateralnych porozumień o wolnym handlu (Tabela 11). Oprócz nowych bilateralnych umów z Koreą Południową i Wielką Brytanią Hanoi podpisało porozumienia z Unią Europejską oraz Eurazjatycką Unią Gospodarczą. Warto odnotować, że z dziesięciu członków ASEAN Wietnam (podobnie jak Brunei, Singapur i Malezja) zgłosił akces zarówno do RCEP – partnerstwa postrzeganego jako zdominowane przez Chiny jak i do CPTTP – porozumienia gdzie wiodąca rola przypada Japonii (po wycofaniu się USA z TPP w 2017 r.). Dodatkowo, władze w Hanoi przychylnie wypowiedziały się na temat akcesji Wietnamu do dwóch promowanych od 2022 r. projektów geopolitycznych rywali: chińskiej Globalnej Inicjatywy Rozwoju (Global Developement Initiative, GDI)[707] oraz amerykańskich Indo-Pacyficznych ram gospodarczych na rzecz dobrobytu (Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity, IPEF)[708].

Tabela 11. Dywersyfikacja ekonomiczna. Wietnamu, umowy o wolnym handlu (Free Trade Agreements, FTA)

No.	Umowa	Status/członkostwo	Członkowie
1	AFTA	Od akcesji Wietnamu w 1995 r. do ASEAN	ASEAN
2	ACFTA	Od 2003	ASEAN, Chiny
3	AKFTA	Od 2007	ASEAN, Korea Południowa
	2007 – przystąpienie Wietnamu do WTO		
4	AJCEP	Od 2008	ASEAN, Japonia

[707] T.H. Hoang, Why is China's Global Development Initiative well received in Southeast Asia?, ISEAS, no 9, 2023, s. 1–12; zob. Vietnam Plus, Vietnam highlights significance of peace in global development, 10.05.2022, https://link.gov.vn/uHAXuAL6 (dostęp: 21.04.2023).

[708] Vietnam Law, Discussion outcomes will determine Vietnam's accession to Indo-Pacific economic initiative: Ministry of Foreign Afairs, 27.05.2022, Vietnam News Agency, https://vietnamlawmagazine.vn/discussion-outcomes-will-determine-vietnams-accession-to-indo-pacific-economic-initiative-ministry-of-foreign-afairs-48635.html (dostęp: 21.04.2023); Biały Dom, In Asia, President Biden and a Dozen Indo-Pacific Partners Launch the Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity, 23.05.2022, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/05/23/fact-sheet-in-asia-president-biden-and-a-dozen-indo-pacific-partners-launch-the-indo-pacific-economic-framework-for-prosperity/ (dostęp: 21.04.2023).

5	VJEPA	Od 2009	Wietnam, Japonia
6	AIFTA	Od 2010	ASEAN, Indie
7	AANZFTA	Od 2010	ASEAN, Australia, Nowa Zelandia
8	VCFTA	Od 2014	Wietnam, Chile
9	VKFTA	Od 2015	Wietnam, Korea Południowa
10	VN – EAEU FTA	Od 2016	Wietnam, Rosja, Białoruś, Armenia, Kazachstan, Kirgistan
11	CPTPP (do 2017 – TPP)	Od 2019	Wietnam, Kanada, Meksyk, Peru, Chile, Nowa Zelandia, Australia, Japonia, Singapur, Brunei, Malezja; Wielka Brytania zamknęła negocjacje w marcu 2023 r.; aplikują: Ekwador, Kostaryka, Tajwan, Urugwaj i Chiny.
12	AHKFTA	Od 2019	ASEAN, Hong-Kong (Chiny)
13	EVFTA	Od 2020	Wietnam, Unia Wuropejska
14	UKVFTA	Od 2021	Wietnam, Wielka Brytania
15	RCEP	Od 2022	ASEAN, Chiny, Korea Południowa, Japonia, Australia, Nowa Zelandia
FTA w trakcie negocjacji			
16	Wietnam – EFTA FTA	Negocjacje od 2012	Wietnam, EFTA (Szwajcaria, Norwegia, Islandia, Liechtenstein)
17	Wietnam – Israel FTA	Negocjacje od 2015	Wietnam, Izrael

Źródło: A. Vuving, The Evolution of Vietnamese Foreign Policy in the Doi Moi Era; mof.gov.vn (dostęp: 21.04.2023).

Istotą wietnamskiej dywersyfikacji kierunków współpracy gospodarczej jest zwiększanie suwerenności podejmowanych decyzji poprzez ograniczanie ewentualnych negatywnych konsekwencji szantażu ekonomicznego czy polityki wymuszeń, z których regularnie korzysta Pekin. Analiza reakcji Pekinu na decyzje partnerów niespełniające oczekiwań Chin uzasadnia obawy Hanoi odnośnie do ewentualnych środków odwetowych jak embargo, czy inne retorsje ze strony potężnego sąsiada. W 2010 r. Chiny zakazały dostaw minerałów ziem rzadkich do Japonii po zatrzymaniu przez nią kapitana chińskiego statku w pobliżu spornych wysp Senkaku/Diaoyu[709]. W tym samym roku Pekin wyraził gwałtowny sprzeciw, gdy komitet

[709] B. Tran, Vietnam continues efforts to reduce trade dependence on China, ISEAS, no. 114, 2021, s. 4.

Pokojowej Nagrody Nobla z siedzibą w Oslo uhonorował chińskiego dysydenta Liu Xiaobo – embargo spowodowało załamanie norweskiego eksportu łososia do Chin[710]. Podczas konfliktu o Scarborough Shoals w 2012 r. Chiny nałożyły ograniczenia na import bananów z Filipin[711]. Po tym, jak Korea Południowa zezwoliła Stanom Zjednoczonym na rozmieszczenie systemu THAAD (ang. *Terminal High Altitude Area Defense*) w 2017 r., Chiny skorzystały z narzędzia odwetu gospodarczego, ograniczając liczbę chińskich turystów podróżujących do Korei Południowej, ograniczając import południowokoreańskiej żywności, napojów, kosmetyków, samochodów oraz blokując rozwój koreańskiej branży rozrywkowej w Chinach[712]. Po apelu wystosowanym przez Australię, który wzywał do przeprowadzenia międzynarodowego dochodzenia w sprawie przyczyn pandemii Covid-19 w 2020 r. Chiny nałożyły ograniczenia na import australijskiego węgla, mięsa, bawełny, wełny, zboża i wina[713]. Uznanie przez Pragę Tajpej za miasto partnerskie spowodowało zerwanie relacji z czeską stolicą przez Szanghaj[714]. W konsekwencji otwarcia przez Tajwan oficjalnego przedstawicielstwo w Wilnie w 2021 r., Litwa odnotowała 90 proc. spadek eksportu do Chin[715]. Pekin w ten sposób jasno daje do zrozumienia, że jest skłonny do wykorzystania przewagi swojego potencjału ekonomicznego nad swoimi partnerami w sytuacji, gdy jego interesy są zagrożone. W przypadku Wietnamu, którego gospodarka jest wyraźnie mniejsza niż Japonii, Australii czy Korei Południowej, a skala jego zależności gospodarczej od Chin jest znacznie większa niż w przypadku Litwy, Czech czy Norwegii, konsekwencje „niesubordynacji" wobec potężnego sąsiada mogą być znacznie poważniejsze. Z tych właśnie przyczyn *hedging* ekonomiczny, czyli wielowektorowa polityka gospodarcza oparta o współpracę z krajami i organizacjami w bliższym i dalszym sąsiedztwie odgrywa kluczową rolę w strategii Wietnamu. Strategia rozbudowanej współzależności i postrzeganie Wietnamu w regionie (w szczególności przez Chiny) jako „Szwajcarię ASEAN"[716] ma być ważnym

[710] Ibid.
[711] Ibid.
[712] M. Stiles, Upset over a U.S. missile defense system, China hits South Korea where it hurts-in the wallet, Los Angeles Times, 28.02.2018, https://www.latimes.com/world/asia/la-fgchina-south-korea-tourism-20180228-htmlstory.html (dostęp: 29.04.2023).
[713] J. Wilson, Australia shows the world what decoupling from China looks like, Foreign Policy, 09.11.2021, https://foreignpolicy.com/2021/11/09/australia-china-decoupling-trade-sanctions-coronavirus-geopolitics/ (dostęp: 29.04.2023).
[714] A. Fang, Shanghai breaks with Prague over partnership with Taiwan, Nikkei Asia, 15.01.2020, https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Shanghai-breaks-with-Prague-over-partnership-with-Taiwan (dostęp: 29.04.2023).
[715] V. Cha, *Examining China's Coercive Economic Tactics, Statement before the House Committee on Rules*, Center for Strategic and International Studies, Wessington 2023, s. 1.
[716] Wheeler A., The economic rationale for China's pivot to Vietnam, 23.11.2022, Asia Power Watch, https://asiapowerwatch.com/the-economic-rationale-for-chinas-pivot-to-vietnam/ (dostęp: 29.04.2023).

elementem tworzącym wizerunek państwa, które bardziej sobie ceni współpracę niż konfrontację.

Równolegle do prowadzenia wielokierunkowej polityki ekonomicznej, wietnamskie władze dążą do zbudowania sieci powiązań dyplomatycznych, która byłaby skutecznym narzędziem przyczyniającym się do odrzucenia chińskiej dominacji politycznej (ang. *dominance denial*). Strategia ta określona przez Kuika mianem *hedgingu* politycznego ma na celu zminimalizowanie ryzyka geopolitycznego związanego z konfrontacją z dominującym hegemonem poprzez wykorzystanie środków niemilitarnych do utrzymania równowagi wpływów między mocarstwami[717]. Asertywna polityka zagraniczna Chin, nazywana coraz częściej „wilczą dyplomacją" prowadzi do zdecydowanego artykułowania przez Pekin swoich oczekiwań oraz wzmocnienia presji na państwa, z którymi Chiny toczą spory[718]. Aby ograniczyć podatność na naciski płynące ze strony potężnego sąsiada wietnamska polityka miękkiego równoważenia (ang. *soft-balancing*) oprócz dywersyfikacji relacji ekonomicznych koncentruje się przede wszystkim na zawieraniu licznych partnerstw, w tym ze wszystkimi liczącymi się graczami na Zachodnim Pacyfiku[719]. Wietnamska polityka polegająca na utrzymywaniu wielopłaszczyznowych relacji z wieloma państwami w regionie i poza nim jest często nazywana „dyplomacją bambusową". Termin ten po raz pierwszy został wprowadzony do określenia wietnamskiej polityki zagranicznej przez sekretarza generalnego partii Nguyen Phu Trọnga w 2016 r. podczas 29. Konferencji Dyplomatycznej oraz ponownie użyty przez niego na konferencji poświęconej sprawom zagranicznym w 2021 roku[720]. Trong porównywał politykę zagraniczną Wietnamu do bambusa, z mocnymi korzeniami, solidnymi łodygami i elastycznymi gałęziami i podkreślał charakterystyczne podejście Wietnamu do dyplomacji, odzwierciedlające nauki Ho Chi Minha, wykorzystującego obraz bambusa jako metafory opisującej odporność, elastyczność i siłę narodu wietnamskiego[721]. W ostatnich latach to porównanie jest często wykorzystywane przez badaczy zajmujących się strategią Wietnamu, którzy podkreślają specyfikę polityki zagranicznej Hanoi polegającej na

[717] C. C. Kuik, The Essence of Hedging…, op. cit., s. 169–170.

[718] Pojęcie „wilcza dyplomacja", czy „dyplomacja wilczych wojowników", pochodzi od tytułu chińskiego filmu „Wolf Warrior 2", gdzie przedstawione jest bohaterstwo chińskich żołnierzy. Film w dużym stopniu wpłynął na wzmocnienie postaw patriotycznych i dumy narodowej, zwłaszcza wśród młodych Chińczyków, zob. D. Mierzejewski, P. Ciborek, M. Chatys, Dyplomacja Chińskiej Republiki Ludowej w czasie pandemii COVID-19, Rocznik Strategiczny, 2020/21, s. 245, 246.

[719] N. Chapman, Mechanisms of Vietnam's Multidirectional Foreign Policy, Journal of Current Southeast Asian Affairs, vol. 36, no 2, 2017, s. 31.

[720] H. Lin, N. Hong, Armed with bamboo diplomacy, Vietnam navigating headwinds: Scholars, 12.04.2023, Vietnam Plus, https://link.gov.vn/k0BpoZ8Q (dostęp: 29.04.2023).

[721] Vietnam Net, Vietnam's Bamboo Diplomacy: From Tradition to Innovation, 13.04.2023, https://vietnamnet.vn/en/vietnam-s-bamboo-diplomacy-from-tradition-to-innovation-2131994.html (dostęp: 29.04.2023).

niezależności, elastyczności i przede wszystkim intensywnym rozbudowywaniu relacji międzynarodowych[722]. Istotnie, na przestrzeni ostatnich lat Wietnamowi udało się podpisać szereg międzynarodowych umów – partnerstw, tworząc w ten sposób rozległą strukturę powiązań dyplomatycznych (Tabela 12). Zgodnie z opublikowaną w 2019 białą księgą bezpieczeństwa narodowego Wietnam wówczas miał zawartych dwadzieścia dziewięć partnerstw: jedenaście wszechstronnych, szesnaście strategicznych oraz dwa specjalne strategiczne (z Laosem i Kambodżą)[723].

Tabela 12. Dywersyfikacja polityczna. Zawarte partnerstwa przez SRW

Rok	Wszechstronne partnerstwo strategiczne	Strategiczne partnerstwo	Wszechstronne partnerstwo
2001		Rosja	Korea Południowa
2003			Indie (Wszechstronna współpraca)
2004			Republika Południowej Afryki (partnerstwo na rzecz współpracy i rozwoju)
2007		Indie	Chile
			Brazylia
			Wenezuela
2008	Chiny (Wszechstronne kooperacyjne partnerstwo strategiczne)		
2009		Japonia	Nowa Zelandia
		Korea Południowa	
		Hiszpania	
2010		Wielka Brytania	Argentyna
2011		Niemcy	Ukraina

[722] P. Dung, T. Son, What's Behind Vietnam's 'Bamboo Diplomacy' Discourse?, 22.07.2022, Fulcrum ISEAS, https://fulcrum.sg/whats-behind-vietnams-bamboo-diplomacy-discourse/ (dostęp: 14.03.2023).

[723] MON SRW, 2019 Viet Nam National Defence, National Political Publishing House, Hanoi 2019, s. 14. Obecnie Wietnam podpisał partnerstwa z trzydziestoma państwami. Od czasu publikacji dokumentu Wietnam zawarł wszechstronne partnerstwo z Brunei i Niderlandami, podniósł partnerstwo z Nową Zelandią do rangi partnerstwa strategicznego oraz nadał Korei Południowej status wszechstronnego partnerstwa strategicznego.

Rok	Wszechstronne partnerstwo strategiczne	Strategiczne partnerstwo	Wszechstronne partnerstwo
		Włochy	Unia Europejska
2012	Rosja		
2013		Tajlandia	Stany Zjednoczone
		Indonezja	Dania
		Singapur	
		Francja	
2014	Japonia (poszerzone wszechstronne partnerstwo strategiczne)		
2015		Malezja	
		Filipiny	
2016	Indie		
2017			Myanmar
			Kanada
2018		Australia	Węgry
2019			Brunei
			Niderlandy
2020		Nowa Zelandia	
2022	Korea Południowa		

Źródło: A. Vuving, The Evolution of Vietnamese Foreign Policy…, op. cit. s. 25–26.

W tworzonej przez Hanoi sieci powiązań politycznych można dopatrzyć się czterech charakterystycznych cech. Po pierwsze, mamy do czynienia ze strukturą hierarchiczną, gdzie na szczycie znajdują się państwa uznawane za kluczowe w polityce zagranicznej Hanoi (np. Chiny, Rosja) oraz partnerami którzy są sklasyfikowani niżej w rankingu ważności (Singapur), czy prestiżu (USA). Po drugie, partnerstwa są zawierane z najważniejszymi światowymi graczami, „biegunami" (Chiny, USA, Indie) oraz z podmiotami dysponującymi mniejszym potencjałem, państwami peryferyjnymi (Ukraina, Wenezuela). Po trzecie, wietnamskie władze starają się prowadzić swoją politykę zróżnicowaną geograficznie, budując relacje zarówno z państwami znajdującymi się w jego bliskim sąsiedztwie (ASEAN),

jak i sięgając dalej do Azji (Korea Południowa, Japonia) oraz na inne kontynenty (Unia Europejska, Ameryka Południowa). Po czwarte, w prowadzeniu wielowektorowej polityki Hanoi nie kieruje się względami ideologicznymi – promuje współpracę zarówno z reżimami demokratycznymi (Włochy, Brazylia) jaki i niedemokratycznymi (Rosja, Wenezuela). Jak zauważają niektórzy badacze, mimo iż koncepcja partnerstw jest niejasna, niedoprecyzowana i niewymierna[724], to jednak, analizując wieloletnie starania USA o podniesienie statusu swojego partnerstwa z Wietnamem z rangi wszechstronnego do strategicznego, można stwierdzić, że jest to ważny element prowadzenia polityki zagranicznej[725]. Fakt, że Hanoi od 2013 roku nie podniosło rangi swoich relacji z USA może wynikać z obaw Hanoi o reakcję potężnego sąsiada z północy. Jednakże, jak zauważył F. Fayerabend z Konrad Adenauer Stiffung, jeśli Pekin przekroczy tzw. „czerwoną linię" w swojej asertywnej polityce na Morzu Południowochińskim opcja ta z pewnością będzie brana pod uwagę[726].

Poza dywersyfikacją swoich stosunków handlowych oraz prowadzeniem wielowektorowej dyplomacji ukierunkowanej przede wszystkim na kluczowe państw regionu władze wietnamskie przy tworzeniu strategii bezpieczeństwa koncentrują się również na komponencie militarnym. Hanoi realizuje w ten sposób kolejny nakreślony przez Kuika element ogólnej strategii bezpieczeństwa stanowiący, że w środowisku wielkomocarstwowej rywalizacji polityka relatywnie słabszych graczy powinna być skoncentrowana na minimalizowaniu zagrożeń poprzez rozbudowę swojego potencjału wojskowego oraz nawiązywaniu relacji o charakterze obronnym z innymi państwami jednakże, działania te nie mogą być skierowane wobec konkretnego podmiotu. Taka postawa jest określana przez C. Kuika jako *hedging* militarny[727]. Rząd w Hanoi zgodnie z powyższym stara się swoją politykę bezpieczeństwa prowadzić dwutorowo.

Po pierwsze, władze priorytetowo traktują rozbudowę potencjału wojskowego poprzez wspieranie własnego przemysłu obronnego oraz import uzbrojenia. W ostatniej, opublikowanej w 2019 r., białej księdze obronności Wietnam wyznaczył sobie za cel

[724] I.V. Britov, A Comprehensive Strategic Partnership of the RF and the SRV: The Achieved Result or a Perspective Target?, Russian Journal of Vietnamese Studies, vol. 6, no. 2, 2022, s. 4–17.

[725] Biały Dom, The United States – Vietnam Relationship: Celebrating 10 Years of Comprehensive Partnership and 28 Years of Diplomatic Relations, 13.04.2023, https://www.state.gov/the-united-states-vietnam-relationship-celebrating-10-years-of-comprehensive-partnership-and-28-years-of-diplomatic-relations/ (dostęp: 29.04.2023); zob. H. Nguyen, P. Nguyen, It Takes Two to Tango: Vietnam-US relations in the new context, ISEAS, no. 5, 2022, s. 1-10, Vietnam Express, US priority is upgrading relationship with Vietnam: US Ambassador, 20.04.2022, https://e.vnexpress.net/news/news/time-to-upgrade-us-vietnam-relationship-says-us-envoy-4453788.html (dostęp: 29.04.2023).

[726] F. Feyerabend, Strategic Relations Between the US and Vietnam, Konrad Adenauer Stiffung, Country Reports, sierpień 2021, s. 3.

[727] C. C. Kuik, How Do Weaker States Hedge?…, op. cit., s. 3.

opracowanie „rewolucyjnej, regularnej, wysoko wykwalifikowanej, stopniowo modernizowanej armii z niektórymi jednostkami dążącymi bezpośrednio do nowoczesności […] spełniającej wymogi ochrony Ojczyzny i reagowania na wojny hi-tech”[728]. Wyznaczono przy tym ramy czasowe, przyjmując, że, „w oparciu o warunki i potencjał kraju, Wietnam dąży, począwszy od 2030 r., do przekształcenia VPA w nowoczesną armię zarówno pod względem personelu, organizacji, jak i wyposażenia”[729]. W trakcie ostatniego, trzynastego kongresu partii w 2021 r. powtórzono główne wytyczne z 2019 r. zakładając wzmocnienie i modernizację sił zbrojnych w dwóch etapach: do 2025 r (elitarne, silne i sprawne) i do 2030 roku (elitarne, rewolucyjne i zmodernizowane)[730]. Warto zauważyć, że w przytoczonym dokumencie opublikowanym przez trzynasty kongres KPW oprócz reform armii podkreśla się znaczenie sił bezpieczeństwa publicznego w całościowym systemie obrony państwa – utrzymanie się partii komunistycznej przy władzy jest dla rządzących jednym z najistotniejszych priorytetów. Aby osiągnąć założone cele rząd w Hanoi chce wspierać przemysł obronny, którego ważną cechą ma być tzw. podwójne zastosowanie (ang. *dual-use defence industry*), czyli nowe rozwiązania powinny mieć zastosowanie w sferze wojskowej, a jednocześnie mają się przyczyniać do rozwoju społeczno-ekonomicznego państwa[731]. Podobne rozwiązanie jest wdrażane w Chinach, gdzie tzw. fuzja, czy integracja wojskowo-cywilna (ang. *Civil-military integration*, CMI) dzięki silnemu wsparciu państwa jest już bardzo daleko zaawansowana[732].

Drugim komponentem zwiększającym możliwości obronne Wietnamu jest współpraca z innymi państwami. Tutaj jednak występują istotne samoograniczenia w prowadzeniu wietnamskiej polityki sojuszniczej. Zgodnie z wytycznymi zamieszczonymi we wszystkich czterech opublikowanych dotychczas wietnamskich białych księgach obronności (1998, 2004, 2009, 2019[733]), Hanoi prowadzi politykę niezaangażowania, oznaczającą niezgodę na zawieranie sojuszy wojskowych. Dodatkowo biała księga z 1998 roku stanowiła, że Wietnam nie będzie brał udziału w żadnych operacjach wojskowych sprzecznych z duchem obrony

[728] Ministerstwo Obrony SRW, 2019 Viet Nam National Defence…, op. cit., s. 95.
[729] Ibid.
[730] *The documents of the 13th Party Congress, the National Political Publishing House*, Hanoi 2021, s. 139.
[731] Ibid., s. 140.
[732] Ł. Sarek, Chiński decoupling – „gospodarka podwójnego obiegu”, Centrum Badań nad Bezpieczeństwem – Akademia Sztuki Wojennej, komentarz nr 21, 2021, s. 7.
[733] Ministerstwo Obrony SRW, Consolidating National Defence, Safeguarding The Homeland, Hanoi 1998, s. 20, dokument nieprzretłumaczony na j. angielski, za: C. A. Thayer, Vietnam Defence White Paper 1998, Scribd, https://www.scribd.com/doc/88255892/Vietnam-Defence-White-Paper-1998# (dostęp: 02.05.2023); Vietnam’s National Defense in the Early Years of the 21st, Century, Hanoi 2004; Ministerstwo Obrony SRW, Vietnam National Defence, Hanoi 2009; Ministerstwo Obrony SRW, 2019 Viet Nam National Defence, National Political Publishing House, Hanoi 2019.

pokoju, ani w żadnych operacjach odstraszania; biała księga z 2004 r. podkreślała brak zgody na instalowanie zagranicznych baz wojskowych w Wietnamie oraz na działania wojskowe, które wykorzystują siłę lub groźbę użycia siły przeciwko jakiemukolwiek innemu państwu; w białej księdze z 2009 r. powtórzono, że Wietnam konsekwentnie opowiada się za nieudzielaniem innym państwom pozwolenia na posiadanie baz wojskowych lub wykorzystywanie wietnamskiej ziemi do prowadzenia działań wojskowych przeciwko innym krajom. Polityka ta, znana powszechnie pod nazwą „trzy nie"[734], została rozbudowana w białej księdze z 2019 roku. Załączono w niej pojawiające się w poprzednich księgach wyłączenia w prowadzeniu polityki zagranicznej (określane od teraz jako „cztery nie"[735]) oraz dodano jeden ważny zapis, stanowiący, że „w zależności od okoliczności i konkretnych warunków, Wietnam rozważy nawiązanie niezbędnych, odpowiednich relacji obronnych i wojskowych z innymi państwami w oparciu o poszanowanie wzajemnej niezależności, suwerenności, jedności terytorialnej i integralności" [736] . Powyższe zapisy nie wykluczają jednak ograniczonej współpracy w zakresie obrony z innymi państwami. W 2018 r. Wietnam po raz pierwszy wziął udział w organizowanych przez USA ćwiczeniach *Rim of the Pacific Exercise* (RIMPAC)[737]. Jednakże warto dodać, że w 2022 r z obawy przed reakcją Chin. Wietnam wycofał się z uczestnictwa w RIMPAC oraz odwołał zaplanowane wizyty amerykańskich lotniskowców w porcie Da Nang[738].

Wobec samoograniczeń sojuszniczych Wietnam *gros* swojej polityki obronnej koncentruje na równoważeniu wewnętrznym (ang. *internal balancing*) rosnącej potęgi Chin, czyli rozbudowie własnego potencjału obronnego. Według analizy danych SIPRI oraz Global Data Aerospace and Defense Intelligence Center (Global Data), w latach 2008–2022 Wietnam odnotował jeden z największych wzrostów wydatków wojskowych wśród państwa ASEAN[739]. W tym okresie jego budżet obronny wzrósł o 90 proc., z 3,05 mld USD w 2008 r. do 5,8 mld USD w 2022 r. co było ponad dwukrotnie wyższym przyrostem niż wynik odnotowany

[734] D. Grossman, Vietnam's Defense Policy of 'No' Quietly Saves Room for 'Yes', RAND, 21.01.2019, https://www.rand.org/blog/2019/01/vietnams-defense-policy-of-no-quietly-saves-room-for.html (dostęp: 21.04.2023).
[735] M. Bojar, 4 NIE w strategii Wietnamu, Instytut Nowej Europy, 09.12.2022, https://ine.org.pl/4-nie-w-strategii-wietnamu/ (dostęp: 21.04.2023).
[736] Ministerstwo Obrony SRW, 2019 Viet Nam National Defence…, op. cit., s. 24.
[737] N. Quy, Vietnam shows up at world's largest naval exercise, Vietnam Express International, 27.06.2018, https://e.vnexpress.net/news/news/vietnam-shows-up-at-world-s-largest-naval-exercise-3769573.html [dostęp: 02.05.2023].
[738] C. A. Thayer, Vietnam-US relations: two cancellations in a month? Thayer Consultancy Background Brief, 27.07.2022, s. 1–2.
[739] SIPRI Military Expenditure Database, 2022, https://www.sipri.org/databases/milex (dostęp: 30.04.2023); Vietnam Defense Market Budget Assessment and Drivers 2022, Global Data Aerospace and Defense Intelligence Center, 19.05.2022, https://www.globaldata.com/reports/vietnam-defense-market-2022-free-report/download/ (dostęp: 22.05.2023).

w analogicznym czasie przez państwa Azji Południowo-Wschodniej (wzrost o 42 proc.) i trzyipółkrotnie większym tempem wzrostu niż średnia światowa (wzrost o 26 proc.). Jednakże w odniesieniu do swojego potężnego sąsiada wynik ten jest aż dwukrotnie niższy (Wykres 7). Należy zaznaczyć, że w ramach całego budżetu obronnego wydatki na uzbrojenie stanowią, w zależności od źródła, ok. 15–20 proc., czyli nominalnie wynoszą ok. 0,7–1,2 mld USD[740]. Można założyć, że wobec utrzymującej się napiętej sytuacji na Morzu Południowochińskim trend wzrostowy zostanie utrzymany. Instytut Global Data w swoim raporcie z maja 2022 r. zakłada, że wraz z ożywieniem gospodarki Wietnamu po okresie spowolnienia spowodowanego Covid-19 jego wydatki na obronę będą się zwiększać porównywalnie do wzrostu PKB, czyli na poziomie ok. 8,5% osiągając w 2027 r. wartości ok. 8,5 mld USD[741]. Nie zmienia to jednak faktu, że potężna dysproporcja chińskiego i wietnamskiego potencjału wojskowego nie zostanie w istotny sposób zniwelowana nawet w perspektywie długookresowej.

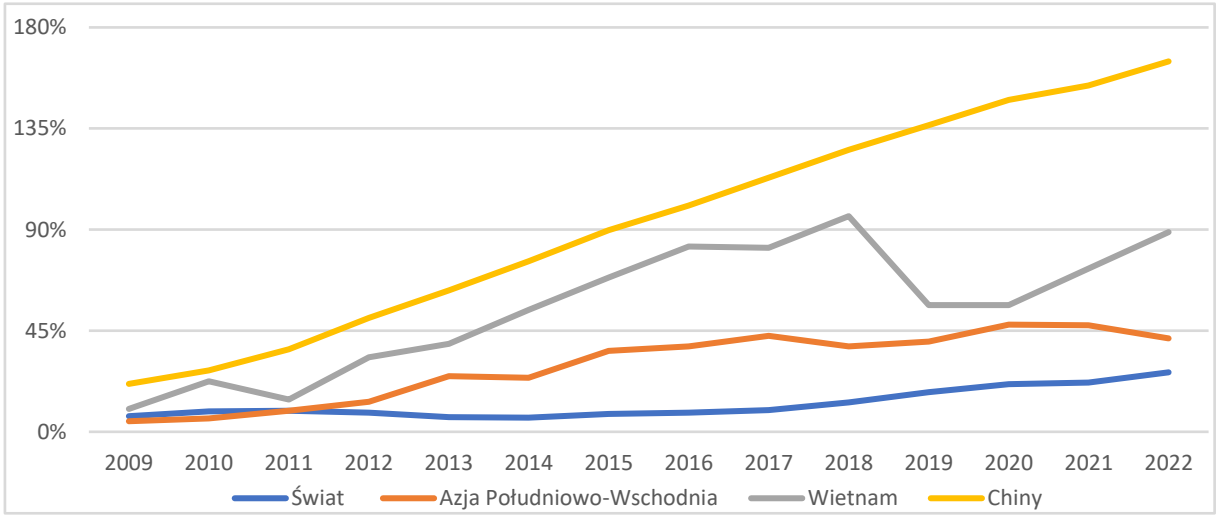

Wykres 7. Skumulowany wzrost wydatków na zbrojenia wybranych państw i obszarów (proc., rok 2008 = 100 proc.)

Źródło: SIPRI, sipri.org; Global Data Aerospace and Defense Intelligence Center, globaldata.com (dostęp: 22.05.2023)

Modernizacja wietnamskich sił zbrojnych koncentruje się na komponencie morskim, lotniczym i lądowym. Przez wiele lat najważniejszym partnerem handlowym w dziedzinie współpracy wojskowej była dla Hanoi Moskwa – najpierw ZSRR, następnie Rosja. Szacuje się, że obecnie Wietnam jest w 70 proc. uzależniony od radzieckiego i rosyjskiego

[740] Vietnam Defense Market Budget Assessment and Drivers 2022, Global Data…, op. cit., s. 5; C. A Thayer., Impact of War in Ukraine on Vietnam's Military Modernisation, Thayer Consultancy Background Brief, 09.05.2023, s. 1.
[741] Vietnam Defense Market Budget Assessment and Drivers 2022…, op. cit.

uzbrojenia[742]. W 2017 r. wietnamska marynarka wojenna otrzymała ostatni z zamówionych w Rosji sześciu okrętów podwodnych klasy Kilo, a dzięki transferowi rosyjskiej technologii Wietnam mógł rozpocząć produkcję pocisków przeciwokrętowych KCT 15. Obie inwestycje oznaczały istotne wzmocnienie wietnamskich możliwości obronnych na Morzu Południowochińskim[743]. W 2018 r., Rosja rozpoczęła realizację kontraktu na dostawę dla wietnamskich sił lądowych 64 czołgów bojowych T-90S/SK, a w 2020 r. Hanoi podpisało z Moskwą kontrakt o wartości 350 mln EUR na zakup 12 samolotów bojowych Jak 130[744]. Niecałe trzy miesiące przed inwazją Rosji na Ukrainę, w grudniu 2021 r. Wietnam i Rosja zawarły porozumienie o rozszerzeniu współpracy w zakresie handlu uzbrojeniem i technologią, mające na celu intensyfikację do 2030 roku wszechstronnego partnerstwa strategicznego[745]. Według danych SIPRI, w latach 2018–2022 Wietnam ponad połowę swojej broni (55 proc.) sprowadzał z Rosji (na kolejnych miejscach uplasował się Izrael, 16 proc. i Białoruś, 10 proc.)[746]. Reasumując, po wielu latach bliskiej współpracy z Moskwą skala uzależnienia Wietnamu od jednego dostawcy uzbrojenia była zdecydowanie większa niż jego ekonomiczne uzależnienie od Pekinu.

Gwałtowna eskalacja toczącej się od 2014 r. agresji Rosji na Ukrainę wymusza jednak na Wietnamie zmianę swojej dotychczasowej polityki dotyczącej źródeł pozyskiwania uzbrojenia. Po pierwsze, obowiązująca od 2017 r ustawa o zwalczaniu przeciwników Ameryki poprzez sankcje, (ang. *Countering America's Adversaries Through Sanctions Act*, CAATSA) umożliwia nałożenie restrykcji na państwa współpracujące z adwersarzami USA[747]. Jest to skuteczna forma nacisku na państwa chcące nawiązywać, czy kontynuować współpracę z Moskwą, co z kolei skutkuje stopniowym ograniczaniem przez Wietnam zakupów nowego uzbrojenia w Rosji (Wykres 8). Po drugie biorąc pod uwagę przebieg działań wojennych zdolność Rosji do wywiązywania się z kontraktów na konserwację

[742] G. Snell, Vietnam 'needs to change' its reliance on Russian arms. Will the US step in to help upgrade its military?, South China Morning Post, 15.04.2023, https://www.scmp.com/week-asia/politics/article/3216965/vietnam-needs-change-its-reliance-russian-arms-will-us-step-help-upgrade-its-military (dostęp: 02.05.2023).

[743] C. A. Thayer, Vietnam: Evaluating its Fleet of Six Kilo-class Submarines, Thayer Consultancy Background Brief, 25.02.2017, s. 1–5.

[744] Departament Handlu USA, Vietnam Country Commercial Guide, Defense and Security Sector…, op. cit.

[745] TASS, Russian, Vietnamese defense chiefs ink military cooperation deal, 01.12.2021, TASS, https://tass.com/defense/1369373 (dostęp: 01.12.2021).

[746] SIPRI, Trends in international arms transfers 2022, SIPRI Fact Sheet, March 2023, s. 6.

[747] C. A. Thayer, Impact of War in Ukraine on Vietnam's Military Modernisation…, op. cit. s. 2, Departament Stanu USA, Assistant Secretary for East Asian and Pacific Affairs Daniel J. Kritenbrink on the Secretary's Upcoming Travel to Vietnam and Japan, 10.04.2023, https://www.state.gov/assistant-secretary-for-east-asian-and-pacific-affairs-daniel-j-kritenbrink-on-the-secretarys-upcoming-travel-to-vietnam-and-japan/ (dostęp: 02.05.2023).

i naprawę starego uzbrojenia oraz dostawy nowego jest zdecydowanie (jeśli nie całkowicie) ograniczona.

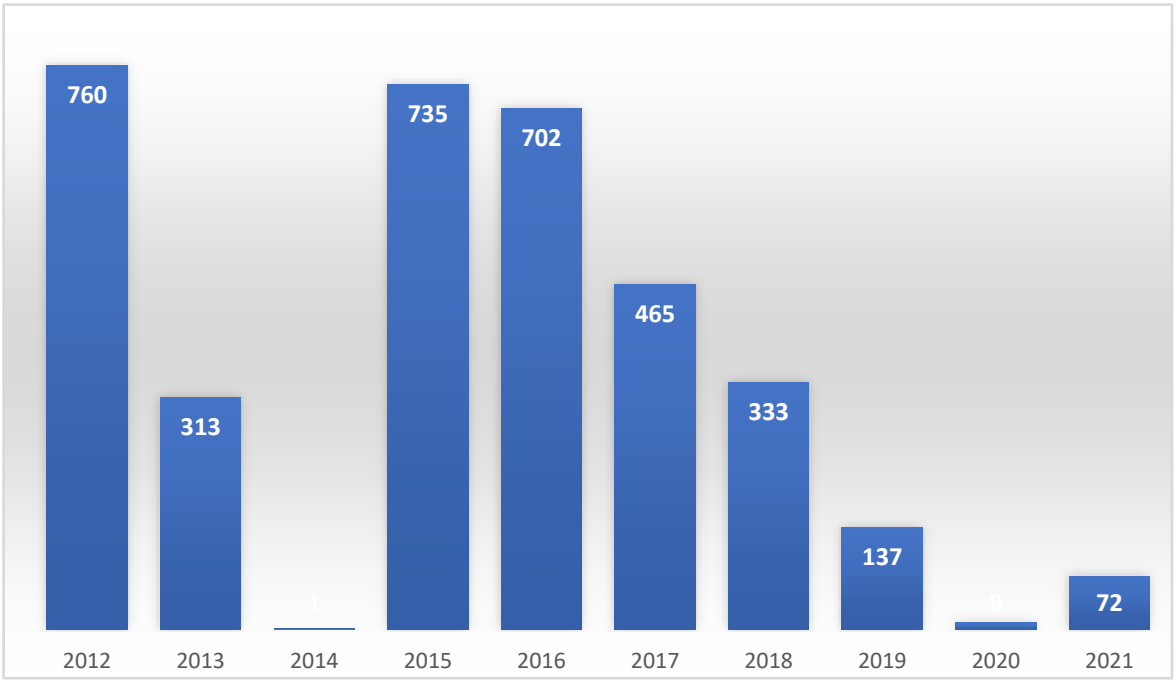

Wykres 8. Wartość zamówień rosyjskiego uzbrojenia przez Wietnam

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Storey I., The Russia-Ukraine War and its Potential Impact on Russia's Arms Sales to Southeast Asia, ISEAS, May2022, no. 47, s. 3–4.

W zmieniającym się środowisku bezpieczeństwa, Hanoi zależy na przyspieszeniu wdrażanej już dywersyfikacji kierunków współpracy wojskowej. W 2016 roku, w trakcie spotkania z prezydentem T. Quangiem w Hanoi, prezydent B. Obama ogłosił przełomową decyzję o całkowitym zniesieniu embarga na sprzedaż broni dla Wietnamu, usuwając w ten sposób, jak dodał, kolejną pozostałość po Zimnej Wojnie[748]. Według danych opublikowanych w kwietniu 2023 r. przez Departament Stanu USA w latach 2016–2021 Stany Zjednoczone zezwoliły na eksport artykułów obronnych do Wietnamu o wartości ok. 30 mln, w ramach bezpośredniej sprzedaży komercyjnej oraz o wartości ok. 160 mln USD w ramach rządowego programu *Foreign Military Sales*. Wśród najważniejszych transakcji departament wymienia systemy kontroli ognia, noktowizory, elektronikę, broń palną[749]. W kolejnym sześcioletnim planie, w latach 2017–2022 Wietnam otrzymał ok. 90 mln USD wsparcia w ramach programu *Foreign Military Financing* na zakup amerykańskiego uzbrojenia. Dodatkowo, Departament

[748] Departament Obrony USA, Lifting Embargo Allows Closer U.S., Vietnam Cooperation, Obama, Carter Say, 16.05.20126, https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/779762/lifting-embargo-allows-closer-us-vietnam-cooperation-obama-carter-say/ (dostęp: 02.05.2023).

[749] Departament Stanu USA, U.S. Security Cooperation With Vietnam, 11.04.2023, https://www.state.gov/u-s-security-cooperation-with-vietnam/ (dostęp: 02.05.2023).

Stanu przekazał Wietnamowi ok. 80 mln USD na wsparcie promowanej przez USA w regionie strategii Indo-Pacyfiku[750]. Drugim największym partnerem Wietnamu jeśli chodzi o zakupy uzbrojenia jest Izrael. Tel Aviv zdecydował się przekazać Hanoi technologię produkcji nowoczesnej broni, w tym karabinów szturmowych Galil ACE 31/32, które mają zastąpić bardzo popularne w Wietnamie (i nie tylko) karabinki AK-47, pot. Kałasznikowy[751]. W 2015 roku Wietnam kupił izraelski system obrony powietrznej Spyder firmy Rafael za 600 mln USD, co stanowiło największą w historii transakcję wojskową między tymi dwoma krajami, obecnie Hanoi rozważa zakupienie kolejnego izraelskiego systemu obrony powietrznej, Barak 8 – oba systemy powinny zwiększyć zdolność Wietnamu do ograniczenia, czy też wyizolowania pola walki (ang. *anti-access/area denial*, A2/AD)[752]. Istotnym partnerem dla Wietnamu są Indie. Współpraca wietnamsko-indyjska wpisuje się w promowaną przez New Deli wizję Indo-Pacyfiku i inicjatywę „*Act East*", mającą na celu zwiększenie siły odziaływania Indii w regionie. W 2022 r. Indie przekazały Wietnamowi 12 łodzi patrolowych, z których pięć zostało zbudowanych w Indiach, a pozostałe w Wietnamie w ramach indyjskiego wsparcia finansowego o wartości 100 mln USD[753]. Oba kraje podpisały również „wspólną deklarację indyjsko-wietnamskiego partnerstwa obronnego do 2030 r.", której celem jest zwiększenie zakresu i skali dwustronnej współpracy obronnej. Dodatkowo Indie zgodziły się na uruchomienie dla Wietnamu linii kredytowej o wartości 500 mln USD[754]. Rozważany jest także zakup przez Wietnam bardzo skutecznych pocisków manewrujących BrahMos, lecz ze względu na fakt, że BrahMos jest wspólnym przedsięwzięciem indyjsko-rosyjskim może nie dojść do transakcji (obawa przed amerykańskimi sankcjami, CAATSA)[755]. Wietnam również dąży do rozwijania współpracy z pozostałymi państwami tworzącymi Quad, tj. z Japonią i Australią. W 2020 r. Tokio zgodziło się udzielić Hanoi niskooprocentowanej pożyczki na wsparcie budowy sześciu

[750] Ibid.

[751] E. Boguslavsky, Vietnam Army to Field indigenous Version of Galil ACE Assault Rifles, Israel Defence, 27.02.2022, https://www.israeldefense.co.il/en/node/53755 (dostęp: 02.05.2023).

[752] Y. Melman, Vietnam Eyes Purchase of Israeli Air-defense System, Haaretz, 18.08.2022, https://www.haaretz.com/israel-news/security-aviation/2022-08-18/ty-article/.premium/vietnam-israel-arms-sales-air-defense-system-barak-8/00000182-b1d5-d5c6-a59f-b9dfb5f90000 (dostęp 22.01.2023).

[753] P. Saha, India-Vietnam defence ties get a major push: Decoding why Rajnath Singh's Hanoi visit was so important, Observer Research Foudation, 28.06.2022, https://www.orfonline.org/research/india-vietnam-defence-ties-get-a-major-push/ (dostęp: 02.05.2023).

[754] Biuro Informacji Prasowej Rządu Indii, Joint Vision Statement on India-Vietnam Defence Partnership towards 2030' signed to enhance defence cooperation, 09.06.2022, https://www.pib.gov.in/PressReleasePage.aspx?PRID=1831981 (dostęp: 02.05.2023).

[755] Storey I., BrahMos Supersonic Missiles: poised to buoy New Delhi's arms exports?, FULCRUM, 16.02.2023, https://fulcrum.sg/brahmos-supersonic-missiles-poised-to-buoy-new-delhis-arms-exports/ (dostęp: 02.05.2023).

okrętów patrolowych dla straży przybrzeżnej oraz uzgodniono w tym samym roku zasady transferu japońskiego sprzętu obronnego i technologii[756]. W 2021 r. podpisano porozumienie rozszerzające współpracę wojskową o wspólne ćwiczenia, transfer technologii oraz obronę przed cyberatakami[757]. Z Australią, z którą Wietnam w najbliższym czasie planuje nawiązać wszechstronne partnerstwo strategiczne[758], współpraca koncentruje się przede wszystkim na szkoleniu personelu wojskowego[759] i wspólnych ćwiczeniach[760]. Oba państwa utrzymują regularne kontakty w ramach dialogu odnoszącego się do bezpieczeństwa koncentrując się na problemach imigracji, ochrony danych, czy cyberbezpieczeństwa[761].

Należy jednak zauważyć, że na program wzmacniania wietnamskiego potencjału obronnego oprócz zmiennych zewnętrznych wpływ mają również czynniki wewnętrzne. Zainicjowana w 2016 r. przez sekretarza generalnego Tronga wojna z korupcją w istotnym stopniu przyczynia się do ograniczania dynamiki prowadzonej przez Hanoi modernizacji sił zbrojnych oraz realizowania właściwej polityki zakupowej[762]. Apogeum działań antykorupcyjnych przypadło na początek 2023 r, kiedy. doszło do spektakularnej dymisji prezydenta i przewodniczącego Rady Obrony Narodowej i Bezpieczeństwa Nguyena Xuan Phuca. Wprawdzie rezygnacja prezydenta była konsekwencją skandali związanych z reakcją władz na pandemię Covid-19[763], lecz szacuje się, że niejasności w funkcjonowania armii przyczyniły się do aresztowania setek urzędników państwowych, funkcjonariuszy policji oraz generałów wietnamskiej armii[764]. Gdy w kwietniu 2022 r., dwa miesiące po agresji Rosji na

[756] The International Institute for Strategic Studies, Arming Vietnam: widened international-security relations in support of military-capability development, IISS Report, March 2023, s. 13.
[757] Ministerstwo Obrony Japoni, Japan-Vietnam Defense Ministers' Meeting, 11.09.2021, https://www.mod.go.jp/en/article/2021/09/354a299a77136901a283c7aec3c2b4b90a9510ab.html (dostęp: 02.05.2023)
[758] Kancelaria Premiera Australii, Strengthening Australia's Relationship with Vietnam, 30.11.2022, https://www.pm.gov.au/media/strengthening-australias-relationship-vietnam (dostęp: 23.04.2023).
[759] Ministerstwo Obrony Australii, Skills sharpened in Vietnam, 15.07.2022, https://www.defence.gov.au/news-events/news/2022-07-15/skills-sharpened-vietnam (dostęp: 04.05.2023); Ambasada Australii w Wietnamie, Defence Cooperation Program, https://vietnam.embassy.gov.au/hnoi/DefCoop.html (dostęp: 04.05.2023).
[760] M. Vu, Australia, Vietnam navies boost maritime security cooperation, The Hanoi Times, 21.09.2021, https://hanoitimes.vn/australia-vietnam-navies-boost-maritime-security-cooperation-318764.html (dostęp: 04.05.2023).
[761] Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego SRW, Australia, Vietnam co-hold 3rd Deputy-Ministerial Security Dialogue, 24.02.2023, https://en.bocongan.gov.vn/international-relations-cooperation/australia-vietnam-co-hold-3rd-deputy-ministerial-security-dialogue-t9783.html (dostęp: 04.05.2023).
[762] M. Nga, Vietnam Party chief expands corruption crackdown to military, Vietnam Express, 09.01.2019, https://e.vnexpress.net/news/news/vietnam-party-chief-expands-corruption-crackdown-to-military-3866360.html (dostęp: 21.04.2023).
[763] M. Chatys, Monitor ASEAN, Ośrodek Spraw Azjatyckich, nr 1, 2023 s. 5.
[764] L.H. Hiep, Vietnam's New Graft Scandal Sets Back Anti-Corruption Drive, 19.01.2022, https://fulcrum.sg/vietnams-new-graft-scandal-sets-back-anti-corruption-drive/ (dostęp: 25.04.2023).

Ukrainę, aresztowano pięciu generałów wietnamskiej Straży Przybrzeżnej[765], w wietnamskich mediach pojawiła się konstatacja, że na Ukrainie giną rosyjscy generałowie, natomiast Wietnam traci swoich generałów nawet bez walki[766].

Wobec nałożonych na siebie ograniczeń w nawiązywaniu formalnych sojuszy, równoważenie wewnętrzne polegające na rozbudowie własnego przemysłu obronnego oraz, co szczególnie istotne, prowadzeniu wielowektorowej polityki zakupów uzbrojenia może stanowić ważny raczej sygnał dotyczący wektorów prowadzenia wietnamskiej polityki bezpieczeństwa. Kierunki z których Wietnam importuje uzbrojenie stanowią ważną informację płynącą z Hanoi z którymi państwami Wietnam pragnie zacieśnić swoje relacje wojskowe. Decyzje o wyborze konkretnego dostawcy skutkują związaniem się na wiele lat chociażby w zakresie doradztwa wojskowo-technicznego czy konserwacji i modernizacji otrzymanej broni. W ten sposób, Hanoi stara się prowadzić politykę zbliżenia z innymi państwami w dziedzinie bezpieczeństwa bez bezpośredniego narażania się na głos sprzeciwu płynący z Pekinu.

5.4. Charakterystyka wietnamskiego *hedgingu*. Współpraca i rywalizacja

Analizując strategię Wietnamu wobec zmieniającego się środowiska bezpieczeństwa na Zachodnim Pacyfiku w oparciu o dane statystyczne, dokumenty publikowane przez władze w Hanoi i instytuty badawcze oraz obserwację procesów zachodzących wewnątrz kraju jak również w polityce zagranicznej należy stwierdzić, że wietnamska polityka charakteryzuje się szeregiem działań które charakteryzują się przeciwnymi wektorami. Uwzględniając interesy gospodarcze i pokrewieństwo ideologiczne pomiędzy komunistycznymi partiami rządzącymi w obu państwach Hanoi dąży do utrzymywania bliskich kontaktów ekonomiczno-dyplomatycznych z Pekinem. Wysoki stopień współzależności, szczególnie jeśli chodzi o wymianę handlową, jest istotnym czynnikiem pobudzającym społeczno-gospodarczy rozwój Wietnamu. Z drugiej natomiast wzrost potencjału gospodarczego umożliwia Chinom intensywną rozbudową potencjału militarnego, co w połączeniu z rosnącymi aspiracjami Pekinu do prowadzenia wielkomocarstwowej polityki w regionie może budzić w Hanoi uzasadniony niepokój. Mając powyższe na uwadze, Wietnam dąży do równoważenia rosnącej potęgi swojego północnego sąsiada poprzez utrzymywanie rozbudowanej sieci powiązań,

[765] Radio Free Asia, Vietnamese coast guards accused of corruption face up to 17 years, 14.07.2023, https://www.rfa.org/english/news/vietnam/corrupt-coast-guards-may-be-jailed-for-17-years-07142022083541.html (dostęp: 25.04.2023).

[766] L.H. Hiep, Corruption is the Worst Enemy of the Vietnamese Army, Fulcrum, 22 April 2022, https://fulcrum.sg/corruption-is-the-worst-enemy-of-the-vietnamese-army (dostęp: 29.04.2023).

również w dziedzinie bezpieczeństwa, z pozostałymi graczami w regionie oraz ze Stanami Zjednoczonymi, które dysponują największym potencjałem wojskowym oraz siecią sojuszy na Zachodnim Pacyfiku. Wietnamska strategia wobec rosnącej potęgi Chin, którą charakteryzuje ta specyficzna dwoistość, jest często określana w oficjalnych dokumentach oraz przez ekspertów jako przenikające się na wszystkich płaszczyznach wzajemnych stosunków współpraca i rywalizacja. Komunistyczne władze Hanoi wyzbyły się ideologicznych ograniczeń, które mogły kształtować realizowaną przez nie „wielką strategię" i w swoich oficjalnych dokumentach podkreślają, że koncepcja *cooperation and struggle* jest głównym elementem definiującym jej stosunek wobec wszystkich międzynarodowych aktorów. Podstawowym założeniem przy takim postrzeganiu relacji z innymi państwami jest z jednej strony przyjęcie, że „Wietnam dąży do współpracy ze wszystkimi krajami w oparciu o wzajemnego szacunku w imię pokoju, niepodległości, demokracji i postępu społecznego"[767] a z drugiej, że „należy wiązać rywalizację wojskową z rywalizacją w polityce, dyplomacji, gospodarce i kulturze, tak aby żadne państwo nie naruszyło wietnamskiej niezależności, suwerenności, czy interesów narodowych"[768]. Zatem jedynym merytorycznym kryterium prowadzenia polityki zagranicznej przez rządzącą Wietnam partię komunistyczną jest pragmatyczna ocena swoich międzynarodowych partnerów, w tym Chińskiej Republiki Ludowej. Nadrzędnymi celami, (tzw. ang. *core interests)* zdefiniowanymi przez Hanoi przy konstruowaniu swojej strategii bezpieczeństwa są (1) zachowanie niepodległości i integralności terytorialnej państwa, (2) wzrost gospodarczy i rozwój społeczno-ekonomiczny kraju oraz (3) wzmocnienie pozycji i prestiżu Wietnamu na świecie[769]. Te trzy wyznaczone przez wietnamskie władze filary prowadzenia polityki są również najważniejszymi wyznacznikami legitymizującymi utrzymywanie się Komunistycznej Partii Wietnamu u władzy.

Posiłkując się metodą badawczą C. Kuika, należy zwrócić uwagę na trzy najważniejsze komponenty strategii realizowanej przez Wietnam wobec Chin. Ich wewnętrzna struktura opiera się na współistnieniu mechanizmów o przeciwstawnych wektorach. Każdej postawie ukierunkowanej na maksymalizowanie korzyści wynikających z sąsiedztwa z rosnącymi w siłę Chinami towarzyszy działanie zabezpieczające, uwzględniające ewentualne pogorszenie się relacji chińsko-wietnamskich.

[767] Ministerstwo Obrony SRW, 2019 Viet Nam National Defence…, op. cit., s. 112.
[768] Ibid., s. 22.
[769] Communist Review, Securing the interests of nation and people in the current international context, 22.03.2023, https://www.tapchicongsan.org.vn/web/english/international/detail/-/asset_publisher/ZeaSwtFJtMgN/content/securing-the-interests-of-nation-and-people-in-the-current-international-context (dostęp: 05.05.2023).

Po pierwsze, na płaszczyźnie gospodarczej, równolegle do pragmatycznego podejścia polegającego na wykorzystaniu współzależności gospodarczej w rozwoju kraju, Hanoi prowadzi działania zabezpieczające polegające na dywersyfikacji kierunków swoich relacji gospodarczych, aby uniknąć nadmiernego uzależnienia od chińskiej potęgi gospodarczej. Chiny są obecnie najważniejszym partnerem handlowym Wietnamu: pierwszym jeśli idzie o import i drugim, po USA, najważniejszym kierunkiem eksportowym. Chiny są też wraz z Hong-Kongiem czwartym największym inwestorem w Wietnamie. Poza wymianą handlową Wietnam skutecznie wykorzystuje napędzaną przez Chiny koniunkturę gospodarczą w regionie i dzięki przesuwaniu się gospodarczego centrum świata do Azji[770] dynamika wzrostu PKB Wietnamu w latach 2016–2019 wynosiła 7,1 proc. w czasie pandemii Covid-19 2,7 proc., natomiast w 2022 r. ów wzrost wyniósł aż 8 procent[771]. Dzięki stałemu wzrostowi gospodarczemu władze Hanoi mogą wyznaczać ambitne cele: zgodnie z założeniami przyjętymi w 2021 r. na ostatnim, trzynastym kongresie partii do 2025 r. Wietnam ma osiągnąć status państwa o niższym-średnim dochodzie; do 2030 r. będzie krajem rozwijającym się z dochodem na poziomie wyższym-średnim, a do 2045 r. ma stać się krajem rozwiniętym o wysokim dochodzie. Poza wymiernymi korzyściami ekonomicznymi zapewnienie stałego wzrostu gospodarczego jest ważnym istotnym czynnikiem uzasadniającym funkcjonowanie monopartyjnego reżimu w Hanoi. Od czasów reform *doi moi* trwały rozwój społeczno-ekonomiczny jest ważnym argumentem, analogicznie podobnie jak to ma miejsce w ChRL, za pozostawieniem komunistycznej partii przy władzy. Jednakże, wraz z nadmiernym uzależnianiem się Wietnamu od Chin rośnie ryzyko, że Pekin może sięgnąć po politykę wymuszeń i szantażu ekonomicznego wobec swojego południowego sąsiada, wówczas gdy interesy obu państw będą ze sobą kolidowały. Z tego też powodu maksymalizacji korzyści ekonomicznych wynikających z sąsiedztwa Chin towarzyszy realizowana przez wietnamskie władze polityka rozbudowania swoich relacji gospodarczych. Poprzez liczne porozumienia o wolnym handlu Hanoi stara się zmniejszyć ryzyko negatywnych konsekwencji (tj, wymuszeń ekonomicznych), wynikających z potencjalnego konfliktu z Pekinem. Jak pokazują liczne przykłady (m.in. Australii, Korei Południowej czy Litwy), Chiny nie wahają się poprzez sankcje czy embargo ‘ukarać’ swojego partnera, gdy realizowana przez niego polityka stoi w sprzeczności z interesami Pekinu. Mające tego świadomość wietnamskie władze podpisały dotychczas aż piętnaście porozumień o wolnym handlu (dwa kolejne są w trakcie negocjacji) oraz aktywnie uczestniczą

[770] Komisja Europejska, Economic power shifts, Competence Centre on Foresight, 13.02.2020, https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/topic/expanding-influence-east-south/power-shifts_en (dostęp: 05.05.2023).

[771] Bank Światowy, Harnessing The potential of services sevtorfor growth, Taking Stock Raport, East Asia and Pacific, March 2023, s. 11–13.

w transkontynentalnych projektach gospodarczych (RCEP, CPTTP). Prowadząc wielowektorową politykę gospodarczą na różnych płaszczyznach, w oparciu o dwustronne i wielostronne porozumienia wietnamskie władze chcą prezentować się jako „Szwajcaria ASEAN", która w liberalnej teorii współzależności dostrzega bardzo istotny element wdrażanej przez Hanoi strategii. Realizowanie tak zarysowanej dwutorowej, pragmatycznej polityki gospodarczej polegającej na maksymalizowaniu korzyści gospodarczych wynikających ze współpracy z Chinami przy jednoczesnej dywersyfikacji kierunków relacji handlowych spełnia nakreślone przez C. Kuika wymagania *hedgingu* ekonomicznego.

Drugim istotnym elementem wietnamskiej strategii wobec rosnącej potęgi Chin jest 'wiążące zaangażowanie' Pekinu, czyli rozbudowa relacji z Chinami poprzez utrzymywanie bilateralnych kanałów dyplomatycznych oraz tworzenie międzynarodowych platform ułatwiających dwustronne i wielostronne kontakty z mocarstwem. Celem takiej polityki jest wdrożenie mechanizmów, narzędzi oddziaływania i systemu zachęt, które byłyby skuteczne w nakłanianiu Pekinu do przestrzegania międzynarodowych norm i zasad[772]. Hanoi realizuje tę politykę przede wszystkim poprzez (1) rozbudowaną sieć trzystopniowej, bezpośredniej komunikacji z Pekinem na poziomie państwa (dialog na poziomie urzędników państwowych), na poziomie lokalnym (kontakty pomiędzy prowincjami, w szczególności przygranicznymi) oraz na poziomie relacji międzypartyjnych (kontakty między sekretarzami partii, działaczami niższego szczebla, międzypartyjnymi komisjami) oraz (2) międzynarodowe fora, takie jak ASEAN Regional Forum, APEC, czy Mekong-Lancang Cooperation. Najważniejszymi korzyściami tego pierwszego kanału komunikacji są po pierwsze, możliwość bezpośredniego wyartykułowania i przedyskutowania wrażliwych tematów, takich jak problemy w handlu przygranicznym[773], kwestia Morza Południowochińskiego[774] czy Mekongu[775], po drugie obie strony mogą wykazać, zarówno na zewnątrz jak i na użytek polityki krajowej, że pomimo istniejących punktów spornych oba państwa są w stanie prowadzić wielopłaszczyznowy dialog. Podstawową zaletą tej drugiej formy komunikacji, odbywającej się za pośrednictwem międzynarodowych organizacji, jest dla Hanoi przede wszystkim umiędzynarodowienie konfliktów, w szczególności na Morzu Południowochińskim. Dzięki wspólnemu stanowisku z państwami toczącymi z Pekinem analogiczne spory Hanoi po pierwsze, liczy na większą

[772] C. C. Kuik, How Do Weaker States Hedge?…, op. cit., s. 6.
[773] L. Sun, China, Vietnam agree to smooth border restrictions after coronavirus disrupts trade, South China Morning Post, 22.01.2022 https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3163448/china-vietnam-agree-smooth-border-restrictions-after (dostęp: 05.05.2023).
[774] MSZ ChRL, Xi Jinping Holds Talks with General Secretary of the CPV Central Committee Nguyen Phu Trong, 31.10.2022, https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202211/t20221104_10800470.html (dostęp: 05.05.2023).
[775] Xinhua, China, Vietnam vow to promote ties, jointly advance Lancang-Mekong cooperation, 19.02.2020, http://www.news.cn/english/2020-02/19/c_138799432.htm (dostęp: 05.05.2023).

sprawczość i szybsze osiągnięcie pożądanych rezultatów, po drugie, wypracowanie wspólnego komunikatu w ramach szerszej platformy czy organizacji rozkłada odpowiedzialność na większą liczbę podmiotów i co się z tym wiąże zmniejsza zagrożenie ze strony Pekinu. Przykładem takiego działania jest współpraca ASEAN – Chiny w wypracowaniu wspólnego stanowiska dotyczącego Morza Południowochińskiego [776]. Podpisanie w 2002 roku Deklaracji w sprawie postępowania stron na Morzu Południowochińskim świadczy o szansach jakie daje wspólne występowanie w sporze z Pekinem. Z drugiej jednak strony, niezdolność do wypracowania wiążącego kompromisu w ramach negocjowanego od 20 lat Kodeksu postępowania na Morzu Południowochińskim pokazuje granice w angażowaniu się Pekinu w ramach międzynarodowych instytucji i obowiązujących praw [777]. Wietnamskie władze, dostrzegając powyższe ograniczenia w wywieraniu skutecznej presji na Pekin, starają się rozbudować sieć dyplomatycznych powiązań z podmiotami mogącymi pomóc im w skutecznym równoważeniu presji ze strony potężnego sąsiada. Rząd w Hanoi w ciągu ostatnich lat nawiązał z innymi państwami trzydzieści partnerstw, w tym siedemnaście strategicznych i trzynaście wszechstronnych. Wprawdzie zawarte partnerstwo nie jest wiążącym porozumieniem, które zobowiązywałoby sygnatariuszy do podejmowania konkretnych działań, lecz jest ważnym sygnałem dotyczącym wyboru kierunków realizowanej polityki zagranicznej. Spośród stałych członków Rady Bezpieczeństwa ONZ Hanoi zawarło partnerstwa strategiczne z Chinami (2008), Rosją (2012), Wielką Brytanią (2010) i Francją (2013). W 2014 r. wietnamskie władze podpisały poszerzone partnerstwo strategiczne z Japonią, a w 2016 r. z kluczowym graczem w regionie, posiadającym coraz większe aspiracje, tj. z Indiami. Brak zawartego partnerstwa o charakterze strategicznym z USA można postrzegać jako element prowadzonej przez Wietnam zręcznej dyplomacji, polegającej na pozostawieniu dla siebie atutów, które następnie można przywołać w sytuacji, gdy relacje z Pekinem ulegną pogorszeniu. W 2022 r. władze a Hanoi podniosły status partnerstwa z Koreą Południową ze strategicznego na wszechstronne i strategiczne, natomiast w 2023 roku planowane jest podniesienie rangi partnerstwa z Australią także do poziomu wszechstronnego i strategicznego. Kierunki prowadzenia wietnamskiej polityki zagranicznej i zacieśnianie współpracy z państwami będącymi sojusznikami traktatowymi USA może być traktowane jako sygnał wysłany w stronę Pekinu, że wobec regularnych naruszeń wietnamskiej wyłącznej strefy ekonomicznej na Morzu

[776] L.H. Hiep, Vietnam's Position on the South China Sea Code of Conduct, ISEAS, no. 22, 2019, s. 1–8.

[777] ASEAN, Joint Statement on The 20th Anniversary of The Declaration on The Conduct of Parties in The South China Sea, 21.11.2022, https://asean.org/joint-statement-on-the-20th-anniversary-of-the-declaration-on-the-conduct-of-parties-in-the-south-china-sea/ (dostęp: 05.05.2023).

Południowochińskim przez chińskie statki Hanoi nie będzie pozostawało bierne. Równoczesne realizowanie przez Wietnam polityki angażowania Chin w ramach rozbudowanej dwu i wielostronnej dyplomacji oraz prowadzenie wielowektorowej polityki zagranicznej koncentrującej się m.in. na graczach dysponujących największym potencjałem na Zachodnim Pacyfiku można określić jako *hedging* polityczny.

Trzecim komponentem tworzącym całościową strategię Hanoi jest ograniczony *bandwagoning* wobec Pekinu realizowany równolegle z działaniami zabezpieczającymi przed wytworzeniem się struktury hierarchicznej w relacjach z Chinami. Istotą ograniczonego *bandwagoningu* jest działanie mające na celu maksymalizację korzyści poprzez selektywną gotowość do ustępstw wobec swojego potężnego sąsiada odrzucając jednocześnie całkowite podporządkowanie czyli strategię, która stanowiłaby jednoznaczną akceptację dla czystej formy *bandwagoningu* w relacjach z Chinami[778]. Wyznacznikiem stopnia podporządkowania się polityce realizowanej przez Pekin jest stosunek Hanoi do kwestii zdefiniowanych przez Chiny jako nadrzędne dla interesów państwa (ang. *core interests*), czyli takich jak: suwerenność, bezpieczeństwo, integralność terytorialna, ustrój oraz rozwój gospodarczy i społeczny. Wobec tak nakreślonych chińskich priorytetów postawa Hanoi nie jest jednoznaczna. Kwestia kontynentalnej integralności terytorialnej Chin nie budzi w Hanoi żadnych wątpliwości – Tybet i Sinciang są częścią Chin. Wietnam uznaje politykę jednych Chin z Pekinem, nie zaś Tajpej, reprezentującym „jedne Chiny". Biskość ideologiczna obu państw sprawia, że fundamenty ustrojowe ChRL są w pełni akceptowalne przez władze w Wietnamie. Co więcej, podejrzliwość Hanoi wobec promowanych przez amerykańskie władze ruchów demokratycznych czy ruchów na rzecz praw człowieka jest czynnikiem zbliżającym oba reżimy[779]. Wobec dużych, geoekonomicznych projektów (Inicjatywa Pasa i Szlaku, Globalna Inicjatywa Rozwoju), które mają być siłą napędową nowego ładu światowego lansowanego przez Pekin, ekonomicznym komponentem „Pax Sinica", wietnamskie władze zachowują rezerwę – w oficjalnych komunikatach są tym inicjatywom przychylne, lecz jeśli podda się analizie konkretne przedsięwzięcia można zauważyć, że ich liczba nie jest adekwatna do potencjału gospodarczego jakim dysponuje Wietnam. Z perspektywy Chin kluczowe są roszczenia na Morzu Południowochińskim, definiowane w kategoriach interesu narodowego. Sprawa ta wywołuje największe kontrowersje pomiędzy Pekinem i Hanoi oraz jest przedmiotem politycznych i militarnych konfrontacji pomiędzy

[778] C. C. Kuik, How Do Weaker States Hedge?…, op. cit., s. 11.
[779] M.S. Cogan, Strengthening US–Vietnam Relations in the Context of Human Rights, Journal of Indo-Pacific Affairs, Air University Press, March 2023, s. 1–47.

oboma państwami od prawie pięćdziesięciu lat (siłowe zajęcie Paraceli przez Chiny miało miejsce w 1974 r.). Uznawana przez Pekin linia dziewięciu kresek w żaden sposób nie da się pogodzić z interesami pozostałych państw roszczenia do tego akwenu, w tym oczywiście Wietnamu. W oficjalnym stanowisku władz w Pekinie ogłoszonym po wydaniu przez Trybunał Arbitrażowy w Hadze negatywnego dla Chin wyroku dotyczącego ich roszczeń na Morzu Południowochińskim, podkreślono, że Chiny „są gotowe kontynuować pokojowe rozwiązywanie sporów poprzez negocjacje i konsultacje z bezpośrednio zainteresowanymi państwami w oparciu o poszanowanie faktów historycznych" [780]. Jednakże rozumienie i interpretacja faktów historycznych przez chiński rząd jest przedstawiona w tym samym dokumencie, gdzie się jednoznacznie stwierdza, że „Chiny mają historyczne prawa do Morza Południowochińskiego" [781]. Hanoi, mając świadomość bardzo negatywnego nastawienia wietnamskiego społeczeństwa do Chin, nie może pozwolić na poważniejsze ustępstwa wobec Pekinu w tej kwestii[782]. Podejmowane próby wspólnego wydobywania złóż znajdujących się w Zatoce Tonkijskiej zostały szybko przerwane wobec obaw o reakcję opinii publicznej w obu krajach[783]. Biorąc pod uwagę ogromną dysproporcję potencjałów militarnych Hanoi musi więc realizować bardzo przemyślaną strategię pośredniego równoważenia, która zwiększa szanse Wietnamu na obronę swoich interesów: integralności terytorialnej, praw do połowów i eksploatacji surowców z dna Morza Południowochińskiego[784]. Równoważenie chińskiej potęgi powinno być jednak prowadzone bez narażenia się na ostrą reakcję Pekinu, który obawia się przejścia swojego południowego sąsiada w orbitę wpływów Waszyngtonu. Uwzględniając powyższe uwarunkowania, Wietnam wysyła w stronę Chin koncyliacyjne sygnały, że w ramach realizowanej przez siebie polityki samoograniczeń sojuszniczych, znanej jako „cztery nie", nie wyraża zgody na zawarcie formalnego sojuszu z największym rywalem Chin – USA (ani z żadnym innym państwem), nie zgadza się na stacjonowanie na swoim terytorium obcych wojsk, nie wystąpi zbrojnie z jednym państwem przeciwko innemu, ani też nie dopuszcza użycia siły, lub groźby użycia siły w międzynarodowych relacjach. Hanoi w tej sytuacji swoje wysiłki koncentruje na (1), rozbudowie własnego potencjału

[780] MSZ ChRL, Statement of the Government of the People's Republic of China on China's Territorial Sovereignty and Maritime Rights and Interests in the South China Sea, 12.07.2016, https://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt_665385/2649_665393/201607/t20160712_679472.html (dostęp: 05.05.2023).

[781] Ibid.

[782] H. Cotillon, Territorial disputes and nationalism: a comparative case study of China and Vietnam, Journal of Current Southeast Asian Affairs, vol. 36, no 1, 2017, s. 52.

[783] B. de Tréglodé, Maritime boundary delimitation and Sino-Vietnamese cooperation in the Gulf of Tonkin (1994–2016), China Perspectives, no. 3, 2016, s. 40.

[784] T.T. Thuy, M.N. Ngoc, „Vietnam's security challenges: priorities, policy implications and prospects for regional cooperation", [w:] E. Katahara (red.), *Security outlook of the Asia Pacific countries and its implications for the defense sector*, National Institute for Defense Studies, Tokyo 2013, s. 97.

obronnego oraz (2) na swoistej militarnej dyplomacji, polegającej na selektywnym udziale w ćwiczeniach wojskowych oraz prowadzeniu z wybranymi partnerami dialogu dotyczącego bezpieczeństwa. Jeśli chodzi o ten pierwszy element, to oczywiście Hanoi, które w przeciwieństwie do np. Japonii czy Filipin nie posiada amerykańskich gwarancji bezpieczeństwa, stara się w ramach swoich ograniczonych zasobów modernizować armię. Jednakże proces ten napotyka na trzy główne przeszkody: po pierwsze, zdolność Rosji do dostaw oraz modernizacji wietnamskiego sprzętu wojskowego (który stanowi ok. 70 proc. stanu posiadania wietnamskiej armii) jest obecnie prawie całkowicie ograniczona; po drugie, zainicjowana w 2016 r. kampania antykorupcyjna w dużej mierze sparaliżowała proces zakupów nowego sprzętu wojskowego; po trzecie, asymetria w budżecie wojskowym wynosi 50 do 1 na korzyść ChRL, a w liczbach nominalnych jest to 300 mld USA wobec 6 mld USD. Oznacza to, że Hanoi musi bardzo rozważnie kierować środki finansowe, tak aby ich wydatkowanie było najbardziej racjonalne. Jeśli zaś chodzi o drugi komponent wietnamskiego pośredniego równoważenia, czyli o współpracę z innymi państwami w dziedzinie obronności, to zasadza się ona na dwóch aspektach: po pierwsze Hanoi, w ramach ograniczonych zasobów wiąże się z innymi państwami kontraktami na zakup i modernizację uzbrojenia. Proces zastępowania poradzieckiego i rosyjskiego uzbrojenia jest bardzo kosztowny i będzie rozciągnięty w czasie. Wysiłek ten może się jednak Hanoi opłacić. Budowany w ten sposób system współzależności z nowymi dostawcami–państwami pozwala Hanoi na nawiązanie bliższych relacji wojskowo-politycznych chociażby w ramach szkoleń czy wymiany specjalistycznej kadry. Po drugie Wietnam bierze udział w ćwiczeniach wojskowych (RIMPAC) oraz jest zaangażowany w dialog odnoszący się do bezpieczeństwa z innymi państwami (Quad). Co więcej, w swojej ostatniej białej księdze obronności (2019 r.) wietnamskie władze po raz pierwszy odniosły się do promowanej przez USA koncepcji Indo-Pacyfiku stwierdzając, że „Wietnam jest gotowy do uczestnictwa w mechanizmach współpracy w zakresie bezpieczeństwa i obrony (…) w regionie Indo-Pacyfiku” [785]. Analizując ten zapis w kontekście bardzo negatywnych opinii chińskich władz odnośnie lansowanej przez USA nazwy „Indo-Pacyfik” (stawianej w opozycji do „Azji-Pacyfiku”[786]), należy stwierdzić, że Hanoi nie boi się mocno artykułować swojego stanowiska wobec kwestii bezpieczeństwa w regionie. Wietnamskie władze, zgodnie z realizowaną przez siebie

[785] Ministerstwo Obrony SRW, 2019 Viet Nam National Defence…, op. cit., s. 29.

[786] F. Heiduk, G. Wacker, From Asia-Pacific to Indo-Pacific, Significance, Implementation and Challenges, German Institute for International and Security Affairs, SWP Research Paper, no 9, 2020, s. 5, zob. też: MSZ CHRL, Wang Yi: The U.S. Indo-Pacific Strategy is Bound to Be a Failed Strategy, 22.05.2022, https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202205/t20220523_10691136.html (dostęp: 06.05.2023).

polityką trzymania dystansu do obu rywalizujących w regionie (i nie tylko) potęg, nie mogą się w pełni zaangażować w promowaną przez Waszyngton ideę Wolnego i Otwartego Indo-Pacyfiku (ang. *Free and Open Indo-Pacific*, FOPIP), lecz mogą wysyłać sygnały, że są zainteresowane obecnością USA (i jej 7. Floty) na Morzu Południowochińskim[787]. Takie podejście Hanoi wydaje się być bardzo racjonalne. Może ono świadczyć o tym, że wobec potężnej dysproporcji chińsko-wietnamskiego potencjału wojskowego, wietnamskim władzom może zależeć na kształtowaniu takiego środowisko bezpieczeństwa, w którym spór o Morze Południowochińskie jest elementem rywalizacji pomiędzy Chinami a *de facto* antychińskimi blokami militarnymi Quad i AUKUS, a w tym samym czasie władze w Hanoi będą mogły skoncentrować swój wysiłek obronny na lądzie. Biorąc powyższe pod uwagę, można stwierdzić, że realizowana przez Hanoi polityka ograniczonego *bandwagoningu* wobec Pekinu jest w pełni zabezpieczana przez podejmowane wysiłki wspierania własnej siły militarnej, spełniającej wymagania równoważenia pośredniego i jednocześnie *hedgingu* militarnego.

Analizując całościowo strategię Wietnamu wobec rosnącej potęgi Chin można stwierdzić, że posiada ona wszystkie atrybuty *hedgingu*. Realizowanie korzyści ekonomicznych, politycznych i dyplomatycznych wynikających z poprawnych relacji z Chinami są zabezpieczane przez działania o przeciwległych wektorach (*hedging* ekonomiczny, polityczny, militarny) na wypadek, gdyby środowisko bezpieczeństwa na Zachodnim Pacyfiku uległo zmianie, a relacje z mocarstwem uległy pogorszeniu. Taki pesymistyczny scenariusz jest jak najbardziej prawdopodobny, gdy sekwencja wydarzeń w Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej potoczy się zgodnie ze schematem charakterystycznym dla dylematu bezpieczeństwa, który G. Allison nazwał „pułapką Tukidydesa".

[787] N.C. Tung, Uneasy embrace: Vietnam's responses to the U.S. Free and Open Indo-Pacific strategy amid U.S.-China rivalry, The Pacific Review, vol. 35, no. 5, 2022, s. 884–914.

Zakończenie

Gdy w 1971 roku prezydent USA R. Nixon stwierdził, że Chiny są już supermocarstwem, jego słowa były interpretowane jako wypowiedziane na wyrost [788]. Stosunki chińsko-amerykańskie należało podówczas postrzegać przez pryzmat geopolitycznej rywalizacji dwóch bloków, w której zbliżenie pomiędzy oboma państwami, było podyktowane racjonalną kalkulacją wymierzoną we wspólnego przeciwnika i główne zagrożenie dla obu państw, jakim był Związek Radziecki. Ponad pół wieku później, dzięki zarzuceniu przez władze w Pekinie maoistowskiej ideologii i skutecznemu wdrożeniu pod koniec lat 70. prorynkowych reform utożsamianych z Deng Xiaopingiem, postrzeganie Chin w kategoriach mocarstwa, czy supermocarstwa budzi wśród badaczy coraz mniej wątpliwości. Po zakończeniu Zimnej Wojny i dwudziestoletnim okresie dominacji Stanów Zjednoczonych na arenie międzynarodowej można zaobserwować proces osłabiania się pozycji USA, również w regionie Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej. Zarówno jedna jak i druga zmiana jaka się dokonała, okazuje się mieć poważne implikacje dla Japonii i Wietnamu, które nie dysponując potencjałem zbliżonym do ChRL muszą przyjąć optymalne strategie wobec zmieniającej się architektury bezpieczeństwa i niepewności odnośnie jej przyszłego kształtu. Z jednej strony strategie te powinny zawierać mechanizmy dostosowawcze pozwalające na dopasowanie się do kształtującego się nowego regionalnego porządku międzynarodowego, z drugiej zaś mają dostarczać instrumentarium, które w zamierzeniu ma im pomóc wpływać na wyłaniający się ład, który byłby zgodny ich interesami.

Wzrost potęgi Chin i przesuwanie się globalnego punktu ciężkości z obszaru euroatlantyckiego na Wschód wydaje się być trwałą tendencją, która będzie główną zmienną kształtującą układ sił w Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej. Obserwowany kierunek przemian i wyłaniający się regionalny porządek międzynarodowy, w którym Pekin, dzięki wzmocnieniu swojej pozycji gospodarczej politycznej i militarnej, może prowadzić coraz bardziej aktywną politykę w regionie jest źródłem zarówno szans jak i wyzwań dla państw Zachodniego Pacyfiku. Z jednej strony podjęte przez Pekin w duchu liberalnej współzależności działania w sferze gospodarczej, takie jak powołanie Inicjatywy Pasa i Szlaku (IPS), członkostwo w Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) czy utworzenie Globalnej Inicjatywy Rozwoju (GIR) tworzą jednolitą i trwałą płaszczyznę

[788] K. Waltz „przyznanie" przez Nixona Chinom statusu mocarstwa uznał za „największy akt stworzenia od czasów Adama i Ewy" (ang. This was the greatest act of creation since Adam and Eve), zob.: Waltz K. N, Theory … op. cit., s. 130.

współpracy dla państw Azji i Pacyfiku, co z kolei sprawia że pojawia się szansa na czerpanie korzyści wynikających z intensyfikacji współpracy gospodarczej w regionie. Z drugiej zaś, coraz bardziej aktywna, asertywna, czy nawet agresywna postawa ChRL, w szczególności na Morzu Południowo i Wschodniochińskim, jest czynnikiem, który determinuje jakie działania i mechanizmy zabezpieczające będą podejmowały rządzące w Wietnamie i Japonii elity, aby skutecznie wdrożyć mechanizmy zabezpieczające przed nadmiernym uzależnieniem się od Pekinu.

Chiny są głównym partnerem handlowym zarówno Wietnamu jak i Japonii, stąd też współpraca gospodarcza z potężnym sąsiadem jest kluczowym elementem stabilizacji gospodarczej obu państw. W tym kontekście, koncentrowanie się kolejnych administracji w Waszyngtonie przede wszystkim na militarnym zaangażowaniu się na Zachodnim Pacyfiku (Czterostronny Dialog Bezpieczeństwa, Quad; Australia, United Kingdom, United States, AUKUS), czy szerzej - Indo-Pacyfiku, nie stanowi pełnej alternatywy czy też pełnego równoważenia, wobec chińskiej potęgi. Administracja Prezydenta Bidena wydaje się dostrzegać ten problem i poza próbami dodania istniejącym inicjatywom powiązanym z bezpieczeństwem (Quad) atrybutów gospodarczych czy społecznych, stara się również całościowo odnieść do oczekiwań państw regionu, czego przykładem jest utworzenie w 2022 r. Ram Gospodarczych Indo-Pacyfiku (Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity, IPEF). Mając jednak na uwadze wcześniejsze wycofanie się USA z inicjatywy Trans-Pacific Partnership (TPP) oraz krystalizowanie się azjatyckiej strefy wolnego handlu w oparciu o RCEP oraz IPS, które postrzegane są jako ważne elementy w rozszerzaniu chińskiej strefy wpływów w regionie, przedstawiane oferty przez Biały Dom wydają się niepełne i spóźnione. Chińsko-amerykańska rywalizacja stanowi ważną determinantę przy wyborze optymalnej strategii państw regionu, lecz jej jednowymiarowy charakter i skoncentrowanie się USA w głównej mierze na aspekcie wojskowym, skłania te państwa do postrzegania Waszyngtonu nie jako twórcę gospodarczej architektury w regionie czy propagatora gospodarczych norm i zasad, lecz przede wszystkim jako gwaranta bezpieczeństwa militarnego na Zachodnim Pacyfiku.

Ważnym punktem odniesienia dla państw regionu w opracowywaniu strategii bezpieczeństwa są azjatyckie organizacje międzynarodowe i platformy dialogu, które z jednej strony umożliwiają państwom członkowskim wypracowywanie i artykułowanie wspólnego podejścia wobec kluczowych dla regionu kwestii (Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej, ASEAN), z drugiej zaś tworzą mechanizmy związywania i angażowania Chin

w ramach rozbudowanych kanałów komunikacji (ASEAN Regional Forum, ARF; Asia-Pacific Economic Co-operation, APEC; East Asia Summit, EAS). Należy jednak zauważyć, że taka forma komunikacji napotyka na istotne ograniczenia, gdyż Pekin, preferuje kontakty bilateralne z regionalnymi partnerami, starając się jednocześnie unikać podpisywania wiążących umów, czego przykładem jest kodeks postępowania na Morzu Południowochińskim, negocjowane już od ponad dwudziestu lat porozumienie, mające na celu uregulowanie spornych kwestii na tym kluczowym dla całego Indo-Pacyfiku akwenie. Istnienie wzajemnych roszczeń w tym obszarze stanowi główną oś konfliktu pomiędzy Chinami a Wietnamem, który świadomy występującej między oboma państwami asymetrii w potencjale gospodarczym i militarnym dąży, aby właśnie w ramach szerszego porozumienia, kodeksu postępowania, ustalić obowiązujące na Morzu Południowochińskim reguły. W przypadku Japonii, konflikt z Chinami o wyspy (Senkaku) również jest jednym z najważniejszych punktów zapalnych w bilateralnych relacjach. Jednakże Japonia, którą obejmują gwarancje bezpieczeństwa USA, może wyrażać bezpośrednio i w bardziej stanowczy sposób swój sprzeciw, o czym świadczą wypowiedzi japońskich polityków, czy najnowsza, ogłoszona w grudniu 2022 r, strategia bezpieczeństwa.

Wybór strategii nie jest wyłącznie pochodną czynników płynących ze struktury międzynarodowego systemu. Zmiennymi determinującymi realizowanie konkretnej strategii są również, po pierwsze, interpretacja sygnałów pochodzących ze struktury systemu przez rządzące elity oraz to, w jaki sposób postrzeganie przez społeczeństwo określonego wyzwania, czy zagrożenia jest czynnikiem potęgującym bądź osłabiającym możliwą odpowiedź władz.

W Wietnamie kwestia zagrożenia ze strony Chin jest immanentnym elementem świadomości społecznej, kształtowanej przez dwa tysiące lat trudnego sąsiedztwa. Obecna bliskość ideologiczna obu reżimów wprawdzie pozwala na prowadzenie wielopoziomowego dialogu pomiędzy Pekinem a Hanoi, jednakże głęboka nieufność Wietnamczyków[789] wobec potężnego sąsiada zakreśla wyraźne granice ewentualnych ustępstw na rzec Pekinu. Antychińskie zamieszki, które wybuchły po zainstalowaniu chińskiej platformy wiertniczej w wietnamskiej wyłącznej trefie ekonomicznej, były tylko potwierdzeniem dla władz w Hanoi, że ewentualna polityka uległości wobec Chin na Morzu Południowochińskim może zagrozić nie tylko budowanym od 1991 r. chińsko-wietnamskim stosunkom, lecz również pozbawić je legitymacji do rządzenia. Również w Japonii ewolucja postaw społecznych

[789] Seah, S. et al., The State of Southeast Asia: 2023 Survey Report, "ISEAS", Singapore 2023, s. 44.

i percepcja chińskiego zagrożenia ma zasadnicze znaczenie dla obieranej strategii bezpieczeństwa.

Artykuł 9 uchwalonej po wojnie konstytucji ogranicza możliwość posiadania przez Japonię sił zbrojnych. Wprawdzie Tokio utrzymuje Siły Samoobrony, lecz finansowanie potencjału obronnego przez wiele lat było utrzymywane na relatywnie niskim poziomie, 1 proc. PKB, a zaangażowanie zbrojne poza granicami kraju, poza nielicznymi przypadkami[790], nie było rozważane. Jednakże zmiana otoczenia międzynarodowego – coraz bardziej asertywne Chiny, nieprzewidywalna Korea Północna oraz agresywna Rosja – wpierw (2016 r.) skłoniły japońskie władze do przyjęcia koncepcji tzw. „rozszerzonej obrony, umożliwiającej działanie poza granicami państwa w celu zbiorowej samoobrony sojuszników", a następnie (2022 r.) zaakceptowały „możliwość kontrataku" oraz wzrost wydatków na obronę (zbrojenia) do 2 proc. PKB do 2027 roku. Biorąc pod uwagę siłę japońskiej gospodarki oraz wysoki poziom rozwoju technologicznego, kierunki wytyczone w 2022 r. będą miały istotny wpływ na regionalny układ sił.

Powyższa analiza pozwala stwierdzić, że badanie postaw omawianych państw z perspektywy realizmu neoklasycznego, który dostrzega znaczenie siły w stosunkach międzynarodowych, ale jednocześnie uwzględnia czynniki wewnątrzpaństwowe w kreowaniu strategii, było właściwym założeniem.

Analizując strategie Japonii i Wietnamu, należy stwierdzić, że oba państwa starają się maksymalizować korzyści ekonomiczne wynikające z bliskości mocarstwa jaką są Chiny. Poprzez sieć wzajemnych powiązań handlowych oraz uczestnictwo we wspólnych projektach gospodarczych nie tylko stymulują swój rozwój, lecz jednocześnie, poprzez gospodarczą współzależność, zwiększają koszt ewentualnego naruszenia *status quo* przez Pekin. Równocześnie pomimo toczonych sporów na Morzu Wschodnio i Południowochińskim, utrzymują stosunki dyplomatyczne oraz rozwijają dwu i wielostronne relacje, za pomocą bezpośrednich kanałów komunikacji oraz uczestnicząc w organizacjach międzynarodowych i innych transnarodowych inicjatywach. W ten sposób prowadzą politykę angażowania i wiązania Chin w ramach obowiązujących w międzynarodowych stosunkach norm i zasad. Jednocześnie poprzez nawiązywanie relacji handlowych, bezpośrednie inwestycje zagraniczne, podpisywanie umów o wolnym handlu z państwami i organizacjami realizują konsekwentną

i pragmatyczną strategię ekonomicznej wielowektorowości, mającej na celu ograniczenie

[790] P. Midford, Japanese Public Opinion and the War on Terrorism: Implications for Japan's Security Strategy, Policy Studies, no. 27, 2006, s. IX.

uzależnienia się od potężnego sąsiada. Dodatkowo oba kraje dywersyfikują kierunki swojej aktywności politycznej, tak aby w razie pojawienia się sytuacji kryzysowej toczyć spory na arenie międzynarodowej z poparciem partnerów i sojuszników. Postawy o jakich tutaj mowa stanowią *hedging* ekonomiczny i polityczny. Tym samym pierwsza hipoteza pomocnicza została zweryfikowana pozytywnie.

Wietnam poza ekonomicznym i politycznym zaangażowaniem realizuje wobec Pekinu politykę ograniczonego podporządkowania, którego wyznacznikiem jest uznanie i dostosowanie się do niektórych strategicznych priorytetów ChRL, takich jak suwerenność państwa, bezpieczeństwo, integralność terytorialna, ustrój oraz rozwój gospodarczy i społeczny. Istotnym protokołem rozbieżności są roszczenia na Morzu Południowochińskim – zarówno Wietnam jak i Chiny nie dysponują w tej kwestii przestrzenią negocjacyjną. Brak akceptacji dla chińskich naruszeń wietnamskiej wyłącznej strefy ekonomicznej świadczy o tym, że podporządkowanie nie jest całkowite i dlatego nie możemy tutaj mówić o pełnym *bandwagoningu*. Aby zniwelować olbrzymią dysproporcję w potencjale militarnym oraz dysponować potencjałem do obrony swojej suwerenności i integralności terytorialnej wietnamskie władze realizują politykę pośredniego równoważenia. Polityka ta zasadza się na dwóch fundamentach: po pierwsze, w ramach swoich ograniczonych możliwości Wietnam przeprowadza modernizację swojej armii, po drugie zaś, przestrzegając zasad ujętych w formule „cztery nie", realizuje wielokierunkową politykę nawiązywania relacji wojskowych, koncentrujących się przede wszystkim na zakupie sprzętu wojskowego, doradztwie, oraz ćwiczeniach wojskowych. Działania te jednak nie są skierowane, jak można przeczytać
w oficjalnym przekazie, przeciwko Chińskiej Republiki Ludowej. Przyjęcie takiej postawy przez władze w Hanoi, która z jednej strony stanowi aprobatę dla niektórych interesów strategicznych Pekinu, z drugiej zaś, stara się pośrednio równoważyć potęgę swojego sąsiada, jest określane jako *hedging* wojskowy.

Tokio przez długi czas ograniczało swoją rolę na arenie międzynarodowej do roli "mocarstwa cywilnego" [791] , opierając swoją siłę przede wszystkim na czynnikach ekonomicznych i politycznych. Jednakże Japonia, wraz ze zmianami jakie się dokonują w jej najbliższym otoczeniu, zaczęła koncentrować swoje wysiłki również na komponencie militarnym. Sojusz ze Stanami Zjednoczonymi stanowi bezsprzecznie istotny filar polityki obronnej Japonii, jednak całkowite oparcie swojej polityki na sojuszniku może również

[791] J. Rowiński, „Stosunki japońsko-chińskie na nowym etapie", [w:] *Japonia na początku wieku*, Gawlikowski K., Ławacz M. (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, s. 190.

stanowić zagrożenie (w literaturze przedmiotu określane jako „porzucenie") z uwagi na to że, po pierwsze, równoczesna obecność armii amerykańskiej na wielu wojskowych teatrach operacyjnych, może skutkować nadmiernym rozciągnięciem sił i tym samym wywołać opóźnioną lub nieadekwatną reakcję na kryzysową sytuację na Zachodnim Pacyfiku, po drugie zaś, równoczesna rywalizacja z Moskwą i Pekinem (ale też z Teheranem czy Pjongjangiem)

i wiążące się z tym obciążenia finansowe, mogą być dla amerykańskich podatników nie do zaakceptowania. Transakcyjne podejście do sojuszy przez administrację D. Trumpa wpisujące się w koncepcję „*America First*" unaoczniło decydentom w Tokio już po raz drugi (pierwszy raz pokazała to nixonowska „doktryna Guam"), że postawa „*self-help*" powinna również być kluczowym filarem strategii obronnej. Analizując zawartość Narodowej Strategii Bezpieczeństwa z grudnia 2022 r. można stwierdzić, parafrazując Z. Herberta, iż Japonia postępuje zgodnie z zasadą „bądź silny, w ostatecznym rachunku jedynie to się liczy". Wprawdzie wspomniany dokument nie wymienia *expressis verbis* Chin jako zagrożenia dla bezpieczeństwa Japonii, to jednak cały kontekst geopolityczny pozwala na wyciągnięcie jednoznacznego wniosku, że to właśnie Chiny są dla Japonii największym źródłem niepewności, czy nawet zagrożenia. Pomimo iż realizowane przez Tokio wzmocnienie swojego potencjału wojskowego nie jest formalnie skierowane przeciwko jakiemuś konkretnemu państwu (w tym przypadku naprzeciwko ChRL) i tym samym spełnia założenia równoważenia pośredniego, to jednak biorąc pod uwagę wspomniany kontekst, należy stwierdzić, że *de facto* postawa Japonii jest – co prawda zawoalowanym, lecz – równoważeniem bezpośrednim. W tak kształtującym się regionalnym układzie sił możliwe ograniczone podporządkowanie się Tokio Pekinowi wydaje się, przynajmniej na chwilę obecną wysoce nierealne, a co się z tym wiąże realizowana przez Japonię strategia nie posiada atrybutów *hedgingu* wojskowego (Tabela 13).

Tabela 13. Weryfikacja strategii realizowanych przez Japonię i Wietnam

	Maksymalizowanie korzyści			Działania zabezpieczające		
Postawa	Ograniczony *bandwagoning*	Wiązanie i zaangażowanie	Ekonomiczny pragmatyzm	Ekonomiczna dywersyfikacja	Odrzucenie dominacji	Pośrednie równoważenie
Japonia	**nie**	tak	tak	tak	tak	**nie**
Wietnam	tak	tak	tak	tak	tak	tak

Źródło: opracowanie własne.

Analiza zebranego materiału pozwala jednoznacznie stwierdzić, że strategia realizowana przez Wietnam wobec rosnącej potęgi Chin posiada wszystkie atrybuty *hedgingu*, natomiast

strategia Japonii nie jest *hedgingiem*, gdyż nie spełnia jego wszystkich założeń. Tym samym hipoteza główna, przyjęta w pracy na początku procesu badawczego, została sfalsyfikowana (Tabela 2).

Tabela 14. Weryfikacja hipotez postawionych w pracy

	Hipoteza pomocnicza 1	Hipoteza pomocnicza 2	**Hipoteza główna**
Japonia	tak	nie	**nie**
Wietnam	tak	tak	**tak**

Źródło: opracowanie własne.

Przystępując do badań (2019 r.) wiele przemawiało za tym, że Japonia może prowadzić równoważenie pośrednie i realizować politykę ograniczonego *bandwagoningu,* co uzasadniało przyjęcie takich, jak powyżej, hipotez badawczych: głównej i pomocniczych. Gospodarcza współzależność istotnie wpływała na wzajemne stosunki japońsko-chińskie stanowiąc przeciwwagę, czy też tonując ewentualne spory. Jednakże zmiany jakie się dokonały w bliskim otoczeniu Japonii, w tym wydarzenia z roku 2022, wpłynęły na nieco inne spojrzenia przez Japonię na kwestię bezpieczeństwa. Rosnące napięcia wokół Tajwanu, ostrzelanie po raz pierwszy w historii wód japońskiej wyłącznej strefy ekonomicznej przez Chiny, agresywne działania Moskwy oraz niepewność odnoście kierunków ewolucji stosunków chińsko-rosyjskich determinują bilateralne relacje chińsko-japońskie. Zmiana w postrzeganiu Chin oraz zaostrzenie retoryki japońskich władz wobec Pekinu znalazło odzwierciedlenie w najnowszej strategii bezpieczeństwa pozwalającej na przyjęcie bardziej jednoznacznej postawy wobec nasilającego się chińskiego zagrożenia.

Konkludując, w oparciu o zebrany i przepracowany materiał naukowy, nie można przyjąć, że *hedging* jest uniwersalną strategią stosowaną przez państwa badanego regionu, które w środowisku wielkomocarstwowej rywalizacji dążą do zapewnienia sobie bezpieczeństwa. W międzynarodowym otoczeniu charakteryzującym się coraz większą zmiennością, a tym samym niepewnością, niektórzy gracze dysponujący odpowiednim potencjałem ekonomicznym, mogą przyjąć bardziej jednoznaczną (czytaj: asertywną) postawę wobec realnego bądź potencjalnego zagrożenia. Nie oznacza to jednak, że *hedging* nie jest stosowany. Wręcz przeciwnie, jest to bardzo przydatna strategia, wykorzystywana jednostkowo przez niektóre państwa regionu w osiąganiu swoich celów, zwłaszcza tych odnoszących się do szeroko rozumianego bezpieczeństwa, co pokazał przypadek Wietnamu.

Literatura

Książki oraz książki pod redakcją

Adamczyk M., „Teoretyczne wprowadzenie do badań nad bezpieczeństwem" [w:] M. Debita, M. Adamczyk (red), *Polska-Europa-Świat; Wczoraj i dziś*, Media Expo, Poznań 2017, s. 54-75.

Allison G. T., *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?*, Houghton Mifflin Harcourt, Boston 2018.

Allison, G. T., *The Great Military Rivalry: China vs the U.S.*, Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School, Cambridge 2021.

Anderson J., „The Ming Invasion of Vietnam, 1407–1427", [w:] S. Haggard, D. Kang (eds.), *East Asia in the World: Twelve Events That Shaped the Modern International Order*, Cambridge University Press, Cambridge 2020, s. 97-107.

Antoszewski A, Herbuta R. (red.), *Leksykon politologii*, Atla, Wrocław 2002.

Baldwin D. A., „Power and International Relations", [w:] W. Carlsnaes, T. Risse, B. A. Simmons (eds.), Handbook of international Relations, Sage, Los Angeles 2013, s. 273-298.

Ball D., Taylor B., "Regional security cooperation", [w:] R. Ayson, D. Ball (red.), *Strategy and Security in the Asia-Pacific*, Allen and Unwin, Sydney 2006, s. 264-278.

Bankowski M., *System polityczny Singapuru*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2005.

Barbasiewicz O., Grabowski M., Trojnar E., "Changing Security Dynamics in the Indo–Pacific", [w:] O. Barbasiewicz, M. Grabowski, E. Trojnar (red.), *Security Dilemmas and Challenges in 21st Century Asia*, Peter Lang, Berlin 2020, s. 11-21.

Bartosiak J., *Pacyfik i Eurazja. O wojnie*, Jacek Bartosiak, Warszawa 2016.

Baum R., *The Fall and Rise of China*, The Teaching Company, Chantilly 2010.

Berger T., „Power and purpose in Pacific East Asia: A constructivist interpretation", [w:] G. J. Ikenberry, M. Mastanduno (eds.), *International relations theory and the Asia-Pacific*, Columbia University Press, New York 2003, s. 387–420.

Boltjes M., Brook T., Praag van Walt M., *Święty ład. Stosunki międzynarodowe w Azji od czasów Chyngis-chana*, PIW, Warszawa 2020.

Brown C., Ainley, *Understanding International Relations*, Palgrave Macmillan, New York 2005.

Brugier C., *Wolf Warrior Diplomacy: A new policy to legitimize the Chinese Comunist Party*. L'Institut de recherche stratégique de l'École militaire, IRSEM, Paryż 2021.

Brzeziński Z., *Wielka szachownica*, Bertelsmann Media, Warszawa 1999.

Buzan B., Hansen L., *The evolution of international security studies*, Cambridge University Press, Cambridge 2009.

Campbell C., *China's Military: The People's Liberation Army (PLA)*, Congressional Research Service, Washington 2021.

Chanda N., „Vietnam and Cambodia: domination and security", [w:] J. Zasloff (eds.), *Postwar Indochina: Old enemies and new allies*, Center for the Study of Foreign Affairs, Washington 1988, s. 63-77.

Chung C. P., „Southeast Asia – China relations: Dialectics of Hedging and Counter-Hedging", [w:] D. Singh, K. W. Chin (eds.), *Southeast Asian Affairs 2004*, ISEAS Publishing, Singapore 2004, s. 35-53.

Cossa R. A., „East Asian Community and the United States' U.S. View—One Step Forward, Two Steps Backward", [w:] *Report of The Japan-U.S.-Asia Dialogue on An East Asian Community and the United States*, The Global Forum of Japan, Tokyo 2006, 5-21.

Czaputowicz J., „Bezpieczeństwo o teoriach stosunków międzynarodowych", [w:] K. Żukowska (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, Iusattax, Warszawa 2011, s. 274-290.

Czaputowicz J., „Mapa współczesnego realizmu: realizm klasyczny, neorealizm, realizm neoklasyczny", [w:] E. Haliżak, J. Czaputowicz (red.), *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych,* Rambler, Warszawa 2014, s. 25-41.

Czaputowicz J., *Teorie Stosunków Międzynarodowych,* Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2022.

Czaputowicz J., *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, PWN, Warszawa 2007.

Cziomer E., Zyblikiewicz L., *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, PWN, Warszawa 2005.

Dybczyński A., „Teoria powstawania sojuszy i realistyczna wizja środowiska międzynarodowego", [w:] R. Kuźniar (red.), *Porządek międzynarodowy u progu XXI wieku: Wizje-koncepcje-paradygmaty*, Wydawnictwo UW, Warszawa 2005, 69-113.

Eberhardt P., *Rozwój światowej myśli geopolitycznej. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Oginiec, Warszawa 2016.

Elman C., „Realism", [w:] P. D. Williams (eds.), *Security Studies*, Routledge, New York 2008, s. 15-29.

F. Gawrycki et al. (red.), *Tendencje i procesy rozwojowe współczesnych stosunków międzynarodowych*, Scholar, Warszawa 2016, s. 583–597.

Fairbank J., *The Chinese World Order. Traditional China Foreign Relations*, Harvard University Press, Harvard 1968.

Fells E., *Shifting Power in Asia-Pacific? The Rise of China, Sino-US Competition and Regional Middle Power Allegiance*, Springer, Cham 2017.

Fells E., Vu T.-M., *Power Politics in Asia's Contested Waters. Territorial Disputes in the South China Sea*, Springer, Cham 2016.

Fenby J., *Modern China, The fall and rise of a great power, 1850 to the present*, Ecco HarperCollins, New York 2008.

Fetter S., "Nuclear Strategy and Targeting Doctrine", [w:] H. A. Feiveson (eds.) *The nuclear turning point. A Blueprint for Deep Cuts and De-alerting of Nuclear Weapons*, The Brookings Institution Press, Waszyngton 1999, s. 47-59.

Finsen K., *Hedging, Strategies To Manage Commodity Price Risk*, Uniwersytet Reykjavik, Reykjavik 2018.

Freedman L., S. Raghavan, „Coercion", [w:] P. D. Williams (eds.), *Security Studies*, Routledge, New York 2008, s. 216-228.

Gawlikowski K., „Programowe dokumenty chińskie z okresu reform", [w:] K. Gawlikowski, M. Ławacz (red.), *Wielkie przemiany w Chinach. Próba bilansu reform Deng Xiapinga*, , Wydawnictwo Uniwersytetu SWPS, Warszawa 2013, s. 1-23.

Góralczyk B., „Rosnąca rola Chin na arenie Międzynarodowej", [w:] J. Marszałek-Kawa (red.), *Chiny supermocarstwem XXI wieku? Rozważania na temat polityki i gospodarki Państwa Środka*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, s. 8-23.

Góralczyk B., *Świat Narodów zagubionych*, (wywiad naukowy przepr. przez: N. Kołodyńska-Magdziarz), Wydawnictwo Nowej Konfederacji, Warszawa 2021.

Góralczyk B., *Wielki renesans. Chińska transformacja i jej konsekwencje*, Dialog, Warszawa 2018.

Grabowski M., *Rywalizacja czy integracja? Procesy i organizacje integracyjne w regionie Azji i Pacyfiku na przełomie XX i XXI wieku*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2015.

Green J., et al., *The ANZUS Alliance in an Ascending Asia*, Australian National University, Canberra 2014.

Guszko K., „Rola i miejsce Chin oraz USA w nowym ładzie globalnym*"*, [w:] D. Boćkowski, P. Goryń, K. Gorynia (red.), *Bezpieczeństwo i jego percepcja w dyskursie społecznym i militarnym*, Białystok 2020, s. 151-170.

Guzansky Y., „Strategic Hedging by Non-Great Powers in the Persian Gulf", [w:] A. Klieman (eds.), *Great Powers and Geopolitics. Global Power Shift*, Springer, Cham 2015, s. 231-252.

Halimarski A., *Spór o Tajwan*, Książka i Wiedza, Warszawa 1986.

Haliżak E., „Chiny a instytucje współpracy regionalnej", [w:] W. Dziak, K. Gawlikowski, M. Ławacz (red.), *Chiny w XXI wieku. Perspektywy Rozwoju*, PAN, Warszawa 2012, 18-105.

Haliżak E., „Realizm w chińskiej nauce o stosunkach międzynarodowych", [w:] E. Haliżak, J. Czaputowicz (red), *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Rambler 2013, s. 167-194.

Haliżak E., „Wyłaniająca się dwubiegunowość USA - Chiny w systemie międzynarodowym", [w:] E. Haliżak, M. Pietraś, (red.), *Zmiana układu sił USA – Chiny a transformacja porządku międzynarodowego*, Żurawia Papers, Warszawa 2005.

Haliżk E., Stosunki Międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1999.

Hastings E., *Vietnam. An epic tragedy, 1945-1975*, William Collins, Londyn 2018.

Heywood A., *Global Politics, Palgrave*, Macmillan, New York 2011, s. 71.

Hołyst B., *Bezpieczeństwo: ogólne problemy badawcze*, PWN, Warszawa 2014.

Huisken R. (eds.), *The Architecture of Security in the Asia-Pacific*, The Australian National University, Canberra 2009.

Huisken R., *Introducing China: The World's Oldest Great Power Charts its Next Comeback*, The Australian National University Press, Canberra 2010,

Huntington S.P., *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, WWL Muza, Warszawa 2007.

Jackson R., Sørensen G., *Introduction to International Relations. Theories and Approaches*. Oxford University Press, Oxford 2013.

Jervis R., Snyder J., *Dominoes and Bandwagons: Strategic beliefs and great power competition in the Eurasian Rimland*, Oxford Univeristy Press, Oxford, New York 1991.

Jian C., „China and the Vietnam Wars", [w:] P. Lowe (eds.), *The Vietnam War. Problems in focus, Palgrave*, Londyn 1998, s. 152-188.

Jijang W., *Competing as Potential Superpowers: Japan's China Policy 1978-1998*, Department of Political Science, Carleton University, Ottawa 1998, s. 1-2.

Kang C., *American grand strategy and East Asian security in the twenty-first century*, Cambridge University Press, Cambridge 2017.

Kang D.C., *China Rising: Peace, Power, and Order in East Asia*, Columbia University Press, New York 2007.

Kaufman S. J., Little R., Wohlforth W. C. (red.), *The Balance of Power in World History*, Palgrave Macmillan, New York 2007.

Kącka K., „Współczesne teorie stosunków międzynarodowych wobec zagadnienia bezpieczeństwa międzynarodowego", [w:] A. Kusztelak (red.), *Bezpieczeństwo współczesnego świata. Wyzwania i zagrożenia*, Wydawnictwo WSHU, Poznań 2011, s. 83-97.

Kent A., "China's participation in international organisations", [w:] T. Zhang, G. Austin (red.), *Power and Responsibility in Chinese Foreign Policy*, Australian National University Press, Canberra 2014, s. 132-166.

Kissinger H., *Dyplomacja*, Libertas, Warszawa 2009.

Kohli N., "China's Approach to Terrorism, Separatism and Extremism", [w:] Panda P. J. (red.), *China's Transition under Xi Jinping*, Institute for Defence Studies and Analyses, Nowe Delhi 2015, s. 35-49;

Kolodziej E. A., *Security and International Relations*, Cambridge University Press, New York 2005.

Kondrakiewicz D., „Metody pomiaru siły państwa w stosunkach międzynarodowych", [w:] *Poziomy analizy stosunków międzynarodowych,* t. II, red. E. Haliżak, M. Pietraś, Warszawa 2013, s. 13-22.

Koneczny F., *O wielkości cywilizacji*, Cyfrowa Biblioteka Myśli Narodowej, na podstawie Gebethner i Wolff, Kraków 1935.

Kopaliński W., *Słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa 1983.

Kostecki W., *Strach i potęga. Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2012.

Koziol J. D., *Hedging: Principles, Practices, and Strategies for Financial Markets*, John Wiley & Sons, New York 1990.

Kozub-Karkut M., „Realizm neoklasyczny – główne założenia i możliwości", [w:] E. Haliżak., J. Czputowicz (red.), *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Rambler, Warszawa 2014, s. 43-53.

Kuźmińska-Haberla A., „Instytucjonalizacja bezpieczeństwa w regionie Azji i Pacyfiku", [w:] B. Skulska, P. Skulski (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010, s. 291.

Kuźniar R., *Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.

Lake D. A., *Hierarchy in international relations*, Cornell University Press, Ithaca, Londyn 2009.

Lanteigne M., „The South China Sea in China's developing maritime strategy, [w:] E. Fells, T. M. Vu (red.), *Power Politics in Asia's Contested Waters Territorial Disputes in the South China Sea*, Springer, Cham 2016, s. 97-115.

Lasoń M., „Przesłanki i następstwa konfliktów postkolonialnych i dysproporcji rozwoju Północ-Południe", [w:] E. Czoimer (red.), *Współczesne stosunki Międzynarodowe. Historia stosunków międzynarodowych 1919-1991*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2015, s. 97-133.

Leffler M., A *Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War*, Stanford University Press, Stanford 1992.

Leheny D., Constructivism and International Relations in Asia", [w:] S. Pekkanen, J. Ravenhill, R. Foot (eds.), *The Oxford Handbook of the International Relations of Asia*, Oxford University Press, Oxford 2014, 37-52.

Lubina M., „Rozłam radziecko-chiński, Przyczyny, przebieg, skutki", [w:] R. Król-Mazur, M. Lubina (red.), Na *wschód od linii Curzona: księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Mieczysławowi Smoleniowi*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2014, s. 237-259.

Łenyk S., „Wpływ geopolityki na kształtowanie się stosunków międzynarodowych (na przykładzie relacji w basenie Morza Południowochińskiego)", [w:] *Problemy regionalne Azji, Afryki i Bliskiego Wschodu u progu XXI wieku*, Mania A., Grabowski M., Mormul J. (red.), Rambler, Warszawa 2018, s. 109-133.

MacAlister B., „The Indochinese Federation Idea", [w:] J. Zasloff (eds.), *Postwar Indochina: Old enemies and new allies*, Center for the Study of Foreign Affairs, Washington 1988, s. 79-94.

Maerscheimer J. J., *The Tragedy of Great Power Politics*, Norton and Company, New York 2001.

Mahbubani K. J., *The ASEAN miracle: A catalyst for peace*, National University of Singapore, Singapore 2017.

Manyin M., „Vietnam among the Powers: Struggle and Cooperation", [w:] G. Rozman, C. J. Liow (red.), *International Relations and Asia's Southern Tier, Asan-Palgrave*, Macmillan Series, Singapore 2018, s. 207-227.

Maull H. W., „The European Security Architecture. Conceptual Lessons for Asia-Pacific Security, Cooperation", [w:] A. Acharya, E. Goh (eds.), *Reassessing Security Cooperation in the Asia-Pacific*, MIT Press, Cambridge 2007, s. 240-261.

Mazarr M. J., *Mastering the gray zone: understanding a changing era of conflict*, Strategic Studies Institute and U.S. Army War, Collegr Press, 2015.

Mearscheimer J. J., The Tragedy of Great Power Politics, W. W. Norton & Company, New York 2014.

Menkes J., „Demokratyczny Diament Bezpieczeństwa – kontekst prawnomiędzynarodowy", [w:] A. Kuźniar (red.), *Demokratyczny Diament Bezpieczeństwa - budowa nowego ładu pacyficznego*, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2021, s. 1-15.

Mierzejewski D., „Definiowanie interesu narodowego w Chińskiej Republice Ludowej (po 1989 r.)", [w:] T. Domański (red.), *Międzynarodowe studia polityczne i kulturowe wobec wyzwań współczesności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 245–260.

Mierzejewski D., „Spory o miejsce i rolę Chin w stosunkach międzynarodowych", [w:] W. Dziak, K. Gawlikowski, M. Ławacz (red.), *Chiny w XXI wieku, Perspektywy Rozwoju*, Warszawa 2012, s. 55-74.

Mierzejewski D., Jaszczyk W., *Brothers in arms: no more? Party to party relations in sino-vietnamese relations*, Ośrodek Spraw Azjatyckich UŁ, Łódź 2021.

Moravcsik A., *The Ethics of the New Liberalism. The Oxford Handbook Of International Relations*, Oxford University Press, New York 2009.

Morgenthau H., *Politics among nations. The struggle for power and peace*, Alfred A. Knopf, New York 1948, s. 117-155.

Odgaard L., *The Balance of Power in Asia-Pacific Security: US–China policies on regional order*, Rutledge, New York 2007.

Oganski A. F. K., *World Politics*, Alfred A. Knopf, New York 1958.

Onuf N. G., *World of our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, University of South Carolina Press, Columbia 1989.

Pałasz-Rutkowska E., Starecka K., *Japonia. Historia państw świata XX wieku*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2004.

Payson J. T., *The Far East; a political and diplomatic history*, Harper & brothers 1935, Now Jork, Londyn 1935, s. 560-562.

Pedrozo R., *China versus Vietnam: an analysis of the competing claims in the South China Sea*, CNA Analysis & Solutions, Arlington 2014.

Pietraś M., „Bezpieczeństwo międzynarodowe", [w:] M. Pietraś (red.), *Międzynarodowe Stosunki Polityczne*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2007, s. 8-23.

Ponczek E., „Wielowymiarowość konfliktu i wojny oraz pokoju i bezpieczeństwa. Etiologia – eksplanacja – możliwość badań", [w:] R. Łoś, J. Regini-Zacharski (red.), *Konflikty i spory międzynarodowe*, t. 2.Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010, 11-27.

Rowiński J., „Stosunki japońsko-chińskie na nowym etapie", [w:] K. Gawlikowski, M. Ławacz (red.), *Japonia na początku wieku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, s.182-199.

Rudnicki Z. B., „Zmieniający się światowy układ sił: zmierzch Zachodu i jego implikacje dla Unii Europejskiej", [w:] A. Mania, P. Bajor, T. Pugacewicz, A. Wyrwisz (red.), S*tany Zjednoczone oraz państwa europejskie między globalizacją a regionalizacją*, Rambler, Warszawa 2018, s. 218-234.

Rudnicki Z., „Kluczowe zmiany w postanowieniach dotyczących pokojowego regulowania sporów międzynarodowych, dokonane w okresie od konferencji w Dumbarton Oaks do uchwalenia Karty Narodów Zjednoczonych, [w:] Łoś R. (red.), *Konflikty i spory międzynarodowe*, t. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009, s. 7-21.

Schweller R, *The Progressiveness of Neoclassical Realism*, MIT Press, Cambridge 2003.

Schweller R., "Managing the Rise of Great Powers: History and Theory", [w:] A. I. Johnston, R. S. Ross (red.), *Engaging China, The management of emerging power*, Routledge, Londyn, New York 1999, s. 1-31.

Schweller R., *The Balance of Power in World Politics*, Oxford Research Encyclopedias, Oxford University Press, 2016.

Seah S., et al., *The State of Southeast Asia: 2023 Survey Report*, ISEAS, Singapore 2023.

Shi L., *Recent changes in income inequality in China*, International Social Science Council, ICSC, World Social Science Report, UNESCO 2016.

Skulska B., „Bezpieczeństwo jako kategoria współczesnych stosunków międzynarodowych", [w:] Skulska B., Skulski P. (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010, s. 21-59.

Skulska B., Skulski P., *Bezpieczeństwo międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010.

Spruyt H., The East Asian interstate society and the westphalian system, [w:] H. Spruyt, *The world imagined. Collective beliefs and political order in the sinocentric, islamic and*

Southeast Asian international societies, Cambridge University Press, Cambridge 2020, s. 136-164.

Stiles K., *Trust and Hedging in International Relations*, University of Michigan Press, Ann Arbor 2018.

Sułek M., „Teoria cyklu siły: wkład Charlesa F. Dorana w rozwój kierunku realistycznego w nauce o stosunkach międzynarodowych", [w:] J. Czaputowicz, E. Haliżak (red.), *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Rambler, Warszawa 2014, s. 91-107.

Szuniewicz M., *Ochrona bezpieczeństwa państwa jako przesłanka ograniczenia praw i wolności jednostki w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, C.H. Beck, Warszawa 2016.

Tang C. M., *Small States and Hegemonic Competition in Southeast Asia. Pursuing Autonomy, Security and Development amid Great Power Politics*, Routledge London, New York 2019.

Thayer C. A., „Vietnamese perspectives of the China threat", [w:] H. Yee, I. Storey (eds.), *The China threat: perceptions, myths and reality, Routledge*, London, New York 2002, s. 270-293.

Thayer, C. A. „Vietnamese foreign policy: multilateralism and the threat of peaceful evolution", [w:] C. A. Thayer, R. Amer (red.), *Vietnamese foreign policy in transition*, Institute of Southeast Asian Studies, Singapur 1999, s. 1-24.

Thuy T. T., Ngoc M. N., „Vietnam's security challenges: priorities, policy implications and prospects for regional cooperation", [w:] E. Katahara (red.), *Security outlook of the Asia Pacific countries and its implications for the defense sector*, National Institute for Defense Studies, Tokyo 2013, s. 93-112.

Topór, P. „Bezpieczeństwo państw o średnim potencjale w erze odnowionej rywalizacji mocarstw: Przykład Australii w regionie Azji i Pacyfiku", [w:] M. Świstak (red.), *Bezpieczeństwo globalne w XXI wieku. Środowisko bezpieczeństwa dla Polski*, Wydawnictwo Naukowe Archegraph, Kielce 2021, s. 161-189.

Tran T., *Rethinking Asian capitalism. The achievements and challenges of Vietnam under Doi Moi, Palgrave Macmillan*, Londyn 2022.

Trojnar E., *Japonia a monarchie Zatoki Perskiej*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2009.

Tukidydes, Wojna Peloponeska, tłum. R. Kulesza, Wydawnictwo Askon, Warszawa 2006.

Vattel de E., *The law of nations*, T.J.W. Johnson, Filadelfia 1844.

Vuving A., „The Evolution of Vietnamese Foreign Policy in the Doi Moi Era", [w:] B. Ljunggren, D. Perkins (red.), Vietnam: Navigating a Rapidly Changing Economy, Society, and Political Order, Harvard University Press, Cammbridge 2023, s. 347-369

Walt S. M., *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca 1987, s. VI.

Waltz K. N., "The stability of a bipolar world", [w:] D. Edwards (red.), *International political analysis. Readings*, Holt, Rinehart and Winston Inc., New York 1970, s. 319-342.

Waltz K. N., *Man, the state and war: a theoretical analysis*, Columbia University Press, New York 2001, s. 209.

Waltz K. N., *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, Reading 1979.

Wendt A., *Społeczna teoria stosunków międzynarodowych*, Scholar, Warszawa 2008.

Williams C.B., *110 Years of Humiliation from 1839 to 1949: China's Grand Strategy*, U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth 2016.

Wojciuk A., *Dylemat potęgi. Praktyczna teoria stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.

Womack B., *China and Vietnam: the Politics of Asymmetry*, Cambridge University Press, Cambridge 2006.

Zagoria D., Soviet-Vietnamese alliance, [w:] J. Zasloff (eds.), *Postwar Indochina: Old enemies and new allies*, Center for the Study of Foreign Affairs, Washington 1988, s. 133-147.

Zajączkowski J., *Indie w stosunkach Międzynarodowych*, Scholar, Warszawa 2008, s.113-128.

Zaręba M., „Chiny wobec państw półwyspu Indochińskiego. Współpraca czy próba uzależnienia", [w:] M. Pietrasiak, T. Kamiński (red.), *China goes global. Rosnące znaczenie Chin na arenie międzynarodowej*, Zakład Azji Wschodniej UŁ, Łódź 2012, s. 139-152.

Zhang W. B., „From the Meiji Restoration to 1945: Bifurcating into an Industrial Mentality", [w:] *Japan versus China in the Industrial Race* [red.] W. B. Zhang, Macmillan Press, Londyn 1998.

Zhang X., Corrie B.P., "Chinese Investment in Africa", [w:] X. Zhang, B.P. Corrie (red.), *Investing in China and Chinese Investment Abroad*, Tsinghua University Press and Springer Nature, Singapore 2018, s. 177-182.

Zhou J., *China's peaceful rise in a global context: a domestic aspect of China's road map to democratization*, Lexington Books, Lanham 2010.

Zięba R., „Bezpieczeństwo w ujęciu różnych paradygmatów naukowych", [w:] R. Skarzyński, E. Kużelewska (red.), *Bezpieczeństwo. Dyscyplina nauki wobec funkcjonowania państwa*, Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2017, s. 13-26.

Zięba R., „Pojmowanie bezpieczeństwa międzynarodowego w XXI wieku", [w:] R. Zięba (red.), Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku, Poltext, Warszawa 2018, s. 17-34.

Zięba R., „Teoria bezpieczeństwa", [w:] R. Zięba, S. Bieleń, J. Zając (red.), *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015, s. 87-106.

Zięba R., „Teoria ogólna, bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych", [w:] E. Haliżak (red.), *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku*, Scholar, Warszawa 2006, s. 985-1004.

Zychowicz I., Halista-Telus E., „Poczucie bezpieczeństwa i zaufania społecznego w obliczu pandemii, [w:] R. Borkowski (red.), *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, Oficyna Wydawnicza AFM, nr 2, 2021, s. 91-105.

Artykuły naukowe

Acharya A., An Arms Race in Southeast Asia?: Prospects for Control, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, Pacific Strategic Paper, no. 8, 1994, 1-71.

Acharya A., The Myth of ASEAN Centrality? Contemporary Southeast Asia, vol. 39, no. 2, 2017, s. 273-279.

Adam P., Jue S., The "One China" Policy: Terms of Art., American Journal of Chinese Studies, vol. 13, no., 1, 2006, s. 79-88.

Ambrożek M., Zmiana pozycji geopolitycznej Chin z perspektywy teorii cykli hegemonicznych oraz teorii tranzycji potęgi, Przegląd Geopolityczny, nr 26, 2018, s. 95-114.

Anderson J. A., Distinguishing between China and Vietnam: three relational equilibriums in Sino-Vietnamese relations, Journal of East Asian Studies, vol. 13, no. 2, 2013, s. 259-280.

Austin G., China's ocean frontier: international law, military force and national development, Allen and Unwin, Crows Nest 1998, recenzja M. Sweine, The China Journal, no. 43, 2000, s. 151-153.

Bisley N., Securing the "Anchor of Regional Stability"? The Transformation of the US-Japan Alliance and East Asian Security, Contemporary Southeast Asia, vol. 30, no. 1, 2008, s. 73-98.

Bisley N., The East Asia Summit and ASEAN: Potential and Problems, Contemporary Southeast Asia, vol. 39, no. 2, 2017, s. 265-272.

Bloomfield A., To balance or to bandwagon? Adjusting to China's rise during Australia's Rudd–Gillard era, The Pacific Review, vol. 29, no. 2, 2016, 1-24.

Bogusz R., Dziewięciu kresek. Roszczenia Pekinu na Morzu Południowochińskim, OSW, nr 79, 2020, s. 1-22.

Bradley M., Making Revolutionary Nationalism: Vietnam, America and the August Revolution of 1945, Interario, vol. 23, no. 1, 1999, s. 23-51.

Brands H., Cooper Z., Getting Serious About Strategy in the South China Sea, Naval War College Review, vol. 71, no. 1, 2018, s. 12-32.

Britov I. V., A Comprehensive Strategic Partnership of the RF and the SRV: The Achieved Result or a Perspective Target?, Russian Journal of Vietnamese Studies, vol. 6, no. 2, 2022, s. 4-17.

Bugajski D. R., Chińsko-japońskie spory morskie, Prawo Morskie, t. XXIX, 2013, s. 197-206.

Busse N., Constructivism and Southeast Asian security, The Pacific Review, vol. 12, no. 1, 1999, s. 39–60.

Cain F., The US-led trade Embargo on China: The origins of CHINCOM, 1947–52, Journal of Strategic Studies, vol. 18, no 4, 1995, s. 33-54.

Camroux D., Regionalism in Asia as Disguised Multilateralism: A Critical Analysis of the East Asia Summit and the Trans-Pacific Partnership, Italian Journal of International Affairs, vol. 47, 2012, s. 97-115.

Cha V. D., Abandonment, Entrapment, and Neoclassical Realism in Asia: The United States, Japan, and Korea, International Studies Quarterly, vol. 44, no. 2, 2000, s. 261–291

Cha V. D., Abandonment, Entrapment, and Neoclassical Realism in Asia: The United States, Japan, and Korea, International Studies Quarterly, no. 44, 2000, s. 261–291.

Cha V. D., Examining China's Coercive Economic Tactics, Statement before the House Committee on Rules, Center for Strategic and International Studies, 2023, s. 1-5.

Chand B., Garcia Z., Modlin K., Southeast Asian Hedging and Indo-Japanese Strategies for Regional Balance: Managing China's Rise, Journal of Indo-Pacific Affairs, vol. 1, no. 2, 2019, s. 23-56.

Chang T. K., China's Claim of Sovereignty over Spratly and Paracel Islands: a historical and legal perspective, Case Western Reserve Journal of International Law, vol. 23, no. 3, 1991, s. 399-420.

Chapman N., Mechanisms of Vietnam's Multidirectional Foreign Policy, Journal of Current Southeast Asian Affairs, vol. 36, no. 2, 2017, s. 31-69.

Chatys M., Monitor ASEAN, Ośrodek Spraw Azjatyckich, nr 1, 2023, 1-22.

Chong J. I., Revisiting Responses to Power Preponderance: Beyond Balancing and Bandwagoning, Institute of Defence and Strategic Studies, no. 54, 2003, s. 1-24.

Chong J. I., Testing Alternative Responses To Power Preponderance: Buffering, Binding, Bonding And Beleaguering in the Real World, Institute of Defence and Strategic Studies, no. 60, 2004, s. 1-30.

Christensen T. J., China, the U.S.-Japan Alliance, and the Security Dilemma in East Asia, International Security, vol. 23, no. 4, 1999, s. 49-80.

Chung C. P., Dialectics of "Hedging" and "Counter-Hedging", Southeast Asian Affairs, 2004, s. 35-53.

Ciastoń R., AUKUS - czy „małe NATO" Indo-Pacyfiku ograniczy chińską ekspansję morską, Nowa Polityka Wschodnia, vol. 1, nr 32, 2022, s. 96-107.

Ciorciari D., The Variable Effectiveness of Hedging Strategies, International Relations of the Asia-Pacific, 2019, s. 1–33.

Ciorciari J. D., Haacke J., Hedging in international relations: an introduction, International Relations of the Asia-Pacific, vol. 19, no. 3, 2019, s. 367–374.

Ciorciari J. D., The Variable Effectiveness of Hedging Strategies, International Relations of the Asia-Pacific, vol. 19, no. 3, 2019, s. 523-555.

Clarke M., Beijing's Pivot West: The Convergence of Innenpolitik and Aussenpolitik on China's 'Belt and Road'?, Journal of Contemporary China, no. 29, 2019, s. 1-18.

Cogan M. S., Strengthening US–Vietnam Relations in the Context of Human Rights, Journal of Indo-Pacific Affairs, Air University Press, March 2023, s. 1-47.

Cotillon H., Territorial disputes and nationalism: a comparative case study of China and Vietnam, Journal of Current Southeast Asian Affairs, vol. 36, no. 1, 2017, s. 51-88.

Cunha D. M., Aspects of Soviet-Vietnamese Economic Relations, 1979–84, Contemporary Southeast Asia, vol. 7, no. 4, 1986, s. 306-337.

Czaputowicz J., Teoretyczne wyjaśnienia europejskiej polityki bezpieczeństwa i obrony, Stosunki Międzynarodowe, nr 2, t. 48, 2013, s. 10-18.

D. L. Haber, The Death of Hegemony: Why "Pax Nipponica" Is Impossible, University of California Press, Asian Survey, vol. 30, no. 9, 1990, s. 892-907.

Diamond P., The Philippines: Fragile democracy or strong republic?, Asian Affairs, vol. 37, no. 2, 2006, s. 210-219.

Dong W., et. al., The 'Dual Circulation' development model of China: Background and insights, Rajagiri Management Journal, no. 105, 2021, s. 2-20.

Edstrom B., The Yoshida doctrine and the unipolar world, Japan Forum, vol. 16, no. 1, 2004, 62-85.

Emmers R., Thu L. H., Vietnam and the search for security leadership in ASEAN, Asian Security, vol. 17, no. 1, 2021, s. 1-15.

Erickson, A., Wuthnow J., Barriers, Springboards and Benchmarks: China Conceptualizes the Pacific "Island Chains". The China Quarterly, no. 225, 2016, s. 1-22.,

Eun, A. J. Memory, Institutions, and the Domestic Politics of South Korean–Japanese Relations, Cambridge University Press, International Relations, vol. 76, no. 4, 2022, s. 767-798.

Feyerabend F., Strategic Relations Between the US and Vietnam, Konrad Adenauer Stiffung, Country Reports, August 2021, s. 1-5.

Fforde A., Wietnam na drodze wielkich przemian: Kręte ścieżki od komunizmu do kapitalizmu, (wywiad naukowy przepr. przez: K. Gawlikowski), Azja-Pacyfik, nr 12, 2009, s. 191-217.

Flynn D. O., Giráldez A., Cycles of Silver: Global Economic Unity through the Mid-Eighteenth Century, Journal of World History, vol. 13, no. 2, 2002, s. 391-427.

Furmanek W., Piąta rewolucja przemysłowa. Eksplikacja pojęcia, Edukacja-Technika-Informatyka, vol. 9, nr 2, 2018, s. 275-283.

Gałganek A., Metoda śledzenia procesu i mechanizmy przyczynowe w badaniu stosunków międzynarodowych. Indukcja i dedukcja w teoretyzowaniu stosunków międzynarodowych, Przegląd Politologiczny, nr 4, 2019, s. 39-54.

Gil P., Od "Going Concern" do "końca historii". O postrzeganiu dynamiki dziejów, Nowa Geopolityka, nr 1, 2019, s. 153-168.

Ginsburg T., Eastphalia as the Perfection of Westphalia, Indiana Journal of Global Legal Studies, vol. 17, no. 1, 2010, s. 27-46.

Goh E., Great Powers and Hierarchical Order in Southeast Asia: Analyzing Regional Security Strategies, International Security, vol. 32, no. 3, 2007/08, s. 113–157.

Goh E., Meeting the China Challenge: The U.S. in Southeast Asian Regional Security Strategies, East-West Center, Washington 2005, s. 1-68.

Goh E., Southeast Asian Strategies toward the Great Powers: Still Hedging after All These Years?, The ASAN Forum, 2016, 1-20.

Goh E., The Asia Pacific's "Age of Uncertainty". Great power competition, globalisation and the economic-security nexus, RSIS Working Paper, no. 330, 2020, s. 1-19.

Góralczyk B., Geostrategia Xi Jinpinga – od skromności do globalnej asertywności, Gdańskie Studia Azji Wschodniej, nr 11, 2017, s. 38-41.

Grabowski M., Joe Biden's Strategy in the Asia-Pacific Region: Change or Continuity. A Comparative Analysis, Polish Political Science Yearbook, vol. 50, 2021, s. 1–11.

Grabowski M., Koncepcja biegunowości w systemach międzynarodowych regionu Azji i Pacyfiku, Politeja, vol. 2, nr 12, 2009, s. 411-432.

Gruszko K., Polityka USA wobec wschodnioazjatyckiego multilateralizmu, Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego, nr 3, 2008, s. 198-204.

Guotu Z., Tea, Silver, Opium and War: From Commercial Expansion to Military Invasion, Itinerario, vol. 17, no. 2, 1999, s. 10-36.

Haliżak E., Przedmiot, teoria i metodologia nauki o stosunkach międzynarodowych, Stosunki Międzynarodowe, nr 1, t. 51, 2015, s. 12-34.

Haliżak E., Region Azji i Pacyfiku w 2014 roku pod znakiem wyłaniającego się bipolarnego układu USA-Chiny, Rocznik Strategiczny, 2014/15, 283-297.

Haliżak E., Region Azji i Pacyfiku: nowy etap w regionalnej polityce równowagi sił, Rocznik Strategiczny, 2017/2018, s. 202-217.

Haliżak E., Stosunki USA–Chiny: falsyfikacja hipotezy „pułapki Tukidydesa", Stosunki Międzynarodowe – International Relations, nr 4, t. 52, 2016, s. 9-31.

Hamada K., Japan 1968: A Reflection Point During the Era of the Economic Miracle, Yale University, Economic Growth Center Discussion, no. 764, 1996, s. 1-30.

Harper J. L., Nixon in China, February 1972: Revisiting the 'Week that Changed the World', Survival. Global Politics and Strategy, vol. 64, no. 2, 2022, s. 45-51.

Heiduk F., Wacker G., From Asia-Pacific to Indo-Pacific, Significance, Implementation and Challenges, German Institute for International and Security Affairs, SWP Research Paper, no. 9, 2020, s. 1-44.

Hemmer C., Katzenstein P. J., Why Is There No NATO in Asia? Collective Identity, Regionalism, and the Origins of Multilateralism, International Organization, vol. 56, no. 3, 2002, s. 575-607.

Hiep L. C., Vietnam's Hedging Strategy against China since Normalization, Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs, vol. 35, no. 3, 2013, s. 333-368.

Hiep L. H., The Belt and Road Initiative in Vietnam, NIDS ASEAN Workshop, no 17, 2019, s. 75-88.

Hiep L. H., Vietnam's Position on the South China Sea Code of Conduct, ISEAS, no. 22, 2019, s 1-8.

Higgot R., Ideas, identity and policy coordination in the Asia-Pacific, The Pacific Review, vol. 8, no. 4, 1994, s. 367-379.

Holbig H., China after Reform: The Ideological, Constitutional, and Organisational Makings of a New Era, Journal of Current Chinese Affairs, vol. 47, no. 3, 2018, s. 187–207.

Hong Z., Chinese and Japanese infrastructure investment in Southeast Asia: from rivalry to cooperation?, Institute of Developing Economies Discussion Papers, no. 698, 2018, s. 1-31.

Hosoya Y., The Rise and Fall of Japan's Grand Strategy: The "Arc of Freedom and Prosperity" and the Future Asian Order, Asia-Pacific Review, vol. 18, no. 1, 2011, 13-24.

Hsiao G. T., The Sino-Japanese Rapprochement: A Relationship of Ambivalence, Cambridge University Press, The China Quarterly, no, 57, 1974, s. 101-123.

Huang C.-C., Nguyen C., T., Dancing between Beijing and Taipei. Vietnam in the shadow of the Belt and Road Initiative, China Review, vol. 22, no. 2, 2022, s. 315–339.

Huiyun F., Is China a Revisionist Power? Chinese Journal of International Politics, vol. 2, 2009, s. 313–334.

Ikenberry G.J., Power and liberal order: America's postwar world order in transition, International Relations of the Asia-Pacific, vol. 5, 2005, s. 133-152.

Ishida Y., Japan and ASEAN partnership: From Fukuda to Abe Doctrine, Jindal Journal of International Affairs, vol. 2, no. 2, 2018, s. 12-37.

Izumikawa Y., Network Connections and the Emergence of the Hub-and-Spokes Alliance System in East Asia, International Security, vol. 45, no. 2, 2020, s. 7-50.

Jackson V., Power, trust, and network complexity: three logics of hedging in Asian security, International Relations of the Asia-Pacific, vol. 14, no. 3, 2014, s. 331–356.

Jacobs G., Sino Vietnamese War 1979, Asian Defence Journal, no. III, 1981, s. 4-18.

Jakimowicz R. Stosunki Japonii z ChRL. Problem traktatu pokojowego i jego zawarcie, Azja-Pacyfik, nr 5, 2002, s. 124-139.

Jakimowicz R., Kwestia podręcznikowa we współczesnych stosunkach japońsko-chińskich, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, nr 62, 2005, s. 77-90.

Johnston A.I., Is China a status quo power? International Security, no. 27, 2003, 5-56.

K. Gawlikowski, Wietnam i jego losy – kilka uwag, Azja i Pacyfik, nr 6, 2003, s. 185-187.

K. Hamada, Japan 1968: A Reflection Point During the Era of the Economic Miracle, Center Discussion Paper no. 764, 1996, s. 1-30.

Kaczmarek F., Chiny jako aktor bezpieczeństwa w Afryce, Przegląd Politologiczny, nr 1, 2022, s. 19-33.

Karaleu Y., Miejsce zabezpieczeń w systemie zarządzania ryzykiem finansowym oraz w rachunkowości instrumentów finansowych, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2016, s. 98-110.

Karwowski M., „Wielki Zwrot". Polityka zagraniczna Wietnamu w okresie odnowy (Doi Moi), Forum Politologiczne, nr 11, 2010, s. 419-451.

Kastner S., Saunders P., Is China a status quo or revisionist state? Leadership travel as an empirical indicator of foreign policy priorities. International Studies Quarterly, vol 56, no. 1, 2012, s. 163-177.

Kaufman A., The "Century of Humiliationm, Pacific Focus, vol. 4, iss. 1, 2010, s. 1-33.

Khoo N., Breaking the Ring of Encirclement: The Sino-Soviet Rift and Chinese Policy toward Vietnam, 1964–1968, Journal of Cold War Studies, vol. 12, no. 1, 2010, s. 3-42.

Kissinger, H., The Future of U.S.-Chinese Relations Conflict Is a Choice, Not a Necessity, Foreign Affairs, vol. 91, no. 2, 2012, s. 44-55.

Klementewicz T., Politologia jako wieloparadygmatyczna struktura wiedzy, Kwartalnik Naukowy OAP UW, nr 5, 2013, s.164-198.

Koga K., Japan's 'Indo-Pacific' question: countering China or shaping a new regional order?, International Affairs, vol. 96, no. 1, 2020, s. 49–73.

Koga K., Japan's "Free and Open Indo-Pacific" Strategy: Tokyo's Tactical Hedging and the Implications for ASEAN, Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs, vol. 41, no. 2, 2019, s. 286-313.

Koga K., The Concept of "Hedging" Revisited: The Case of Japan's Foreign Policy Strategy in East Asia's Power Shift, International Studies Review, vol. 20, no. 4, 2017, s. 1-28,

Kolko G., Vietnam since 1975: Winning a war and losing the peace, Journal of Contemporary Asia, vol. 25, no. 1, 1995, s. 3–49.

Korolev A., Shrinking room for hedging: system-unit dynamics and behavior of smaller powers, International Relations of the Asia-Pacific, vol. 19, no. 3, 2019, s. 419–452.

Koslowski R., Kratochwil F., Understanding change in international politics: the Soviet empire's demise and the international system, International Organization, no. 48, 1994, s. 215-247.

Krauthammer C. za P. Kennedy, The Unipolar Moment Revisited, The National Interest, 2002/03, no. IV/I, s. 5.

Krauthammer C., The Unipolar Moment, Foreign Affairs, vol. 70, no. 1, 1990/91, s. 5-17.

Kuik C. C., Getting hedging right: a small-state perspective, China International Strategy Review, no. 3, 2021, s. 300-315.

Kuik C. C., How Do Weaker States Hedge? Unpacking ASEAN states' alignment behavior towards China, Journal of Contemporary China, vol. 25, March 2016, s. 1-15.

Kuik C. C., Keeping the balance. Power transition threaten ASEAN's hedging role, East Asia Forum Quarterly, vol. 10, no. 1, 2018, s. 22-23.

Kuik C. C., The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to a Rising China, Contemporary Southeast Asia, vol. 30, no. 2, 2008, s. 159-185.

Kuik C. C., Variations on a (Hedging) Theme: Comparing ASEAN Core States' Alignment Behavior, Joint U.S.-Korea Academic Studies, no. 26, 2015, s. 11-26.

Kupchan Charles A., Kupchan Clifford A., The Promise of Collective Security, International Security, vol. 20, no. 1, 1995, s. 52-61.

Kwieciński R., Zmiana w polityce zagranicznej Chin w epoce Xi Jinpinga, Krakowskie Studia Międzynarodowe, nr 1, 2020, s. 89-108.

Lasoń M., Koncepcja polityki obronnej Chińskiej republiki Ludowej na trzecią dekadę XXI wieku, Krakowskie Studia Międzynarodowe, 2020, s. 109-120.

Lidder L.S., Russia- China Relations and Future Dynamics, Centre for Strategic Studies and Simulations, no. 1, 2021, s. 1-12.

Liff A. P., Japan, Taiwan and the "One China" Framework after 50 Years, The China Quarterly, no. 252, 2022, s. 1066–1093.

Liff A. P., Unambivalent Alignment: Japan's China Strategy, the US Alliance, and the 'Hedging', International Relations of the Asia-Pacific, vol. 19, no. 3, 2019, s. 453-491.

Lim D. J., Mukherjee R., Hedging in South Asia: Balancing economic and security interests amid Sino-Indian competition, International Relations of the Asia-Pacific vol. 19, no. 3, 2019, s. 493–522.

Lim D., Cooper Z, Reassessing Hedging. The Logic of Alignment in East Asia, Security Studies, vol. 24, no. 4, 2015, s. 96-727.

Linnan D., APEC Quo Vadis? American Journal of International Law, vol. 89, no. 4, 1995, s. 824-834;

Liu L., Beyond the status quo and revisionism: an analysis of the role of China and the approaches of China's Belt and Road Initiative (BRI) to the global order, Asian Journal of Political Science, vol. 29, no.1, 2021, s. 88-109.

López, A. L., Pelegrín V., , Hedging Against China: Japanese Strategy Towards A Rising Power, Asian Security, vol. 14, no. 2, 2018, s. 193-211.

Magcamit M., The Duterte method: A neoclassical realist guide to understanding a small power's foreign policy and strategic behaviour in the Asia-Pacific, Asian Journal of Comparative Politics, vol. 5, no. 4, 2019, s. 1–22.

McGregor C., „Sino-vietnamese regional rivalry", [w:] C. McGregor (eds.), The Sino-Vietnamese Relationship and the Soviet Union, The Adelphi Papers, vol. 28, no 232, 1988, s. 33.

Mearscheimer J. J., Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order, International Security, vol. 43, no. 4, 2019, s. 7–50.

Medeiros E. S., Strategic hedging and the future of Asia–Pacific stability, The Washington Quarterly, vol. 29, no. 1, 2005, s. 145–167.

Meijer H., Simón L., Covert balancing: Great Powers, secondary states and US balancing strategies against China, International Affairs, no. 97: 2, 2021, s. 463–481.

Mencel M. T., Historyczne wyznaczniki polityki Chin wobec regionu Pacyfiku Zachodniego: Zhongguo, huaqiao, Studia Gdańskie, Wizje i rzeczywistość, nr 13, 2016, s. 317-338.

Merrill D., The Truman Doctrine: Containing Communism and Modernity, Presidential Studies Quarterly, vol. 36, 2006, s. 27-37.

Midford P., Japanese Public Opinion and the War on Terrorism: Implications for Japan's Security Strategy, Policy Studies, no. 27, s. 1-74.

Mierzejewski D., Ciborek P., Chatys M., Dyplomacja Chińskiej Republiki Ludowej w czasie pandemii COVID-19, Rocznik Strategiczny, 2020/21, s. 243-262.

Moravcsik A., Legro J., Is anybody still a realist? International Security, vol. 24, no. 2, 1999, s. 5-55.

Morino T., China-Japan Trade and Investment Relations, Proceedings of the Academy of Political Science, vol. 38, no. 2, 1991, s. 87-94.

Muniandy S., The Case for Internationalising the South China Sea, Sea Power Sounding, no. 26, 2021 s. 1-33.

Murphy R., recenzja: Invisible China: How the Urban–Rural Divide Threatens China's Rise, S. Rozelle, N. Hell, University of Chicago Press, Chicago 2020, The China Quarterly, no. 247, 2021, 907-908.

Nguye H. n, P. Nguyen, It Takes Two to Tango: Vietnam-US relations in the new context, ISEAS, no. 5, 2022, s. 1-10.

Nye Jr., J. S., Soft power, Foreign Policy, no. 80, 1990, s. 153-171.

Nye Jr., J. S., The Changing Nature of World Power, Political Science Quarterly, vol. 105, no. 2, 1990, s. 177-192.

Oba M., Further development of Asian regionalism: institutional hedging in an uncertain era, Journal of Contemporary East Asia Studies, vol. 8, no. 2, 2019, s. 125-140.

Ohashi H., The Belt and Road Initiative (BRI) in the context of China's opening-up policy, Journal of Contemporary East Asia Studies, vol. 7, 2019, s. 85-103.

Onea T., Putting the 'Classical' in Neoclassical Realism: Neoclassical Realist Theories and US Expansion in the Post-Cold War, International Relations, vol. 26, no. 2, 2012, s. 139-164.

P. Gliniak, Konsensus waszyngtoński a doświadczenia Indonezji i Malezji w trakcie azjatyckiego kryzysu finansowego z 1997 roku, Ekonomia XXI Wieku, vol. 1 nr 9, 2016, s. 65-79.

Pacuła P., Relacje Chin z wybranymi państwami w Azji Południowo-Wschodniej i Wschodniej i ich wpływ na bezpieczeństwo w regionie, Bezpieczeństwo Narodowe, nr 2, 2015, s. 77-100.

Pape R. A., Soft Balancing against the United States, International Security, vol. 30, no. 1, 2005, s. 7-45.

Parmeswaran P., Explaining US Strategic Partnerships in the Asia-Pacific Region: Origins, Developments and Prospects, Contemporary Southeast Asia, vol. 36, no. 2, 2014, s. 262-289.

Paszak P., Ewolucja percepcji Chin w strategiach bezpieczeństwa USA w latach 1987–2006, Wiedza Obronna, t. 266-267, nr 1-2, 2019, s. 57-76.

Peterson M. P., Dyadic Trade, Exit Costs, and Conflict, The Journal of Conflict Resolution, vol. 58, no. 4, 2014, s. 564-591.

Pietrasiak M., Modernizacja systemu społeczno-ekonomicznego Wietnamu, Azja-Pacyfik, nr VII, 2004, s. 179-197.

Pietrasiak M., Wietnam – ewolucja sytuacji regionalnej i stosunki z mocarstwami. W cieniu sporu na Morzu Południowochińskim, Azja-Pacyfik, nr 20, 2017, s. 162-175.

Pietrasiak M., Wietnamska droga do niepodległości: sytuacja polityczna w Wietnamie w latach 1945–1946, Azja-Pacyfik,, nr 5, 2002 s. 63-79.

Przyborowska-Klimczak A., Bezpieczeństwo Międzynarodowe, Komisja Prawnicza PAN Oddział w Lublinie, t. IX, 2016, s. 153–165.

Purbrick M., Maintaining a unitary state: counter-terrorism, separatism, and extremism in Xinjiang and China, Asian Affairs, vol. 48, 2017, s. 236-257.

Rahaman T., COVID-19 Pandemic and the Future of China-Plus-One Strategy in Apparel Trade: A Critical Analysis from Bangladesh-Vietnam Point of View, Open Journal of Business and Management, no. 9, 2021, s. 2183-2196.

Rai A., Quadrilateral Security Dialogue 2 (Quad 2.0) – a credible strategic construct or mere "foam in the ocean"?, Maritime Affairs Journal of the National Maritime Foundation of India, vol. 14, no. 2, 2018, s. 138-148.

Ravindran M. S., China's Potential for Economic Coercion in the South China Sea Disputes: A Comparative Study of the Philippines and Vietnam, Journal of Current Southeast Asian Affairs, vol. 31, no. 3, 2012, s. 105-132.

Rose G., Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy, World Politics, vol. 51, no. 1, 1998, s. 144-172.

Rossiter A., The "Free and Open Indo-Pacific" Strategy and Japan's Emerging Security Posture, Rising Powers Quarterly, vol. 3, no. 2, 2018, s. 113-131.

Roy D., Hegemon on the Horizon? China's Threat to East Asian Security, International Security, vol. 19, no. 1, Summer 1994, s. 149-168.

Roy D., Southeast Asia and China: Balancing or Bandwagoning?, Contemporary Southeast Asia, vol. 27, no 2, 2005, s. 305-322.

Ruland J., Southeast Asian regionalism and global governance: “multilateral utility” or “hedging utility”?, Contemporary Southeast Asia, vol. 33, no. 1, 2011, s. 83–112.

Russet B. M., Components of operational theory of international alliance formation, The journal of conflict resolution, vol. 12, no. 3, 1968, s. 185-301.

Salman M., Geeraerts G., Strategic Hedging and Changes in Geopolitical Capabilities for Second-Tier States, Chinese Political Science Review, no. 1, 2016, s. 60–80.

Sarek Ł., Chiński decoupling – „gospodarka podwójnego obiegu”, Centrum Badań nad Bezpieczeństwem, Akademia Sztuki Wojennej, komentarz nr 21, 2021, s. 1-17.

Schweller R., Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In, International Security, vol. 19, no. 1, 1994, s. 72-107.

Schweller R., Unanswered Threats. A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing, International Security, , vol. 29, no. 2, 2004, s. 159-201.

Shambaugh D., China Engages Asia. Reshaping the Original Order, International Security, no. 85, 2005, s. 66-96.

Shambaugh D., U.S.-China Rivalry in Southeast Asia Power Shift or Competitive Coexistence?, International Security, vol. 42, no 4, 2018, s. 85–127.

Shangsheng C., The Chinese tributary system and traditional international order in East Asia during the Ming and Qing dynasties from the sixteenth to nineteenth century, Journal of Chinee Humanities, no. 5, 2019, s. 171-199.

Sicular T., The Challenge of High Inequality in China, World Bank, Poverty Reduction and Equity Department, vol. 2. no. 2, 2013, s. 1-8.

Soja P., Polityka zagraniczna demokratycznej Kampuczy w latach 1975-1979, Przegląd Geopolityczny, nr 20, 2017, s. 117-135.

Stańczyk Z. J., Konsensus waszyngtoński a reformy w krajach postkomunistycznych, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe nr 2, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, 2005, 59-72.

Taylor W. T., What is Asian security architecture?, Review of International Studies, Vol. 36, no. 1, 2010, s. 95-116.

Terada T., Directional leadership in institution building: Japan's approaches to ASEAN in the establishment of PECC and APEC, The Pacific Review, vol. 14, 2001, s. 195-220.

Tessman B., System Structure and State Strategy: Adding Hedging to the Menu, Security Studies, no. 2, 2012, s. 192-231.

Tessman B., Wolfe W., Great Powers and Strategic Hedging: the case of Chinese Energy Security Strategy, International Studies Review, no. 13, 2011, s. 214-240

Thanh N., Vietnam's Economic Prospects in the Wake of the US-China Trade Conflict and COVID-19, Southeast Asian Affairs, 2021, s. 405-431.

Thayer C. A,, Vietnam: Coping with China, Southeast Asian Affairs, 1994, s. 351-361.

Thayer C. A., Force modernization. The case of the Vietnam People's Army, Contemporary Southeast Asia, vol. 19, no 1, 1997, s, 1-28.

Thayer C. A., Impact of War in Ukraine on Vietnam's Military Modernization, Thayer Consultancy Background Brief, 09.05.2023, s. 1-3.

Thayer C. A., Vietnam: Evaluating its Fleet of Six Kilo-class Submarines, Thayer Consultancy Background Brief, 25.02.2017, s. 1-5.

Thayer C. A., Vietnam-US relations: two cancellations in a month? Thayer Consultancy Background Brief, 27.07.2022, s. 1-2.

Thomas S. W., Japan's alliance diversification: a comparative analysis of the Indian and Australian strategic partnerships, International Relations of the Asia-Pacific, vol. 11, no. 1, 2011, s. 115-155.

Tønnesson S., The Paracels. The "other" South Chine Sea dispute, Asian Perspective, Special Issue on China-ASEAN Relations, vol. 26, no. 4, 2002, s. 145-169.

Tow W., Taylor B., What is Asian security architecture?, Review of International Studies, vol. 36, no. 1, 2010, s. 95-116.

Tran B. T., Vietnam continues efforts to reduce trade dependence on China, ISEAS Perspective, no. 114, 2021, s. 1-9.

Tran T., Sato Y., Vietnam's post-cold war hedging strategy. A changing mix of realist and liberal ingredients, Asian Politics and Policy, vol. 10, no. 1, 2018, s. 73-99.

Tréglodé B. de, Maritime boundary delimitation and Sino-Vietnamese cooperation in the Gulf of Tonkin (1994-2016), China Perspectives, no. 3, 2016, s. 33-41.

Tretiak D., China's Vietnam War and its consequences, The China Quarterly, no. 80, 1979, s. 740-767.

Tsunekawa K., Objectives and institutions for Japan's official development assistance (ODA): Evolution and challenges, Japan International Cooperation Agency Research Institute, no. 66, 2014, s. 1-30.

Tu V., The Mekong issue on ASEAN's agenda and Vietnam's middle-power diplomacy, The Russian Journal of Vietnamese Studies, vol. 6, no. 1, 2022, s. 17-27.

Tuan T. M., Normalizacja stosunków Wietnamu z Chinami, Azja Pacyfik, nr 4, 2001, s. 201-217.

Tung N. C., Uneasy embrace: Vietnam's responses to the U.S. Free and Open Indo-Pacific strategy amid U.S.–China rivalry, The Pacific Review, vol. 35, no. 5, 2022, s. 884-914.

Turner S., Russia, China and A Multipolar World Order: the Danger in the undefined, Asian Perspective, vol. 33, no. 1, 2009, s. 159-184.

Vidal L., Pelegrin A., Hedging Against China: Japanese Strategy Towards A Rising Power, Asian Security, vol. 14, no. 2, 2018, s. 193-211.

Walt S. M., Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia, International Organization, vol. 42, no. 2, 1988, s. 275-316.

Weintraub F., Recenzja: Formeln zur Macht: Prognosen über Völker, Wirtschaft, Potentiate by Wilhelm Fucks, Social Research, The Johns Hopkins University Press, vol. 35, no. 2, 1968, s. 389-392.

Wendt A., Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics. International Organization, no. 46, 1992 s. 391-425.

Wendt A., Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics, International Organization, vol. 46, no. 2, 1992, s. 391-425.

Wendt A., Constructing international politics. International Security, no. 20, 1995, s. 71-81.

White H., Without America: Australia in a New Asia, Quarterly Essay, no. 68, 2017, s. 1–81.

Widmeier W., From Bretton Woods to the Global Financial Crisis: Popular Politics, Paradigmatic Debates, and the Construction of Crises, Review of Social Economy, vol. 72, no. 2, 2014, s. 233–252.

Wieczorek P., Czwarta rewolucja przemysłowa, Państwo i Społeczeństwo, nr 3, 2018, s. 89-115.

Wilkins T. S., 'Alignment', not 'alliance' – the shifting paradigm of international security cooperation: toward a conceptual taxonomy of alignment, Review of International Studies, vol. 38, no. 1, 2012, s. 53-76.

Wilson J. D., Investing in the economic architecture of the Indo-Pacific, Perth USAsia Centre, Perth 2017, 1-17.

Wiśniewski R., Ewolucja polityki bezpieczeństwa Japonii po zimnej wojnie. Od „państwa moratorium" do strategicznej „normalności, Przegląd Strategiczny, nr 2, 2011, s. 133-158.

Womack B., China and Vietnam: managing an asymmetric relationship in an era of economic uncertainty, Asian Politics and Policy, vol. 2, no. 4, 2019, s. 583–600.

Xie Z., Energy Insecurity and Renewable Energy Policy: Comparison between the People's Republic of China and Japan, Asian Development Bank, Working Paper 1085, 2014, 1-17.

Yeon W., What Will Biden's China Policy Look Like, Korea Institute for International Economic Policy, no. 205, 2021, s. 1-5.

Yoshihara T., J.R. Holmes, Can China Defend a ''Core Interest'' in the South China Sea? The Washington Quarterly, vol. 34, no. 2, 2011, s. 45-59.

Yuzawa T., The Evolution of Preventive Diplomacy in the ASEAN Regional Forum: Problems and Prospects, Asian Survey, vol. 46, no. 5, 2006, s. 785-804.

Zajączkowski J., The United States in India's Strategy in the Indo-Pacific Region Since 2014, Polish Political Science Yearbook, vol. 50, 2021, s. 107-130.

Zajączkowski S., Ideologia hindutwy i neruizm w indyjskiej myśli politycznej, Krakowskie Studia Międzynarodowe, t. 7, nr 1, 2010, s. 229-247.

Zdrodowski B., Istota bezpieczeństwa państwa, Annales Universitatis Paedagogicae, Cracoviensis, Studia de Securitate, Folia 289, vol. 9, nr 3, 2019, s. 47-71.

Zhang F., Challenge Accepted: China's Response to the US Rebalance to the Asia-Pacific, Security Challenges, vol. 12, no. 3, 2016, s. 45-60.

Zhang X., Deng Xiaoping and China's Decision to go to War with Vietnam, Journal of Cold War Studies, The MIT Press, vol. 12, no. 3, 2010, s. 3-29.

Zhao Q., Chinese Foreign Policy in the Post-Cold War Era, World Affairs, vol. 159, no. 3, 1997, s. 114-129.

Zhao S., China as a Rising Power Versus the US-led World Order, Rising Powers Quarterly, vol.1, iss. 1, 2016, s.13-21.

Zhao S., The US–China Rivalry in the Emerging Bipolar World: Hostility, Alignment, and Power Balance, Journal of Contemporary China, vol. 31, iss. 134, 2022, s. 169-185.

Zhou X., Xie Y., Income inequality in today's China, Proceedings of the National Academy of Sciences, PNAS, no. 19, vol. 111, 2014, 6928–6933.

Zhu Z., Interpreting China's "Wolf Warrior Diplomacy", Pacific Forum , no. 26, 2020, 1-2.

Zięba R., O tożsamości nauk o bezpieczeństwie, Zeszyty Naukowe AON, vol. 1, nr 86, 2012, 7-22.

Zięba R., Teoria bezpieczeństwa państwa w ujęciu neorealistycznym, Studia Politologiczne, nr 49, 2018, s. 13-32.

Strony internetowe

Ambasada Australii w Wietnamie, www.vietnam.embassy.gov.au

Ambasada Japonii w Polsce, www.pl.emb-japan.go.jp

Archiwa cyfrowe USA, NSS www.nssarchive.us

Archiwa cyfrowe USA, Wilson Center, https://digitalarchive.wilsoncenter.org

Asahi Shimbun, The, www.asahi.com

ASEAN, www.asean.org

Asia Maritime Transparency Initiative, www.amti.csis.org

Asia Power Watch, www.asiapowerwatch.com

Asia Society, www.asiasociety.org

Asian Infrastructure Investment Bank, www.aiib.org

Azjatycki Bank Rozwoju, www.adb.org

Bank Światowy, www.data.worldbank.org

Baza aktów prawnych SRW, www.lawnet.vn/en

Biały Dom, USA, www.whitehouse.gov

Biblioteka Kongresu USA, www.loc.gov/law

Biblioteka Kongresu USA, www.crsreports.congress.gov

Biuro Informacji Prasowej Rządu Indii, www.pib.gov.in

Biuro Prasowe Rady Państwa ChRL, www.english.scio.gov.cn

Biuro Prasowe SRW, www.en.baochinhphu.vn

Biuro Sekretarza Obrony USA, hwww.defense.gov

Biuro Statystyczne SWR, www.gso.gov.vn/en

Bloomberg, www.bloomberg.com

Brookings, www.brookings.edu

Cambridge, www.cambridge.org

Center for Strategic & International Studies, www.csis.org

China Briefing, www.china-briefing.com

China Global Television Network, www.news.cgtn.com

Chinese People's Institute of Foreign Affairs, www.cpifa.org/en

Communist Review, www.tapchicongsan.org.vn

Defense News The, www.defensenews.com

Defense Post, The, www.thedefensepost.com

Departament Obrony USA, www.defense.gov

Departament Stanu USA, https://www.state.gov

Diplomat, The, www.thediplomat.com

East Asia Forum, www.eastasiaforum.org

Economist The, www.economist.com

Europejski Kongres Gospodarczy, https://www.eecpoland.eu

Financial Review, https://www.afr.com

Forbes, www.forbes.com

Foreign Policy, www.foreignpolicy.com

Foreign Affairs, www.foreignaffairs.com

Fulcrum, www.fulcrum.sg

Global Data, www.globaldata.com

Global Times, The, www.globaltimes.cn

Hill The, www.thehill.com

Hindu The, www.thehindu.com

Hudson Institute, The, www.hudson.org

Human Development Indicators, https://www.hdr.undp.org/en

IISS, www.iiss.org

Institute for Security and Development The, www.isdp.eu

ISEAS, https://www.iseas.edu.sg

Israel Defence, www.israeldefense.co.il/en

Japan Forward, www.japan-forward.com

Japan Times The, www.japantimes.co.jp

Japan Times, The, https://www.japantimes.co.jp

Kancelaria Premiera Australii, www.pm.gov.au

Kancelaria Premiera SRW, Baza Aktów Prawnych, www.thuvienphapluat.vn

Kancelaria Prezydenta Rosji, www.en.kremlin.ru

Kancelaria Premiera Japonii, https://japan.kantei.go.jp

Komisja Europejska, www.knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight

Los Angeles Times, www.latimes.com

Międzynarodowy Fundusz Walutowy, www.imf.org

Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego SRW, www.en.bocongan.gov.vn

Ministerstwo Ekonomii, Handlu i Przemysłu Japonii, www.meti.go.jp

Ministerstwo Finansów SRW, www.mof.gov.vn

Ministerstwo Handlu i Inwestycji Japonii www.jetro.go.jp

Ministerstwo Obrony Australii, www.defence.gov.au

Ministerstwo Obrony Japonii, www.mod.go.jp/en/

Ministerstwo Obrony SWR, www.mod.gov.vn

Ministerstwo Planowania i Inwestycji SRW, www.mpi.gov.vn/en

Ministerstwo Przemysłu i Handlu SRW www.moit.gov.vn/en

Ministerstwo Spraw Zagranicznych Japonii, www.mofa.go.jp

Ministerstwo Spraw Zagranicznych ChRL, www.mfa.gov.cn

Ministerstwo Spraw Zagranicznych SWR, www.mofa.gov.vn

National Interest The, https://nationalinterest.org

NATO, www.nato.int

Naval Institute, US, www.usni.org

Nhan Dan, www.nhandan.vn

Nikkei Asia www.asia.nikkei.com

Nippon News, www.nippon.com/

Nippon, www.nippon.com

Nowa Geopolityka, www.geopolityka.net

Nowa Konfederacja, www.nowakonfederacja.pl

Observer Research Foudation, www.orfonline.org

ONZ, www.un.org

PEW, www.pew.org

PEW Research Center, www.pewresearch.org

PISM, www.pism.pl

PTSM, https://ptsm.edu.pl/

Puls Azji, www.pulsazji.pl

Rada Państwa ChRL, www.english.www.gov.cn

Radio Free Asia, www.rfa.org

RAND Corporation, www.rand.org

RCEP, www.rcepsec.org

Reuters, www.reuters.com

SIPRI, www.sipri.org

Source of Asia, www.sourceofasia.com

South China Morning Post, www.scmp.com

Statista, , www.statista.com

Statista, www.statista.com

Strategy and Tactics, http://www.goldrattresearchlabs.com

TASS, www.tass.com

U.S.-China Economic and Security Review Commission, www.uscc.gov

Vietnam Briefing, www.vietnam-briefing.com

Vietnam Investment Revie, www.vir.com.vn

Vietnam Net, www.vietnamnet.vn/en

Vietnam Law Magazine, www.vietnamlawmagazine.vn

Voice of America, www.voanews.com

VOX, www.voxeu.org

Wall Street Journal The, https://www.wsj.com

Washington Post, The, www.washingtonpost.com

White House, President Obama, The, www.obamawhitehouse.archives.gov/

Xinhua, www.news.cn/english

Spis map

Mapa 1. Źródła rzek na Wyżynie Tybetańskiej 67
Mapa 2. Strategicznie położone cieśniny Malakka, Sunda, Lombok 85

Spis schematów

Schemat 1. Części składowe hedgingu strategicznego 125

Spis tabel

Tabela 1. Udział Chińskiego PKB w gospodarce światowej w latach 1400–2015 [proc.] 60
Tabela 2. Kontinuum równoważenie – *bandwagoning* 111
Tabela 3. Spektrum: akceptacja – odrzucenie dominacji 116
Tabela 4. Współpraca z mocarstwem dotycząca bezpieczeństwa 132
Tabela 5. Udział wymiany handlowej Japonii z ChRL, USA, ASEAN i UE w latach 2012–2021 [proc.] 149
Tabela 6. Wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) Japonii w latach 2012–2021 [mld USD] 151
Tabela 7. Udział wymiany handlowej Wietnamu z największymi partnerami w latach 2013–2023 [proc.] 198
Tabela 8. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ) w Wietnamie do 2021 [wartość skumulowana, mld USD] 199
Tabela 9. Ważniejsze wydarzenia dyplomatyczne w latach 2014–2023 205
Tabela 10. Pierwsze wizyty zagraniczne przywódców Komunistycznej Partii Wietnamu (1997–2021 r.) 208
Tabela 11. Dywersyfikacja ekonomiczna. Wietnamu, umowy o wolnym handlu (Free Trade Agreements, FTA) 213
Tabela 12. Dywersyfikacja polityczna. Zawarte partnerstwa przez SRW 217
Tabela 13. Weryfikacja strategii realizowanych przez Japonię i Wietnam 241
Tabela 14. Weryfikacja hipotez postawionych w pracy 242

Spis wykresów

Wykres 1. Hedging jako postawa niejednoznaczności wobec rywalizacji potęg 11
Wykres 2. PKB Chin w latach 1979–2021 67
Wykres 3. Wskaźnik Rozwoju Społecznego, HDI, Chin w latach 1990–2020 73
Wykres 4. PKB *per capita* USA, Japonia, Chiny 1960–1989 [USD w cenach bieżących] .. 142
Wykres 5. Wymiana handlowa Japonii, Chin, USA, UE i świata w latach 2012–2020 jako udział PKB [%] 151
Wykres 6. Wydatków na obronność USA Chin i Japonii [proc. PKB] 166
Wykres 7. Skumulowany wzrost wydatków na zbrojenia wybranych państw i obszarów (proc., rok 2008 = 100 proc.) 222
Wykres 8. Wartość zamówień rosyjskiego uzbrojenia przez Wietnam 224